

T.C
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI OLUŞUM
SÜRECİNDE BAŞKANIN ROLÜ VE
TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİ
(1993-2004)**

Buket Önal
2502000075

Tez Danışmanı:
Prof.Dr. Faruk Sönmezoğlu

İstanbul 2006

**AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI OLUŞUM SÜRECİNDE
BAŞKANIN ROLÜ VE TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİ
(1993-2004)**

Buket Önal

ÖZ

Amerikan dış politikası oluşum sürecinde Başkanın rolünün ne olduğu ve bunun Türkiye ile ilişkilere nasıl yansıdığı soruları üzerine kurulu olan bu çalışmada genel olarak Soğuk Savaş sonrası ikili ilişkilerin nasıl geliştiğine bakılmaktadır.

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrası seçilen ilk Başkan olan William J. Clinton'ın Başkanlık dönemi ile George W. Bush'un ilk Başkanlık dönemini kapsayan süreçteki (1993-2004) iki ülke ilişkilerinin analizi yapılırken, aynı zamanda bu Başkanlar döneminde dış politika ilkeleri ve uygulamalarının neler olduğu ve bunların Türkiye ile ilişkilere nasıl yansıdığı sorularına da cevap aranmaktadır.

Amerikan Başkanları dış politika oluşum sürecindeki diğer kişi ve kurumlardan yardım alsalar da bu sürecin merkezinde yer almaktadırlar. Başkanların kişilikleri, deneyimleri ve dünya görüşleri, hem dış politika ekibinin seçimine hem de izlenen dış politikaya yansımaktadır. Bu tercihler farklı Başkanlar döneminde değiştiği gibi, aynı Başkanın farklı dönemlerindeki tercihlerinin de değiştiği görülebilir. Nitekim Clinton'ın iki Başkanlık döneminde uygulanan dış politikadaki farklılıklar bunu doğrulamaktadır. Bu nedenlerle William J. Clinton ve George W. Bush dönemlerinin karşılaştırmalı analizi bize hem bir süreç analizi yapabileme, hem de bu farklılıkları görebilme olanağı sağlamaktadır.

THE ROLE OF THE PRESIDENT IN AMERICAN FOREIGN POLICY FORMATION PROCESS AND TURKISH-AMERICAN RELATIONS (1993-2004)

Buket Önal

ABSTRACT

This study examines the role of the President in American foreign policy formation process and its impact on relations with Turkey, analyzing the development of bilateral relations in the aftermath of the Cold War.

While examining the relationship of Turkey and America during the mandate of William J. Clinton, the first President elected after the Cold War, and the first term of George W. Bush (1993-2004) we also compared the principles and implementations of American foreign policy during this period and their reflection on American relations with Turkey.

American Presidents are at the heart of the foreign policy process, although they get guidance from politicians and official institutions. The personality, experience and world philosophy of the President are reflected on the selection of the foreign policy team, as well as their political orientation. These options may change during the terms of office of different Presidents or even during the mandate of the same President, as proven by the foreign policy of President Clinton's two terms. The comparative analysis of the presidency of William J. Clinton and George W. Bush provides us with the opportunity of scrutinizing the processes and the main foreign policy divergences.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Türk-Amerikan ilişkileri, Amerikan dış politikası oluşum sürecinde merkezi konumda yer alan Başkan'ın dış politika tercihleri ve uygulamalarının ilişkilere olan etkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu döneme ilişkin olarak ülkemizde yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada Amerika'nın izlediği dış politikada Türkiye'nin yerinin ne olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu doğrultuda, bu ilişkilerin analizi yapılırken özellikle Amerikan Arşivi'nden yararlanılmış ve böylece Amerikan dış politika yapıcılarının Türkiye'yi nasıl gördüğü ve bunun ilişkilere ne şekilde yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bir diğer özelliği de karşılaştırmalı analiz niteliği taşımasıdır. Soğuk Savaş sonrası seçilen ilk Başkan olan William J. Clinton'ın her iki başkanlık dönemi ile George W. Bush'un ilk başkanlık döneminde (1993-2004) dış politika ilke ve uygulamalarındaki temel farklılıklar, özellikle dış politika ekibinin seçimine ilişkin farklı tercihler ve bunun Türkiye ile olan ilişkilere ne şekilde yansıdığı karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır.

Nesnel bir çalışma ortaya koyabilmek amacıyla, birinci el kaynakların incelenmesine öncelik verilmiştir. Bu kaynakların bir bölümüne basılı halde, bir bölümüne de gelişen teknolojiye paralel olarak Beyaz Saray, Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Kongre'nin resmi internet sitelerinden ulaşılmıştır. Bu kaynaklar da birinci el kaynak olma özelliğini taşımaktadırlar. Ayrıca, İngilizce ve Türkçe kitap ve süreli yayınlar yanında gazeteler de kullanılan kaynakların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Sahip olduğu kapsamlı kaynakça ile çalışma literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bu kaynakların büyük bölümüne hem Amerika'da bulunduğum bir aylık sürede Utah Üniversitesi'nin J. Willard Marriott Kütüphanesi'nde yaptığım araştırma sırasında hem de İstanbul'daki Amerikan Başkonsoloslugu'nun Bilgi-Belge Merkezi'nden ulaştım. Bu nedenle, bu merkezin müdürü olan Sayın Ayşe Özakıncı'ya çalışmam sırasındaki yardımlarından dolayı teşekkür etmek isterim.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden son haline gelinceye kadar olan süreçte yardımını esirgemeyen ve danışmanlığımı kabul etmesinden onur duyduğum Sayın Hocam Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na, çalışmamın her aşamasında bana fikirleriyle yol gösteren Sayın Hocam Doç. Dr. Birsen Örs'e ve başında bulunduğu Dış Politika Forumu'nun düzenlediği ve benim çalıştığım konuyla bağlantılı tüm özel ve genel toplantılara beni davet ederek bu konuda yeni bilgilere ulaşmama olanak sağlayan Sayın Hocam Doç. Dr. S. Gülden Ayman'a şükranlarımı sunmak isterim. Ayrıca örnek akademisyen kişilikleri ile ilerideki akademik hayatımda örnek aldığım çok değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Fatmagül Berktaş ve Sayın Prof. Dr. Rauf Versan'a da teşekkür ederim. Doktora döneminin ilk gününden son gününe kadar tüm zorlukları göğüslememde bana yoldaş olan çok sevdiğim dostum Yasemin Görüm'e, çalışmanın şekil düzenlemelerindeki yardımlarından dolayı Araş. Gör. C. Burcu Kartal ile Evrim Eken'e ve tabii ki, aileme ne kadar teşekkür etsem azdır.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM	
AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİNDE BAŞKANIN ROLÜ.....	5
1. Başkan.....	5
1.1. Başkanın Yetki ve Sorumlulukları.....	9
2. Dış Politikada Başkanın Rolü.....	12
2.1. Dış Politika Oluşum Süreci ve Başkan.....	13
2.1.1. Kamuoyu ve Dış Politika.....	14
2.1.2. Basın ve Dış Politika.....	17
2.1.3. Siyasi Partiler ve Dış Politika.....	18
2.1.4. Baskı/Çıkar Grupları ve Dış Politika	19
2.1.5. Kongre ve Dış Politika.....	20
2.2. Dış Politikanın Oluştığı Bürokrasi İçinde Başkan ve Dış Politika Ekibi.....	24
2.2.1. Kabine.....	25
2.2.2. Başkan Yardımcısı.....	27
2.2.3. Dışişleri Bakanı ve Bakanlığı.....	28
2.2.4. Savunma Bakanı ve Bakanlığı.....	31

2.2.5. Başkanlık Yürütme Bürosu.....	32
2.2.5.1. Yürütme Bürosu Bünyesinde Yer Alan Bazı Birimler.....	33
2.2.5.1.1. Beyaz Saray Ofisi.....	33
2.2.5.1.2. Ulusal Güvenlik Konseyi	35
2.2.5.1.2.1. Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı (Ulusal Güvenlik Danışmanı).....	36
2.2.5.1.3. Merkezi İstihbarat Dairesi (CIA).....	38
3. Dış Politika Oluşum Sürecinde Başkan ile Dış Politika Ekibi Arasındaki İlişki ve Dış Politikaya Yansıması.....	39

II.BÖLÜM

W.J.CLINTON DÖNEMİ TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ....50

1. William Jefferson Clinton (W.J.Clinton) Döneminde Amerika'nın İzlediği Dış Politika İlkeleri.....	50
1.1. I. Clinton Dönemi (1993-1997).....	50
1.1.1. "Clinton Doktrini" ve Dış Politikaya Yansıması.....	53
1.2. II. Clinton Dönemi (1997-2000).....	61
2. Clinton Döneminde Türkiye-Amerika İlişkileri.....	65
2.1. I. Clinton Dönemi (1993-1997) Türkiye-Amerika İlişkileri.....	65
2.1.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri.....	66
2.1.2. Bölgesel İşbirliği Alanları.....	80
2.1.2.1. Orta Doğu.....	80
2.1.2.1.1. Irak'la İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu.....	82
2.1.2.1.2. İran'la İlişkiler ve Erbakan Yönetimi'nin Tutumu.....	85
2.1.2.1.3. İsrail'le İlişkiler ve İsrail-Filistin Sorunu.....	89
2.1.2.2. Balkanlar.....	92
2.1.2.2.1. Bosna-Hersek Sorunu.....	93
2.1.2.3. Kafkaslar ve Orta Asya.....	99

2.1.2.3.1. Enerji Politikaları.....	100
2.1.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular.....	101
2.1.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu.....	102
2.1.3.2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve “Soykırım Sorunu”.....	108
2.2. II. Clinton Dönemi (1997-2000) Türkiye-Amerika İlişkileri.....	114
2.2.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri.....	115
2.2.2. Bölgesel İşbirliği Alanları.....	132
2.2.2.1. Orta Doğu.....	133
2.2.2.1.1. Irak’la İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu.....	133
2.2.2.1.2. İran’la İlişkiler.....	136
2.2.2.1.3. İsrail’le İlişkiler ve İsrail-Filistin Sorunu.....	138
2.2.2.2. Balkanlar.....	141
2.2.2.2.1. Kosova Sorunu.....	141
2.2.2.3. Kafkaslar ve Orta Asya.....	144
2.2.2.3.1. Enerji Politikaları.....	145
2.1.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular.....	150
2.1.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu.....	151
2.1.3.2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve” Soykırım Sorunu”.....	163

III. BÖLÜM

G.W.BUSH DÖNEMİ TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ..... 167

1. George Walker Bush (G.W. Bush) Döneminde Amerika’nın İzlediği Dış Politika İlkeleri ve Uygulamaları..... 167

1.1. I. G.W. Bush Dönemi (2001-2004)..... 167

1.1.1. “Bush Doktrini” ve Dış Politikaya Yansıması..... 169

2. I. G.W. Bush Dönemi (2001-2004) Türkiye-Amerika İlişkileri..... 174

2.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri..... 175

2.2. Bölgesel İşbirliği Alanları.....	192
2.2.1. Orta Doğu.....	192
2.2.1.1. Irak ile İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu.....	192
2.2.1.2. İran’la İlişkiler	210
2.2.1.3. İsrail ile İlişkiler ve İsrail Filistin Sorunu.....	213
2.2.1.4. Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye’ye Bıçilen Rol.....	224
2.2.2. Balkanlar.....	226
2.2.2.1. Makedonya Sorunu.....	226
2.2.3. Kafkaslar ve Orta Asya.....	229
2.2.3.1. Enerji Politikaları.....	230
2.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular.....	232
2.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu.....	232
2.3.2. Türkiye- Ermenistan İlişkileri ve “Soykırım Sorunu”.....	246
SONUÇ.....	252
KAYNAKÇA.....	264
EKLER.....	300
EK 1. Clinton Yönetiminin Kabine Üyeleri.....	300
EK 2. Bush Yönetiminin Kabine Üyeleri.....	301
EK 3. Lamis Andoni, Clinton’s New Foreign Policy Team Not Likely to Pressure Israel.....	302
ÖZGEÇMİŞ.....	305

TABLÖLAR

Tablo 1. 1993-1996 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan ESF, FMF ve İMET Yardımları.....	73

Tablo 2. 1993-1996 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan FMS Yardımları.....	73

Tablo 3. 1997-2000 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan ESF, FMF ve İMET Yardımları.....	119

Tablo 4. 1997-2000 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan FMS Yardımları.....	119

Tablo 5. 2001-2004 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan ESF, FMF ve İMET Yardımları.....	182

Tablo 6. 2001-2004 Yılları Arasında Türkiye'ye Yapılan FMS Yardımları.....	182

ŞEKİLLER

Şekil 1. Dış Politika Oluşum Sürecinin Ortak Merkezli Çemberi.....	15

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği-European Union (EU)

A.e.: Aynı Eser

A.g.e.: Adı Geçen Eser

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-Organization on Security and Cooperation in Europe (OSCE)

AGSK: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği- European Security and Defence Identity (ESDI)

AGSP: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası-European Security and Defence Policy (ESDP)

AIOC: Azerbaijan International Operating Company

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi-Justice and Development Party (JDP)

AKPM: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi- Parliamentary Assembly of Council of Europe (PACE)

ANCA: Amerikan Ermeni Ulusal Kongresi

ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia

ATACM : Army Tactical Missile Systems

a.y.: Yazara Ait Son Zikredilen Eser

AWACS: Airborne Warning and Control System

BAB: Batı Avrupa Birliği- Western European Union (WEU)

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu-Commonwealth of Independent States(CIS)

BİO: Barış İçin Ortaklık – Partnership for Peace (PfP)

Bkz.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler-United Nations (UN)

BMGS: Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri-United Nations Secretary-General (UNSG)

BOP: Büyük Orta Doğu Projesi-Great Middle East Project (GMEP)

BOTAŞ: Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığu Anonim Şirketi-Petroleum Pipeline Corporation (PPC)

BP: British Petroleum

CIA: Central Intelligence Agency- Merkezi İstihbarat Merkezi
Çev: Çeviren
DEP: Demokrasi Partisi
Ed: Editör
ESF: Economic Support Fund- Ekonomik Destek Fonu
FIR: Flight Information Region-Uçuş Bildirim Bölgesi
FKÖ: Filistin Kurtuluş Örgütü
FMF: Foreign Military Financing- Dış Askeri Finansman
FMS: Foreign Military Sales- Dış Askeri Satışlar
FÖY: Filistin Özerk Yönetimi
FUY: Filistin Ulusal Yönetimi
GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GOKAP: Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
IAEA : International Atomic Energy Agency- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı-
IFOR: International Fellowship of Reconciliation
IMET: International Military Education Training- Uluslararası Askeri Eğitim Programı
ISAF: International Security Assistance Force
İKÖ: İslam Konferansı Örgütü
KDP: Kürdistan Demokratik Parti -Kurdistan Democratic Party
KEİ: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYB: Kürdistan Yurtseverler Birliği -Patriotic Union of Kurdistan
MGK: Milli Güvenlik Kurulu
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO: North Atlantic Treaty Organisation- Kuzey Atlantik İttifakı Anlaşması
NGO: Non Governmental Organizations- Hükümet Dışı Örgütler
ONW: Operation Northern Watch- Çekiç Güç
OPC: Operation Provide Comfort- Kuzeyden Keşif Gücü
PASOK: Panellinio Sosialistiko Kinima- Pan Helenik Sosyalist Partisi
PKK: Partiya Karkeran Kurdistan- Kürdistan İşçi Partisi

RF: Rusya Ferderasyonu-Russian Federation

RP: Refah Partisi

s.: Sayfa

SB: Sovyetler Birliği

SEİA: Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması

SFOR : The Stabilisation Force -NATO İstikrar Gücü

TARC: Turkish-Armenian Reconciliation Commission-Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

THKO:Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C:Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

TSK:Türk Silahlı Kuvvetleri

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UNCLOS: United Nations Oceans and Law of the Sea- BM Deniz Hukuku Sözleşmesi

UGD: Ulusal Güvenlik Danışmanı

UNFICYP: United Nations Peacekeeping Force in Cyprus- Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü

UNMOVIC: The United Nations Moritoring, Verification and Inspection- Silah Araştırma/Denetim Komisyonu

UNPROFOR: United Nations Protection Force- BM Koruma Kuvveti

USCENTCOM: United States Central Command -Merkezi Yönetim Komutanlığı

vd.: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası askeri ve siyasi açıdan tek süper güç olarak kalan Amerika'nın izlediği dış politika, uluslararası ilişkileri belirleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmakta, bu nedenle de Amerikan dış politikasının oluşum sürecinin merkezinde yer alan Başkanın kim olduğu da önem kazanmaktadır. Başkan Amerikan Anayasası'nda belirtildiği gibi, kendisine verilen bir çok yetki ve sorumluluk dışında dış politika konusunda da Kongre ile birlikte, çoğu zaman da Kongre'yi aşan şekilde yetki ve sorumlulukla donatılmıştır. Dolayısıyla, dış politika oluşum sürecinde kamuoyu, basın, baskı/çıkar grupları ve Kongre'nin etkisi yadsınmamakla beraber, dış politikayı belirleyen Başkanın kişiliği, deneyimleri ve dünya görüşüdür. Başkan, bu özellikleriyle, Amerika'nın genel dış politika hedefleri sabit kalmak koşuluyla, dış politika önceliklerini belirler ve dış politikaya buna göre yön verir.¹

Ancak, her Başkan bu süreçte kendisine yardımcı olacak bir dış politika ekibine ihtiyaç duymaktadır. Bu ekip, Başkanla birlikte dış politika oluşum sürecinin merkezinde yer alarak Başkana dış politikanın oluşturulup yürütülmesi konusunda danışmanlık yapmaktadır. Bu ekibin kimlerden oluşacağına (Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı, Ulusal Güvenlik Danışmanı, CIA Başkanı ve/veya Beyaz Saray Ofisindeki Danışmanlar) ve sorumluluk derecelerine Başkan karar vermekte ve bu seçimle, aslında, kendisinin dış politika oluşum sürecindeki rolünü de belirlemektedir.²

---

¹ Raymond F. Hopkins ve Richard W. Mansbach, **Structure and Process in International Politics**, New York, Harper and Row. 1973, s.141-143

² Theodore C. Sorensen, **Decision-Making in the White House**, Fourth Printing, New York, Columbia University Press, 1964, s.64-72; David Mitchell, "Advisors in Foreign Policy: An Evaluation of The Formal and Collegial Advisors System", (Çevrimiçi) <http://www.isanet.org/noarchive/mitchell.html> (23 Şubat 2005)

Bazı Başkanlar, dış politika ekibini kontrolü altında tutabildiği ve kendisinin daha etkin olduğu bir politik süreci tercih etmektedirler. Bu Başkanlar pasif bir Dışişleri Bakanı atayarak bu görevi de kendileri yürütürler (Örneğin, Roosevelt). Buna karşılık, dış politika ekibinin kendi uzmanlık alanındaki tavsiyelerine açık olup, bu ekip içinde etkin Dışişleri Bakanları atamayı tercih eden Başkanlar da vardır (Örneğin, Truman). Başkanların bir kısmı dış politika ekibinin sorumluluklarının açıkça belirlendiği bir hiyerarşik ilişkiyi tercih ederken (Örneğin, Eisenhower), bir kısmı da dış politika ekibi arasında işbirliğinin cesaretlendirildiği ve bu ekibin bir tartışma grubu şeklinde çalışmasının sağlandığı, kendisinin de bu grubun içinde yer alarak dış politikaya yönelik tavsiyelerin oluşması aşamasında bizzat rol oynadığı bir ilişkiyi tercih etmektedir (Örneğin, Kennedy). Bazı Başkanlar ise Kabine ve Kongre'nin gücünü sınırlayıp Yürütme Gücünü Beyaz Saray'da toplarlar. Bu nedenle de dış politika ekiplerinde çoğunlukla Ulusal Güvenlik Danışmanları daha etkin olur (Örneğin, Nixon).³ Başkanlar bu tercihleriyle hem dış politika oluşum sürecine aktif olarak katılıp katılmayacaklarına hem de bu süreçte dış politika ekibinden kimlerle daha yakın çalışacaklarına da karar vermiş olurlar. Ayrıca bazı Başkanlar dış politikayı öncelikli olarak görmeyip pasif bir dış politika ekibiyle çalışmayı tercih ederken bazıları ise dış politikaya verdikleri önemi güçlü bir dış politika ekibi oluşturarak gösterirler. Bu tercihler Başkandan Başkana değiştiği gibi bazen aynı Başkanın farklı dönemlerindeki tercihlerinin farklılaşmasına da yol açabilir. Bu da doğal olarak izlenen dış politikaya yansımaktadır.

Bu çalışmada bir yandan Soğuk Savaş sonrası Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bir süreç analizi yapılırken, aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası seçilen ilk Başkan olan William J. Clinton'ın iki dönemi ile George W. Bush'un ilk dönem Başkanlığı'ndaki dış politika ilke ve uygulamalarının bir karşılaştırması yapılmaya çalışılmıştır. Böylece Başkanın farklı dış politika ekibi seçiminin ve Başkan değişiminin uygulanan dış politikaya nasıl yansıdığı ve bu etkenlerin Türkiye-Amerika ilişkilerine

---

³ A.e

olan etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Clinton ve Bush'un Başkanlık dönemlerinin bu örneklere uyması da bu analizi kolaylaştırmıştır.

Bu amaçla üç bölümden oluşan bu çalışmanın “Amerikan Dış Politikası Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü” başlıklı ilk bölümünde, Başkan'ın dış politikadaki yetki ve sorumlulukları anlatılırken, dış politikanın oluştuğu süreç içindeki diğer unsurlar ve bunların Başkanla ilişkisi de açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca, Başkanın dış politika ekibinin seçimi ve bunlarla ilişkisi çeşitli örneklerle ortaya konmuş ve çalışmanın öznesini oluşturan Clinton ve Bush'un bu konudaki tutumları anlatılmıştır.

“W.J Clinton Dönemi Türkiye-Amerika İlişkilerinin Analizi” başlıklı ikinci bölümde, öncelikle Clinton ve dış politika ekibinin izlediği dış politika ilkeleri ve bu ilkeler doğrultusundaki uygulamalar her iki başkanlık dönemi için ardı sıra anlatılarak, dış politika ekibindeki değişikliğin dış politikaya olan etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu değişikliğin Türkiye ile ilişkilere nasıl yansıdığı da bölümün ikinci önemli alt başlığını oluşturmaktadır. Bu alt başlıklarda çalışmanın amacına uygun olarak, Clinton'ın iki Başkanlık dönemindeki ilişkiler bir süreç analizi yapılarak anlatılmış ve bu dönemlerdeki benzerlik ve farklılıkların daha rahat görülebilmesi için de ilişkiler çeşitli alt başlıklarda incelenmiştir.

Nitekim “İlişkilerin Genel Seyri” alt başlığında bu iki dönemde Clinton ve dış politika ekibinin Türkiye'yi nasıl gördüğü, askeri ve ekonomik yardım politikaları, insan hakları ve Kürt sorununa bakışları, Amerika'nın Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine desteği, NATO'nun genişlemesi politikalarındaki farklılık ve benzerlikler, Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları'ndaki pürüzler ortaya konulmaya çalışılırken, “Bölgesel Politikalar” alt başlığında da Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerine ait olan ve ilişkilerin analizini kolaylaştıran olaylar ön plana çıkartılarak ilişkilerin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Orta Doğu'da Irak ve Kuzey Irak Sorunu, İran'la ilişkiler ve İsrail-Filistin Sorunu'na tarafların bakışı ve ilişkilere yansımaları,

Balkanlar'da ilk dönemde Bosna, ikinci dönemde Kosova Sorunu'nda tarafların tutumu ve Orta Asya ve Kafkaslar'da da ilişkilere yön veren gelişmeler ve tarafların enerji politikaları ortaya konulmuştur. Bu bölümde ayrıca ilişkilerde sorun olmaya devam eden Türkiye-Yunanistan ilişkileri ve Kıbrıs Sorunu ile Türkiye-Ermenistan ilişkileri ve Sözde Soykırım Sorunu da alt başlıklarda incelenerek, bunlara yönelik ne gibi gelişmeler olduğu ve bunun da Amerika ile olan ilişkilere nasıl yansıdığı gene süreç analizi içinde anlatılmaya çalışılmıştır.

“G.W. Bush Dönemi Türkiye-Amerika İlişkilerinin Analizi” başlıklı üçüncü ve son bölümde de hem Bush ve dış politika ekibinin izlediği dış politika ilkeleri ve uygulamaları anlatılmış, hem de bu gelişmelerin Amerika ile ilişkilere nasıl yansıdığına analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, ikinci bölüme paralel alt başlıklar kullanılarak Clinton dönemlerindeki ilişkilerdeki benzerlik ve farklılıkların daha rahat görülmesi amaçlanmıştır.

I. BÖLÜM

AMERİKAN DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİNDE BAŞKANIN ROLÜ

Amerikan yönetimindeki önemli pozisyonuyla Başkan, gerek iç politikada gerekse dış politikada Kongre'yle birlikte ama bazen Kongre'yi de aşan yetkilere sahip olmuş, bu yüzden de bu sistem uluslararası literatüre “başkanlık sistemi” olarak geçmiştir. Amerikan siyasi sistemindeki düzenin ve kuvvetler ayrılığının iyi işlenmesi sayesinde, Amerika'daki başkanlık sistemi dünyadaki bütün diğer başkanlık sistemi örneklerinden daha iyi çalışmıştır diyebiliriz. Başkan, Anayasa'dan sağladığı yetkiler dışında, “Amerikan halkı tarafından da egemenliğin, sürekliliğin ve büyüklüğün sembolü olarak” görülür. Bu yüzden Başkanın dış politikadaki rolünü tanımlamadan önce, onun nasıl seçildiği ve ne gibi yetki ve sorumluluklara sahip olduğunu anlamak önem kazanmaktadır.

1. Başkan:

Amerika Başkanı, yürütme organının bütünü temsil eden ve Anayasa çerçevesi içinde en etkin ve en etkili role sahip olan kişidir.¹ Federal devlet şeklinin gerektirdiği ulusal birliği oluşturma ihtiyacından dolayı Anayasa, Amerikan Başkanında devlet ve hükümet başkanı yetkilerini toplayarak, bütün “federal yürütme iktidarını” ona vermiştir. Ancak Başkana tanınan yetkiler Anayasa'da geniş şekilde açıklanarak Kongre ve federe devletlere ait olan yetkilerin Başkan tarafından kullanılması da engellenmek istenmiştir. Bununla beraber 1787 Anayasası'nda belirtilen yetkiler zamanla teori ve uygulamalardaki gelişmelerle beraber giderek artmış ve Başkanın bu derece önem kazanmasıyla bu sistem onun adıyla anılır olmuştur.²

---

¹ Clinton Rossiter, **The American Presidency**, revised edition, New York, Harcourt, Brace&World, Inc.,1960, s.18

² John H. Ferguson, D. McHenry, **The American System of Government**, New York, Oxford University Press, 1956, s.283; Richard E. Neustadt, **Presidential Power: The Politics of Leadership**, New York, John Willey and Sons, Inc., fourth printing, 1996, s.374-375; Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1971,

Bu kadar önemli yetki ve sorumluluklara sahip olan Başkanın seçimine de belirli şartlar getirilmiştir; Anayasa, bugün de geçerli olduğu gibi, Başkanın doğuştan Amerikan vatandaşı, en az otuz beş yaşında ve on dört yıldır Amerika’da ikamet etmiş olması gerektiğini açıkça belirtir ve bunun Yüksek Mahkemece (Federal Anayasa Mahkemesi) dahi yorumlanmasına izin verilmez.³ Ancak, vatandaşlık konusundaki bu katı tutum çeşitli çevrelerce tartışılmış ve bir Amerikan vatandaşı ailenin dışarıda doğmuş olan ferdinin de Başkan olabilmesine bu durumun engel olamayacağı görüşü geniş kabul görmeye başlamıştır. Bu tartışmalara rağmen, bu şart halen ihlal edilmemesi gereken bir şart olmaya devam etmektedir.⁴

Anayasa’nın II.maddesinin 1.bölümü Başkanlık seçimini ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Seçimlerin ne zaman yapılacağı Kongre’ye bırakılmış olsa da seçimler genellikle Kasım ayı içinde olur ve Başkanın atanması ve göreve başlaması 20 Ocak’ta yapılan yemin töreniyle gerçekleşir. Başkan, iki dereceli bir seçimle ve dolaylı genel oyla halk tarafından seçilir. Bu seçimde öncelikle elli federe devlet halkı, o federe devletin seçim kanunlarına göre Kongre’deki Senatör ve Temsilcilerinin sayısı kadar ikinci seçmeni (Başkan Seçim Koleji) Kasım ayında belirler. Seçilen bu ikinci seçmenlerin Aralık ayı içinde federe devlet başkentlerinde kullandığı oylar Washington’a gönderilir ve Ocak ayında Senato ve Temsilciler Meclisi’nde ayrı ayrı sayılır.⁵ Başkanlık için seçmenlerin mutlak çoğunluğu yeter (538 seçmenden en az 270’inin olumlu oyu). Bu çoğunluk sağlanmadığı takdirde, Temsilciler Meclisi en fazla oy alan üç aday arasından Başkanı seçer. 1801 yılında

---

s.450; Richard A. Watson, **Promise and Performance of American Democracy**, New York, John Wiley & Sons, Inc., 1972, s.374-377; James M. McCormick, **American Foreign Policy and Process**, second edition, Illinois, Peacock Publishers, 1992, s.267

³ Harold R. Bruce, **American National Government**, revised edition, New York, Henry Holt and Company, 1957, s.323; Claudius O. Johnson, **Government in The United States**, third edition, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1944, s.232

⁴ Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Anayasa’ya Hamilton, James, Wilson ve dışarıda doğmuş diğer Cumhuriyetin kurucularına hak kazandırmak için geçici olarak “Anayasa’nın kabul edildiği tarihte Amerikan vatandaşı olmak” yargısı konmuştu. Bernard Schwartz, **A Commentary On The Constitution of The United States**, New York, The Macmillan Company, 1963, s.12; Johnson, **a.y.**

⁵ Louis Henkin, **Foreign Affairs and The US Constitution**, second edition, New York, Oxford University Press, 1996, s.559-560; Kubalı, **a.g.e.**, s.451; Federe devlet halklarınca seçilen ve her iki partiyi de temsil eden bu kolejdaki kişilerin oy renkleri belli olduğundan Ocak ayı içinde bu kişilerin oylarıyla Başkanın seçilmesi aslında bir formaliteden başka birşey değildir diyebiliriz. Esat Çam, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.101

Thomas Jefferson ve 1825 yılında John Q. Adams Temsilciler Meclisi'nce bu yolla seçilen Başkanlardandır.⁶

Başkanlık makamının sürekliliği çok önemlidir. 1967 tarihli 25. değişiklik, Başkanın görevini yapamaz durumda olması olasılığını ele almıştır. Başkanın ölümü veya görevi bırakması üzerine Başkan yardımcısı onun yerini alır. Başkanın görevini geçici olarak yapamayacak duruma gelmesi durumunda ise Kongre'nin her iki kanadına birer yazı yazarak yetkilerini bir süre için yardımcısına devreder ve bu durum düzeldiğinde de yetkilerini aynı yoldan geri alır.⁷ Başkanın böyle bir talebi bulunmadığında ise, Başkan yardımcısı bakanların ya da Kongre'nin yasayla belirleyeceği başka bir devlet organı üyelerinin çoğunluğunun onayını alarak Kongre'nin her iki kanadına birer yazı gönderir ve başkanlık vekaletini yüklenir. Başkanın buna itirazı olsa da Başkan yardımcısının bu itiraza direnme hakkı vardır. Ancak Kongre, 21 gün içinde 2/3 çoğunlukla bu vekaletin sürmeyeceğine karar verirse Başkan görevine geri döner.⁸

Anayasa toplantısının en keskin tartışmaları Başkanlık süresi üzerine olmuştur. İki seçenek (tekrar seçilmeksizin altı ya da yedi yıl ve tekrar seçilmenin mümkün olduğu dört yıl) üzerinde çok tartışılmış ve ikinci seçenek kabul edilmiştir. Bu yüzden Başkanlık seçimi her dört yılda bir yenilenir. Başkanlık görevini sürdüren kişinin otomatik olarak, ikinci kez seçilmek üzere adaylığını koyma hakkı vardır.⁹ 1940 yılına kadar kaç dönem Başkanlık yapılacağı hususunda herhangi bir sınırlama

---

⁶ Çam, a.e., s.98-99; Schwartz, a.g.e., s.5; Henkin, a.y.; John H. Ferguson, Dean E. McHenry, **The American System of Government**, forteenth edition, New York, McGraw-Hill Book Company,1981, s.352

⁷ Başkan James Garfield'in bir suikast sonucu 80 gün, Woodrow Wilson'un felç geçirmesi üzerine 280 gün ve Eisenhower'ın kalp krizi nedeniyle 143 gün istirahat için yatakta geçirmeleri buna verilebilecek örneklerdir.

⁸ Nixon'un istifası ile daha önce boşalan Başkan yardımcılığına atadığı Gerald Ford Başkanlığa geçince Nelson Rockefeller'ı Başkan yardımcılığına atamış, böylece Amerikan tarihinde ilk kez bu iki makam da atamayla işbaşına gelmiştir. Watson, a.g.e., s.373-374

⁹ Nelson Polsby, Wildavsky Aaron, **Contemporary Strategies of American Electoral Policy**, 7th edition, New York, Free Press,1988, s.41

getirilmemişse de George Washington'un üçüncü kez seçilmeyi istememesi ile geleneksel olarak bu süre iki dönem olarak devam etmiştir. Ancak gerçekleşen dünya krizi ve Amerika'nın Dünya Savaşı'na katılması Franklin D. Roosevelt'in politik kurnazlığı ile birleşerek üçüncü defa seçilmesi sonrasında, bunun tekrarını önlemek için girişimde bulunulmuş ve Anayasa'daki 22. ek madde ile bu değişiklik 1947 yılında onaylanıp 1951 yılında uygulamaya konmuştur.¹⁰ Bu ekte; "hiç kimse başkanlık için ikiden fazla seçilemez" ibaresi yer alır¹¹

Eski bir deyimle Başkan, "dört yılda bir seçilen bir kraldır".¹² "Kral hata yapmaz" atasözü Anayasa içinde yer almasa da Başkan, Kongre önünde siyasi sorumluluğa sahip değildir. Sadece cezai bir sorumlulukla karşılaşabilir ve böyle bir durumda "impeachment"¹³ gereğince, Temsilciler Meclisi'nce suçlanması ve Yüksek Mahkeme başkanının başkanlığında Senato tarafından sorgulanması gerekir ki bunun için de Başkanın ihanet, rüşvetçilik veya diğer önemli suçlarla suçlanması gerekir. Eğer Başkan, Senato'da 2/3 çoğunlukla suçlu bulunursa alınabilecek karar, göreve son vermek olabilir. Impeachment, ilk kez 26 Mayıs 1868'de Başkan Andrew Johnson'a karşı kullanılmış ve suçsuz bulunmuştur.¹⁴ 1974'te Watergate skandalı yüzünden yargılanmanın eşiğine gelen Nixon istifa ederek bundan kurtulurken, 19 Aralık 1998'de impeachmente konu olan bir diğer Başkan da Clinton olmuş ancak gereken 2/3 çoğunluğa Senato'da ulaşamamıştır.¹⁵

---

¹⁰ Johnson, **a.g.e.**, s.231; Patricia C. Acheson, **Amerika Federal Hükümeti ve Çalışma Mekanizması**, Çev. Birol Egeran, İstanbul, Varlık Yayınları, 1961, s.39; Ferguson, McHenry (1981), **a.g.e.**, s.353

¹¹ Bruce, **a.g.e.**, s.324; Henkin, **a.g.e.**, s.569

¹² Kubalı, **a.g.e.**, **a.y.**

¹³ "Impeachment", kötü idare veya cezai suçlarla suçlanan bir hükümet memuruna karşı uygulanan yasal bir harekettir.

¹⁴ Lance T. LeLoup, **Politics in America**, New York, West Publishing Company, 1986, s.398; Çam, **a.g.e.**, s.105; Bruce, **a.g.e.**, s.325

¹⁵ "Trial of President Clinton", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.1, January 1999, s.42714; Bruce, **a.y.**; LeLoup, **a.y.**; Cem Eroğlu, **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2001, s.98; Nicol C. Rae ve Colton C. Campbell, **Impeachment Clinton, Partisan Strife on Capitol Hill**, Kansas, University Press of Kansas, 2003 s.151

1.1.Başkanın Yetki ve Sorumlulukları:

Başkan, Anayasa'da belirtildiği gibi birçok yetki ve sorumlulukla donatılmıştır.¹⁶ Bu doğrultuda Başkan;

-Devlet Başkanlığı: Başkan, her şeyden önce ulusal birliği temsil etmektedir. Bu niteliği ile ulusu ve ulusal birliği içte ve dışta sembolik anlamda temsil eder. Ülke içinde de ulusal tatilleri ilan eder, yabancı devlet temsilcilerini kabul eder, ulusal törenlerde hazır bulunur, madalya verir, George Washington'la birlikte başlayan bir gelenek olarak da ülke içinde gezilere çıkar. Çoğu zaman Başkanın bu görevleri önemsiz gibi görünse de Başkanların hiçbiri bu görevleri ihmal etmez. Çünkü bu görevler Başkanın itibarını devam ettirirken aynı zamanda da gücünün esas kaynağı olan halkla temasına da olanak sağlar.¹⁷

-Yürütmenin Başıdır: Yürütme yetkisi bizzat Başkanın kendisine verilmiştir. Yürütme organı sadece Başkandan oluşmasa da uygulamada yürütme gücünü şahsıyla Başkan temsil eder. Bu yetkisi ile Ulusal Güvenlik Danışmanı dışında Senato'nun onayı ile Kabinesini ve diğer kamu görevlilerini atar, yasaların uygulanmasını sağlar ve ayrıca yönetmelikler, tüzükler ve karnameler yayımlayabilir. Ancak Başkanın memurları azletme gücü Yüksek Mahkeme kararları ile sınırlandırılabilir.

-Siyasi Parti Lideridir: Başkanın üyesi olduğu partinin lideri olması Anayasa'da yer almamış, uygulama ile ortaya çıkmıştır.¹⁸ Başkan partinin ulusal komitesinin çalışanlarını seçer ve ulusal komite ve ulusal parti bürokrasisini gözetir.

---

¹⁶ Charles R. Adrian ve Charles Press, **The American Political Process**, New York, McGraw-Hill Book Company,1965, s.475-484; John C. Livingston ve Robert G. Thompson, **The Consent of The Governed**, third edition, New York, The Macmillan Company,1971, s.376-387; Robert L. Lineberry, **Government in America**, fourth edition, Boston, Scott, Foresman and Company,1989, s.434-439; Acheson, **a.g.e.**, s.38-47

¹⁷ Fred Greenstein, **Leadership in The Modern Presidency**, Massachusetts, Harvard University Press, 1988, s.84; Rossiter, **a.g.e.**, s.17-18

¹⁸ Amerikan tarihinde parti mensubu olmayan tek Başkan George Washington'dur.

Ayrıca Başkan, politikalarının Kongre’de yasalaşması aşamasında da parti örgütünün desteğini kazanmayı ve bu desteği sürdürmeyi amaçlar.¹⁹

-Yasamanın Başıdır: Anayasa’da yer alan “tüm yasama gücünün” Kongre’ye verilmiş olduğu biçimindeki hükme karşın Başkan, yasama süreciyle yakından ilgilidir. Başkan’ın yasaları veto etme yetkisi buna verilecek önemli bir örnektir diyebiliriz (I.madde, 7.bölüm). Ancak bu yetki, yasamada önemli bir engel olsa da mutlak değildir. Başkan, Kongre’den gönderilen yasaları on gün içinde ya imzalar ya da Kongre’ye geri göndererek veto eder. Ancak veto edilmiş yasa, Kongre’nin her iki kanadında (Senato ve Temsilciler Meclisi) 2/3 çoğunlukla kabulü ile Başkan’ın vetosuna üstün gelmekte ve yürürlüğe girmektedir. Bu çoğunluğun sağlanmasındaki zorluk nedeniyle Başkan’ın vetolarına karşı gelindiği çok enderdir. Başkanın bir diğer veto şekli de kurumsal işleyişe dayanır. Başkan, yasanın imzalanma işlemini Kongre oturumunun sonuna bırakarak süre kazanmış olur. Bir sonraki oturum tekrar başlatıldığında da Kongre, Başkan’ın olumsuz görüşünü dikkate alarak bu yasayı tekrar ele almayabilir.²⁰ Bunun yanında Başkan, her yıl Ocak ayında Kongre’ye yaptığı “birliğin durumu”na yönelik bilgilendirme konuşmasında da ülke çıkarlarına uygun gördüğü politika ve tutumu Kongre’ye tavsiye eder ve yasa önerilerinde bulunabilir. Başkan, ayrıca Kongre’yi olağanüstü toplantıya çağırabilir, gerekirse olağan toplantıların süresini de uzatabilir.²¹

-Silahlı Kuvvetlerin Başıdır: Amerikan Anayasası’na göre, Amerika’nın güvenliğinin sağlanması Başkan’ın en önemli sorumluluklarından biridir. Bu nedenle Başkan’a tüm silahlı kuvvetlerin başkumandanlığı verilmiştir (II.madde, 2.bölüm). Buna dayanarak Başkan, askeri gücü oluşturan birimlerin ülke içinde ya da dışında uygun gördüğü yerlere sevkini isteyebilir, Senato’nun onayını alarak askeri mevkilere atama yapabilir, bu kişileri kendi yetkisine dayanarak görevden alabilir ve

---

¹⁹ Greenstein, **a.g.e.**, s.123

²⁰ “Kongre’nin yasama dönemi iki yıl olup, her biri bir yıl süren iki oturumdan oluşur. Bu oturumlar 3 Ocak’ta başlayıp 31 Temmuz’da son bulur.”, Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 3. bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 1999, s.149

²¹ Kubalı,**a.g.e.**, s.452

savaşı kaçınılmaz gördüğü takdirde Kongre'den savaş ilan edilmesini ya da savaş sonrası barış anlaşması yapılmasını isteyebilir.

Amerikan tarihinde Başkanın Kongre'yi devre dışı bırakacak girişimlerde bulunduğu örnekler de vardır. Güçlü başkanlık sergilemek isteyen Başkanlar, Kongre'nin kısıtlamalarından kurtulmak için silahlı kuvvetlerin kullanılmasına tek başına karar verebilmekte ve savaş ilanı olmaksızın ülkeyi savaşa sokabilmektedirler. Örneğin John F. Kennedy, Küba Krizi'nde Kongre'ye danışmadan CIA'in Domuzlar Körfezi çıkarmasına izin verirken, Lyndon B. Johnson da Kongre'nin onayını almaksızın Amerikan askerlerini Dominik Cumhuriyeti'ne göndermiş ve Vietnam'daki savaşın tırmanmasına göz yummuştur. Başkanlığının gücünü en üst noktaya taşıyan Richard M. Nixon da Kamboçya ve Laos'ı işgal emrini verirken Kongre'ye danışma ihtiyacı bile duymamıştır.²²

Bu nedenlerle 1973 tarihli "Savaş Yetkisi Kararı" (War Powers Resolution) ile Başkan'ın Kongre'yi devre dışı bırakacak faaliyetlerine bir sınırlama getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, ordunun kullanımının meşruluğu için özel kriterler aranması, savaş başlamadan kırk sekiz saat içinde ordunun kullanımı için Kongre'ye Başkanın rapor sunması zorunluluğu ve raporun sunumundan itibaren altmış gün içinde operasyonun bitirilmesi ve karar için Kongre'nin 2/3 onayı gibi zorunluluklar getirilmiştir.²³ Ancak savaş ilan etme yetkisi Kongre'nin elinde olsa da silahlı kuvvetlerin nasıl, ne zaman, nerede ve ne şekilde kullanılacağı hakkında karar verme yetkisi hala Başkana aittir. Bu yetki özellikle olağanüstü durumlarda daha da geniş yorumlanmaya müsait bir hal almaktadır. Ancak bu askeri gücün arttırılması ya da giderlerinin karşılanması için Kongre'nin onayı gerekeceğinden Başkana bu konuda

---

²² Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21.Yüzyıl Yayınları, 2000, s.72-73; Arı, **a.g.e.**, s.157

²³ Ancak bu konuda bazı istisnalar da sözkonusudur. "Kongre'nin bir savaş ilan etmesi veya hareketin devamına ilişkin Başkana bir yetki vermesi, Bir yasayla altmış günlük sürenin uzatılması veya Amerika'ya bu arada bir saldırı olması durumunda bu süre sınırlaması ortadan kalkar. Ayrıca Başkan gerekli görürse bu süreyi doksan güne de uzatabilir. Ancak bu doksan günlük süre sonunda Kongre buna destek vermezse askerlerin geri çağırılması gerekecektir. Kongre, bir ortak karar (Concurrent Resolution) ile de çatışmanın sona erdirilmesine ilişkin bir karar alabilir." Arı, **a.e.**, s.160

bir sınırlama daha getirilmiş olmaktadır.²⁴ Başkan bunlar dışında yeni silahların yapılmasına ve kullanılmasına da karar veren kişidir. Ordu, bugün Amerika'da çok kuvvetli bir baskı grubu haline gelirken, Başkanın bu yöndeki yetki ve etkilerini de son derece arttırmıştır.²⁵

-Diplomasinin Başıdır: Harry Truman, "Amerikan dış politikasını ben yaparım" derken yanılmıyordu. Gerçekten de Başkan, dış ilişkilerin sevk ve idaresinde, Dışişleri Bakanı tarafından yardım görüyorsa da önemli kararların alınmasında tek başına sorumludur. Bu çerçevede elçileri ve konsolosları bizzat kendisi atar ve yönetir, diğer ulusların diplomatik temsilcilerini kabul eder, yeni hükümetleri ve devletleri onaylar, antlaşma görüşmeleri yaparak, daha sonra Senato tarafından onaylanması kaydıyla, imzalar. Gerekğinde devlet başkanlarıyla bir araya gelerek görüşmelerde bulunur.²⁶

2. Dış Politikada Başkanın Rolü:

Amerikan sisteminde Başkan, dış politikada en önemli ve en ağırlıklı görevlerle donatılmıştır. Amerikan dış politikasının merkezinde yer alan Başkan, dış politikanın oluşturulması ve uygulamasında birçok yetkiye sahipken aynı zamanda bu politikanın sonuçlarından da sorumlu olacak kişidir.²⁷ Bu sorumluluk Anayasa gereğidir; Anayasa'nın II.maddesinin 2.bölümü Başkana Senato'nun 2/3 çoğunluğunun onayı ile anlaşma yapma ve gene Senato'nun onayıyla büyükelçileri,

---

²⁴ Bert A. Rockman, **The Leadership Question: The Presidency and The American System**, New York, Praeger Publishers, 1984, s. 21-22; David K. Nichols, **The Myth of The Modern Presidency**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1994, s.120

²⁵ Nichols, **a.e.**, s.134-135; Kubalı, **a.y.**

²⁶ Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı sonrası Paris'te yapılan konferansta Amerikan heyetine başkanlık etmiş, Franklin D. Roosevelt, II. Dünya Savaşı sırasında müttefik devletlerle Afrika'da ve Asya'da bir araya gelmiş ve Roosevelt sonrası da her Başkan ekonomik ve siyasi sorunları görüşmek amacıyla ikili ve çok taraflı görüşmelere katılmışlardır. Louise W. Koenig, **The Chief Executive**, New York, Harcourt, Brace&World, Inc., 1964, s.213-215

²⁷ H. Malcolm Macdonald, Wilfred D. Webb, Edward G. Lewis, William L. Strauss, **Outside Readings in American Government**, third edition, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1958, s.819

ortaelçi ve konsolosları atama yetkisi verirken Başkanların zaman zaman Senato'nun bu sınırlamalarından kendilerini kurtaracak çabalar içinde oldukları görülmektedir.²⁸

II. maddenin 3.bölümü de Başkanlara yabancı büyükelçi ve diğer temsilcileri kabul etme yetkisi vermektedir. Başkan bunun dışında, diğer ülkelerle diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin başlayıp bitmesine ve denizaşırı ülkelerin yeni hükümetlerinin tanınıp tanınmamasına karar verir. Başkana tanınan bir diğer yetki ve sorumluluk da dış politikanın ilan edilmesidir. Başkanın bu politikayı yürütürken bazı açılardan Kongre'ye bağlı olması gerçeğine rağmen Başkan, dış politikanın oluşmasında anayasal yetkileri dışında bu maddelerin esnek yorumu sayesinde önemli bir avantaj da kazanabilir.²⁹ Gerçekten de bu durum Başkana manevra olanağı sağlamakta ve becerikliliğini, esnekliğini, yaratıcılığını ortaya koymasına olanak vermektedir. Woodrow Wilson'un deyimi ile, böyle bir durumda "Başkan istediği kadar büyük olmakta özgürdür"³⁰

2.1. Dış Politika Oluşum Süreci ve Başkan:

Başkan, dış politika oluşum sürecinin merkezinde olsa da bu süreçte yer alan diğer unsurlar tarafından birçok şekilde etki ve baskı görür. Bu unsurların bu süreçteki yerleri ve önemleri bu etki ve baskının derecesini belirler. Şekil 1'de görüldüğü gibi en içerideki halkada, Başkan, Başkanın doğrudan kişisel danışmanları ve dışişleri ve savunma bakanları, Merkezi İstihbarat Dairesi (CIA) ve siyasi kararları yerine getirmeden sorumlu olan çeşitli siyasi atamalar yer alır. Bu seviyede, prensipte ulusun kaderini belirleyecek çok önemli kararlar alınmaktadır. Bu yüzden de bu halkada yer alan unsurların Başkanı etki ve baskı derecesi daha fazla olmaktadır.³¹

²⁸ Başkanların buna yönelik uygulamalarının neler olduğu tezin Kongre ve Dış Politika başlıklı alt bölümde ayrıntılı olarak incelenmektedir.

²⁹ Emmette S. Redford, David B. Truman, Andrew Hacker, Alan F. Westin, Robert C. Wood, **Politics and Government in the United States**, New York, Harcourt, Brace&World,Inc., 1965, s.301-302

³⁰ Esen Dereli, **Karşılaştırmalı Bir Bakışla ABD ve Fransa Siyasal Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.34

³¹ Charles W. Kegley,Jr., Eugene R. Wittkopf, **American Foreign Policy: Pattern and Process**, fourth edition, New York, St. Martin's Press, 1991, s.326-328

İkinci halka, yürütmenin dışişleri ve savunma bakanlıkları dışında kalan bakanlıkları ve bürolarını içerir. Bu halkaya politikayı yerine getirmede sürekliliği sağlayan meslek bürokratlarını da yerleştirebiliriz. Teoride onların görevi, kararların alınması için gerekli bilgiyi politika yapımcılarına en üst seviyede sağlamaktır. Ancak kendi uzmanlık alanlarına ilişkin kararların alınması sırasında Başkan, bu unsurlara danışmak ve bilgi almak için başvurabilir ve bu aşamada bu unsurların etki ve baskısından söz edilebilir.³²

En son halkada yer alan kamuoyu, basın, baskı/çıkar grupları, Kongre ve bu süreçte gösterilmese de siyasi partiler de dış politikaya yönelik tutumlarıyla Başkanın dış politika kararlarının alınmasında önemli etki ve baskı unsuru olabilmektedirler.³³ Gerçekten de Başkanın dış politika oluşum sürecinde yer alan bu unsurlarla ilişki şekli onun dış politikadaki rolünü belirler.

2.1.1. Kamuoyu ve Dış Politika:

Bu sistemin bir parçası olan kamuoyunu, halkın herhangi bir konu ya da durumla ilgili görüşü olarak tanımlayabiliriz. Siyasal sistemi ne olursa olsun hemen her toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında az ya da çok bir ilişki söz konusudur ve yönetenler her zaman yönetilenlerin uygulanan politika hakkındaki görüşlerini bilmek isteyeceklerdir. Bu noktada da halkın görüşleri politikanın oluşturulması ve uygulanması aşamasında önem kazanmaktadır. Ancak Amerika'da kamuoyu bazı durumlarda Başkanın kararlarını değiştirebilecek etkide bulunabilse de genel olarak onun dış politika davranışlarına muhalefet etmek ve karşı koymak için oldukça zayıftır.³⁴

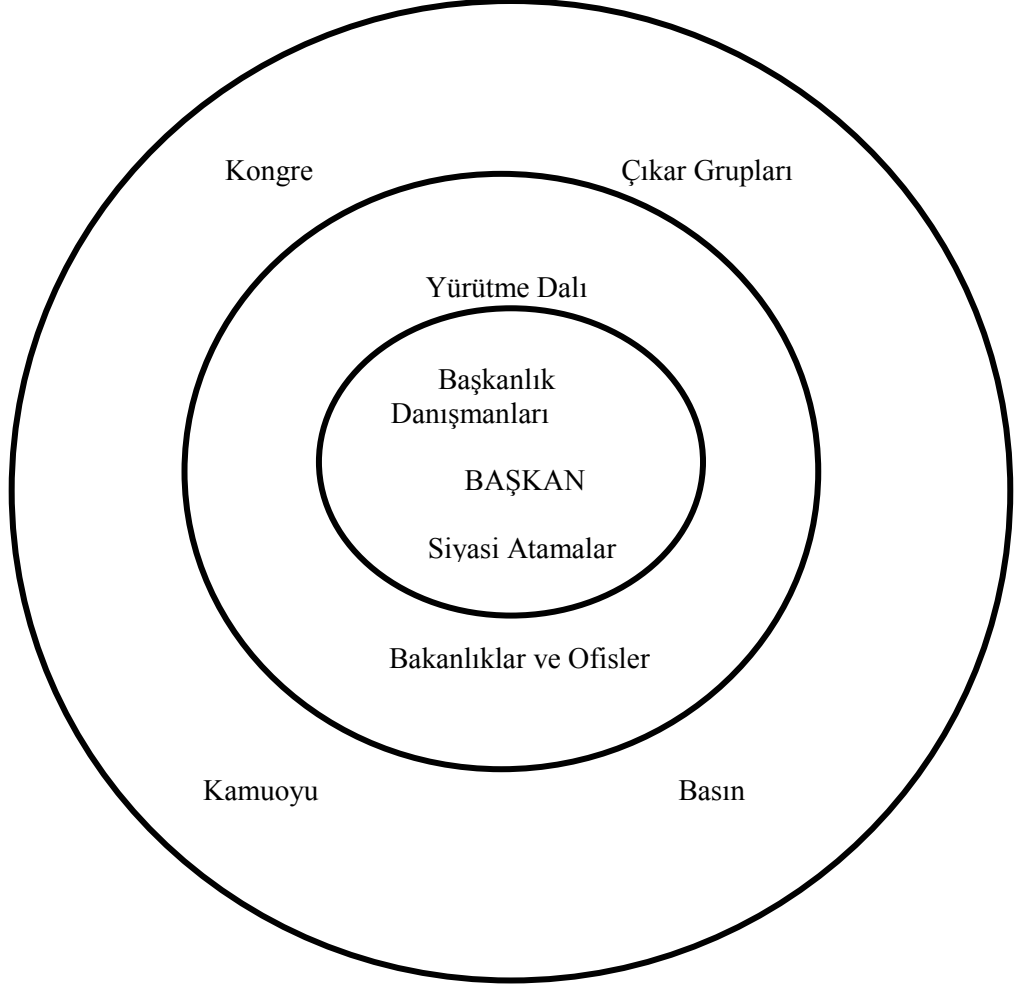
---

³² A.e.

³³ A.e.

³⁴ Uslu, a.g.e., s.78; Jerel A. Rosati, **The Politics of United States Foreign Policy**, Fort Worth Philadelphia, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers,1993, s.360-365; Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.588

Şekil 1: Dış Politika Oluşum Sürecinin Ortak Merkezli Çemberi

Kaynak: Charles W. Kegley, Jr., Eugene R. Wittkopf, *American Foreign Policy, Pattern and Process*, forth edition, New York, St. Martin's Press, 1991, s.327

Amerikan halkı, genelde, kendi çıkarları doğrudan etkilenmediği müddetçe siyasi meseleler ve olaylara ilgisizdir. Otoriteler, bu ilgisizliğin özellikle dış politika sorunları söz konusu olduğunda daha da belirgin bir hal aldığını söylemektedirler.³⁵ Gabriel Almond'un analizi göstermiştir ki, uluslararası krizlerde bile Amerikan kamuoyu için iç ve özel meseleler her zaman olağanüstü cazip olmuştur.³⁶ Gerçekten de araştırmalar birçok Amerikalının genelde uluslararası meseleler hakkında az bilgiye sahip olduğunu ve bunun için de bir çaba içinde olmadığını ortaya koyar.

³⁵ Dorothy Buckton James, *The Contemporary Presidency*, New York, Western Publishing Company, 1969, s.140; Kegley, Jr., Wittkopf, a.y.

³⁶ James, a.g.e., s.141

Yapılan anketler de bunu destekler niteliktedir. “1964’te yapılan bir anketin sonuçlarına göre, Amerikan halkının %58’i Amerika’nın Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO/North Atlantic Treaty Organisation) üyesi olduğunu söylerken yaklaşık 2/5’si Sovyetler Birliği’nin (SB) de NATO’ya üye olduğunu düşünmekteydiler. 1985’de yapılan bir ankete de katılanların %28’i SB ve Amerika’nın II. Dünya Savaşı’nda birbirleriyle savaştığını düşünürken, %44’ü de iki ülkenin müttefik olduğunu bilememiştir. Aynı yıl yapılan bir ankette birçok Amerikalı askerin hayatını kaybettiği Vietnam Savaşı’nda ülkelerinin Güney Vietnam’ı desteklediğini ankete katılanların sadece %63’ü bilirken, 1989’daki ankette de Amerikan halkının %20’sinden daha azı Başkan George H.W.Bush’un seçtiği Kabine üyelerinden birinin adını bilebilmiştir”.³⁷

Bu ilgisizliğin nedeni olarak mevcut bilginin ve eğitimin eksikliği gösterilse de bu açıklama tamamen ikna edici değildir. Çünkü bilgi ve eğitim eksikliği yaşanmayan büyük kentsel alanlarda dahi bu bir problemdir. Buna Amerikan halkının genel kültürel yapısını neden gösterebiliriz; Amerikan halkının çoğu, ülkelerindeki siyasi çekişmelerden kaçan ve bu sorunlardan uzak kalmayı arzulayan kişilerdir. Tüm bu nedenlere dış politikanın üstü kapalı şekilde savunma politikalarıyla ilişkili olmasını da ekleyebiliriz. Bu nedenle amaçlanan gizlilik politikaları doğrultusunda bireylerin uluslararası meselelerle ilgisi ve bilgisi amaçlanmaz. Böylece Başkanın dış politika konularında kamuoyunu yönlendirme olasılığı artar³⁸

Kamuoyunun Amerikan dış politikası üzerinde önemli bir sınırlayıcı faktör olarak yer aldığı örnekler de yok değildir. Birçok yorumcuya göre, bu sınırlamaya en iyi örneklerden biri Amerikan askerinin Vietnam’dan çekilmesidir. Vietnam’a Başkan Johnson’ın daha fazla asker göndermek istemesi ve buradaki asker

---

³⁷ Kegley, Jr., Wittkopf, a.g.e., s.280

³⁸ James, a.y.

kayıplarının artması sonrası muhalif güçlerin kamuoyunda ses getirir şekilde yer almasının, Başkan Johnson'ın ikinci kez başkanlık için aday olmamasına ve yerine geçen Nixon'ın da Vietnam'dan asker çekmesine kadar giden sonuçları olmuştur.³⁹

2.1.2. Basın ve Dış Politika:

Dış politikaya karşı Amerikan halkının tutumunu, dolayısıyla da Başkanın rolünü belirleyen unsurlardan biri de, basının dış politikaya ilgisi olmuştur. Basın, ulusal ve uluslararası meseleler ile ilgili gelişmeleri halka taşıyan en önemli haber kaynağıdır ve bu özelliği dolayısıyla siyasi gündemi etkileyecek güce de sahiptir.⁴⁰ Ancak 1980'lerden itibaren dış politikaya ilişkin basında –özellikle görsel basında– beliren kademeli ilgi azalması ile birlikte Amerikan halkının dış politikaya karşı tutumunda da azalma yaşanmıştır. Bu tarihlerden itibaren basında daha çok magazin haberleri ve kurgusal haberler ön plana geçmiştir. Aslında bu değişimi kuşaksal değişimle açıklayan çalışmalar da vardır. Bu analizlere göre, kamuoyuna her zaman duyarlı olan ulusal televizyonlar popüler tutumlardaki değişime ayak uydurmuşlardır. Neden ne olursa olsun basın için dünyanın geri kalanı artık daha uzak, daha az önemli, aslında daha yabancı hale gelmiştir. Dış haberler, özellikle görsel basın için, ancak haberin Amerikan çıkarlarıyla bağlantısı olduğunda doğrudan bir haber niteliği taşımaya başlamıştır.⁴¹ Bazı araştırmacılara göre, siyasal iktidarın uygulamalarını ve politikacıları denetleyip halkı bilgilendirmek görevini üstlenen basın, bugün Amerikan kamuoyunu filtrelenmiş bilgilerle bilgilendirmekte ve bu sınırlandırılmış ve yönlendirilmiş bilgilendirme ile kamuoyunun duyarsızlaştırılması sağlanmaktadır.⁴² Örneğin Irak Savaşı sırasında Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon, askerlerle birlikte içinde yabancı basın mensuplarının da yer aldığı 600

---

³⁹ Michael P. Smith and Associates, **Politics In America**, New York, Random House, 1974, s.143-146; Ed. William C. Vocke, **American Foreign Policy: An Analytical Approach**, New York, The Free Press, 1976, s.185; Uslu, a.y.

⁴⁰ Rosati, a.g.e., s.489

⁴¹ David Halberstam, **Barış Zamanı Savaş: Bush, Clinton ve Generaller**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001, s.165

⁴² Zülal Kalkandelen, **30 Saniyede Bush: Amerika'da Medya ve Siyaset**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.33

civarında gazeteciyi Irak'a göndermiş, ancak karşılığında Amerikan kamuoyunu rahatlatan ve savaşın gerçeklerini saklayan yayınlar yapmalarını istemiştir.⁴³

Basındaki ilgisizliğe rağmen Başkanlar, gene de, izledikleri politikalara kamuoyunun desteğini almak için Basını bir araç olarak kullanmayı sürdürmektedirler. Bu çoğu zaman önemli bir avantaj sağlamakta ve kamuoyunun desteğini alan Başkan Kongre'ye karşı elini güçlendirmektedir. Küba krizi sırasında Kennedy, Körfez krizi sırasında da George H. W. Bush basını iyi kullanarak güçlü bir kamuoyu desteği sağlamışlardır.⁴⁴

2.1.3. Siyasi Partiler ve Dış Politika:

Başkanın bu rolünü belirleyen diğer bir unsur, siyasi partilerin bu sistemdeki yeri ve etkisi olmaktadır. Amerika, seçim sistemi nedeniyle çift parti (Cumhuriyetçi parti ve Demokrat parti) sistemine sahiptir.⁴⁵ Yerel bir yapıya sahip olan kuvvetli bir merkezi örgüt niteliği taşımadıklarından seçim zamanı dışında yerel örgüt niteliğindedirler. Seçim dönemlerinde ise bu partilerin “ulusal komiteleri” ve “ulusal konvansiyonları” aracılığıyla ulusal parti görünümünü kazanarak, tek amaçları olan seçimleri kazanmak için parti adaylarının seçiminden, parti programının hazırlanmasına ve bunun propagandasının yapılmasına kadar her türlü faaliyette bulunurlar. Seçim sonrasında da yerel örgüt niteliğine geri dönerler.⁴⁶

Amerika'daki siyasi partilerin “kadro partisi” niteliği taşımalarından dolayı parti disiplini ve oy birliği konularında zayıftırlar ve bu partilerin “parti disiplini” konusundaki zayıflığı nedeniyle Kongre üyeleri kendi partilerine bağımlı olmadan oy kullanabilmektedirler. Bu durum bazen Başkanın Kongre'de kendi partisinden olan milletvekillerinin çoğunlukta olduğu durumlarda bile kendi politikasına yönelik

---

⁴³ A.e., s.49

⁴⁴ Arı, a.g.e., s.107-108

⁴⁵ “Bazı federe devletlerde bu iki parti dışında partiler bulunsa da ulusal düzeyde herhangi bir rolleri bulunmamaktadır.” Çam, a.g.e., s.120

⁴⁶ A.e.

destek sağlama çabalarını engelleyebilir. Fakat bunun tam tersi de olabilir. Kongre'deki çoğunluğun karşı partiden olduğu dönemlerde, Başkan, karşı parti üyelerinin desteğini sağladığında kendi siyasetini ve programını kabul eden bir çoğunluk koalisyonu oluşturabilir.⁴⁷

2.1.4. Baskı/Çıkar Grupları ve Dış Politika:

Amerika'da siyasi partilerin parti disiplinine sahip olmamasından doğan boşluğu baskı/çıkar gruplarının doldurduğu söylenebilir. Ortak amaç etrafında toplanıp bu yönde çaba harcayan örgütlü gruplar olarak tanımlanan baskı/çıkar gruplarının temel hareket noktası kanun yapıcıları ve kamuoyu oluşturan kitle iletişim araçlarını etkilemektir. Bu grupların bunun için üç strateji uyguladığı görülmektedir. Bunların ilki, yönetimin kilit mevkilerindeki kişileri kendilerine bağlamak, Kongre üyelerinin seçimi için çalışarak onların desteğini sağlamak ve/veya seçilmiş Kongre üyelerinin desteğini kazanmak ve sonuncusu da propaganda aracılığıyla kamuoyunu bilgilendirmek ve etkilemektir. Baskı gruplarında siyasi partilerden farklı olarak daha spesifik amaçlar arzulanır ve iktidarı ele geçirmek yerine siyasal kararı etkilemek öncelik kazanır.⁴⁸ Baskı/çıkar grupları, yerel ya da ulusal düzeydeki amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Bu yöntemler doğrudan temas kurma şeklinde olabileceği gibi telefon, dilekçe ya da mektup yoluyla da olabilir. Ancak en önemli kozları seçim döneminde önem kazanan oy potansiyelleridir diyebiliriz.⁴⁹

Bu grupların doğrudan yasama organı üyeleriyle ilişki içinde olup destek aramalarına “lobicilik” denir. Lobiler, 1946 tarihli Federal Lobi Yasasında, “Amerikan Kongresi'ndeki yasaları etkilemeye veya yasanın çıkmasını veya çıkmamasını sağlamaya çalışan, bunun için doğrudan veya dolaylı para ve diğer değerli eşyaları alan veya toplayan veya asıl amacı bu olan kişiler” olarak tanımlanır.

---

⁴⁷ Dereli, a.g.e., s.36; Yaşar Gürbüz, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, 2.bs., İstanbul, Beta Yayınları, 1987, s.83

⁴⁸ Çam, a.g.e., s.136-137; Tayyar Arı, **Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika**, 3.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.134-135

⁴⁹ Arı, a.e., s.146-147

Ancak yürütmenin özellikle de Başkanın dış politikadaki etkinliği düşünüldüğünde lobiler Kongre yanında Başkanı da etkilemeye çalışmaktadırlar.⁵⁰

Örgütlü baskı/çıkar gruplarından oluşan çok sayıdaki lobilerden özellikle etnik grupların dış politikadaki rolleri önemsenecek derecededir. Etnik lobiler, başka bir ülkeden göç ederek Amerika'ya gelmiş ve Amerikan vatandaşlığını kazanmış kişilerden oluşur. Bu lobilerde çalışan kişilerin daha önceki anavatanlarıyla resmi bir ilişki içinde olmaları istenmez ve asıl amaçlarının Amerika'daki kendi halklarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel haklarını korumak olması beklenir. Ancak bu lobilerin Amerikan dış politikasını Amerika'nın stratejik çıkarlarına aykırı olmaması şartıyla bu anavatanlarının lehine olacak şekilde etkilemeye yönelik faaliyet içinde oldukları da bir gerçektir.⁵¹ Kongre'nin bu etkilere açık olmasından dolayı çoğu zaman dış politikanın şekillenmesinde önemli etkilere sahip olabilmekte ve bu nedenle de bazen Başkanın dış politikayı kendi belirlediği şekilde yürütmesini zorlaştırabilmektedir. Ancak bunu yapabilen etnik gruplar büyük oy potansiyeline ve mali olanaklara sahip gruplardır. Bu sayede sadece Kongre'nin değil, seçim dönemlerinde bu grupların oyları büyük önem kazandığından Başkan adaylarının da desteği kazanılabilmekte ve Başkan adayları bu grupların isteklerini iç ve/veya dış politikada uygulama sözü verebilmektedir. Bunun yanında yerel düzeyde büyük destek sağlamış ve kamuoyunu yanına çekmiş bir etnik grubun Başkanı etkileme gücü de artacağından birçok etnik grup bu faaliyetleri göz ardı etmemektedir.⁵²

2.1.5. Kongre ve Dış Politika:

Başkanın dış politikadaki rolünü belirleyen bir diğer ve belki de en önemli unsur, Başkanın Kongre ile olan ilişkisidir. Senato ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kongre seçimlerinin Başkanlık seçimlerinden bağımsız ve görev sürelerinin

---

⁵⁰ A.e., s.153; Amerika'da lobiciliği para karşılığında yapan profesyonel kişiler de bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla emekli Kongre üyeleri ve bürokratlardan oluşmaktadır. Eroğlu, a.g.e., s.139

⁵¹ Arı, a.g.e., s.206

⁵² Örneğin 5 Şubat 1975'de başlayarak Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunda Rum lobisinin büyük etkisi olmuştur. Paul Y. Watanabe, **Ethnic Groups, Congress and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo**, London, Greenwood Press, 1984, s.15; Gürbüz, a.g.e., s.89

de farklı oluşu yanında seçilen Kongre üyelerinin mensubu oldukları siyasi partilerden bağımsız davranabilmeleri yüzünden Başkanın Kongre’yi etkileyebilme olasılığı azalmakta, bu nedenle de bu ilişkinin yönü dış politika oluşum sürecinde önem kazanmaktadır.⁵³ Aslında bu ilişki Anayasa’da kesin olarak belirlenmiş ve bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak Başkan Anayasa gereği bazı dış politika uygulamalarında Kongre’nin tavsiye ve onamasına gerek duysa da bazı durumlarda bu sınırlamaları aşabilmektedir.⁵⁴

Örneğin Anayasa’nın II.maddesinin 2.bölümünde Başkanın diğer ülkelerle antlaşma yapma yetkisine değinilmiş ve antlaşmanın ancak Senato’nun hazır bulunan üyelerinin 2/3 çoğunluğunun kabulü ile yürürlüğe gireceği açıkça belirtilmiştir. Antlaşma görüşmeleri ve müzakereleri Başkan tarafından yürütülür ve delegeler mutlaka Başkan tarafından seçilir. Görüşmeler sonrası antlaşma imza aşamasından sonra onama ve kabul için Senato’ya gönderilir ve ancak bu aşamadan sonra yürürlüğe girer. Senato, bu aşamada ya antlaşmayı kabul edip onaylar ya da reddeder. Bunun dışında antlaşma üzerinde değişiklik yapabilir, bazı kısımlarını çıkarabilir veya çekinceli onaylayabilir. Bu noktada Başkan Kongre’yi aşacak girişimlerde bulunabilmektedir. Antlaşmanın Senato’da onaylanmayacağı ihtimalinde Başkan, antlaşmayı geri çekebildiği gibi, Senato’nun üzerinde değişiklik yaparak onayladığı antlaşmaları da yürürlüğe sokmak istemeyebilir. Başkan, ayrıca Senato’nun onayını gerektirmeyen “yürütme anlaşmaları” (executive agreement) yaparak da bu sınırlamayı aşabilir. Bu anlaşmalar teoride antlaşma sayılmasalar da onların taşıdığı ağırlığa ve etkiye bir ölçüde sahiptir. Amerika’nın bugüne kadar yaptığı antlaşmaların yarısından fazlası bu usulle yapılmıştır.⁵⁵ Başkanın başvuracağı

---

⁵³ Kongre üyelerinin seçimi, genel oy ilkesi ve tek turlu çoğunluk sistemine dayanır. Senato için her federe devletten iki senatör altı yıl için seçilirken, iki yılda bir Senato’nun 1/3’ü seçimle yenilenmektedir. Temsilciler Meclisi’ni oluşturan temsilciler de iki yıl için her federe devletin çıkaracağı temsilci sayısı kadar seçilmektedir. Çam, **a.g.e.**, s.111

⁵⁴ Başkanın Kongre ile ilişkisi kuvvetler ayrılığını simgeleyen önemli bir husustur. Başkan, Kongre’yi feshedemezken Kongre de Başkanı istifaya zorlayamaz. McCormick, **a.g.e.**, s.268-270; Lee H. Hamilton, “Congress and Foreign Policy”, **The Virginia Papers on the Presidency**, Vol:XX, 1985, s.41; Senator Charles McC. Mathias, Jr, “The President, Congress and Foreign Policy”, **The Virginia Papers on the Presidency**, Vol:57, 1981, s.43

⁵⁵ Koenig, **a.g.e.**, s.211; Johnson, **a.g.e.**, s.252

diğer bir yol da, Kongre'nin her iki kanadından basit çoğunlukla geçmesinin yeterli olduğu bir yasaya ya da geçici durumları düzenleyen Ortak Karar'a (Joint Resolution) başvurmaktır. Bir antlaşmanın Senato tarafından onaylanmaması üzerine Başkan, bu antlaşmayı bir yasayla uygulamaya koyabilir. Başkan ayrıca Kongre'nin itirazına olanak vermemek için uluslararası antlaşmaların yapılması sürecine Kongre üyelerini de davet edebilir. Böylece daha baştan antlaşmanın onaylanması garantiye alınmış olur. Başkana verilen bir diğer hak da herhangi bir antlaşmayı Senato'ya danışmadan sona erdirmeye hakkıdır⁵⁶

Nitekim Anayasa'nın aynı maddesinin aynı bölümünde Başkan tarafından daimi diplomatik personel atamalarının yapılmasında da Senato'nun tavsiye ve onamasına gerek görülse de uygulamada Senato'nun Başkandan gelen atama tekliflerine genellikle olumlu baktığı görülmektedir. Bunun dışında Başkan, geçici atamalarla ve bazı özel bürokratları diplomatik temsilci olarak kullanarak da bu kısıtlamadan kurtulabilir. Başkan ayrıca herhangi bir zamanda diplomatik personel ve konsolosluk çalışanlarının işlerine de son verebilir. Bunun için ayrı bir onama gerekmez.⁵⁷

Başkanın savaş ilan etme yetkisi Kongre tarafından sınırlandırılmış olsa da daha önce de bahsedildiği gibi, Başkan başkumandan olarak silahlı kuvvetlerin nasıl, ne zaman, nerede ve ne şekilde kullanılacağı hakkında karar verme yetkisine sahiptir.⁵⁸ Başkanların bu yetkilerine dayanarak ülke dışına asker göndermeleri çoğu kez eleştirilmiş olsa da ulusal egemenliğin korunması ve bunun doğrudan Başkanın yetki ve sorumluluğunda bulunmasından dolayı, bu yetki ve sorumluluğu kullanırken ona esneklik tanınması gerektiği görüşü ağır basmaktadır.⁵⁹

---

⁵⁶ Özellikle Milletler Cemiyetini kuran Versay Antlaşmasının Senato'da istenilen şekilde onaylanmaması üzerine böyle bir yöntem izlenmeye başlanmıştır. Arı, **a.g.e.**, s.89-91

⁵⁷ Kegley,Jr., Wittkopf, **a.y.**, Bugün birçok Kongre üyesi, Başkanın dış politikadaki rolünün önemini bilseler de Amerikan Kongresi'nin de güçlü ve bağımsız bir rol oynamasından yanadırlar. Ed. Roger H.Davidson, Walter J. Oleszek, **Governing Readings and Casesin American Politics**, second edition, Washington, A Division of Congressional Quarterly Inc., 1992, s.548

⁵⁸ McCormick, **a.y.**

⁵⁹ Arı, **a.g.e.**, s.98-99; McCormick, **a.y.**

Ancak Kongre'nin mali konulardaki tek yetkili merci olması, iç politika kadar dış politikada da Başkana rağmen etkisini arttıran bir durumdur. Tüm federal harcamaların Kongre tarafından onayının gerekliliği yasamayı yürütme karşısında önemli kılar (I.madde, 9.bölüm). Bu yüzden Kongre'ye önerilen bütçenin ve dış yardım önerilerinin kabulü, ticari imtiyaz ve boykot gibi kararların onayı yönetimin izlediği dış politika açısından önemlidir. Özellikle dış yardımlar konusunda Başkan ve yönetiminin izlediği dış politika amaçları ile Kongre'nin talepleri arasında farklılık doğabilmektedir. Çoğu zaman baskı/çıkar gruplarının çalışmalarının Kongre'de etkin olması dolayısıyla bu yardımlar şarta bağlanabilmekte, askıya alınabilmekte ya da bu yardımlarda kısıntıya gidilebilmektedir.⁶⁰ Tüm bu yorumlar göstermektedir ki, bazı istisnalar dışında Amerikan dış politikasının yerine getirilmesi kadar ifade edilmesinde de Başkana üstünlük tanınmıştır. Bu üstünlük özellikle kriz zamanları, daha da belirgin bir hal almaktadır. Çünkü böyle dönemlerde muhalefet de Başkanın resmi ve gayri resmi anlamda gücünün artmasını kabul etmektedir.⁶¹

Resmi olarak dış politikadan sorumlu olan kişi olarak Başkan, sıklıkla uluslararası meselelerde direk bir rol oynasa da dış politikayı tek başına oluşturmaz ve yürütmez. Bu konuda ona yardımcı olacak bir dış politika ekibi vardır. Wilson gibi tüm uluslararası meselelerin sonuçlanmasında kontrolü elinde tutan ve aynı zamanda kendi dışişleri bakanlığını da yapan başkanlar bulunsa da günümüzde başkanlar bunu güvenecekleri bir ekiple paylaşmayı tercih etmektedirler.

---

⁶⁰ Aslında buna en güzel örnek, Ermeni ve Rum lobileri dolayısıyla Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımlar konusunda Kongre'nin çıkardığı zorluklardır. Koenig, **a.y.**, s.211; Johnson, **a.y.**, s.252

⁶¹ Vocke, **a.g.e.**, s.152; Redford v.d., **a.g.e.**, s.799; Kegley,Jr., Wittkopf, **a.g.e.**, s.328; John H. Ferguson, Dean E. McHenry, **The American System of Government**,8th edition, New York, McGraw-Hill Book Company, 1965, s.406-409;Watson, **a.g.e.**, s.379

2.2. Dış Politikanın Oluşturduğu Bürokrasi İçinde Başkan ve Dış Politika Ekibi:

Dış politika oluşturmanın zamana karşı bir yarış olduğu düşünülürse, Başkanın öncelikle başvuracağı ve güveneceği bir dış politika ekibi Başkanın dış politikada kararlarını oluşturmada ve uygulamada önemli bir unsurdur. Başkan bu gruplardan dört şekilde yararlanabilir; Birincisi, Başkan, bilgi ve danışma için onlara başvurur ki o zaman bu gruplar Başkanı bilgilendirerek bu ihtiyacını gidermek için ona yardımcı olur. İkincisi, Başkan, zor ve önemli kararların alınmasındaki gerilimle başa çıkmak için gereken “duygusal desteği” almak için onlarla ilişki içine girebilir. Üçüncüsü, Başkan, dış politika ekibine danışarak hangi kararı alırsa alsın onların düşüncelerini almanın ve desteğini kazanmanın yararlı olacağını düşünür. Son olarak da Başkan, politika ve kararları için halkın ve Kongre’nin gözünde “politik meşruluk” kazanmak için de bunu yapmak isteyecektir. Elbette bir Başkanın danışma isteği bu amaçlardan birinden daha fazlayı da içerebilir ve onun bunu yapmadaki amacı bir durumdan diğerine değişebilir.⁶²

Başkan Washington döneminde, yönetimde sadece üç bakanlık vardı ve Başkan Jefferson, dış merkezlerdeki birkaç elçi ile seyrek olarak iletişim ihtiyacı duyuyordu. Gerçekten de ilk Başkanlar ve Dışişleri Bakanları bir karar alma ihtiyacı duyduklarında kendi bilgi ve deneyimlerinden yararlanmayı uygun görüyorlardı. 20.yy’da ise Başkanın dış politika yapma görevinde fırsatlar artarken aynı zamanda zorluklar da artmıştır. Bu yüzden her Başkan seçildikten hemen sonra hızlı bir şekilde kendisine yardımcı olacak Kabine üyelerini ve ekibini atamaktadır.⁶³

---

⁶² Alexander L. George, **Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice**, Boulder/Colorado, Westview Press,1980, s.81-82

⁶³ Vocke, a.y

2.2.1.Kabine:

Atanacak bu personelin ilk sırasında ilgili bakanlıkların başına getirilecek bakanlar yer alır. Senato'nun onayı ile Başkan tarafından atanan bakanlar doğrudan Başkana bağlı olup, onun için çalışırlar. Başkan, bakanlıklara çoğunlukla kendi partisinden kişileri getirirken zaman zaman muhalefet partisinden kişileri de bu pozisyonlara atayabilir. Nitekim 1940'da Henry L. Stimson (Savaş Bakanı) ve Frank Knox (Deniz Kuvvetleri Bakanı) aktif Cumhuriyetçiler arasında yer alsalar da Başkan Roosevelt'in savunma politikalarına sıkı sıkıya bağlıydılar.⁶⁴

Bu bakanlar toplu olarak Başkanın iç ve dış politikalarında ona yardımcı olacak Kabineyi oluşturur. Anayasa'da söz edilmese de Kabine geleneği, 1793 yılında Fransız Devrim Savaşları'nda Amerika'nın tarafsızlığı müzakerelerinde George Washington'un bakanlarını toplaması ve onların görüşünü alması ile şekillenmiştir. Bakanların statüleri bakandan çok sekretere benzemektedir. Bakanların oy hakkı olmadığı gibi Başkan tarafından istenildiği zaman azledilebilirler. Yani bakanlar bir bakıma "danışma kurulu" mahiyetindedir.⁶⁵ Başkan, ayrıca Kabineyi bir karar alma kurumu olarak nasıl kullanacağı konusunda da seçim yapmada özgürdür.⁶⁶

Zamanla ihtiyaç arttıkça bakanların sayısı da artmıştır. Bugün Kabinenin Bakanlıkları arasında; Dışişleri Bakanlığı (State) (1789), Maliye Bakanlığı (Treasury) (1789), Adalet Bakanlığı (Justice) (1870), Savunma Bakanlığı (Defense) (1947); İçişleri Bakanlığı (Interior) (1849), Tarım Bakanlığı (Agriculture) (1862), Ticaret Bakanlığı (Commerce) (1903), Çalışma Bakanlığı (Labor) (1913), Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanlığı (Health and Human Services)(1979), İskan ve Kentsel Gelişme Bakanlığı (Housing and Urban Development) (1965), Ulaştırma Bakanlığı

---

⁶⁴ Johnson, a.g.e., s.237

⁶⁵ Murat Yanık, **Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, İstanbul, Alfa Yayınları,1997, s.51; Sönmezoglu, a.g.e., s.612; Schwartz, a.g.e., s.39

⁶⁶ LeLoup, a.g.e.,s.372

(Transportation) (1966), Enerji Bakanlığı (Energy) (1977), Eğitim Bakanlığı (Education) (1979), Gazi İşleri Bakanlığı (Veterans Affairs) (1989) yer almaktadır.⁶⁷

Bakanlar Kongre'ye karşı değil, sadece kendilerini seçen Başkana karşı sorumludurlar. Bakanların çalışma usullerini de tamamen Başkan belirler ve Kabineye başkanlık eder. Bakanlarla görüşme şekli ve sıklığı Başkandan Başkana değişir. Esasında bu görüşmeler sadece bakanların sorunlar hakkında görüşleri alınmak amacıyla yapılmaktadır.⁶⁸ Bu atamalar içinde özellikle Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı, dış politikanın oluşturulması ve yürütülmesi aşamasında önem kazanmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Beyaz Saray ekibi hacim ve etki açısından önem kazanırken Başkanlar Kabine üyelerinden aldıkları tavsiyelere gittikçe daha az başvurur olmuşlardır. Bu nedenle Ulusal Güvenlik Danışmanı (UGD) çoğu zaman bu bakanlardan daha etkili olabilmektedir. Dış politikanın yürütülmesinde istihbaratın önemi düşünüldüğünde de Merkezi İstihbarat Dairesi (CIA) başkanı Başkanla yakın işbirliği içinde olmaktadır.⁶⁹ Bu kişilerin hepsi dış politikanın oluşmasında birbirini etkileyen ve Başkana danışmanlık yapan kişilerdir. Bu pozisyonlara genellikle hukuk, politika ve akademi çevrelerinden kişiler getirilirken CIA başkanı da çoğunlukla haber alma işinde tecrübesi olan kişilerden seçilir.⁷⁰ Başkan ayrıca bu pozisyonlara genellikle kendi dünya görüşünü paylaşan kişileri atamayı seçer. Kampanya boyunca dış politika danışmanları olarak hareket eden, onun dış politika konuşmalarını yazan ve ona danışmanlık yapan kişiler muhtemelen başlıca dış politika pozisyonlarına getirilecektir. Diğer pozisyonlar için de Başkan atamalar yapılacak adayların seçiminde kendi kişisel personelinin tavsiye ve bilgisine inanmaktadır.⁷¹

---

⁶⁷ Yanık, a.y.; LeLoup, a.g.e., s.370

⁶⁸ Yanık, a.g.e., s.51-52; Schwartz, a.y.

⁶⁹ Kegley, Jr., Wittkopf, a.g.e., s.333-334

⁷⁰ Örneğin 1960'lerden 1970'lere kadar Başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı profesörlerden oluşmuştur; McGeorge Bundy (Kennedy)-Harvard Üniversitesi, Walt Rostow (Johnson)-Massachusetts Teknik Üniversitesi, Henry Kissinger (Nixon)-Harvard Üniversitesi, Zbigniew Brzezinski (Carter)-Columbia Üniversitesi. Rosati, a.g.e., s.77

⁷¹ A.e., s.78

2.2.2.Başkan Yardımcısı:

Seçimi Başkanla birlikte yapılan başkan yardımcılığı, Amerikan siyasal sistemi içinde önemli bir yer almaz.⁷² Gerçekten Başkan yardımcısı geleneksel anlamda güç merkezinden uzaktadır ve bahsi de Anayasa'da pek geçmez. Çünkü bu kişinin belirtilen durumlarda⁷³ Başkanın yerini doldurması dışında yegane görevi Senato'ya başkanlık etmesidir. Ancak bu görevi sürekli yerine getiremediğinden Senato, bazen kendine başkanlık edecek kişiyi kendi içinden seçmeyi uygun görmektedir.⁷⁴ Bu, hiçbir Başkan yardımcısının bu görevi layıkıyla yerine getiremediği anlamına gelmez. Başkan yardımcısı Henry A. Wallace ve Charles G. Dawes, Senato'daki görevini çok ciddiye alan ve Senato başkanlığını en iyi şekilde yürüten nadir kişilerdendi. Dawes, ayrıca Senato kurallarına bir revizyon getirmeyi deneyen Başkan yardımcısı da olmuştur.⁷⁵

Başkan yardımcısı, öncelikle partisinin muhalif unsurlarını veya coğrafi farklılığını bir merkezde toplanmasını sağlayan bir role sahiptir. O yüzden Başkan eğilim olarak sağdaysa o, soldadır veya başkan adayı Kuzey bölgesini temsil ediyorsa, yardımcısı Güney bölgesinden seçilmektedir. Örneğin John Kennedy, Katolik ve Doğulu iken yardımcısı Lyndon Johnson, Protestan ve Güneyliydi.⁷⁶

---

⁷² Bu önemsizliği çeşitli kereler Başkan yardımcısı olmuş devlet adamlarınca da dile getirilmiştir; Woodrow Wilson'un sekiz yıl Başkan yardımcılığını yapmış olan Thomas R. Marshall, Başkan yardımcısını "konuşamayan, hareket edemeyen, acı çekmemeye şartlanan, ancak açıkça tüm bunların farkında olan bir adam" olarak tasvir etmiştir. Richard A. Watson ve Norman C. Thomas, **The Politics of The Presidency**, second edition, Washington, A Division of Congressional Quarterly, Inc., 1988, s.223

⁷³ Bu durumlar; Başkanın ölmesi, feragati ya da görevi yapamaz duruma gelmesidir. Nitekim Roosevelt'in yardımcısı Truman ve Kennedy'nin yardımcısı Johnson ölüm dolayısıyla, Nixon'un yardımcısı Ford istifa nedeniyle başkan olmuştur.

⁷⁴ Ed. David E. Haight, Larry D. Johnston, **The President: Roles and Powers**, Chicago, Rand McNally & Company, 1965, s.75

⁷⁵ Johnson, **a.g.e.**, s.234

⁷⁶ Haight, Johnston, **a.y.**; Çam, **a.g.e.**, s.109

Başkan yardımcısı, 1949 yılında çıkarılan bir kanunla Ulusal Güvenlik Konseyi'nin (UGK) ve Eisenhower döneminin başlangıcında da Kabinenin düzenli bir üyesi olmuştur.⁷⁷ Bu döneme kadar Başkan yardımcılarının hiçbiri düzenli olarak Kabine toplantılarına katılmıyorlardı. Katıldıklarında da pozisyonları “gözlemci” niteliğini geçmiyordu.⁷⁸ Eisenhower, kendisinden önceki başkanlardan daha çok başkan yardımcılığını güçlendiren Başkan olmuştur. Eisenhower, yardımcısı Nixon'a dış ve ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesi aşamasında büyük yetki vermiş ve kendisinin Washington'da olmadığı dönemlerde Başkan yardımcısı Nixon hem Kabine hem de UGK'ne başkanlık etmiştir. Walter Mondale ve George H.W. Bush da, ülke politikasında önemli sorumluluk alan başkan yardımcılarıydılar.⁷⁹ Son zamanlarda Başkan yardımcılığı bir nevi Başkanlık stajı gibi kabul edilmektedir. Dışişleri bakanlarının Başkan olabilme geleneği zamanla başkan yardımcılarının Başkan olabilme geleneğine dönmüştür. Başkanın yerine geçebilme olasılığının yüksekliğinden dolayı önemi artan başkan yardımcılarının bu yüzden dış politikadaki önemleri de giderek artmıştır.⁸⁰

1967'de Anayasa'daki 25. değişiklikle Başkan yardımcılığı ofisindeki bir boşluğun Kongre'nin her iki kanadında onaylandıktan sonra Başkan tarafından yeni bir atamayla doldurulabileceği belirtilmektedir. Başkan yardımcısı da Başkan gibi ihanet, rüşvetçilik ve diğer önemli suçlar dışında yargılanamaz ve görevden alınmaz.⁸¹

2.2.3.Dışişleri Bakanı ve Bakanlığı:

Dışişleri Bakanlığı, Amerika'nın denizaşırı faaliyetlerini geniş alanda koordine eden, hükümetin önemli bir ofisi ve Amerika'nın profesyonel diplomatik kurumudur.⁸² Bu bakanlık genellikle hükümet içinde başkanlıktan sonra ikinci

---

⁷⁷ Bruce, **a.g.e.**, s.327

⁷⁸ Johnson, **a.y.**

⁷⁹ LeLoup, **a.g.e.**, s.373-374

⁸⁰ Gerçekten de on üç başkan yardımcısı başkan olmayı başarmışlardır ki bunların dokuzu başkanın ölümü veya istifası sonucunda başkan olabilmişlerdir. Yanık, **a.g.e.**, s.49-50

⁸¹ LeLoup, **a.y.**; Bruce, **a.g.e.**, s.325

⁸² Kegley, Jr., Wittkopf, **a.g.e.**, s.332

önemli ofis olarak görülür.⁸³ Bu örgütlenmenin temel görevleri arasında diğer uluslar ve uluslararası örgütlerle anlaşma görüşmeleri yapmak, Amerikan halkını ve dışarıdaki çıkarlarını korumak, Amerika'nın ticari çıkarlarını ve girişimlerini geliştirmek, uluslararası örgütlerde ulusu temsil etmek, istihbaratı yorumlamak ve saklamak, dışarıda Amerikan protokolünü temsil etmek ve politika tavsiye etmek gibi görev ve yetkiler yer alır.⁸⁴

II.Dünya Savaşı'na kadar, dış meselelerde, eşitlerarası birinci olarak Amerikan dış politikasının idaresinde Başkandan sonra öncelikli sorumluluğa sahip olan Dışişleri Bakanlığının, özellikle strateji içeren Soğuk Savaş'ın yaygınlaştığı ve başkanın dış politikayı yönetmedeki etkinliğinin arttığı dönemlerde bu politikadaki etkisinde azalma yaşanmış ve dış politikanın idaresindeki güç, hükümet bürokrasisindeki diğer dairelere ve Beyaz Saray'a geçmiştir. Ancak, her ne kadar bu dönemde politika oluşturma sürecinin merkezinde yer almasa da, dışişleri bakanlığı dış politikayla ilgilenen anahtar bir bürokratik kurum olarak kalmıştır.⁸⁵

Başkanın dış politika ekibinin başında Dışişleri Bakanı yer alır. 1789'da ilk Dışişleri Bakanı olan Thomas Jefferson ile beraber bakanlığın ve bakanın sorumlulukları artarak genişlemeye devam etmiştir. Dışişleri Bakanının dış politikada ne kadar etkili olacağı gerçekten başkandan başkana ve bazen de bakandan bakana değişir. En azından ilkesel bazda Dışişleri Bakanı, Başkanın başta gelen danışmanı olarak zikredilir. Başkan Warren G. Harding, John C. Coolidge, Herbert C. Hoover, Dwight D. Eisenhower, Gerald R. Ford ve Ronald W. Reagan kendi Dışişleri Bakanlarına önemli kararların alınmasında büyük sorumluluk vermişlerdi. Örneğin Eisenhower'ın Dışişleri Bakanı olan John F. Dulles, dış politikanın şekillenmesinde ve dış meselelerde Başkanın sözcüsü olarak benzersiz bir otoriteye

---

⁸³ 1775'de Kongre tarafından tayin edilen Gizli Yazışmalar Komitesi (Committee on Secret Correspondence) olarak adlandırılan bu birimin adı iki yıl sonra Dış Meseleler Komitesi (Committee on Foreign Affairs) olarak değiştirildi. 1781 de bir Dış Meseleler Bakanlığı (Department of Foreign Affairs) oluşturuldu ve 1789 Haziranında aynı isim, Anayasa altında oluşturulan ilk bakanlığa verildi ve daha sonra da bu bakanlığın adı Dışişleri Bakanlığı (Department of State) olarak değiştirildi.

⁸⁴ Kegley,Jr., Wittkopf, **a.g.e.**, s.362; James MacGregor Burns, J.W.Peltason, Thomas E. Cronin, David B. Magleby, **Government By The People**,15th edition, New Jersey, Prentice Hall, Englewood Cliffs,1993 s.644

⁸⁵ Rosati, **a.g.e.**,s.107

sahipti. Dulles, bakanlığı süresince on bir Orta Doğu ülkesini, yedi Avrupa başkentini ziyaret ederek birçok devlet adamı ve diplomatla görüşmüştür. Ayrıca Başkanla başkanın özel yardımcısından daha fazla özel görüşme yapıyor ve bilgi teatisinde bulunuyordu. Dulles'in bu büyük gücü, Senatör J.W. Fulbright tarafından "Bakan Dulles, Başkanda olması gereken yönetim gücü ve itibarı kullanmaktadır" denilerek protesto edilmiştir. Böyle bir durumda Dışişleri Bakanının kendi düşüncelerini yansıtan politikalar yürütme riski de artmaktadır. Bu riski azaltmak için, büyük ve önemli kararların Başkanın bilgisi ve onaması olmaksızın alınması engellenmiştir. Theodore Roosevelt, Thomas W. Wilson, Franklin D. Roosevelt, John F. Kennedy, Richard M. Nixon, James E. Carter, Jr. ve George H.W. Bush ise bu konularda aktif rol oynamış yani aynı zamanda kendilerinin Dışişleri Bakanı da olmuşlardır.⁸⁶ Zaten hemen hemen tüm modern Başkanlar dışişleri bakanlarının bürokratik davranışlarından tedirgin olmuşlardır.⁸⁷ Gelişen teknoloji de dış politikanın önderlik etme yolunu dönüştürmüş ve bazen dışişleri bakanlığının misyonunu ve birinci rolünü tehdit eder duruma gelmiştir. Kısaca Başkanın dış politikada etkinliği arttıkça bakanın etkinliği de aynı oranda azalmaktadır. Ancak bu yorumlardan aktif bir Başkan pasif bir Dışişleri Bakanı ister anlamı çıkmaz. Örneğin Theodore Roosevelt, ard arda iki kez kendi tasarruf haklarını arttıran John M. Hay ve Elihu Root'u Dışişleri Bakanı olarak atamıştı.⁸⁸ Bunlar dışında Başkanın Dışişleri Bakanı olarak eski siyasi rakibini atadığı da tarihte görülen örneklerdendir. Wilson, Dışişleri Bakanı olarak demokrat partinin başkan adayı olan William J. Bryan'ı seçmişti. Ancak onun dik başlı barış severliği ve tarafsızlık politikası Wilson'un ki ile çatışınca istifa etmek zorunda kalmıştı.⁸⁹

---

⁸⁶ Louis W. Koenig, **The Chief Executive**, New York: Harcourt, Brace&World,Inc., 1964, s.218

⁸⁷ John C. Shea, **American Government:The Great Game of Politics**, New York, St. Martin's Press,1984, s.435

⁸⁸ Koenig, a.y.

⁸⁹ A.e.

2.2.4.Savunma Bakanı ve Bakanlığı:

Dünya olaylarının yönünü etkilemede Amerika'nın yeteneği uzun dönemde ekonominin gücüne bağlı olsa da, kısa dönemde her zaman askeri gücüne dayanır. Bu yüzden Amerikan Başkanları da sürpriz olmayan bir şekilde askeri güce önem verir. Tüm askeri birimlerin eşgüdümünü sağlayan ise savunma bakanlığıdır. Savunma bakanlığı sivil ve askeri unsurlarda dengeyi amaçlayan bir ulusal güvenlik yaratan 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Kanunu'nun bir ürünüdür. Savaş sonrası gergin uluslararası ortamda vurgu daha çok askeriye ve savunma üzerine olduğundan savunma bakanlığı önem arz etmiştir. Pentagon'un hem personel hem de fon bakımından genişlemesiyle politika oluşturma ve politik etki yaratmada önemi de hızla artmıştır.⁹⁰ Savunmayı yeniden düzenleyen 1958 tarihli kanunla savunma bakanlığı üzerinde bakanın yetkisi genişletilirken, 1986 tarihli Savunmayı Yeniden Düzenleme Kanunu ile de bakanlığın askeri konulardaki etkinliği artırılıyor ve bakanın da karar vermedeki yetkisi güçlendiriliyordu.⁹¹

Savunma bakanlığı, büyük bir ulusal ve global bürokrasi içinde gelişmiştir. 1960'lar boyunca Uluslararası Güvenlik Meseleleri Ofisi (The Office of International Security Affairs), dış meseleleri yönetmede savunma bakanlığının sesi olmuştur. Bu ofis, savunma bakanlığının politikalarının koordinasyonu ve geliştirilmesinin yanı sıra ulusal güvenlik ve dış politikalar arasında politika tayini ve genel olarak dış meseleleri yönetmedeki etkinliğinden dolayı "küçük dışişleri bakanlığı" olarak ifade ediliyordu. Özellikle 1961-1967 arasında savunma bakanlığı yapan Robert McNamara'nın dönemi boyunca, bu etkinliği doruk noktasına ulaştı.⁹²

En büyük çaba, bakanlığın askeri tarafının yeniden yapılandırılmasına harcanmıştır. Bakanlığın bünyesinde kara, deniz ve hava gücünün yanında Genelkurmay Başkanlığı da bulunmaktadır. Yapısı içinde yer alan öğelerden sadece Genelkurmay Başkanı, Başkan tarafından atanmaktadır ve nispi bir otonomiye sahip

---

⁹⁰ Kegley,Jr., Wittkopf, a.g.e., s.332

⁹¹ A.e., s.372

⁹² A.e.

olup raporlarını doğrudan Başkana iletebilmektedir. Genelkurmay Başkanı, Başkanın yanında UGK ve savunma bakanlığının da temel askeri danışmanı olmuştur.⁹³ Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanıyla birlikte Savunma Bakanı da Amerika'nın ulusal güvenlikle ilgili meselelerde başkana danışmanlıkta ağırlıklı sorumluluğa sahiptir. Ancak Dışişleri Bakanı ile karşılaştırıldığında, Savunma Bakanı sadece dış ortam değil iç meselelerde de etkiye sahip bir bakandır.⁹⁴

2.2.5.Başkanlık Yürütme Bürosu:

Dünya basit bir yer ve Başkanlık basit bir işken çok az örgütsel problem vardı ve bu yüzden yürütmenin başı sadece bir kişiden oluşuyordu. Bugün ise önemli siyasi etkileri olan yardımcı ve danışmanlardan oluşan bir büro bu konuda Başkana yardım etmektedir. George Washington, Başkanlık makamının yükünün tek kişi tarafından yüklenilmesinden daha fazla olduğunu gören ilk başkandı. Ancak Başkanlığı ilgilendiren birçok mesele bir başkasına emanet edilemeyecek önemdeydi. Ayrıca Başkanlar nadiren tamamen diğer kişilerden emin olabiliyordu. Hemen hemen tüm Başkanlar bazı Kabin üyeleri veya başkan yardımcılarının başkanlık hayali içinde olduklarını görmüşlerdi; Franklin D. Roosevelt yönetiminde Hopkins, Farley, Garner ve Hull, Truman yönetiminde Wallace, Barkley ve Harriman, Eisenhower yönetiminde Nixon.⁹⁵ Ancak Başkana bazı şekillerde yardım edilebilir ve önemsiz ayrıntılardan kurtarılabilirdi. Bu anlamda; Başkana antlaşma ve konuşma taslakları hazırlanabilir, kararların alınmasında yardım ve danışma sağlanabilir, yasama ile işbirliğinde ve politikanın yürütülmesinde yardımcı oluna bilinirdi.⁹⁶

---

⁹³ A.e., s.374

⁹⁴ A.e., s.372

⁹⁵ Adrian, Press, a.g.e., s.471-472

⁹⁶ A.e., s.469-470

Her Başkan, II. Dünya Savaşı'ndan beri, politika ve programların gelişmesinde danışma ve yardım için kendi kişisel ekibine giderek daha çok güvenmektedir. Böylece Yürütme Organı içinde başkandan başkana değişen bir çeşit başkanlık alt sistemi oluşur. Başkanlığın kurumsallaşması 1939 yılında Başkan Franklin D. Roosevelt döneminde oluşturulan Yürütmenin Yeniden Yapılanması Yasası ile başlamış ve Beyaz Saray Ofisi ve Bütçe Bürosundan meydana gelen Başkanlık Yürütme Bürosu oluşturulmuştur. Bu büro, Başkana yardım için oluşturulan kişisel ekip ve uzmanlaşmış ofislerden oluşmaktadır. Zamanla yürütme bürosunun personel ve fon miktarı artmış, bunun paralelinde de etkisi artarak devam etmiştir.⁹⁷ Büroyu oluşturan ofislerin en önemli vazifeleri kendi sahalarında verilen kararların yerindeliğini ve etkinliğini sağlamaktır. Ayrıca bu ofisler idari mekanizmanın yönetilmesinde ve idarenin uyum içinde çalışmasında da etkilidir.⁹⁸

2.2.5.1.Yürütme Bürosu Bünyesinde Yer Alan Bazı Birimler:

Bu Büro içindeki bazı birimler Başkanla doğrudan ilişkili ve bu nedenle de dış politikada daha etkili birimler olmaktadır. Bu birimler arasında Beyaz Saray Ofisi, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Merkezi İstihbarat Dairesi ilk sırada yer alır.

2.2.5.1.1. Beyaz Saray Ofisi:

Ani reaksiyon ve hazırlıklı olma ihtiyacı birçok sorumluluğu direkt olarak Başkana verdiği için, dış politika oluşturulurken danışmanlık ve bilgi koordinasyonuna yardım eden kişilerden oluşan Beyaz Saray ekibi öncelik ve önem kazanmıştır. Başkan, yönetimi boyunca güvenebileceği yakın çalışma ekibine ihtiyaç duyar ve bu kişilerin de Beyaz Saray'da yer almalarını sağlar. Bu kişiler Başkanla direkt olarak çalışır ve diğer birçok bürokrattan daha çok onunla beraber olurlar. Beyaz Saray ekibi, Başkanın günlük programından sorumludur ve halkın önüne

---

⁹⁷ Kegley, Jr., Wittkopf, a.g.e., s.334

⁹⁸ Yanık, a.g.e., s.52-53

çıkmasına yardımcı olurlar. Bu kişiler genellikle Başkanın kampanya ekibinden oluşur.⁹⁹

Beyaz Saray Ofisinin merkezi, Başkanın kişisel ekibidir. Bu kişisel ekip kavramı nispi olarak yeni bir olgudur. Bu ekibin büyümesi modern başkanlığın öneminin artmasının bir göstergesidir.¹⁰⁰ Modern anlamda Beyaz Saray ekibi Franklin D. Roosevelt’le birlikte oluşturulmaya başlanmıştır. Roosevelt 1933’de Washington’a güvendiği beyin takımını getirdiğinde onları Beyaz Saray’da görevlendiremedi. Çünkü Beyaz Saray bütçesi onların burada yerleştirilmeleri için yeterli değildi. 1937’de Roosevelt tarafından atanan Yönetim İdaresi Komitesinin (Committee on Administrative Management)???? öncelikli önerilerinden birisi Beyaz Saray personelinin artırılmasıydı. Roosevelt’e göre, Başkanın yardıma ihtiyacı vardı ve mevcut personel tamamen yetersizdi. Bu yüzden bir “Yürütme Bürosu” içinde Başkana sadık, Başkanla yakın ve direkt ilişkide bulunabilecek ve Başkanı birçok ayrıntıdan uzaklaştırarak yönetimi boyunca önemli kararların alınmasında olanak sağlayacak bir ekip oluşturulmalıydı.¹⁰¹ Böylece Roosevelt döneminde Beyaz Sarayın modern karakteri, Yürütme Bürosu gibi 1939 tarihinde oluşturulmuştur.¹⁰² Beyaz Saray içinde oluşturulan bu ofiste görev alan ekibin maaşı federal hazine tarafından ödense de onların unvanları, görevleri Başkanca verilmekte ve onlar da Başkan için çalışmaktadırlar.¹⁰³

Büro içinde ekip şefi (chief of staff) Başkanın kişisel personelindeki herhangi birinden daha önemlidir ve Başkanı etkilemede daha başarılıdır. Açıktır ki, hem ekip şefi hem de personelden birkaç kişi Başkanın çok yakın kişisel arkadaşı olabilir ve bunun sonucu olarak çok güvenilen bir dış politika danışmanı olarak da hareket edebilir. Roosevelt, Louis Howe ve onun ölümü üzerine Harry Hopkins’le böyle bir ilişki içinde olurken, Truman da yakın ve sadık arkadaşlarından oluşan bir grupla

---

⁹⁹ Burns v.d., a.y.

¹⁰⁰ Redford v.d.,a.g.e., s.324

¹⁰¹ Bruce, a.g.e., s.331

¹⁰² Redford v.d., a.y.

¹⁰³ Ira H. Carmen, **Power&Balance: An Introduction to American Constitutional Government**, New York, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1978, s.285-286

(Missouri Takımı) işbirliği içinde çalışmıştır. Reagan, ilk dönemi boyunca da ağırlıklı şekilde ona asistanlık eden üç kişiden oluşan (James Baker, Michael Deaver ve Edwin Meese) bir ekiple çalışmıştır. Reagan'ın yetki verdiği bu üç Beyaz Saray personeli, başkanlık gücünün yerine getirilmesinde etkindiler Özellikle onun valiliği döneminden başkanlığına kadar onunla olan Deaver ve Meese, siyasi kararların alınmasında onu en çok etkileyen kişiler olmuşlardı.¹⁰⁴

Yıllar geçtikçe Beyaz Saray Ofisi, nicelik ve nitelikçe, görev ve sorumlulukça büyümüş ve Başkan üzerindeki etkisini arttırmıştır.¹⁰⁵ Beyaz Saray Ofisindeki bu büyüme, yürütmede Başkanın kontrolünü arttırmayı amaçlar. Roosevelt, ekibini bakanlıklar ve ofisler ile kendi arasında bir haberleşme kanalı olarak görürken, Nixon, ekibi daha çok bağımsız bir karar alma otoritesi olarak görmüş ve bu ekip, onun döneminde hem iç hem de dış meselelerde karar alma merkezi olarak Kabine üyelerinden daha etkili olmuştur.¹⁰⁶

2.2.5.1.2.Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK):

Yürütme Bürosu içindeki UGK, dış politika meseleleriyle ilgili çok önemli ofislerden biridir. Bürodaki diğer kurumsal ekipten önemli derecede farklı ancak eşit derecede önemlidir. UGK, Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerini yeni bir Savunma Bakanlığının çatısı altında birleştirmek ve ulusal güvenlikle ilgili askeri, iç ve dış politikalarını koordine etmek isteğinde olan Başkana danışmanlık yapmak için 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası çerçevesinde Kongre tarafından oluşturulmuştur. Konsey, zamanla Başkanın dış politika bürokrasisini yönetmede güveneceği anahtar bir birim niteliği kazanmıştır. Konseyin üyeleri; Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı ve Olağanüstü Hal Planlama Bürosu (The Office Emergency Planing) Başkanından oluşur. Her Başkan, bu Konseyin toplantılarına zaman zaman CIA Başkanı ve Genelkurmay Başkanını görüşleri alınmak üzere davet eder. Bunun yanında zaman zaman da Beyaz Saray Ekip Şefi, Adalet Bakanı, Hazine

---

¹⁰⁴ Rosati, a.g.e, s.77

¹⁰⁵ A.e.

¹⁰⁶ Kegley,Jr., Wittkopf,a.g.e. ,s.335

Bakanı, Amerika'nın BM Büyükelçisi, ilgili ofislerin başkanları ve çeşitli başkanlık danışmanları ve yardımcıları da Başkanın arzusu dahilinde Konsey toplantılarına katılır.¹⁰⁷ UGK, üç fonksiyonu yerine getirir; Başkana danışmanlık, ulusal güvenlik sürecinin tamamlanması ve koordinasyonunun sağlanması ve uzun süreli bir planlamada bir araç olarak hareket etme.¹⁰⁸

Kennedy dönemine kadar faaliyetleri savunma bakanlığınca koordine edilen UGK'nın bu dönemden sonra kadrosu genişletilerek faaliyetlerinin Beyaz Saray'da yürütülmesine karar verilmiş ve Konseyin çalışmaları da Ulusal Güvenlik Danışmanı tarafından koordine edilmeye başlanmıştır. Nixon'dan itibaren de Konseyin çalışmaları doğrudan Başkana bağlı olarak yürütülmüştür.¹⁰⁹

Her Başkan UGK'nın yapısını biçimlendirir ve kendi ekibini oluşturur. UGK, hem bir konsey hem de bir ekip olarak dış politika yapımında önemli ve tamamlayıcı bir role sahiptir. UGK, kısaca "iç kabine" olarak anılır. Elbette Kongre UGK'yı kullanması için Başkanı zorlayamaz. Fakat amaç açıktır; Yasama Organı, Başkanın önemli bir adım atmadan önce ulusal güvenlik meselelerinde Konsey'in fikrinin alınmasını ister. Bu yüzden yüksek seviyedeki planlar UGK'da karara bağlanmak için gündeme konur ve Ulusal Güvenlik Danışmanı liderliğinde başlatılır.¹¹⁰

2.2.5.1.2.1.Ulusal Güvenlik İşleri Özel Yardımcısı (Ulusal Güvenlik Danışmanı):

Ulusal Güvenlik Danışmanı(UGD), Başkanın kişisel danışmanları arasında anahtar kişidir. 1953'te bu pozisyon yaratılmadan önce Başkanlar, savunma ve dış politika meselelerinde kişisel danışman olarak güvenilir kişileri atarlardı. Bu yüzden Woodrow Wilson, Albay Edward House'u, Franklin D. Roosevelt Harry Hopkins'i bu amaçla görevlendirmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ A.e., s.337; Redford v.d.,a.g.e. s.330

¹⁰⁸ Shea,a.g.e., s.81-82; Burns v.d.,a.g.e., s.643-644

¹⁰⁹ Arı, a.g.e., s.125

¹¹⁰ Carmen, a.y.

¹¹¹ Redford v.d., a.g.e., s.799

UGD, Başkan tarafından atanır. Bu konumdaki kişiler zamanla dış politika oluşumunda çok etkili bir yere sahip olmuşlar ve bu durumlarıyla bazen Dışişleri Bakanına rakip olabilmişlerdir.¹¹² Örneğin Nixon'ın UGD olarak Kissinger, Başkanın en yakın dış politika danışmanı ve sözcüsü olmuştur. Diğerleri – Eisenhower döneminde Robert Cutler ve sonra Gordon Gray, John F. Kennedy döneminde McGeorge Bundy ve Lyndon B. Johnson döneminde Bundy ve Walt W. Rostow- ise dış meseleleri yönetmede ve etki yaratmada onun kadar başarılı olamadı. Bu Nixon'un Beyaz Saray ekibine verdiği ağırlıktan kaynaklanmaktadır. Carter yönetiminde Zbigniew Brzezinski de dış politika danışmanlığının anahtar kişisi olsa da etki açısından Kissinger'dan daha güçlü değildi.¹¹³

UGD, ulusal güvenlik konularında Başkana yardımda bir çok rolü üstlenmektedir. UGD, yeni bilgi kanalları oluşturarak Başkanın nitelikli bilgilere ulaşmasını sağlar ve Başkana aktarılan bu bilgilerin düzenlenerek raporlar hazırlanması konusunda rehberlik eder, Başkanın çeşitli birimlerle arasındaki koordinasyonun sağlanması için çalışır, bürokrasinin her aşamasıyla işbirliğine girerek Başkanın güvenlik ve dış politika konularındaki kararlarının benimsenmesini sağlar ve en önemlisi de savunma ve dış politika konularında danışmanlık görevini yerine getirerek Başkana çeşitli seçenekler sunar. UGD'nin bir diğer rolü de Başkanın sözcülüğünü yerine getirmesidir. Kennedy'nin UGD McGeorge Bundy, bu rolü üstlenen ilk kişiydi ve onun halefi Walt Rostow da artan şekilde dikkat çekmeye başlamıştı. Tabii ki, bu rolü en iyi şekilde yerine getiren kişi gene Henry Kissinger olmuştur. Nixon yönetiminin birçok üyesi basından rahatsızken Kissinger, zamanının çoğunu telefonda muhabirlerle konuşarak harcıyordu.¹¹⁴

---

¹¹² Burns v.d., a.y.

¹¹³ Kegley,Jr., Wittkopf, a.g.e., s.335-336

¹¹⁴ John Kessel, **Presidential Parties**, Illinois, The Dorsey Press, 1984, s.118-120

2.2.5.1.3. Merkezi İstihbarat Dairesi (CIA):

Modern istihbaratın özellikle Avrupa'da 20.yy'ın başlarında gelişmeye başlamasına rağmen, Amerika'da bu gelişim daha yavaş olmuştur. Gerçekten de II. Dünya Savaşı'ndan önce Amerika, gizli istihbarat için çok sınırlı bir mekanizmaya sahipti. Bunu ilk dile getiren Herbert C. Hoover'ın Dışişleri Bakanı Henry L. Stimson olmuştur. Bu amaçla ilk olarak savaş boyunca Amerika'nın çabalarını desteklemek ve gizli kodları kırmak maksadıyla 1941 yılında bakanlığın içinde küçük bir Stratejik Hizmetler Ofisi (Office of Strategic Services) oluşturulmuştur. Bu mekanizmayla savaş boyunca casuslar tarafından elde edilen bilgilerin biriktirilmesi ve dış ülkelerde gizli operasyonların uygulanması amaçlanmıştır. Savaşın sonuna doğru da bu ofis yürürlükten kaldırılmıştır.¹¹⁵

Ancak Amerika'nın SB'ni frenlemek için ayrıntılı bilgilere ihtiyacı vardı. Böylece ulusal güvenliği sağlamada Başkanın sağ kolu olan CIA, 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'yla Kongre tarafından, Pearl-Harbor benzeri gizli saldırıların bir daha asla olmamasından emin olmak ve ülkenin dünya çevresindeki hayati çıkarlarını "komünist emperyalizmine" karşı yeterli koruma sağlamak için, UGK'ya yardımcı bir örgüt olarak yaratıldı. Oluşturulan bu daire, sivil liderlikle idare ediliyordu. Yani iki liderlik pozisyonunun (merkezi istihbarat şefi ya da yardımcısı) en az biri bir sivil tarafından işgal edilmekteydi.¹¹⁶

Bu Daire'nin sorumluluğu; güvenilir bilgilerin bir araya getirilerek bu bilgiler hakkında raporlar hazırlamaktadır. CIA, ayrıca UGK ve Başkanına danışmanlıkla yükümlüdür.¹¹⁷ İstihbarat topluluğunun geniş ve karmaşık oluşu yüzünden, Başkanın dış politikasını desteklemekte birlikte çalışma konusunda birimlerarası koordinasyonun sağlanması zorlaşmıştır. Bu yüzden CIA, sadece hükümet için bilgileri biriktiren bir birim olmaktan çıkmıştır. CIA'in adındaki "merkezi" den ima edilen bu koordinasyon görevidir. Daire operasyonlar üzerinde bir tekel iken,

¹¹⁵ Redford v.d.,a.g.e., s.814; Rosati, a.g.e., s.197

¹¹⁶ Rosati, a.e.

¹¹⁷ Sönmezoğlu,a.g.e., s.614; Carmen,a.g.e., s.298

Dışışleri Bakanlığı Birleşik Devletler İstihbarat ve İnceleme Dairesi, Ulusal Güvenlik Dairesi, Savunma İstihbarat Dairesi gibi CIA'den ayrı ama benzer işlevdeki dairelerden elde edilen bilgileri de biriktirir ve paylaşır.¹¹⁸

Başkanın en yakın yardımcılarında bir tanesi olan merkezi istihbarat şefi, kendi pozisyonunu kullanarak dış politika konularında Başkana tavsiyelerde bulunabilir ve Başkanın güvenini kazandığı anda da dış politikanın şekillenmesinde etkin bir rol sahibi olabilir. Victor Marchetti ve John D. Marks, CIA'in başlıca görevinin Amerikan istihbaratı çabalarını koordine etmek veya politika oluşturmak için tamamlanan ulusal istihbarat üretmek olmadığını, asıl görevinin hükümetin gizli dış politikasına önderlik etmek olduğunu söyleyerek CIA'in dış politikada çok önemli bir konumda olduğunu belirtmişlerdir. Gerçekten merkezi istihbarat şefi, çağrıldığında UGK toplantılarına katılmakta ve ülkedeki bütün haber alma birimlerinin başı sayılmaktadır.¹¹⁹

Yukarıda da bahsedildiği gibi Başkan dış politikayı tek başına yürütmez. Bunun için yukarıda anlatılan dış politika oluşum sürecinde yer alan her birimin katkısı vardır. Ancak bu birimlerin dış politika oluşum sürecindeki katkı ve önemi ancak Başkanın belirlediği çerçevede olur. Bu yüzden Başkanın bu birimlerle ilişkisi ve dış politika oluşum sürecinde nerede gördüğü önem arz etmektedir.

3-Dış Politika Oluşum Sürecinde Başkan ile Dış Politika Ekibi Arasındaki İlişki ve Dış Politikaya Yansıması:

Yönetimi boyunca izlenen dış politikanın genel gidişatını, Başkanın inancı ve dünya görüşü tayin eder. Farklı Başkanlar farklı dünya görüşüne sahiptir ve bunun sonucunda da farklı siyasi gündem oluşur. Başkanlık sadece güçlü bir siyasi liderlik değil aynı zamanda güçlü bir yöneticilik de gerektirir. Her yeni Başkan, yönetiminde nasıl etkin bir politika oluşturacağı ve bunu nasıl düzenleyeceğine dair karar vermek

---

¹¹⁸ Redford v.d.,**a.g.e.**, s.814-815

¹¹⁹ **A.e.**; Sönmezoğlu, **a.y.**

zorundadır. Ancak ulusal güvenlik ve dış politikanın farklı şekillerdeki sorumluluğu çok sayıda bakanlık ve ofis arasında dağıtılmış olduğundan zaman zaman bu kararın verilmesi zorlaşır.¹²⁰ Bu yüzden her Başkan, çok kısa bir sürede başkanlığı boyunca tavsiyelerini alacağı danışmanları belirlemek ister. Bu danışmanlar grubu aslında Başkanın dış politika ekibini de oluşturur. Farklı danışmanlar dış politika oluşturma sürecinde farklı rollere sahiptir ve farklı katkı sağlarlar.¹²¹

Başkan, sadece yönetiminde atanacak ve kendisine dış politika oluşumunda yardımcı olacak kişileri belirlemekle kalmaz. Bunun yanında kendi isteklerine uygun karar almada onları nasıl yöneteceğine de karar verir. Başkan ofisine geçtiğinde buradaki politika oluşturma sürecinin otomatik olarak işleyeceğinden ve bürokrasiyi yönetmede ona yardımcı olacağından emin olmayabilir. Eğer Başkan, ekibini ve bürokrasiyi kendi kurallarına göre idare etmek istiyorsa, taleplerine cevap verecek yeni bir süreç başlatmalıdır. Başkan, oluşturduğu bu yeni dış politika oluşum sürecinin doğasını ilgilendiren bir dizi önemli seçim de yapar. Bu seçimleri yaparken sorulacak sorular arasında şunlar vardır; sürecin merkezinde Beyaz Saray mı, Dışişleri Bakanlığı mı olmalı yoksa bunlar ortaklaşa mı bu süreçte yer almalı? Süreç merkezileştirilmeli mi yoksa sorumluluk paylaştırılmalı mı? Süreç ekip ve danışmanlar için açık mı yoksa kapalı mı olmalı? Yani Başkan dış politikanın her aşamasına önderlik edecek ve Başkanın adına sorumlulukla hareket etmesine izin verilecek birkaç kişiyi mi tercih edeceğine ya da bu gücün dış politika bürokrasisinin her aşamasına dağıtılıp dağıtılmayacağına karar vermelidir.¹²² Verilecek bu kararlar ile dış politika oluşum sürecinin ne yönde olacağına da karar verilmiş olur.¹²³ Başkanların bu yöndeki farklı kararları onların dış politika oluşum sürecindeki rolünü de belirler. Böylece bir Başkanın öncelikli görevi bu süreçteki kendi rolünü tanımlamaktır.¹²⁴

---

¹²⁰ George, a.g.e., s.145

¹²¹ Theodore C. Sorensen, **Decision-Making in the White House**, Fourth Printing, New York, Columbia University Press, 1964, s.64-72

¹²² Rosati, a.g.e., s.79

¹²³ A.e., s.80

¹²⁴ David Mitchell, "Advisors in Foreign Policy: An Evaluation of The Formal and Collegial Advisors System", (Çevrimiçi) <http://www.isanet.org/noarchive/mitchell.html> (23 Şubat 2005)

Örneğin Franklin D. Roosevelt, kendi gücünü muhafaza edebildiği, kontrolünü arttırabildiği bir süreci tercih etmiştir Böylece farklı yönetim birimleri arasında birbiriyle çakışan sorumluluklar dağıtarak kendisine önemli konular hakkında farklı kanallardan daha fazla bilginin ulaşmasını sağlamıştır. Bunu yaparken de sık sık yönetim zincirini atlayarak Kabine üyelerinin haberi olmaksızın diğer danışmanlarıyla direkt olarak diyalog içine girmiştir.¹²⁵ Roosevelt, bu belirleyici özelliğini dış politika konusunda da sürdürmüş ve Dışişleri Bakanı Cordell Hull yerine danışmanları Sumner Welles, James Byrnes ve Harry Hopkins'in görüşlerine daha çok önem verirken, Dışişleri Bakanını daha pasif tutarak bu görevi de kendisi üstlenmiştir. Roosevelt'in askeri konulardaki danışmanları da ordu komutanı (army chief of staff) George Marshall ve donanma komutanı (chief of naval operations) Ernest King olmuştur.¹²⁶

Harry S. Truman ise Roosevelt'den farklı olarak, her Kabine üyesi ve danışmana kendi uzmanlık alanında sorumluluk vererek kendine bu uzmanlık bilgileri ve tavsiyelerinin hiyerarşik şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Truman, çeşitli bölüm şeflerinin katılımını gerektiren daha geniş politik konularla yüz yüze kaldığında da her görünen problem üzerine çeşitli uzman görüşlere kulak vererek sonra da onların bir analizini yaparak karar vermeye çaba gösteriyordu.¹²⁷

Truman, ayrıca Roosevelt döneminde onun yönetim şekline uygun olarak oluşturulan ve savaş zamanı sayısı daha da artan ofislerle karmaşıklaşan yönetsel yapıyı kökünden değiştirilmesi gerektiğini görmüştü. Savaş döneminin iki kıdemli lideri, Marshall ve Forrestal, ulusal güvenlik politikasının koordinasyonu için daimi bir mekanizma yaratılmasını savunuyordu. Başkan Truman da silahlı kuvvetlerin tek bir serviste birleşmesi için Marshall'ın bu önerisini onayladı. Bu amaçla 1947 yılında çıkarılan Ulusal Güvenlik Yasası ile bu dağınkılık ortadan kaldırılarak UGK, düzeni

---

¹²⁵ Watson, a.y., Ed. Randall B. Ripley ve Grace A. Franklin, **National Government and Policy in The United States**, Illinois, F.E. Peacock Publishers, Inc., 1977, s.122

¹²⁶ David N. Farnsworth, "Presidents and Their Foreign Policy Advisors", Ed. David C. Kozak ve Kenneth N. Ciboski, **The American Presidency, A Policy Perspective From Readings and Documents**, Chicago, Nelson-Hall, 1985, s.183-184

¹²⁷ George, a.g.e., s.151

sağlama ve dış politika oluşum sürecine katılımda denkleştirici bir araç olarak kuruldu.¹²⁸ Ancak UGK, yönetimi sırasında oluşturulmasına rağmen Konsey'in dış politika konusunda kendi anayasal ayrıcalıklarına el uzatacağından korktuğundan Başkan Truman tarafından geniş şekilde kullanılmamıştır. Bu yüzden ulusal güvenlik kadrosu çok küçük tutulmuş ve danışmanın rolü UGK toplantılarını ve ekibi koordine etmenin ötesine geçmemiştir. Truman'ın dış politikadaki öncelikli danışmanları, Roosevelt'inkinden farklı olarak döneminin dışişleri bakanları George Marshall(1947-49) ve Dean Acheson (1949-53) olmuştur.¹²⁹

UGK, varlığını bu dönemde Truman'ın bakanlıklarla ilişkileri çerçevesinde sürdürmüştür. Bundan dolayı Konsey, tümü ile danışma rolüne hapsedilmiştir. Ancak Kore Savaşı'nın başlamasıyla Truman, politika ve eylemin daha iyi koordinasyona ihtiyacı olduğunu kabul ederek Konsey'den geçerek ona gelen önemli ulusal güvenlik politikalarına yönelik tavsiyeleri dikkate almaya başlamıştır. Döneminin sonuna doğru ise Truman, UGK ekibini iç büro amacıyla kullanmıştır.¹³⁰

Truman'la karşılaştırıldığında Başkan Dwight D. Eisenhower döneminde UGK, bir planlama ve danışma grubu olarak dış politika oluşturma konusunda ve savunma sisteminin bütününde kilit bir pozisyonda tutulmuş ve kadrosu genişletilmiştir. Eisenhower, başkanlığı boyunca rahatsızlıkları dışında tüm Konsey toplantılarına başkanlık etmeye dikkat etmiştir.¹³¹ Eisenhower'ın uyguladığı süreç birçok diğer Başkanın tercih ettiğinden daha fazla sorumluluğun paylaştırıldığı, belirgin bir şekilde karmaşık ve hiyerarşik bir süreçti. Daha önce üst düzey askeri görevde bulunmuş olan Başkan Eisenhower, bu deneyimini yönetimi boyunca da kullanmıştır. Bu şekilde sorumluluklar diğer Başkanlardan farklı olarak daha açık şekilde ekip içinde dağıtılmış ve birçok karar, daha düşük seviyedeki bürolardan başlayarak bir komuta zincirini takip ederek alınmıştır.¹³² Ancak Eisenhower da

---

¹²⁸ Ripley, Franklin, **a.y.**

¹²⁹ Fransworth, **a.g.e.**, s.185

¹³⁰ Kegley,Jr., Wittkopf, **a.y.**; Koenig, **a.g.e.**, s.222; Carmen, **a.g.e.**, s.292

¹³¹ Bruce, **a.g.e.**, s.332

¹³² Watson, **a.g.e.**, s.430

Truman gibi başlıca dış politika danışmanlığını Dışişleri Bakanına vermiştir. Altı buçuk yıl boyunca dışişleri bakanlığı yapan John Foster Dulles (1953-59), başkanlık danışmanı ve sözcüsü olarak önemli bir yer almıştır.¹³³ Dulles, Başkana o kadar yakındı ki diğer Kabine üyeleri bile Başkana ulaşmak için onu aşmak zorunda kalıyorlardı.¹³⁴

Richard Nixon'ın da iyi tanımlanan kişisel özellikleri onun karar alma yaklaşımına şekil vermiştir diyebiliriz. Nixon, yalnız çalışmayı seven, ekip mekanizması dışında da seçenekler arzulayan, siyasi çatışmalardan kaçınan ve aşırı derecede düzen sağlamayı amaçlayan bir yapıya sahipti. Bu anlamda kendisinden önceki Başkanlardan daha da ileri giderek başkanlığın gücünü en üst noktaya taşımış, yürütme gücünü Beyaz Sarayda toplama konusunda tam anlamıyla başarılı olmuştur. Bu yüzden tarihteki herhangi bir Başkandan daha hiyerarşik ve geniş bir ekibe sahip olmuştur.¹³⁵ Gerçekten de Beyaz Saray içinde sözlü haberleşmenin yerinin yazılı olanın aldığı ve yönetimde diğerleriyle ilişkinin sınırlı olduğu bir hiyerarşik sistem oluşturulmuştur. Böylece yönetimin iç ve dış politikada gerçekleştirdiği birçok şeyin Kongre üyeleri ve kamuoyu tarafından öğrenilmesinin de önüne geçilmiştir.¹³⁶

Dış politika oluşturma sürecinde de açık bir şekilde hiyerarşinin tepesinde olmayı arzulayan Nixon, bu amaçla güvenilir ama bu işlerde tecrübesi olmayan yakın bir arkadaşı olan William P. Rogers'i Dışişleri Bakanı olarak atarken, aynı zamanda dış politika konularında Kabinenin ve Kongre'nin gücünü en düşük düzeyde tutmaya da önem vermiştir. Bu o kadar üst seviyeye ulaştı ki, zamanla bu oluşumdan rahatsız olan Kongre dış ilişkilerdeki güçlerini ve yetkilerini geri almak için Başkanla mücadele etmeye ve başkanlığın gücünü sınırlamak için bazı yasalar geçirmeye başladı. Başkanın istifasıyla sonuçlanan Watergate skandalı da bunu kolaylaştırmıştır.¹³⁷

---

¹³³ Fransworth, a.y.

¹³⁴ George, a.g.e., s.153-154; LeLoup, a.y.

¹³⁵ George, a.g.e., s.155, Betty Glad, Michael W. Link, "President Nixon's Inner Circle of Advisers", **Presidential Studies Quarterly**, Vol: XXVI, Number.1, Winter 1996, s.15

¹³⁶ Ripley, Franklin, a.g.e., s.123

¹³⁷ Uslu, a.g.e., s.73

Bu konuda belki de tek istisna Nixon'ın Ulusal güvenlik danışmanlığını yapan Henry Kissinger'dır. Dış politika konusunda Başkanın baş danışmanlığını ve sözcülüğünü yapan Kissinger, Nixon'ın ilk yılları boyunca dış politika oluşturma sistemini de yaratan ve yürüten kişidir. Önemli politikalar üzerinde kişisel kontrolü sağlayan ve bu imkanı arttıran politikalar yürüten Nixon gibi Kissinger da, profesyonel dış politika uzmanlarına ve örgütlerine güvenmekteydi. Bu yüzden altı özel komiteden oluşan yeni bir sistem oluşturuldu. Bu komitelerin hepsinin başkanlığı UGD yani Kissinger tarafından yapılmaktaydı. Bu altı komite dışında Kissinger, bir de çeşitli büroların uzmanlarından oluşan ad hoc çalışma grupları oluşturmuştur.¹³⁸ Bu nedenle Nixon dönemi boyunca UGD'nın dış politika oluşturma sürecindeki yeri ve etkisindeki artış doruk noktasına ulaşmıştır. Nitekim bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı William Rogers (1969-73), giderek azalan yetki ve görevleri nedeniyle 1973 yılında istifa etti. Bunun üzerine Nixon, Kissinger'i bu bakanlığın başına getirdi. Kissinger, 2 yıldan daha fazla hem dışişleri bakanlığı hem de UGD görevini birlikte sürdürdü. Bu iki yılın sonunda UGD'den istifa ederek yerine yardımcısı Brent Scowcroft'un UGD olarak atanmasını sağladı.¹³⁹

John F. Kennedy ise ekip ruhuna inanan ve sorumluluğu yetenekli danışmanlar arasında paylaştıran bir Başkandı. Bu anlamda farklılıkların önemini bilen ve danışmanlar arasında karşılıklı işbirliğini cesaretlendiren bir süreci tercih etmiştir. Nixon için danışmanlar çok yönlü bilgi ve siyasi görüşleri göz önünde tutan bir tartışma grubu niteliğindedir ve grup içinde sorunun sadece bir bölümü ile değil tüm yönleriyle ele alınmasını teşvik eder. Kennedy ayrıca bu grup içinde aktif bir rol oynamıştır.¹⁴⁰

Kennedy, bu politika oluşturma süreci içinde çekişme ve düzensizliğin ortaya çıkma riskini ortadan kaldırmak ve bilgiye ulaşmayı sağlamak için diğer stratejileri kullanmış, resmi prosedürleri, uzun toplantıları ve Eisenhower'ın uyguladığı nispeten

---

¹³⁸ George, a.y.

¹³⁹ A.e., s.187

¹⁴⁰ George C. Edwards III., Stephen J. Wayne, **Presidential Leadership, Politics and Policy Making**, New York, St.Martin's Press,1985, s.302

soğuk başkanlık rolünü uygun bulmamıştır. Kennedy, ayrıca Eisenhower'ın o karmaşık ve geniş örgütlenmesini tasvip etmediğinden Başkan olur olmaz hem Beyaz Saray'da hem de UGK'de birçok komite ve alt komiteye son vermiş ve daha küçük gruplarla ve daha önemli konular üzerine yoğunlaşılana daha kısa toplantıları yeğlemiştir.¹⁴¹ Kennedy'nin başkanlık döneminde UGD'nin pozisyonu tekrar önem kazanmış ve UGD McGeorge Bundy, hem siyasi koordinatör hem de siyasi danışmanlık görevini yerine getirmiştir. Böylece Kennedy, dışişleri ve Savunma bakanı yerine dış politika ve ulusal güvenlik konularında siyasi bir danışman olarak onun tavsiyelerine önem vermiştir.¹⁴²

Soğuk Savaş sonrası dönemin seçilen ilk Başkanı olan William J. Clinton, zeki, çalışkan ve güçlü bir kişiliğe sahip olmanın dışında parlak bir politik geçmişe de sahipti.¹⁴³ Kendine olan güveni ve yüz yüze görüşmelere önem vermesi onun oluşturduğu sürece de yansımıştır. Nitekim Clinton, anahtar pozisyonlardaki yardımcılarının ve danışmanlarının serbestçe konudan konuya değişen danışmanlıklar üstlendikleri ve toplantılarda kendini gösterenlerin öncelik ve önem kazandığı bir sürecin merkezinde yer almıştır.¹⁴⁴ Clinton ayrıca Beyaz Saray'da Başkandan çok yargıç gibi hareket etmiş ve daha çok danışmanların ona sunduğu alternatiflerin sınırları içinde hareket etmekten hoşlanmışır.¹⁴⁵ Bu danışmanlar arasında özellikle Başkan Yardımcısı Al Gore önemli bir rol oynuyordu. Clinton, "Tüm kalbimle inanıyorum ki Al Gore ülkemiz tarihinde en etkili ve üretken Başkan Yardımcısı olarak geçecektir" diyerek ona duyduğu güveni belirtiyordu.¹⁴⁶

---

¹⁴¹ James P. Priffner, **The Modern Presidency**, New York, St. Martin's Press, 1994, s.61

¹⁴² Fransworth, a.y.

¹⁴³ Ed. James Taranto, **Presidential Leadership: Rating the Best and the Worst in the White House**, New York, Free Press, 2004, s.202-203

¹⁴⁴ Fred I. Greenstein, **The Presidential Difference: Leadership Style from FDR to George W. Bush**, second edition, New Jersey, Princeton University Press, 2004, s.186

¹⁴⁵ Dick Morris, Eileen McCann, **Because He Could**, New York, Harper Collins Publishers, 2004, s.48

¹⁴⁶ Paul Kengor, "The Foreign Policy Role of Vice President Al Gore", **Presidential Studies Quarterly** Vol:XXVII, Number.1, Winter 1997, s.19-20

Clinton, Roosevelt'den buyana askeri deneyimi olmayan ilk Başkan olmasının yanında dış politika konusunda da son derece deneyimsizdi.¹⁴⁷ Bu özellik ve farklılık Başkanın dünya görüşüne dolayısıyla da başkanlığının ilk dönemindeki dış politika ekibinin seçimine ve dış politika oluşum sürecine de yansımıştır.¹⁴⁸ Bunu doğrularcasına ilk dönem dışişleri bakanlığına Demokrat Partinin dış politikada en kıdemli kişisi olan Warren Minor Christopher getirildi. Christopher, son derece becerikli ve görev adamı olsa da, bir eylem adamı olmadığından Clinton'ın arzuladığı dış politika için yerinde bir atamayıdı. Başkanın dış politika ekibinde yer alan UGD Anthony Lake de askeri deneyimi olmayan ve dış politikayı jeopolitik bir mesele olmaktan çok Clinton gibi ahlaki ve insani bir mesele olarak gören biriydi. Bu ekip bir vizyonu olmamasıyla eleştirilse de, hayranlık yaratacak şekilde Amerikan kamuoyunun yeni dönemdeki beklentilerine cevap verecek kişilerdi.¹⁴⁹

Ancak 1995-96 yılları boyunca Clinton dış politika ekibinden son derece hoşnutsuzluk duymaya ve şikayet etmeye başladı. Sık sık "Onlar bana başka bir opsiyon sunmuyor" diyerek gelişen dış politika değişikliklerine ayak uyduramadıklarını ima ediyordu. Çünkü bu dönemde gerek Balkanlar gerek Doğu Avrupa'da beliren yeni gelişmeler ve AB'nin bu konudaki başarısızlıkları Amerikan çıkarlarını tehdit etmeye ve izlenen dış politika birçok açıdan eleştirilmeye başlanmıştı. Yeniden aday olduğu bu yeni dönemde daha aktif politikalar izlemesi gerektiğini biliyordu. Bu yüzden iktidara geldiği yeni dönemde dışişleri bakanlığına ılımlı tutumuyla bilinen Christopher'ın yerine sertlik yanlısı ve eylem kadını olan Madeleine Korbel Albright'ı, UGD'na Lake'in yerine sertlik yanlılarına daha yakın olan Samuel Berger'i ve savunma bakanlığına da William Cohen'ı atadı. Bu ekip

---

¹⁴⁷ Jack H. Watson Jr., "The Clinton White House", **Presidential Studies Quarterly**, Vol:XXII, Number.3, Summer 1993, s.430

¹⁴⁸ Lieutenant Colonel Robert "Buzz" Patterson, **The Eyewitness Account of How Bill Clinton Compromised America's National Security**, Washington, Regnery Publishing Inc., 2003, s.88-90

¹⁴⁹ Bu dönemde ne Clinton ne Kongre ne de kamuoyu Amerika'nın tek başına global liderliğin risklerini taşımasını ve bunun için bir bedel ödemesini istiyordu. Samuel P. Huntington, "The Lonely Superpower", **Foreign Affairs**, Vol.78, No.2, March/April 1999, s.39; Halberstam, **a.g.e.**, s.173-197; Steven Kull, "What the Public Knows that Washington Doesn't", **Foreign Policy**, No:101, Winter 1995-96, s. 102-106

Beyaz Saray'da Başkan'ın "ABC (Albright, Berger, Cohen) Klübü" olarak adlandırılıyordu.¹⁵⁰ Bu değişiklik dış politikada en azından aktiflik açısından bir değişikliğin yaşanacağını da habercisiydi. Öyle de oldu. Bu dönem izlenen dış politikanın şekillenmesinde ve yürütülmesinde bu üç isim etkili olmuştur diyebiliriz.¹⁵¹

Clinton'un iki dönem başkanlığının ardından 2000 seçimlerini kazanarak Başkan olan Cumhuriyetçi kanadın Başkan adayı George W. Bush ise son derece muhafazakar, dindar ve sabırsız bir kişiliğe sahipti. Bu özellikleri Bush'un seçtiği dış politika ekibine dolayısıyla izlenen dış politikaya da yansımıştır.¹⁵² Bush, bir liderin geniş vizyona sahip olması ve politikalarını da ona göre oluşturması gerektiğine inanıyordu. Bunun için de güçlü ve sadık danışmanlara ihtiyaç vardı ve onlardan alınacak tavsiyelerle kesin ve değişmez kararlar alınmalıydı.¹⁵³ Bu nedenle Bush, işe dış politika alanında anahtar pozisyonlara deneyimlerine güvendiği ve kişisel dostlukları olduğu kişileri getirmekle başladı. Bu kişiler Başkan'ın karar alma ve politika oluşturma sürecinin merkezinde yer aldılar.¹⁵⁴

Andrew Card Jr.'a kendisiyle yakın çalışma alanı yaratacak olan Beyaz Saray Şefliği verilirken, dış politikanın şekillenmesinde önemli bir rol oynayacak olan Richard Cheney'e de Başkan Yardımcılığı verildi. Gerçekten de Amerikan tarihinde savunma bakanlığı yapmış-baba Bush döneminin Savunma bakanıydı- tek Başkan Yardımcısı olan Cheney, birçok selefinden daha çok güce sahip oldu ve bu yüzden "İkinci Başkan" olarak adlandırılmaya başlandı. Ayrıca kendisi tüm UGK toplantılarına düzenli ve aktif olarak katılan ve bu toplantılarda ağırlığı olan bir Başkan Yardımcısıydı.¹⁵⁵

---

¹⁵⁰ Francine Kiefer, "Three Advisors, One Voice on Kosova", **Christian Science Monitor**, Vol.91, Issue.99, 1999, s.2

¹⁵¹ Morris, McCann, **a.g.e.**, s.48-49

¹⁵² Alexander Moens, **The Foreign Policy of George W. Bush Values, Strategy and Loyalty**, Burlington, Ashgate Publishing Company, 2004, s.209

¹⁵³ Ed: John W. Dietrich, **The George W. Bush: Foreign Policy Reader, Presidential Speeches with Commentary**, New York, M.E. Sharpe, Inc., 2005, s.7

¹⁵⁴ Moens, **a.g.e.**, s.212

¹⁵⁵ Ed. Gary L. Gregg II. ve Mark J. Rozell, **Considering the Bush Presidency**, New York, Oxford University Press, 2004, s.166-167

Seçim kampanyası boyunca Bush'un dış politika danışmanı olarak dikkat çeken Condolliza Rice'a da UGK içinde merkezi bir rol verildi. Rice, ilk kadın UGD olması dışında Başkan'ın politikalarını halka açıklayan yani sözcülüğünü yapan kişiydi de. Zamanla Rice'ın dış politikadaki rolü ve Başkanı etkilemedeki önemi giderek artmaya başladı.¹⁵⁶ Cheney, Rice ve Card'ın dışında Karl Rove ve Karen Hughes gibi isimlerin de yer aldığı ekip, atanacak diğer isimlerin belirlenmesinde de etkili olmuş ve kararların Beyaz Saray merkezli alınmasını sağlamıştır. Bu sayede hızlı bir şekilde Kabine üyelerinin atamaları yapılarak karar alma sürecindeki rolleri de belirlenmiş oldu.¹⁵⁷

Dışişleri Bakanlığına Bush ailesinin çok yakından tanıdığı ve baba Bush'un Genelkurmay Başkanlığını yapmış olan Colin Powell getirilirken, çok önem verilen savunma politikaları dolayısıyla Savunma Bakanlığına da Donald Rumsfeld getirilmiştir. Bu ekibin önemli isimlerinden biri de Paul D. Wolfowitz'di. Wolfowitz, Bush yönetiminin ideolojisinin babasıdır diyebiliriz. Bu ekibin geneline bakıldığında, daha önceki yönetimlerde önemli mevkilerde yer almış oldukları ve çoğunun baba Bush'un ekibinden olduğu anlaşılacaktır.¹⁵⁸

Bu ekibin tartışılan bir diğer özelliği de temelleri 1970'lerde atılan "yeni muhafazakarlık" akımına mensup olmalarıdır. Liberal görüşlere sahip olan yeni muhafazakarlar, liberalizmin çöküşe yol açtığına karar vererek dini öğelerin yer aldığı daha tutucu görüşleri savunmaya başlamışlardı. Bu görüşler daha sonra Reagan ve George H. W. Bush yönetimlerinde iktidara taşınmış ve egemen fikir; Amerikan gücünün küresel önderliğinin sağlanması olmuştur. Özellikle 1997'de Cheney, Rumsfeld ve Wolfowitz'in başını çektiği ekip tarafından oluşturulan "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" (Project for the New American Century) adlı kuruluş, yirmi birinci yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapmayı hedefliyordu. Nitekim yeni yönetimin Ulusal

---

¹⁵⁶ Alexander Moens, **The Foreign Policy Decision Making Process of the George W. Bush Administration** (Çevrimiçi) <http://www.isanet.org/noarchive/moens.html> (23 Nisan 2005); Carla Anne Robins and Jim VandeHei, Rice's Advice to Bush Goes Further than Foreign Policy, **Wall Street Journal (Eastern Edition)**, Jun 8, 2001, s.A.16

¹⁵⁷ Moens, **a.g.e.**, s.49-59

¹⁵⁸ Ed. John W. Dietrich, **a.g.e.**, s.18-21; Ed. James Taranto, **a.g.e.**, s.210

Güvenlik Stratejisinin bu temeller üzerine oturtulacağı da bir gerçektir.¹⁵⁹ Gerçekten de Rice, Clinton'ı uluslararası topluluk çıkarlarına Amerika'nın çıkarlarından daha çok önem verdiği konusunda eleştirirken, Cheney de savunma bakanlığı boyunca uluslararası barışı korumada BM'nin rolünü azaltmak ve askeri anlaşmazlıklarda çok taraflı ve diplomatik çözümlerle zaman harcanmaması yönünde politikalar izlemiştir.¹⁶⁰

Bush, deneyimsiz bir Başkan olarak bilgi ve düşünce yönünden danışmanlarına bağımlı hale gelmiş, sürecin merkezinde bu isimler yer almıştır.¹⁶¹ Başkan, her zaman bu kişilerin bir konu üzerindeki fikirlerini almak için aynı toplantıda yer almalarına ve karşılıklı fikir düellosunda bulunmalarına göz yuman bir politika izlemiştir. Powell, Cheney ve Rumsfeld'den farklı bir tutuma sahip olsa ve her zaman bir tartışma ortamı yaratılmış olsa da¹⁶² Bush, yönetici, karar verici ve uzlaştırıcı tavrıyla kamuoyunda bir uyumsuzluk izlenimi doğmaması için Powell ve Rumsfeld arasındaki özellikle dış politikaya yönelik uyuşmazlıkları hep örtbas etmeyi başarmıştır.¹⁶³ Bush, ayrıca ulusal güvenlik stratejisinin bir unsuru olan terörizmle savaş bağlamında özellikle CIA Başkanıyla olan toplantıların sayısını arttırırken UGD Rice'in katıldığı günlük toplantı geleneğini yeniden yaratmıştır. Bunun yanında Clinton döneminde dış politikanın şekillenmesinde önemli rol oynayan UGK, Bush yönetimiyle birlikte daha pasif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu Konsey'in rolünü etkin kişiliği ve dış politikaya daha güvenlik odaklı bakışına paralel olarak Başkan Yardımcısı Cheney¹⁶⁴ ve 11 Eylül olaylarının da etkisi düşünüldüğünde Savunma bakanı Rumsfeld almıştır.¹⁶⁵

---

¹⁵⁹ Burcu Bostanoğlu, "Yeni Dünya'yı Kurarken: Amerika'da Tarihi Kim Yazacak?", **FP (Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs/Haziran 2004, s.35-38

¹⁶⁰ Susskind, a.y.; James Mann, **Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikayesi**, Çev. Hakan Köni, İstanbul, İlk Yayınları, 2004, s.102

¹⁶¹ A.e., s.21

¹⁶² Moens, a.g.e., s.212

¹⁶³ Greenstein, **The Presidential Difference**, a.g.e., s.207; Mann, a.y.

¹⁶⁴ Cheney, UGK'den bağımsız hareket edebilen bir dışişleri uzman kadrosu oluşturarak kendi etkisini arttırıyordu.

¹⁶⁵ Yakup Beriş, Aslı Gürkan, **Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler** (Son Güncelleme Ocak 2003)

(Çevrimiçi) http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATEZ.PDF (4 Mayıs 2004)

II. BÖLÜM

W.J.CLINTON DÖNEMİ

TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

1-William Jefferson Clinton (W.J.Clinton) Döneminde Amerika'nın İzlediği Dış Politika İlkeleri:

Amerikan dış politikasının oluşum sürecinde merkezi bir konumda yer alan Başkanın dünya görüşü ve dış politikaya bakışı hem dış politika ekibinin seçimine hem de yönetimi boyunca izlenen dış politikaya yansımaktadır. Bu düşünüldüğünde Başkanın dış politikayı öncelik sıralamasında nereye oturttuğu ve dış politikaya yönelik hangi tutum içinde olduğu önem arz eder. Bu dış politika tutumu Başkandan Başkana değişebildiği gibi bazen de aynı Başkanın bir diğer başkanlık döneminde farklı bir dış politika tutumu içine girmesi de mümkün olabilir. Nitekim iki dönem üst üste başkanlık yapan Clinton'ın başkanlık dönemlerinde izlediği dış politika tutumlarındaki farklılıklar da bunu doğrular niteliktedir.

1.1. I. Clinton Dönemi (1993-1997):

Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk Başkanı olan Clinton, dış politika deneyimine sahip olmayan ve bu meselelere ilgi duymayan bir Başkan olarak daha çok iç politikayla ilgiliydi.¹ Nitekim seçim kampanyası sırasında yaptığı konuşmalar da bunu destekler niteliktedir. Clinton, bu kampanya boyunca sadece iki önemli konu üzerinde durdu; biri ülke ekonomisinde yaşanan olumsuzluklar, diğeri de dış politika konusunda tek söylemi olan demokrasi ve insan hakları meseleleri.²

---

¹ George Bush soğuk savaş sonrasında üç buçuk yıl başkanlık yapsa da yeni dönemde iktidara gelen ve yeni düzenin ilk başkanı Clinton olmuştur. Theodore C. Sorensen, "America's First Post-Cold War President", **Foreign Affairs**, Vol.71, No.4, Fall 1992, s.13

² Aubrey W. Jewett ve Marc D. Turetzky, "Stability and Change in President Clinton's Foreign Policy Beliefs 1993-96", **Presidential Studies Quarterly**, Vol.28, No.3, Summer 1998, s.638; Aslında Soğuk Savaş sonrası Amerika'nın rolünü tanımlayacak dört tercihten bahsediliyordu: Amerika'nın iç problemler üzerine yoğunlaşmasını sağlayan politikayı benimsemek, 1990'ların dünya polisliğine talip olmak ve dünya problemlerinin çözümü için BM'ye güvenmek. Lawrence J. Korb, "Clinton's Foreign Policy Woes: A Way Out", **The Brookings Review**, Vol.12, No.4, Fall 1994, s.3

Nitekim Clinton'ın Başkan olduğu dönemde Amerika'nın ciddi tehlikelerle yüz yüze kalmaması ve dış politika konusunda aktif bir rol alması konusunda ciddi bir iç baskının da olmaması, onun iç politikaya yönelmesini kolaylaştırmıştı.³

Clinton'a göre, son derece sınırlı olan imkanlar dış meseleler yerine ülke içi meselelere harcanmalıydı.⁴ Ülke içindeki meselelerin en önemlisi de “böyle bir ekonomi aptalcadır” (it's the economy, stupid) sloganıyla dile getirdiği ekonomide bir reformun gerekliliğiydi. Aslında 1933'den bu yana ekonomik ve sosyal problemlerin en üst seviyeye çıktığı bir dönemde Başkan adaylarının ülke içi meselelere ağırlık vermesi beklenen bir durumdu. Bu yüzden iktidara gelen Clinton yönetiminin de öncelikli görevi bu ekonomik sorunların acilen giderilmesine yönelik oldu. Özellikle Ronald Reagan döneminde başlayıp George H.W. Bush döneminde artarak devam eden ekonomik durgunluk, bütçe açıkları, işsizlik gibi nedenlerle ülke ekonomisi hızlı bir şekilde düşüşe geçmişti. Bunun böyle devam etmesi halinde on yıl sonra ülke uluslararası olaylarda önemli bir rol oynayamaz duruma gelecekti. Clinton, bunun çözümü konusunda halka söz verdi ve bu amaçla 1993'de Kongre'den de geçen bir ekonomi programı uygulanmaya başladı.⁵ Bu programla bütçe açığı 1992'de %4.9 iken 1995'te %2.4'e düşerken, Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) artış da 1991-1995 döneminde %2.7 iken 1996-1999 döneminde %4.3'e yükseldi. Clinton, ülke dışında da küresel ekonomiyi, Amerika'nın refahını arttırmanın bir aracı olarak gördü ve bu sebeple yönetimi boyunca rekor sayıda Serbest Ticaret Anlaşması imzaladı. “Ekonomik hesap çağı” olarak görülen yeni dönemde daha az maliyetli politikalar izlenmeye başlandı ve dış meselelere ayrılan

---

³ Fraser Cameron, **US Foreign Policy After The Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?**, New York, Taylor&Francis Group, 2002, s.19

⁴ Douglas Brinkley, “Democratic Enlargement:The Clinton Doctrine”, **Foreign Policy**, No.106, Spring 1997, s.112; Phebe Marr, “The United States, Europe and The Middle East: An Uneasy Triangle”, **Middle East Journal**, Vol.48, No.2, Spring 1994, s.216; George Carpaži Jr., **Clinton Confidential: The Climb to Power**, California, Emery Dalton Books,1995, s.310

⁵ “Clinton Speaks On The Economy”, **Fortune(International)**, Vol:128, No.4, August 23, 1993, s.46-48; Glenn P. Hastedt, Anthony J. Eksterowicz, “Presidential Leadership and American Foreign Policy:Implications for a New Era”, Ed. Eugene R. Wittkopf, James M. McCormick, **The Domestic Sources of American Foreign Policy**,third edition, Maryland, Rowman&Littlefield Publishers,Inc.,1999, s.134

bütçe 1993’de 32 milyar dolarken 1996’da 17 milyar dolara kadar indirildi. Bu bütçe kısıtlamalarıyla dış politikanın tesisi niceliksel anlamda da kademeli olarak azaltıldı.⁶ Bunun dışında, yürütmenin dış politikadaki ekonomik faaliyetlerine yardım etmesi amacıyla, Beyaz Saray “Ulusal Ekonomi Konseyi” oluşturuldu ve Ticaret Bakanlığı’nda ülkenin ticari misyonlarını destekleyen bir Oda kuruldu. Clinton, ayrıca Merkez Bankası Başkanı, Hazine Bakanı ve yardımcısından oluşan bir beyin takımıyla birlikte çalıştı. Bu nedenle bu dönemde dış politikaya yön veren meseleler stratejik olmaktan çok ekonomikti.⁷

Clinton, ekonomi dışında Amerika’nın güvenliği ve refahı için önemli olduğuna inandığı demokrasi ve insan hakları meselelerine de önem vermiş ve dış politikanın yürütülmesi aşamasında sıkça bu konulara atıfta bulunmuştur. Zaten Başkanlığına Woodrow Wilson’un 1913’de göreve resmen başlamadan önce ilan ettiği ideallere benzer ideallerden söz ederek başlamış ve Amerikan dış politikasında en azından söylem olarak özellikle ulusların self-determinasyon hakkı, demokrasi, insan haklarına saygı gibi konular öncelik kazanmıştır.⁸

1 Ekim 1992’deki bir kampanya konuşmasında Clinton, bu politikanın gereğini şöyle açıklıyordu; “dışarıda sağlanacak bir demokrasi bizim ülkemizde somut şekilde ekonomi ve güvenlik açısından yarar sağlar. Demokratik ülkeler birbirleriyle savaşmazlar, terörizmi desteklemezler ve diğeri için tehlike oluşturmazlar. Onlar insan hakları ve mülkiyet haklarına ve kendi sınırları içindeki

---

⁶ Charles A. Schmitz, “It’s Time To Streamline Foreign Relations”, **USA Today**, Vol.124, Iss.2612, May 1996, s.12-15; Brinkley, a.g.e., s.112-113

⁷ Michael Cox, **U.S Foreign Policy After the Cold War: Superpower Without a Mission?**, U.K, The Royal Institute of International Affairs, 1995, p.17; “Clinton’ın Dış Politikası”, Çev. Bülent Çınar, **FP Foreign Policy**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım/Aralık 2000, s.15

⁸ Ancak bu dönemde dış politikayı zora sokan, önceliği bu ideallerden hangisinin alacağıydı. Yani İsrail’deki demokrasinin korunmasına mı yoksa Filistin’de yaşanan insan hakları ihlallerinin kınanmasına mı öncelik verilecekti. Gaddis Smith, “What Role for America?”, **Current History**, Vol.92, No.573, April 1993, s.151-152; Charles-Philippe David, **Dissecting Clinton’s Foreign Policy-Making: A First Cut**, Quebec, Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies, 2004, s.3

hukuk kurallarına saygılıdılar. Demokrasiler uluslararası düzenin inşasında da en önemli temeli sağladılar”⁹

1.1.1.“Clinton Doktrini” ve Dış Politikaya Yansıması:

Ocak 1993’te Amerikan yönetiminin başına geçen Clinton ve dış politika ekibinin Soğuk Savaş sonrası dış politika stratejilerinin ne olacağı konusunda pek de hazırlıklı olmadığı kısa bir süre sonra ortaya çıktı. Clinton, SB’nin dağılması sonrası uluslararası sistemin yapısındaki köklü değişiklikle ortaya çıkan aktörlere ve meselelere yönelik nispeten basit bir görüşe sahipti ve bu değişikliğe yönelik iyimser görüşünü muhafaza ediyordu. Ona göre, değişen bu uluslararası sistem tüm ulusları demokrasi ve pazar ekonomisi çerçevesinde kucaklayacak bir sistem olmalıydı.¹⁰

Bu hedefleri gerçekleştireceği umulan “genişleme” (enlargement) doktrini, Clinton’ın Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nda, Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher’ın Columbia Üniversitesi’nde, UGD Anthony Lake’in John Hopkins Üniversitesi’nde ve BM Büyükelçisi Madeleine K. Albright’ın Ulusal Savunma Üniversitesi’nde yaptığı konuşmalar ile ilan edildi. Buna göre, hem serbest ticaret, yatırım kolaylıkları gibi ekonomik, hem de demokrasi ve insan haklarının özellikle eski sosyalist ülkelerde yaygınlaşması gibi siyasi alanları kapsayacak olan genişleme Soğuk Savaş’ın “çevreleme” (containment) anlayışının yerini alacaktı.¹¹

---

⁹ Bill Clinton, “American Foreign Policy and The Democratic Ideal”(Remarks by Governor Bill Clinton Given at Pabst Theatre, Wisconsin, October 1, 1992), **Orbis**, Vol.37, No.4, Fall 1993, s.653; Paul A. Gigot, “Clinton Doctrine? China and Bosnia Will Offer Clues”, **The Wall Street Journal**, November 20, 1992, s.A14; Soli Özel, “Türkiye Stratejik Önemini Koruyor”, Yahya Sadowski ile Söyleşi, **Görüş**, Sayı.12, Kasım 1993, s.20

¹⁰ Jewett, Turetzky,**a.y.**

¹¹ Douglas Brinkley’e göre, Clinton’ın dış politikasının merkezinde başlangıçta stratejik doktrin yerine kriz yönetimi yer alıyordu. Daha sonra genişleme bu merkeze oturdu. **A.e.**; Charles William Maynes, “A Workable Clinton Doctrine” **Foreign Policy**, No.93, Winter 1993-1994, s.3; Alain Joxe, **Kaos İmparatorluğu**, Çev. Işık Ergüden, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.145; Anthony Lake, “From Containment to Enlargement”(John Hopkins University, School of Advanced International Studies, Washington DC, September 21,1993), **U.S. Department of State Dispatch**, Vol.4, No.39, September 27, 1993, s.658-664

Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher, “genişleme”nin dış politikanın rehberi olması gerektiğini, ancak bu şekilde Amerika’nın dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirebileceğini söylüyordu. Çünkü Christopher’a göre, Clinton’ın da söylediği gibi Amerika, tarih kadar eski bir mücadeleyle yüz yüzeydi. Bu mücadele, özgürlükle zulüm arasındaydı ve bunun aşılması için de Amerika’nın yol göstericiliği gerekiyordu”¹²

Clinton’ın yakın danışmanlarından olan Strobe Talbott da 1996’da bu politikayı şu şekilde açıklıyordu; “demokratik yönetim biçimlerini seçen milletler topluluğu büyüdükçe ve bu milletler birbirlerine yaklaştıkça, Amerikalılar daha güvenli ve daha müreffeh olacaktır. Çünkü demokrasiler, uluslararası taahhütleri yerine getirmekte daha isteklidirler ve terörizme daha az bulaşırlar, çevreye daha az zarar verirler ve birbirleriyle daha az savaşa girerler. Bu önerme, gerektiğinde demokrasinin diğer ülkelerde savunulmasının özünü oluşturmaktadır”¹³

Her ne kadar bu yeni bir strateji olarak lanse edilse de, birçok dış politika uzmanı bunun eskisinden pek de farklı olmadığı ve yeni bir vizyon taşımadığı görüşünü taşıyordu.¹⁴ Onlara göre, Clinton yönetiminin uyguladığı dış politika Soğuk Savaş boyunca izlenen Amerikan dış politika amaçlarından pek de farklı değildi. Bu amaçlar; anavatanı saldırılardan korumak, Amerikan demokrasisinin yayılabileceği bir ortam yaratmak ve korumak, Amerikan halkının refahını sağlamak ve korumak, gereğinden fazla masrafa girmeksizin Amerika’nın uluslararası sistemi düzenleyici rolünü sürdürmektir.¹⁵ Greenstein, Wolfowitz, Scowcroft gibi analistler bu söylemleri

---

¹² Warren M. Christopher, “America’s Leadership, America’s Opportunity”, **Foreign Policy**, No. 98, Spring 1995, s.8

¹³ Strobe Talbott, “Democracy and the National Interest”, **Foreign Affairs**, Vol.75, No.6, Nov/Dec 1996, s.48-49

¹⁴ Bunu savunanlar, Clinton’ın, selefi Bush’u “Amerika için yeni bir hedef” yaratmamakla suçlamasına rağmen, O’nun yeni vizyonunun, Bush’un Berlin Duvarı yıkılmadan önceki “Batı’nın Komünizmin çevrelemesi prensibi üzerine kurulu stratejiyi aşması gerektiği ve uluslararası barış ve istikrarı sağlamlaştıracak büyüyen bir demokrasiler topluluğunu ve küresel ölçekte refah ve ilerleme yaratan dinamik bir serbest piyasa sistemini desteklemeliyiz” yönündeki konuşmasından ne farkı olduğunu sormaktaydılar. “Clinton’ın Dış Politikası”, **a.g.e.**, s.12

¹⁵ Charles William Maynes, “Bottom-Up Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No.104, Fall.1996, s.38; Maynes, “A Workable Clinton Doctrine”, **a.y.**; Çağrı Erhan, “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **A.Ü SBF Dergisi**, 56(4), Ekim-Aralık 2001, s.84

dışında Clinton'ın dış politika yaklaşımını ve dünya görüşünü, kişisel, bazen kararsız ve tutarsız olarak tanımlamaktaydılar. Bu yüzden Clinton'ın ilk dönem dış politika uygulamaları birçok analist tarafından “vasat” olarak tanımlanmıştır.¹⁶

Bu dönemde Clinton, ülkesini bir dünya polisi yapmak istemediğini de açıkça belirtiyordu. Bu politikaya göre denizaşırı müdahale ancak üç durum gerçekleştiğinde olacaktı: birincisi, müdahaleyi gerektiren durumun şiddetli ve yaygın insan hakları ihlalinin teşkil etmesi, ikincisi, Amerika'nın bir müdahaleyi destekleyecek askeri kapasiteye sahip olması, üçüncüsü, müdahaleyle fark yaratacak bir değişimin olmuş olması. Christopher'ın dediği gibi, Amerika ordularını ancak bir misyonu yerine getirmek için gönderecekti. O misyon da insan hakları ihlallerinin giderilmesi ve demokrasinin yaygınlaştırılmasıydı.¹⁷ Amerika ayrıca 2020'ye kadar önünde kendine karşı koyacak herhangi bir silahlı gücün bulunmadığını hesaplayarak hızla Rusya Federasyonu (RF) etrafındaki üsleri azaltma yoluna gitti. Savunma harcamaları da azaltıldı ve bu aradaki fark, Soğuk Savaş döneminden kalan bütçe açıklarının giderilmesine harcandı.¹⁸

Seçim kampanyası boyunca ülke içi politikalara öncelik verse de, Clinton ve ekibi şunu da biliyordu ki, seçmenler seçeceği adayın uluslararası kriz dönemlerinde nasıl davranacağı ve başkomutanlık yapıp yapamayacağını da göz önüne almaktaydılar. Clinton da bunu göz ardı edemezdi. Bu yüzden kampanyanın merkezinde olmasa da dış politikayı büyük bir mesele haline getirmeksizin ve bu konuda kendini sağlama alacak kadar gündeme getirecekti. Öyle de yaptı. Ancak Dick Hoolbroke'un da belirttiği gibi “Clinton'ın henüz kavrayamadığı şey, dış politikanın asla Amerikan Başkanının peşini bırakmayacağıydı”. Nitekim bu dönemde dünyanın sorunlu bölgelerindeki Somali, Ruanda ve Haiti - gelişmeler yeni

---

¹⁶ Jewett, Turetzky, a.y.; David, a.g.e., s.4; John Dumbrell, “Was there a Clinton Doctrine? President Clinton's Foreign Policy Reconsidered”, **Diplomacy&Statecraft**, Vol.13, No.2, June 2000, s.43-53

¹⁷ Christopher, a.y.; Cox, a.y. ; Daniel Goure, “A Post-Clinton Foreign Policy”, **The World&I**, Vol.14, No.9, September 1999, s.58-59; “ABD Şart Öne Sürdü”, **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1993, s.8

¹⁸ “Defence Cuts”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.2, February 1993, s.39310; “Announcement of Defence Cuts”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.3, March 1993, s.39357; Maynes, “A Workable Clinton Doctrine”, a.g.e., p.8, “Clinton'ın Dış Politikası”, a.g.e.,s.17

Başkanı bekleyen meseleler oldu. Ancak bu ülkelere yapılan müdahaleler yönetimin yetersizliğini göstermekten öteye gitmedi. Bosna'ya müdahalede geç kalınması da yönetime getirilen diğer bir eleştiriydi.¹⁹

Aslında Clinton, dünyanın güvenlik meselelerinde Amerika'nın rolünü sınırlama amacıyla olduğundan ya uluslararası meselelere ilgisiz kalmayı ya da "iddialı çok yönlülük" (assertive multilateralizm) stratejisi ile BM ile büyük bir işbirliği içinde olmayı tercih etmiştir. BM'yi kendi güvenlik politikalarının bir aracı ve ülkelerin iç meselelerine müdahalede meşru bir otorite olarak gören Clinton, güçlü bir BM'den yana olduğunu bir "BM Acil Müdahale Gücü"nü²⁰ destekleyeceğini söyleyerek ispatladı.²¹

Clinton, Kongre'nin yardım kaygılarından dolayı BM'yi eleştirmesine rağmen bu örgütü Amerikan dış politikasına dahil etmeyi göze almıştır. Clinton, "Başkan olarak ilk sorumluluğum Amerikan halkının güvenliğini sağlamak ve ülkemizi güçlendirmektir. I. ve II. Dünya Savaşında hedef basitti: savaşı kazanmak, Soğuk Savaş'ta hedef açıktı: nükleer savaşı önlemek ve komünizmi frenlemek. Soğuk Savaş sonrası hedefler ise çok karmaşık bir hal almıştır. 21.yy'da Amerikan güvenliğinin sınırlarımız içinde ve dışında etkili güçlerce tayin edileceği açıktır. Biz hala güçlendirilmiş bir BM operasyonunun insani felaketlere karşı en iyi sigorta olduğuna inanıyoruz" derken,²² BM Büyükelçisi Madeleine K. Albright da "BM'nin

---

¹⁹ Paul D. Wolfowitz, "Clinton's First Year", **Foreign Affairs**, Vol.73, No.1, January/February 1994, s.31; David, **a.g.e.**, s.5

²⁰ Bazı kaynaklarda bu UN Rapid Deployment Force bazı kaynaklarda da UN Rapid Reaction Force olarak adlandırılmıştır. Bkz.: Ivo H. Daalder, "Knowing When to Say No: The Development of U.S. Policy for Peacekeeping", Ed. William J. Durch, **U.N Peacekeeping, American Politics: Uncivil Wars of the 1990s**, New York, St. Martin's Press, 1996, s.4; Ryan C Hendrickson, "President of the USA and the United Nations: Security Cooperation in the Second Term" **Peacekeeping&International Relations**, Vol.26, No.6, Nov/Dec 1997, s.14-15

²¹ Jeffrey R. Gerlach, "A U.N. Army for New World Order?", **Orbis**, Vol.37, No.2, Spring 1993, s.224; Ergin Yıldızoğlu, "Bill Clinton Yönetiminin Dış Politika Çıkmazı", **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1993, s.8

²² **Remarks by the President at US Air Force Academy Graduation Ceremony** (May 31, 1995) (Çevrimiçi) <http://www.clintonfoundation.org/legacy/053195-remarks-by-at-president-at-us-air-force-academy-graduation-ceremony.html> (6 Ocak 2004)

barış için merkezi ve olumlu bir rol üstlenerek denge sağlayacağını” söylüyordu.²³ Bu yüzden Clinton yönetimi, BM’nin yeni dönemdeki rolünü ve önemini kabul ederken aynı zamanda demokrasinin genişlemesi için BM şemsiyesi altında hareket etmeye özen gösterdi. Amerikan askeri birliklerinin kullanımı, BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde yapılmış ve bu bağlamda Amerikan askerleri, BM operasyonlarda yer almışlardır.²⁴ Daha sonraki yıllarda Clinton bu çabasının nedenini şöyle açıklıyordu; “ben farklılıklarımıza rağmen birbirimizle geçinebildiğimiz ve dünyanın bazı bölgelerinde etnik temizliğin yaşandığından endişe duymayacağım bir dünyada yaşamak istiyorum”. Açıkça o, “böyle bir dünyanın şekillenmesinde Amerika’nın BM şemsiyesinde güç kullanmayı göze alacağını” söylüyordu.²⁵

Ancak Clinton’ın çok yönlülük taahhütlerinin çoğu, gerek Amerikan kamuoyunun ülke içi sorunlarla daha fazla meşgul olup, dış politikaya daha uzak olmaları ve önemli dış politika hedefleri üstlenme konusunda gönülsüz davranmaları, gerekse Cumhuriyetçilerin çoğunlukta olduğu Kongre’nin dış politikaya müdahale etmesinden dolayı gerçekleşemedi. Gerçekten de Cumhuriyetçi çoğunluğun üçte ikisinin pasaportu bile yoktu ve oluşan bu milliyetçi Kongre, uluslararası konulara ilgisiz kalmak bir yana bu konular için ayrılan ödeneği de kesiyordu.²⁶ Bu yüzden Clinton, “dış politikada bir de şüpheli, tedbirli ve partizanlaşan bir Kongre ile de uğraşmak zorunda kaldı”.²⁷ Clinton yönetiminin ikinci dönem UGD Sandy Berger, “bu ülkede 50 yıldır hakim olan enternasyonalist mutabakat özellikle Kongre’de

---

²³ Madeleine K. Albright, “Statement at Confirmation Hearing of U.S. Ambassador to the United Nations.”, 23 January 1993, **U.S. Department of State Dispatch**, Vol.4, No.15, 1993, s.229

²⁴Hendrickson, **a.y.**

²⁵ Charles Krauthammer, “The Clinton Doctrine”, **Time**, Vol.153, No.13, April 5, 1999, s.88

²⁶ Örneğin dış politika stratejisine uygun olarak BM Barış Gücü giderlerinin %36’sını karşılayan Amerika, bu oranı %25’e düşürdü. “Legislative Initiatives by Congress”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.41, Number.1, January 1995, s.40351

²⁷ Martin Walker, “A New American Isolationism?”, **International Journal**, Vol.LII, No.3, Summer 1997, s.391-392; Bu dönemde Kongre ile ilişkilerin yolunda gittiği durumlar da olmuştur: Örneğin, NAFTA, DTÖ, Çin ile ticari ilişkiler, NATO genişlemesi ve Kimyasal Silahlar Konvansiyonunun onaylanması gibi konularda görüş birliği yaşanmıştır. “Clinton’ın Dış Politikası”, **a.g.e.**, s.16

kendini güçlü şekilde hissettiren yeni bir tecritçilik tarafından her geçen gün daha fazla tehdit ediliyor” diyerek bundan duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir.²⁸

Zaten Clinton’ın “iddialı çok yönlülük” stratejisi Ekim 1993’te Somali’de 12 Amerikan askerinin ölümü sonrasında değişmiş ve “sınırlı çarpışma” stratejisine geçilmiştir.²⁹ Somali’deki bu olaydan sonra Amerikan askerlerinin cesetlerinin ekranlara yansması sonucu Amerikan kamuoyu, Somali’den çekilmek üzere Kongre’ye ve Başkana baskı yapmış, bunun sonucunda da Clinton, Mart sonunda birliklerin çekileceğini açıklamak zorunda kalmıştır. Amerikan askerlerinin tümü sadece Amerikan komutasında olmasına rağmen Clinton, BM’yi suçladı ve Amerika’nın barışı koruma misyonu hızla değişti. Bunda baştan beri BM’nin barışı koruma amaçlı operasyonlarına çeşitli nedenlerle -Amerika’yı zorlayacak mali yük ve Amerikan askerlerinin bu amaçla hayatlarını kaybetme olasılığı- karşı olan Kongre’nin tepkisi de etkili oldu.³⁰

Clinton, 3 Mayıs 1994’te imzaladığı Başkanlık Direktifi (Presidential Decision Directive) ile Amerika’nın çok taraflı barış operasyonları üzerinde yeni bir sınırlama getirdi. Amerika bu direktife göre, ülke çıkarlarını doğrudan tehdit eden durumlarda kendi başına müdahale edecek, aksi durumda ancak müttefiklerin katkısı sağlandığında müdahalede bulunacaktı. Ayrıca müdahalenin şekli ve sonuçları da göz önünde bulundurulacaktı.³¹ Bu dönemde Haiti, Bosna ve Ruanda, bölgesel düzeni desteklemek ve demokrasiyi yeniden oluşturmak için güç kullanmaya niyeti olduğunu gösterdiği yerler olsa da sol kanat tarafından müdahalede geç kalındığı yönünde eleştirilmiştir.³² Gerçekten de Clinton yönetimi, iddialı söylemlerine rağmen buralara müdahale etmede gönülsüz davrandı diyebiliriz. Bunda Kongre’nin

---

²⁸ Joseph S. Nye Jr., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Trans.by. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s.xi

²⁹ “Somali’de 12 ABD Askeri Öldürüldü”, **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1993, s.8

³⁰ Soli Özel, “Kış Zorlu Geçecek”, **Görüş**, Sayı.12, Kasım 1993, s.14; “ABD Somali Deneyiminden Dersini Aldı” **Cumhuriyet (Le Monde)**, 2 Ekim 1993, s.7

³¹ **President Clinton Signs PDD Establishing: U.S. Policy on Reforming Multilateral Peace Operations** (May 5, 1994) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/irp/offcoocs/pdd25.htm> (6 Mart 2006)

³² Erhan, **a.g.e.**, s.88

engellemeleri kadar Genelkurmay'ın endişeleri de yatmaktaydı.³³ Bu dönem dış politikadaki rehber ilkeyi “yapılabildiği zaman çok taraflılık, yapmak zorunda olduğunda tek yanlılık” olarak tanımlamak uygundur.³⁴

Amerika, dış politikada insan hakları konusundaki açıklamalarına ters düşecek politikalar da izlemiştir. Örneğin 1993'te BM tarafından toplanılan Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'nda Clinton yönetimi, evrensel insan haklarına meydan okuyanlara karşı çok az tahammül göstereceklerini açıkça belirtmesine ve Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher'ın bu konferansta çok iddialı konuşmalar yapmasına rağmen Washington, Haitili siyasi göçmenleri zorla ülkelerine iade etmiş, insan hakları ihlalinde bulunan ülkelere yardım ve yatırımın kısıllacağı sözü vermesine rağmen Endonezya ve Kolombiya'ya askeri eğitim verilmesi ve yardım yapılmasına sıcak bakılmış, Burma/Myanmar ve Küba'daki yönetimlere sert yaptırımlar uygulanırken Çin, Kuzey Kore ve Suriye gibi otoriter rejimler neredeyse hoş görülmüştür.³⁵

Clinton, BM dışında Soğuk Savaş sonrası işlevi ve üstleneceği rol konusunda büyük tartışmalara uğrayan NATO'yu da bir arada tutmak için büyük çaba göstermiştir. Çünkü örgütün olduğu gibi kalması Amerika için çok önemliydi.³⁶ Örgüt, değişen güvenlik ortamına uyumlu hale getirilmeli ve kitlesel göçler ve etnik çatışmalar türünden sorunlara müdahale edebilmeliydi. Amerika ayrıca bu örgütün yeni üyelerle genişlemesini destekliyor, bu sayede daha güçleneceğini umuyordu. Nitekim 1993 Ekiminde Clinton tarafından teklif edilerek 1994 yılının Ocak ayında resmen başlatılan Barış İçinde Ortaklık'ın (BİO/ Partnership for Peace) amacı da Orta Avrupa ve ötesindeki ülkelerin NATO'nun günlük, siyasi çalışmalarını daha yakından tanımalarını kolaylaştırarak ittifaka üyeliklerinde geçiş dönemini hızlı

---

³³ “Clinton'ın Dış Politikası”, **a.g.e.**, s.17

³⁴ David,**a.y.**

³⁵“ Clinton'ın Dış Politikası”, **a.g.e.**, s.13-14

³⁶ Amerikan dış politika uzmanı Richard Mahoney, NATO'yu uluslararası sahnede Clinton'ın ekonomik ve ticari hamleleri içerisinde bir istisna olarak tanımlar.Llewellyn D. Howell, “Bill Clinton's Foreign Policy Legacy”, **USA Today** , Vol.129, Iss.2668, January 2001, s.25

geçirmelerini sağlamaktı.³⁷ Amerikan yönetimi, 1995'te başlatılan NATO'nun genişlemesi üzerine yapılan çalışmaları desteklediğini açıkladı. Clinton, NATO'nun genişleme politikasının iki etkisi olmasını umuyordu: yeni demokrasilerin birleşmesi ve Avrupa'da etkili alanlar ve güçlü rakiplerin çıkmasını engellemek.³⁸ Ancak bu politika konusunda yönetimde tam bir görüş birliği de vardır diyemeyiz. UGD Anthony Lake, genişlemeye çok anlayışla bakarken, Pentagon bu genişlemeye karşıydı. Savunma Bakanı Les Aspin, Rusya'nın Doğu Avrupa ülkeleri için bir tehlike olacağını düşünmüyordu. Dışişleri Bakanlığında hiç kimse yeni NATO üyelerinin erken girişini istemezken Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher, yeni üyelerin gerekli kriterleri yerine getirdiklerinde buna toleranslı olunması gerektiğini düşünüyordu. Nitekim Başkanın yakın danışmanı Strobe Talbott da temel olarak NATO'nun genişlemesi görüşünü desteklemekteydi. Bunun yanında Amerika, Avrupa Birliği'nin (AB) bir "Avrupa Ordusu" kurulması yönündeki çabalarını da desteklemiştir.³⁹

1996 yılında yeni seçim döneminin yaklaşmasıyla birlikte ikinci kez Başkanlık için aday olan Clinton'ın dış politika uygulamalarında da değişiklikler yaşanmıştır diyebiliriz. 1993 yılında Clinton, dış politikayı-global ekonominin hükmettiği- tek boyutlu olarak görürken, 1996'da dış politika görüşü nispeten çok boyutlu olmuştur. Nitekim 23 Ocak 1996'da yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasında global güvenliğe, global ekonomiden daha çok vurgu yapıyor ve "Amerika için tehdit olan unsurlar çeşitlenmiştir: terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, örgütlü suç, uyuşturucu trafiği, etnik ve dini nefret, serseri devletlerin saldırısı ve çevresel bozulma. Eğer bu sorunları bugün ihmal edersek, yarın tüm sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağız" diyerek bu tehditlere karşı Amerika'nın

---

³⁷ Robert E. Hunter, "Enlargement:Part of a Strategy for Projecting Stability into Central Europe", **NATO Review**, Vol.43, No.3, 1995, s.3

³⁸ NATO'nun genişlemesi konusunda Amerika'nın çıkarları için Bkz: Alvin Z. Rubinstein, "NATO Enlargement vs. American Interests", **Orbis**, Vol.42, No.1, Winter 1998, s.37-48

³⁹ Peter Rudolf, "The USA and NATO Enlargement", **Aussenpolitik**, Vol.47, No.4, May 1996, s.340; Strobe Talbott, "American Leadership in the Post-Cold War Period", **USA Today**, Vol.124, Iss.2612, May 1996, s.20; "Secretary of State on Expansion of NATO" (September 6, 1996), **Historic Documents of 2001996**, Cumulative Index (1992-1996), Washington, Congressional Quarterly Press, 1997, s.655-661

uluslararası alanda mücadele etmesi gerektiğini belirtiyordu.⁴⁰ 1996'da açıklanan ulusal güvenlik stratejisi ile de Clinton, Amerika'nın temel hedeflerini, güçlü bir silahlı kuvvetlerle güvenliği sağlamak, ekonomik canlanmayı hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek olarak açıkladı. Bu stratejide Amerika'nın dünya liderliğinin gerekliliği de dile getiriliyordu. Ancak bu yapılırken gerek müdahalenin şekli gerekse müdahalenin yöntemi konusunda seçici davranılacağı da açıkça belirtilmişti.⁴¹

Bu tarihten sonra, Amerika'nın eleştirilen Irak politikasında da değişiklik yaşandı. Clinton, 1996'da Saddam Hüseyin Körfez Savaşı sonrası Amerika ve müttefiklerince oluşturulan güvenli bölgeye asker gönderdiğinde tek taraflı olarak Bağdat'ı bombaladı. 1996'daki bombalamadan önce uluslararası desteği almadığı için eleştirildiğinde Clinton, "Bazen, Amerika tek başına hareket etmek zorundadır. Diğer ülkelerin bizim dış politikamızı veto etmelerine izin veremeyiz" diyordu.⁴²

1.2. II. Clinton Dönemi (1997-2000):

Clinton, ilk dört yıl, kendinden önceki Başkan George H.W. Bush'un keskin politikasını, gerek ekonomi konusundaki değişimle gerekse Soğuk Savaş sonrası yeni dünyanın belirsizliğini bahane göstererek sınırlamayı başarmıştı. Ancak 1996 seçimlerinde artık durum çok daha farklıydı. Clinton'ın seçim kampanyası birincisinden farklı olarak dış politika üzerine kuruluydu. Kampanya boyunca Clinton, konuşmalarında dış politikada deneyim kazandığını sıklıkla belirtiyor ve bu dönemde dış politikaya öncelik vereceğinin sinyallerini veriyordu. Nitekim, Başkan seçildiğinde ikinci dönem izlenecek politikalara uygun olarak dış politika ekibi de değişti.⁴³ Aslında bu ekip değişikliği dış politikada köklü değişiklikler getirmese de

---

⁴⁰ **State of The Union Address** (January 23, 1996)

(Çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/New/other/sotu.html> (4 Şubat 2003) ; Jewett ve Turetzky, **a.y.**

⁴¹ **A National Security Strategy of Engagement and Enlargement** (February 1996) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm> (5 Ocak 2004); Erhan, **a.g.e.**, s.84

⁴² Hendrickson, **a.g.e.**, s.16

⁴³ Thomas Omestad, "Foreign Policy and Campaign'96", **Foreign Policy**, No.105, Winter 96-97, s.37

bir stil değişikliği getirmiştir diyebiliriz. Çünkü dış politika amaçları değişmemiş, ancak bu amaçlara yönelik daha aktif dış politika izlenmiştir.⁴⁴

Yeni dönemin Dışışleri Bakanı Albright, bu dönemde izlenecek Amerikan dış politika amaçlarını; barışı sağlamak ve uluslararası sistemi sağlamlaştırmak olarak sıralamıştır. Barışı sağlamak için, uluslararası ilişkilerin devamına çalışılacak, bu ilişkiler sağlamlaştırılacak ve bölgesel problemlerin çözümleri için partnerlerle birlikte hareket edilecekti. Bu bağlamda Bosna’da barışın inşası ve NATO’nun kuvvetlendirilmesinde Avrupa ile, Kore yarımadasındaki barışın devamına yardım edecek görüşmelerde de Çin, Japonya ve Güney Kore ile işbirliği içinde olunacaktı. Uluslararası sistemin devamı için ise dünya genelinde demokrasinin yaygınlaştırılması için çalışılacak, zayıf ölkeler desteklenecek, tüm ulusların güvenliğini etkileyecek işbirliği ve hukuk sistemine tehdit olacak unsurlar püskürtülecek, nükleer silahların ve zehirli gazların yaygınlaşmasını engelleyecek denetleme sistemi yaratılacaktı. Albright, Amerika’nın vizyonunu da ileride görölebilecek kilit ölkelerdeki ani lider değişikliklerine, şiddet davranışlarına, doğal felaketlerin tahribine hazırlıklı olmak ve ileri görüşlölükle enerji güvenliğini sağlamak olarak sıralıyordu.⁴⁵

Albriğt ayrıca “yönetimdeki enerjimizin çoğunu bölgesel rakipleri tahrik edici davranışlardan vazgeçirmek, ekonomik reformları arttırmak, silahlar ve teknolojinin dengeli bir şekilde transferini ve siyasi suçluların serbest şekilde iadesini sağlamak ve demokrasinin ve kurumlaşmanın gelişmesini sağlamak için harcamalıyız” diyerek dış politikanın yönünü çizerken, dış politika önceliklerini de; teröre karşı ulusların birleşmesi, Güvenlik Konseyi’nin Saddam Hüseyin’in tehdit ve meydan okumalarına karşı kesin bir mücadele içinde olması, Kuzey Kore mücadelesinde cesur olunması, Dayton Anlaşması’nın kesin olarak tamamlanması ve uluslararası topluluğun kitle imha silahlarına sahip olmalarını önlemek için ortak çaba göstermesi olarak

---

⁴⁴ Dick Morris, Eileen McCann, **Because He Could**, New York, Harper Collins Publishers, 2004, s.48

⁴⁵ Goure, a.y.; Madeleine K. Albright, “The Testing of American Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol.77, No.6, Nov-Dec 1998, s.51-54

sıralıyordu. Bunların gerçekleştirilmesi için yönetimin, Kongre'nin ve halkın birlikte çaba göstermesinin gerektiğini de ekliyordu.⁴⁶

Ayrıca bu dönemde Amerika, Kosova'ya müdahale ederek ve Kuzey İrlanda, Kıbrıs ve Türk-Yunan sorunlarında görüşmeler sürecine dahil olarak, Uzak Doğu'da Kuzey-Güney ve Tayvan-Çin anlaşmazlıklarının giderilmesi için çaba göstererek ve Orta Doğu'da Barış sürecini yürüterek, liderliğini hem AB hem de Japonya ve Çin'e karşı kanıtlamaya çalışmıştır.⁴⁷ Clinton'ın bu dış politika değişikliği, dünyanın bir çok ülkesindeki uzmanlarca kamuoyunun dikkatini ülke içindeki çok sayıda sorundan- özellikle adının karıştığı skandallardan -dışarıya çekme çabası olarak değerlendiriliyordu.⁴⁸

İkinci dönemin ilk dış politika stratejisi olan 1997 tarihli ulusal güvenlik stratejisinde, daha önceki hedef ve ilkelerin tekrarı dışında Amerika'ya yönelik tehditlerin sınıflandırılması yapılmıştı. Buna göre, devlet merkezli ya da bölgesel tehditler, ulus-ötesi tehditler- terörizm, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, uluslararası örgütlü suçlar, denetim dışı göçmen taşımacılığı, çevreye verilen zararlar- kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditler vardır ve bu tehditlere karşı diğer devletlerle ortak çalışılmalıdır. Savaştan kaçınılacak fakat birçok yerdeki az sayıdaki asker bazı ülkelere demokrasinin getirilmesinde ya da bir grubu insan hakları ihlallerinden korumak için kullanılabilir.⁴⁹

1998 tarihli stratejide, Amerika için tehlike arz eden bir diğer konunun da casusluk faaliyetinde bulunan, kendi halklarını yönetemeyen ve bu nedenle de insani ve bölgesel bunalımlara yol açan “başarısız devletler” olduğu dile getiriliyordu.

---

⁴⁶ A.e., s.56-61

⁴⁷ Remarks at a Democratic National Committee Dinner in New York City (June 30, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1000-1003; “Transcript of President Clinton’s State of The Union Address”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.45, Number.1 (January 1999), s.42719

⁴⁸ “Clinton’ın Dış Politikası”, a.g.e., s.17; David,a.g.e., s.5-6

⁴⁹ **A National Security Strategy for A New Century** (May 1997) (Çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy> (5 Ocak 2004) ; Erhan, a.g.e., s.85; E. J. Dionne,Jr., “The Clinton Doctrine”, **The Washington Post**, December 26, 1997, s.A29

Nitekim bu yıl içinde Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçilik binalarına yapılan saldırılar üzerine bunların faillerinin cezalandırılması için Sudan ve Afganistan'daki hedeflere yönelik füze saldırıları yapılmıştır.⁵⁰

1999 tarihli ulusal güvenlik stratejisinde de, “küreselleşme” üzerinde durulmuş ve küreselleşmenin Amerika'nın temel değerlerini kucakladığı ama aynı zamanda belirli riskleri de beraberinde taşıdığı belirtilmiştir. Bu riskler, bölgesel istikrarı ve gelişmeyi engelleyen etnik ihtilaflar, uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silahları, terörizm gibi uluslararası suçlardı. Bu stratejide söz edilen diğer bir konu da “ulusal füze savunma” sistemi idi. “Serseri devletler”den- İran, Irak, Kuzey Kore, Libya-gelebilecek kıtalararası balistik füze saldırısı ihtimalinin arttığı, bunu önlemek için de 2000 yılından itibaren, sınırlı bir füze savunma sistemini gerçekleştirmenin amaçlandığı ifade edildi.⁵¹

Clinton, Amerika'nın 21. yy stratejilerini şöyle açıklıyordu; “kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve terör gibi ülke güvenliğini tehdit eden unsurlarla mücadele için müttefiklerin güçlendirilmesi ve ordunun korunması, barış ve demokrasi için global hareketleri güçlendirmek ve dışarıda Pazar ekonomisinin genişlemesini sağlayarak içeride refahı oluşturmak. Dışişleri Bakanı Albright da Amerika'yı “vazgeçilmez ulus” (indispensable nation) olarak zikrederken, Amerika'nın öncelikli hedefinin dünyada kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını engellemek olduğunu söylüyor ve bunun için ülkesinin gerekirse güç ve kaynaklarını kullanmak konusunda gönüllü olduğu mesajını veriyordu.⁵²

Clinton, “ırkı, etnik geçmişi ve dini yüzünden toplu ölümlere maruz kalan insanlar için güç kullanılacaktır ve o güç bizde vardır” diyerek bu dönemde de insan haklarına özel önem vereceğinin ipuçlarını veriyordu. Bu anlamda Amerika

---

⁵⁰ A National Security Strategy for A New Century (October 1998) (Çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf> (5 Ocak 2004); Erhan, a.g.e., s. 86-88

⁵¹ A National Security Strategy for A New Century (December 1999) (Çevrimiçi) <http://www.fas/man/docs/nssr-1299.pdf> (5 Ocak 2004); Erhan, a.y.

⁵² Bernard E. Trainor, “The Clinton Doctrine”, *Newsweek*, Vol.131, No.9, 2 March 1998, s.42

öncülüğünde NATO, tarihinde ilk kez herhangi bir BM kararı olmadan Yugoslavya’da bir müdahale gerçekleştirdi. Clinton yönetiminin yetkililerinden William Perry ve Ashton Carter, bu yönetimin dış politika gündemine ağırlıklı olarak insan haklarını oturtmasını, Soğuk Savaş’tan sonra komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla açıklasalar da, diğer bir çok uzman, bu konulara ağırlık verilmesini bu konuların küresel bilgi çağında medyanın ilgisini daha çok çekmesiyle açıklamaktaydılar.⁵³ Bu dönemde ayrıca değişen ve çeşitlenen tehlike ve tehditlere karşı BM’nin oynayacağı rol tekrar vurgulanırken⁵⁴ NATO’nun yeni rolü ve genişlemesi de desteklenmeye devam edilmiştir.⁵⁵

2. Clinton Döneminde Türkiye-Amerika İlişkileri:

İki dönem üst üste başkanlık yapan Clinton, 1993 yılında Başkanlık koltuğuna oturduğunda Amerika’nın ekonomik çıkarlarını stratejik çıkarlarının üstünde tutan politikaları nedeniyle daha pasif bir dış politika izlemeyi tercih ederken, 1997 yılında yönetiminin ikinci döneminde ise daha aktif bir dış politika izlemeyi ve buna paralel olarak dış politika ekibini değiştirmeyi tercih etmiştir. Bu değişiklik izlenen dış politikaya doğal olarak Türkiye-Amerika ilişkilerine de yansımıştır.

2.1. I. Clinton Dönemi (1993-1997) Türkiye-Amerika İlişkileri:

Clinton’ın Başkanlığının ilk döneminde belirlenen dış politika stratejisi, ülkenin dış politika önceliklerini de değiştirmiş ve bu durum diğer ülkelerle olan ilişkilere de yansımıştır. Nitekim Clinton’ın bu ilk Başkanlık dönemde izlenen dış politikaya bağlı olarak Soğuk Savaş döneminde ve hemen sonrasında -özellikle Körfez Savaşı

---

⁵³ Nye Jr.,**a.g.e.**, s.184

⁵⁴ Remarks to the 52d Session of the United Nations General Assembly in New York City (September 22, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1387; “Transcript of President Clinton’s State of The Union Address”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.45, Number.1 (January 1999), s.42720

⁵⁵ Remarks at the United States Military Academy Commencement Ceremony in West Point, New York (May 31, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.821; Clinton, bu genişlemenin bir zamanlar düşman olan ülkeleri müttefik haline getireceğini söylüyordu. “NATO İttifakı Genişleyecek”, **Akşam**, 6 Şubat 1997, s.11

sırasında- Türkiye ile Amerika arasında yaşanan ve sıkı işbirliğine dayanan ilişkiler de yara almış ve iki ülke ilişkileri biraz sorunlu başlamıştır diyebiliriz. Bu dönemde Türkiye’de de koalisyonların hakim olduğu ve sık sık dış politikaya yön veren kadronun değiştiği-sadece bu dönemde sekiz Dışişleri Bakanı değişmişti- bir ortamın

mevcut olması da ilişkilerin olumlu gelişmesini zorlaştıran bir nedendi.⁵⁶ İkili ilişkilerde sorun yaratan bir diğer gelişme de Necmettin Erbakan’ın başbakanlığa oturduğu Refah-Doğruyol koalisyonu “Refahyol” döneminde izlenen dış politikadır diyebiliriz. Erbakan’ın Amerika’nın terörist devlet listesindeki ülkelerle girdiği yakın ilişki nedeniyle iki ülke arasında belirli bir dönem soğuk rüzgarlar esmiştir.⁵⁷

2.1.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri:

Bu dönemdeki ilişkiler izlenen dış politika stratejisine bağlı olarak Soğuk Savaş öncesinde olduğu gibi güvenlik boyutunu aşmamış ve ekonomik anlamda bir gelişme yaşanmamıştır.⁵⁸ Hatta bu stratejinin ilişkilerin güvenlik boyutunda da Türkiye’yi memnun etmeyecek sonuçları olmuştur diyebiliriz. Öncelikle bu stratejinin bir sonucu olarak Türkiye’de konuşlandırılmış olan Amerikan askeri personelin sayısı yarı yarıya azaltılırken 12 askeri üssün 8’i kapatılmış ya da Türk kuvvetlerine teslim edilmiş, bazı üslerdeki silahlar da taşınmaya başlanmıştı. Amerika’nın pek çok ülkedeki ortak kullanıma açık askeri tesislerini kapatma kararı çerçevesinde aldığı bu karar Türkiye’yi tedirgin etmiştir.⁵⁹ Bu stratejinin bir diğer

---

⁵⁶ Süleyman Demirel hükümeti (21 Aralık 1991 - 25 Haziran 1993) dışişleri bakanı Hikmet Çetin, Tansu Çiller hükümetleri (25 Haziran 1993 - 6 Mart 1996) dışişleri bakanları Mümtaz Soysal, Murat Karayalçın, Erdal İnönü, Coşkun Kırca ve Deniz Baykal, Mesut Yılmaz hükümeti (6 Mart 1996 – 28 Haziran 1996) dışişleri bakanı Emre Gönensay ve Necmettin Erbakan hükümeti (28 Haziran 1996 – 30 Haziran 1997) dışişleri bakanı Tansu Çiller olmuştur. **Hükümetler** (Çevrimiçi) <http://www.basbakanlik.gov.tr/> (26 Nisan 2006)

⁵⁷ “Appointment of RP Government”, **Keasing’s Record of World Events**, Vol.42, Number.6, June 1996, s.41164

⁵⁸ Özden Z. O. Alantar, “Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü”, Ed. Gencer Özcan, Şule Kut, **En Uzun Onyıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, 2.bs., İstanbul, Buke Yayınları, 2000, s.221; Burcu Bostanoğlu, “Türkiye- Amerika Türk Dış Politikasının “güvenlik ağı” mı?”, **Görüş Dergisi**, Sayı.37, Ekim Kasım 1998, s.17-18

⁵⁹ Bu sadece Türkiye için geçerli değildi. Amerika’nın Avrupa askeri komutanlığı, Amerika’nın Avrupa’da bulunan 28 askeri üssünü kapatacağı ya da personel sayısını düşüreceğini bildirmişti. **Ayın Tarihi** (12 Mart 1993) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.147; Mahmut Bali Aykan, “Turkish Perspectives on Turkish-US Relations

sonucu da Amerikan dış yardım politikasının hızla değişmesidir. Bunda Clinton'ın deyiimiyle Amerika'nın ulusal ihtiyaçlarının Soğuk Savaş boyunca geniş şekilde ihmal edilmiş olunması ve bu nedenle Amerikan yardımlarının yeniden gözden geçirilme ihtiyacının doğması etkili oldu. Böylece 1994'ten itibaren Amerika'nın dış yardım yaklaşımı Dışişleri Bakanı Christopher tarafından yeniden şekillenmiş ve yeni dış politika stratejisine uyumlu hale getirilmiştir.⁶⁰

Bu düzenlemeyle Amerikan yardımları Soğuk Savaş'ta “komünizmin yaygınlaşmasını önleme” amacıyla verilirken artık “sürdürülebilir kalkınma”yı ve “demokrasiyi desteklemek, insan hakları ve barışı sağlamak” amacıyla verilecekti. Clinton yönetimi bu yardım programını Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın himayesinde yürütmüştür. Amerika, bu program dahilinde dış yardım konusunda bazı ülkeleri “yardıma ihtiyaç duymayan ülkeler” listesine alarak bu ülkelere yapılan yardımlarda kısıtlamaya giderken bu dönemde özellikle Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya'ya yapılan yardımlarda artış olmuştur.⁶¹

Dış yardım konusundaki bu politika değişikliği ile Türkiye de Amerika'nın öncelikli yardıma ihtiyaç duymayan ülkeler listesinde yer alırken, askeri yardımların hibe kısmı kaldırılıyor⁶² ve kredili kısmı da Kıbrıs'taki çözümsüzlük ve ülkedeki

---

Concerning Persian Gulf Security in the Post Cold War Era:1989-1995”, **Middle East Journal**,Vol.50,No.3,Summer 1996, s.346

⁶⁰ Clinton yönetimi 1961 tarihli Dış Yardım Yasası'nı günün şartlarına uyarlayacak olan Barış, Refah ve Demokrasi Yasası'nı 1994 yılında Kongre'ye sunarak bu girişimi başlatmıştır. Remarks at a Town Meeting in Nashua, New Hampshire-Foreign Aid (March 15, 1994) , **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.536; Constantine P. Arvanitopoulos, “The Politics of U.S. Aid to Greece and Turkey”, **Mediterranean Quarterly**,Vol.7, Number. 2, Spring 1996, s.138-139; Kemal Kirişçi, “ABD-Türkiye İlişkileri: Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler”, Ed. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.201

⁶¹ Soğuk Savaş sonrası dış yardımların ne yönde kullanılması gerektiğine yönelik tam bir fikir birliği sağlanamamış olsa da bu dönemde dış yardımlar; Orta Doğu barış sürecini desteklemek, Bosna-Haiti-Ruanda ve Kosova gibi kriz içindeki ülkelerde istikrarın sağlanması ve demokrasinin tesisi, eski SB ve Orta Avrupa'da serbest pazar ekonomisinin ve demokrasinin tesisi, uyuşturucu trafiğine son vermek gibi amaçlarla verilmiştir. Curt Tarnoff and Larry Nowels, “Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy” **Report for Congress** (Updated April 6, 2001), s.1-2 (Çevrimiçi)

http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/98-916_010406.pdf (3 Nisan 2005)

⁶² “Türkiye Amerika'nın Orta Doğu Barış Sürecinin devamı niteliğinde İsrail ve Mısır'a verdiği askeri yardımları hibe olarak sürdürürken Türkiye'ye verilenin krediye dönüştürülmesinden son derece rahatsızdı.” Lale Sariibrahimoğlu, “Ankara'da ABD Yardımı Rahatsızlığı”, **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1993, s.8

insan hakları ihlalleri bahane edilerek ya azaltılıyor ya da askıya alınıyordu. Bu dönemde ayrıca, Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen, Türkiye ve Yunanistan'a tahsis edilen askeri yardımlarda 7/10 oranına devam edilmiştir.⁶³

Bunun üzerine Türkiye, iki ülke arasında 29 Mart 1980'de imzalanan ve bu tarihten itibaren iki ülke arasında zaman zaman sorun yaratan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın (SEİA) günün şartlarına uydurulması için metnin yenilenmesini istemiş ancak Amerika'nın askeri malzeme ve güvenlik yardımını kesin hükümlere bağlamak istememesi nedeniyle bu gerçekleşmemiştir.⁶⁴ Ankara, iki ülke arasındaki Savunma Sanayii İşbirliği'nin geliştirilmesi ve Amerika'nın yüksek teknolojiyi içeren askeri malzeme transferi yapmasını kesin ve belirli ifadelerle hükme bağlanmasını isterken Amerika, eski metinde yer alan "Amerika, Türkiye'ye askeri malzeme ve güvenlik yardımının verilmesi için elinden geleni yapacaktır" biçimindeki ifadenin esnek ve belirsiz kalmasında ısrar etmiştir.

Amerika, bu dönemde Türkiye'ye Ekonomik Destek Fonu (ESF/Foreign Support Fund), 1993 yılından itibaren hibe kısmı kaldırılarak tamamı kredi olarak verilen Dış Askeri Finansman (FMF/Foreign Military Financing) Programı, Uluslararası Askeri Eğitim (IMET/International Military Education Training) Programı ve Dış Askeri Satışlar (FMS/Foreign Military Sales) kapsamında yardımda bulunmuştur. İlki dışındaki yardımlar Türkiye'nin güvenliğine yönelik askeri yardımlar niteliği taşıırken Ekonomik Destek Fonu'ndan karşılanan yardımlar Türkiye'nin ekonomik anlamda güçlenmesini amaçlar.

Amerika'nın dış çıkarları doğrultusunda önemli bir araç olan ve Savunma Bakanlığınca yürütülen FMF, müttefik ve dost ülkelere kendi güvenlik kapasitelerini

---

⁶³ **A Country Study: Turkey**, Library of Congress(Çevrimiçi) <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/trtoc.html> (26 Nisan 2003)

⁶⁴ Türkiye, İki ülkenin ekonomi, savunma ve bunlara ilişkin bilimsel ve teknik konuları da içeren yakın işbirliği içinde olmalarını düzenleyen ve uzatılma dönemlerinde iki ülke arasında sorun yaratan SEİA'da günün şartlarına uygun değişiklikler yapılmasına yönelik taleplerini Soğuk Savaş'tan sonraki dönemden itibaren dile getirmiş ancak Amerika bu yönde bir girişimde bulunmamıştır. Lale Sarıbrahimoğlu, "ABD'den Bir Makas Daha", **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1993, s.8; Lale Sarıbrahimoğlu, "Ankara'da ABD Yardımı Rahatsızlığı", **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1993, s.8

güçlendirebilmeleri ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Amerikan silah ve mühimmatı ile hizmetleri alabilmeleri için verilen yardımlardır. İki ülke arasında savunma işbirliğine yönelik ordudan orduya ilişkileri geliştirmek amacıyla verilen IMET yardımları ise daha çok dost ülkelerin askeri personelinin eğitilmesine yöneliktir. FMS yardımları da faizli ve geri ödemeli kredi niteliği taşır ve Amerikan silah ve mühimmatının dost ve müttefik devletlerce satın alınması için verilir.

Bu dönemde Amerikan yardımlarındaki yeni düzenleme yanında Kongre'nin bu yardımlara yönelik Türkiye'yi zora sokan politikaları nedeniyle de ilişkilerde sorun yaşanmaya başlanmıştır. Gerçekten de Clinton yönetiminin daha ilk yılında Senatör Pressler, Warren M. Christopher'a Türkiye'nin Kıbrıs'taki askerlerini çekinceye kadar Türkiye'ye yapılacak yardımların azaltılması konusunda yasamaya destek olup olmayacağını soruyor ve Kasım 1993'de Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümünde önemli bir adım atıncaya kadar Türkiye'ye yapılacak yardımların askıya alınması yönünde bir öneri getiriyordu. 1994 yılında Demokrasi Parti'li (DEP) milletvekillerinin tutuklanıp, bu partinin kapatılması da Kongre'deki Türkiye'ye karşı olumsuz tutumun artmasına yol açtı ve bu tarihten itibaren Kıbrıs konusu yanında insan hakları ihlalleri ve Kürt sorunu da Amerika'nın Türkiye'ye yönelik yardım politikasında önemli bir faktör oldu. Böylece 1994 mali yılında Türkiye için öngörülen 450 milyon dolarlık askeri yardıma bunlar gerekçe gösterilerek Kongre tarafından 45 milyon dolarlık bir kesinti yapılmış ve yardım 405 milyon dolara indirilmişti.⁶⁵

1995 yılı için öngörülen Türkiye'ye yapılacak askeri yardımın %25'inin Türkiye'nin insan hakları ve Kıbrıs konularında ilerleme kaydedildiği bildirilinceye kadar askıya alınması ve daha sonra da dışişleri bakanlığınca Amerikan silahlarının Güneydoğu Anadolu'da sivillere karşı kullanılıp kullanılmadığına ilişkin

---

⁶⁵Carol Migdalovitz, "86065: Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues", **CRS Issue Brief**, Updates December 3, 1996 (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/man/crs/86-065.htm> (17 Ekim 2005); Aykan, **a.g.e.**, s.345-346; Bobby L. Rush, "Turkey Must Cease Its Relentless Attacks Against The Kurdish People", **Congressional Record**: March 30, 1995, p.E745; "ABD'den 405 Milyon Dolarlık Askeri Yardım", **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1993, s.9

rapor hazırlanması şartı konuyordu.⁶⁶ Bunun üzerine Amerikan dışişleri bakanlığı 1 Haziran 1995 yılında “Türk ordusunun insan haklarını ihlal ettiği iddialarına yönelik” bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Türkiye’nin Kürdistan İşçi Partisi (PKK/ Kurdish Workers Party) ile mücadelesinde iç güvenliğini sağlamaya çalıştığı ve bunu yaparken de insan hakları ihlalleri meydana geldiği ama Türkiye’nin öz savunma hakkının da bulunduğu belirtiliyordu. Bu rapordan sonra Kongre üyesi Lee H. Hamilton dışişleri bakanlığına bir mektup yazarak rapor hakkında daha ayrıntılı bilgiler istemiş ve Kongre’nin Amerikan menşeli silahların siviller üzerinde kullanılıp kullanılmadığı konusunda kesin bir cevap beklediğini tekrarlamıştır. Bu mektuba cevaben Dışişleri Bakan Yardımcısı Wendy R. Sherman, “Amerika’nın 40 yıldır Türk ordusuna askeri yardımda bulunduğunu belirterek, Türkiye’nin PKK terör örgütünün saldırılara başladığından beri 11 yıldır bu örgülle mücadele içinde olduğunu ve bu saldırıların şiddetlendiği 1992 yılından itibaren de bu mücadelenin yoğun bir şekil aldığını belirtmiş ve Türkiye’nin bu mücadele sırasında insan haklarını ihlal etmemesi konusunda defalarca uyarıldığını” tekrarlamıştır. Ayrıca bu mektupta son üç yıldır Amerika ile diyalogun geniş bir bölümünün insan hakları ihlalleri üzerine olduğu ve bu konuda Türkiye’ye ziyaretler yapıldığı belirtilirken, Türkiye’nin de bu süre içinde bu konuda olumlu adımlar atmaya başladığı da eklenmiştir.⁶⁷

Bu gelişmeler Türkiye’de büyük hayal kırıklığı yaratıyordu. Amerika’nın askeri yardım için vereceği düşük faizli kredinin dörtte birini insan haklarının çiğnenmesi gerekçesiyle askıya alması konusunda Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, Türkiye’de insan haklarının gerçek anlamda uygulanması için hükümetin büyük çaba gösterdiğini, açıklanan demokratikleşme paketinin bu çerçevede

---

⁶⁶ Carroll J. Doherty, “Foreign Aid Bill Changes Little Despite International Shifts”, **Congressional Quarterly Weekly Report** (25 June 1994), Vol.52, Issue.25, s.1732; Serdar Turgut, “ABD Kongresi’nden Türkiye’ye Darbe” **Hürriyet**, 20 Mayıs 1994, s.12; Fuat Kozluklu, “ABD’den Türkiye’ye Örtülü Ambargo”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1994, s.8; Fuat Kozluklu, “ABD Yardımı Güneydoğu’ya Bağlı”, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1994, s.8; **Ayın Tarihi** (26 Mayıs 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.60

⁶⁷ Lee H. Hamilton, “Human Rights Abuse and United States-Origin Military Equipment in Turkey”, **Congressional Record**: September 7, 1995, s. E1721-E1722

anlaşılması gerektiğini vurgulayarak “insan haklarının yerleşmesi için başka devletlerin kararına ihtiyaç yoktur” diyerek tepki gösterirken,⁶⁸ başbakan Çiller de “özellikle askeri yardımın % 25 oranında kesilmek istenmesi ve yönetimin düzenli olarak Kürt raporu yayınlamasının zorunlu hale getirilmesi çok ciddi gelişmeler. Dış yardımın insan haklarına terörle mücadele ve Kıbrıs konusuna bağlanmasını ilgisiz buluyoruz” diyor ve Türkiye’nin batılı dostlarının terör ve Kürt sorununu birbirinden ayırması gerektiğini tekrarlıyordu. Böylece Çiller, şarta bağlanan yardımın reddedilebileceğini Clinton’a bildirirken⁶⁹, Cumhurbaşkanı Demirel de “Çekiç Güç Türkiye’nin yararına Millî Güvenlik Kurulu toplanır değilse toplanmaz ve uzatma talebi görüşülmez” diyerek “Çekiç Güç” kartını oynamaya hazır olduklarını gösteriyordu.⁷⁰

Nitekim Uzlaştırma Komitesi Türkiye’ye verilmesi öngörülen askeri yardımda şartlı kısmı -Türkiye’nin insan hakları ihlallerine son vermesi ve Kıbrıs sorununda adım atılması- %10’a indiriyor⁷¹ ve ilk metinde yer alan “askeri malzemenin iç güvenlik amacıyla kullanılmayacağı” ifadesini kaldırıp, onun yerine bu malzemelerin “uluslararası hukuk kurallarına aykırı kullanılmayacağı” ibaresini koyuyordu.⁷² Bu gelişmelere rağmen Türkiye, yapılması öngörülen güvenlik

---

⁶⁸ Doherty, a.y.; **Ayın Tarihi** (27 Mayıs 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.161

⁶⁹ **Ayın Tarihi** (28 Mayıs 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.165; “Çiller’den Clinton’a Rest: Kesinti Olursa Yardım Almayız”, **Hürriyet**, 29 Mayıs 1994, s.22; Fuat Kozluklu, “Ankara Atağa Geçti”, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1994, s.9

⁷⁰ **Ayın Tarihi** (31 Mayıs 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.173

⁷¹ **Legislation: 1995 Foreign Aid Bill Passed, Signed**, (Issue Date: September 08, 1994), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi; Ed. Ann O’Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, “1995 Aid Appropriations”, **Congress and The Nation**, Vol.IX, 1993-1996, Washington, CQ Press, 1998, s.212; Böylece Türkiye’ye verilen Amerikan yardımlarına ilk kez bir şart getirilmiş oldu. ABD Yardımı İlk Kez Şarta Bağlandı”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1994, s.9

⁷² **Ayın Tarihi** (30 Haziran 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.254

Senato’nun aldığı bu karar Türkiye’yi memnun etmiştir. Fuat Kozluklu, “ABD ile Kriz Yumuşadı”, **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1994, s.9; “Ankara Senato’nun Kararından Memnun”, **Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1994, s.9

yardımının Amerika ile Türkiye'nin ortak savunma gereklerinden ve karşılıklı menfaatlerinden kaynaklandığını, oysa bu koşulların bu destek ile hiçbir ilgisi olmadığını söyleyerek bu yardımın şartlı kısmını reddetmiştir.⁷³

1995 yılında da Kongre'nin Türkiye'ye karşı olumsuz tavrı devam etmiş ve Senatör Alfonse D'Amato, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri operasyonunu neden göstererek, Türkiye'nin Kürtlere karşı silahlı operasyonlarına ve insan hakları ihlallerine devam ettiğine dikkat çekerek bunlara son vermesi ve Kıbrıs'taki askerlerini de biran önce çekmesi konusunda Türkiye'nin zorlanması gerektiğini bunun için de bunlar gerçekleşinceye kadar Türkiye'ye yapılan yardımların dondurulmasını istemiştir.⁷⁴ Bunun üzerine Temsilciler Meclisi 1996 yılı için öngörülen ekonomik yardımın 25 milyon dolarının insan hakları, Kıbrıs ve Kürt sorunlarıyla Ermenistan'a insani yardımların ulaştırılmasının engellenmesi gerekçesiyle kesilmesi kararı alırken⁷⁵ bu tarihten itibaren Ermeni meselesi de Türkiye'ye yapılacak yardımlarda bir ön şart olarak sunulmaya başlanıyordu.⁷⁶ Kongre ayrıca Türkiye'deki Kiliseler ve Hıristiyan okullarına getirilen sınırlamaların kaldırılması yönünde de Türkiye'yi uarmaya devam etti.⁷⁷ Türkiye, bu gelişmeleri "iç işlerine müdahale" olarak değerlendiriyor ve Amerika ile ilişkilerde olumsuz bir havanın esmesine neden oluyordu.⁷⁸

---

⁷³ "Ankara'dan Şartlı Yardıma Hayır", **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1994, s.9; **Ayn Tarihi** (29 Temmuz 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 1994, s.66

⁷⁴ Ekavi Athanassopoulou, "American-Turkish Relations Since The End of The Cold War", **Middle East Policy Council Journal**, Vol.VIII, No.3, September 2001, s.144-164

⁷⁵ **Ayn Tarihi** (29 Haziran 1995) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1995, s.209

⁷⁶ Ermeni lobisinin bu yöndeki çabaları için Bkz: Aram Hamparian, "The Armenian American Community and U.S. Foreign Assistance Policy", **Armenian National Committee of America**, (April 25, 1996), s.5-6 (Çevrimiçi) <http://www.anca.org/assets/pdf/testimony/1996.pdf> (8 Mayıs 2006)

⁷⁷ "Turkish Human Rights Compliance Act", **S. 578, 104th Congress, 1st Session** (March 20-legislative day March 16- 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:S.578.IS>; (12 Mart 2006)

⁷⁸ "Statement on Introduced Bill and Joint Resolutions", **Congressional Record**: March 20, 1995, p. S4200

Tablo 1. 1993-1996 yılları arasında Türkiye'ye yapılan ESF, FMF ve IMET yardımları⁷⁹:

	FY1993	FY1994	FY1995	FY1996
ESF	125.000	119.978	45.750	33.500
FMF	450.000	405.000	328.050	320.000
IMET	3.032	1.006	1.102	1.095

Tablo 2. 1993-1996 yılları arasında Türkiye'ye yapılan FMS yardımları⁸⁰:

	FY1993	FY1994	FY1995	FY1996
FMS	755.429	930.738	367.651	479.172

Clinton yönetimi ise Kongre'nin bu Türkiye karşıtı tutumunu dengelemeye çalışmıştır. Nitekim Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke, Temsilciler Meclisi'nin Uluslararası İlişkiler Komitesi'nde yaptığı konuşmada, "Türkiye'nin toprak bütünlüğünün desteklenmesi ve Türkiye ile ilişkilerin her alanda güçlendirilmesi için savunma yardımlarının uygun düzeylerde sürdürülmesi gerektiğini" söyleyerek, Türkiye'nin önemine değinmiş ancak Kongre'nin bu tutumu diğer yıllarda da aynı şekilde devam etmiştir.⁸¹

⁷⁹ **Greece and Turkey U.S. Assistance Programs and Other Activities**, United States General Accounting Office, Report to Congressional Requesters (April 1995), s.13 (Çevrimiçi) <http://www.gao.gov/archive/1995/ns95100pdf> (14 Mayıs 2005); Migdalovitz, "86065: Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues", a.y.; Tamar Gabelnick, William D. Hartung, Jennifer Washburn, "U.S Arms Sales to Turkey During the Clinton Administration", **A Joint Report of the World Policy Institute and the Federation of American Scientists** (October 1999) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/asmp/library/reports/turkeyrep.htm> (4 Mayıs 2006); **Fact Book: Foreign Military Sales, Foreign Military Construction Sales and Military Assistance Facts**, Published by Administration and Management Business Operations, DSCA, September 30, 2004, s.44 ve s.112; **Foreign Military Sales, Foreign Military Construction Sales and Military Assistance Facts**, Published by Deputy for Financial Management Comptroller, DSCA, September 30, 2002, s.110

⁸⁰ **Fact Book:** (September 30, 2004), s.22; **Foreign Military Sales, Foreign Military Construction Sales and Military Assistance Facts (September 30, 2002)**, a.e. s.22; Donald L. Evans, Kathleen B. Cooper, Charles Louis Kincannon, "US Military Sales Deliveries by Major Selected Country" (1990-2000), **Statistical Abstract of The United States:2002 (The National Data Book)**, 122nd ed, Washington,U.S Government Printing Office, 2002, s.328

⁸¹ **Aynı Tarihi** (29 Temmuz 1995) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 1995, s.71

Bu dönemde Clinton yönetiminin olumlu tutumuna rağmen⁸² Türkiye'ye yapılan askeri malzeme satışlarında da Kongre tarafından sorun çıkartılmış ve Türkiye'ye yapılan satışlar benzer nedenlerle engellenmeye çalışılırken zaman zaman da ödemesi yapılan malzemelerin teslimatı Kongre tarafından engellenmiştir. Nitekim 1994 yılında Kongre, Türkiye'nin insan haklarına saygı gösterinceye ve Kıbrıs konusunda olumlu bir adım atıncaya kadar "Black Hawk" helikopterlerinin Türkiye'ye satışını durdururken, 1995 yılında insan hakları gruplarının ve Kongre'nin baskısı ile Kobra saldırı helikopterlerinin Türkiye'ye satışı önlenmiş ancak Clinton'ın çabaları üzerine istenen 50 helikopterden ancak 10'u Türkiye'ye gönderilmiştir.⁸³

Aynı yıl Clinton yönetimi Türkiye'ye 120 ATACM'in (Army Tactical Missile Systems) satışına karar verdiğinde de Kongre üyeleri Larry Pressler ve Alfonse M. D'Amato Dışişleri Bakanı Christopher'a bir mektup göndererek bu satışın Amerika'nın arzuladığı bölgesel çıkarları zora sokacağını bu nedenle de bu satışın durdurulması gerektiğini belirtiyorlardı. Bu Kongre üyelerine göre, Türkiye daha önce de NATO ekipmanlarını Kıbrıs'ta kullanarak adanın 1/3'ünü işgal etmişti ve hala 35.000 askeriyle bu işgale devam etmekteydi. Amerika'nın Kıbrıs'ta bir birlik oluşturulmaya çalıştığı bir dönemde bunun uygun olmayacağı belirtiliyor ve İnsan Hakları Örgütü'nün raporuna dayanarak da bu ekipmanların sivil Kürtlere karşı kullanılabileceğinden de endişe duyulduğu tekrarlanıyordu. Ayrıca Türkiye'nin bu ekipmanların bir kısmını Azerbaycan'a göndereceği böylece Azerbaycan-Ermenistan sorununun da devamına neden olacağı konusunda yönetimin dikkati çekiliyordu.⁸⁴

---

⁸² Clinton yönetiminin daha başlarında Amerikan Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher, Türkiye ziyaretinde, Türkiye'nin bölgedeki rolü ve önemi dolayısıyla Amerika açısından da önem kazandığını, bu nedenle de ileri derecede güvenlik yardımına ihtiyaç duyacağını belirterek Amerikan yönetiminin Türkiye'ye Süper Kobra helikopterleri ile A-10 uçakları ve ihtiyaç fazlası askeri malzemenin verilmesi için Kongre'ye başvuracağını açıklıyor ve Kongre'nin tepkisine rağmen Christopher'ın çabalarıyla bu ekipman Türkiye'ye yollanıyordu. **Ayın Tarihi** (12 Haziran 1993) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, (Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.221; Fuat Kozluklu, "ABD Kobraları Yolluyor", **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1993, s.8

⁸³ Ed. Zalmay Khalilzad, Ian O. Lesser ve F. Stephen Larrabe, **Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru**, Çev. Işık Kuşçu, Ankara, Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001, s.49

⁸⁴ "Missile Sales to Turkey", **Congressional Record**: December 20, 1995, s.S18996-S18997

1996 yılında da Kongre üyeleri Ege'deki güç dengesini değiştireceği iddiasıyla Türkiye'nin kiralamak istediği üç Perry sınıfı fırkateynin teslimatını durdururken⁸⁵ aynı zamanda PKK ile savaşta Kürt sivillere karşı kullanılacağı bahane gösterilerek "Bell-Textron Cobra" helikopterlerinin satışını rafa kaldırılmıştır. Ancak 1997 yılında silah üreticilerinin baskısıyla Clinton yönetimi 4 milyar doları bulan bu satışa onay vermiştir.⁸⁶

Ancak bu yardım politikasının değişikliği Amerika'nın Türkiye'nin politikalarını etkileme yeteneğini de azaltmıştır diyebiliriz.⁸⁷ Türkiye, bu durumları fiili bir silah ambargosu olarak görmüş ve bu durum Türkiye'yi alternatif yollar aramaya itmiştir.⁸⁸ Bunun dışında Türkiye, bu memnuniyetsizliğini belirtmek için Amerika için önem arz eden İncirlik Üssü'nü bir karşı koz olarak kullanmış, kimi zaman Kuzey Irak üzerindeki uçurları sınırlandırma, tesislerin yapımı ve modernizasyonunu yavaşlatma ve Amerikan hareketi için üssün kullanılmasına izin vermemeye yoluna gitmiştir.⁸⁹

Aslında Clinton yönetimi dış politika ilgi alanlarını oluşturan Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu ve Rusya'da ortaya çıkan problemlere karşı diğer ülkelerle işbirliği içinde olunması gerektiğinin de farkındaydı. Bu amaca hizmet

---

⁸⁵ 14-20 Temmuz 1996 tarihinde Amerika'ya giden parlamento grubu bundan duyulan rahatsızlığı Amerikalı parlamenterler ve Kongre üyelerine bildirmişler ve "Türkiye'nin NATO üyesi olarak görevlerini sürekli yerine getirdiği ama Türkiye'ye karşı görevlerin sürekli aksatıldığını" tekrarlamışlardır. "Parlamento Grubunun ABD Gezisi", **TBMM Tutanak Dergisi** (Dönem 20, Cilt 9, Yasama Yılı: 1), 30.07.1996, (Çevrimiçi)

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem20/yil1/bas/b085m.htm> (27 Nisan 2006); William Cohen, Türkiye'nin parasını ödediği halde Rum-Yunan lobisinin de etkisiyle teslim edilmeyen fırkateynlerle ilgili sorunun ikili ilişkilerde sorun yarattığını itiraf etmiştir. "ABD'den Fırkateyn İtirafı", **Akşam**, 14 Şubat 1997, s.11

⁸⁶ Athanassopoulou, **a.y.**; Gabelnick, Hartung, Washburn, "U.S Arms Sales to Turkey During the Clinton Administration", **a.y.**

⁸⁷ Aykan, **a.g.e.**, s.351, Alantar, **a.g.e.**, s.224.

⁸⁸ Bu dönemde Türkiye'nin silah tedarik kaynakları arasında İsrail ve Rusya yer alır. 19 Mart 1993 tarihinde Ankara'da imzalanan protokolle Türkiye, Rusya'dan 75 milyon dolarlık askeri ekipman ve silah almayı taahhüt etmiş ve 11 Mayıs 1993'te de iki ülke arasında savunma konusunda işbirliği anlaşması imzalanmıştır. "Arms Deal With Russia", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.3, March 1993, s.39387; "Defence Agreement with Russia", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.5, May 1993, s.39483; Gencer Özcan, **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm:Güvenliğin Ötesi** (Dış Politika Analiz Serisi 1), İstanbul, TESEV Yayınları, 2005, s.60; "Ankara'dan Ambargo Tepkisi", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1997, s.17

⁸⁹ Ed. Khalilzad, Lesser, Larrabe, **a.g.e.**, s.85

edecek ülkelerin karışıklık, fakirlik ve dinsel radikalizmin yaşandığı bu bölgede, ekonomik büyüme ve siyasi istikrar içinde ve laik demokrasiye sahip olması arzulanmıştır. Bölgede bu tanıma en uyan ülke olan Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'daki eski sosyalist ülkelere model olarak görülmüş ve bu amaç Başbakan Çiller'in Amerika gezisi sırasında Clinton tarafından da tekrarlanmıştır. Bu yüzden yardımlar konusundaki bu olumsuz duruma rağmen Türkiye ile iyi ilişki içinde olunmaya çalışılmış ve Türkiye'nin Batıya entegrasyonu desteklenmiştir.⁹⁰

Gerçekten de Türkiye'nin AB ile bütünleşmesine Amerikan desteği Clinton döneminde de devam etmiştir. Amerika, öncelikle demokratik, bütün ve başarılı bir AB'den yana olduklarını bu yüzden de AB'nin genişlemesini desteklediklerini sıklıkla belirtiyor⁹¹ ve bu genişleme içine Türkiye'nin de alınması için zaman ve çaba harcanıyordu. Çünkü Amerika ile iyi ilişkiler içindeki bir ülkenin AB içinde yer alması, hem AB-Amerika ilişkilerinde uzun dönemde olumlu etki yaratacak hem de Türkiye'de Amerika'nın arzu ettiği laik, demokratik ve istikrarlı çizginin korunmasına yardımcı olacaktı.⁹² Ayrıca bu, Ege'de barış ve istikrarın sağlanması için de bir gereklilikti. Yönetimin bu yöndeki çabaları Türkiye'ye birçok konuda olumsuz bakan Kongre tarafından da desteklenmiştir.⁹³ Nitekim, gerek Clinton gerekse Dışişleri Bakanı nezdinde AB yetkilileri ile olan görüşmelerde bu konu sıklıkla gündeme getirilmiş ve Türkiye'nin Gümrük Birliği içinde yer alması gerekliliği anlatılmıştır. Bu nedenlerle 1995'de Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalamasında Amerika'nın rolü büyük olmuştur.⁹⁴

---

⁹⁰ Morton I. Abramowitz, "Dateline Ankara: Turkey After Ozal", **Foreign Policy**, No. 91, Summer 1993, s.180-181; **Remarks by President Clinton and Prime Minister Ciller of Turkey in Press Availability** (October 15, 1993) (Çevrimiçi) <http://clinton6.nara.gov/1993/10/1993/10/1993-10-15-press-conference-with-turkish-p-m.html> (23 Haziran 2004)

⁹¹ **The President's News Conference with European Union Leaders** (December 16th 1996) (Çevrimiçi) <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=52348&st=Turkey&st1=clinton> (5 Temmuz 2004)

⁹² "Admit Turkey to The European Union", **Congressional Record**: March 3, 1995, s.H2642-H2643

⁹³ Amo Houghton, "European Union Should Approve a Customs Union" (November 20, 1995), **Congressional Record**: November 20, 1995, s.E2227

⁹⁴ Ed: Khalilzad, Lesser, Larrabe, **a.g.e.**, s.97-98

İki ülke arasında sorun yaratan diğer bir konu da insan hakları meselesidir. Clinton'ın iktidara gelişiyle birlikte gerek yönetimin gerekse Kongre'nin insan haklarına ve demokrasiye stratejik sorunlardan daha fazla önem vermesi ve düzenli olarak yayınlanan dışişleri raporlarında Türkiye'nin bu konuda sık sık uyarılması Türkiye'de Amerika'ya yönelik eleştirilerin artmasına neden olurken, Amerika'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını da olumsuz yönde etkilemiştir.⁹⁵ Bu konunun iki ülke arasında bir sorun yaratacağı daha yönetimlerinin başında Dışişleri Bakanı Christopher'in Hikmet Çetin'e bir mektup göndererek, insan hakları ihlallerinin durdurulmasını istemesinden anlaşılıyordu. Christopher'e göre, "bu ihlallerin durdurulmaması durumunda Türkiye'nin Batı ile ilişkileri zedelenecekti".⁹⁶ Bu insan hakları konusu zaman zaman Türkiye-AB ilişkilerine de yansımış ve uzun süre Türkiye'nin başı bu konu yüzünden ağrımıştır.⁹⁷

Kürt sorunu da Türkiye'nin başını ağrıtan diğer bir konu olmuştur. Nitekim Kürt sorununun uluslararası arenada iyi anlatılmamasından dolayı zaman zaman eleştirilere maruz kalınmıştır. Amerika'nın siyasi işlerden sorumlu kıdemli dışişleri bakan yardımcısı Peter Tarnoff, "Biz PKK'nın kabul edilemez biçimde aktif terör etkinlikleri yürüttüğünü dile getirdik. Ancak umuyoruz ki, Türk hükümeti Kürt toplumunun sorumlu üyeleriyle diyalogu arttırmanın yollarını arar" derken⁹⁸, Amerikan Dışişleri Bakanı Christopher da Kongre'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Kürt sorununun sadece askeri bir sorun olmadığını belirterek "Türkiye, Kürtlere el uzatmalıdır ve onların da yönetim mekanizmasına katılabileceği yollar bulunmalıdır" diyerek Clinton yönetiminin bu soruna bakışını anlatıyordu.⁹⁹

---

⁹⁵ "Relations with USA", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.6, June 1993, s.39530; Exchange with Reporters Prior to Discussions with Prime Minister Tansu Ciller of Turkey (April 19, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.661; Obrad Kesic, "American-Turkish Relations at a Crossroads", **Mediterranean Quarterly**, Vol.6, No.1, Winter 1995, s.108; Kemal Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya", **Avrasya Dosyası (ABD ÖZEL)**, Cilt.6, Sayı.2, Yaz 2000, s.68-69

⁹⁶ "ABD'den İnsan Hakları Uyarısı" **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1994, s.11

⁹⁷ The President's News Conference With European Union Leaders (December 16, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2521-2522

⁹⁸ **Ayn Tarihi** (12 Ocak 1995) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1995, s.33

⁹⁹ **Ayn Tarihi** (29 Temmuz 1994) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 1994, s.67

1996'da Refah Partisi'nin (RP) çoğunluk partisi olarak iktidara gelmesi de, Amerika'da rahatsızlık yaratmıştır. Amerika'nın eski Ankara büyükelçisi Morton Abramowitz, bu rahatsızlığı "kendine hakim olmaya çalıştığı halde tamamen NATO karşıtı, tamamen anti-semitist ve tamamen İslam taraftarı olan bir adam tarafından yönetilen bir NATO müttefikiyi nasıl anlayabilirsiniz" diyerek dile getiriyordu.¹⁰⁰ Ancak gene de Amerika, RP ve Necmettin Erbakan'ın iktidarına ideoloji olarak değil somut politikaları baz alarak bakmış yani bir "bekle ve gör politikası" izlemiştir. Bu dönemde Amerika'da Türkiye'nin siyasi gündeminin, belirgin bir anti-Amerika, anti-İsrail ve anti-laik sonuçlar doğuracağını düşünenlerle, RP'yi Batı'ya yakın Müslüman Demokrat Parti deneyimi olarak görenler arasında gelip giden gelişmeler yaşanmıştır diyebiliriz.¹⁰¹

Türkiye'de RP'nin yükselişi ve iktidara gelişi Amerika'yı planladığı bölgesel politikalar açısından da endişelendirmiştir. Çünkü bu gelişme bölgesel anlamda Türkiye'ye biçilen rolü de zora sokuyordu. Ancak korkulanın dışında Erbakan, geleneksel Türk dış politikasından uzak bir çizgi çizse de dışişleri bakanlığı ve ordunun belirlediği bazı dış politikalara da müdahale etmemiştir.¹⁰² Özellikle Amerika ile ilişkilerde önem arz eden Kuzey Irak'ta "uçuşa kapalı" bir bölge oluşturulması için Türkiye'nin güneyinde konuşlandırılan "Çekiç Güç"ün görev süresinin uzatılması konusunda kendisi de partisi de bir muhalefette bulunmamıştır. Oysa daha 1994 yılında huzur operasyonunu "ikinci Sevr" olarak nitelendirip desteklenmesine karşı çıkmıştı.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Hale, **a.g.e.**, s.240

¹⁰¹ Sami Kohen, "Batı Bu kez Krize Nasıl Bakıyor" **Milliyet**, 11 Haziran 1996, s.16; Yasemin Çongar, "ABD'nin Refaha Bakışı (1)", **Milliyet**, 8 Temmuz 1996, s.17

¹⁰² Devlet Bakanı Abdullah Gül, bu devamlılığı ".....dış politikada sadece arzularla, hislerle hareket etmek mümkün değildir. Dünya gerçekleri mecburen kabul edersiniz.....Hükümetimiz de dünya ve Türkiye'nin gerçeklerinin çerçevesi içerisinde bir uluslararası ilişkiler politikası takip ediyor" diyerek açıklıyordu. Abdullah Gül, "Türkiye Bir Avrupa Ülkesidir" Soli Özel'in Röportajı, **Görüş**, Sayı, 29, Ocak-Şubat 1997, s.34

¹⁰³ Kemal Kirişçi, "Türkiye ve Müslüman Orta Doğu", Ed. Alan Makovsky, Sabri Sayarı, **Türkiye'nin Dış Politikası:Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.58; Hale, **a.y.**

Bu dönemde Amerika ile fikir ayrılığı yaratan bir diğer gelişme, Soğuk Savaş sonrası oluşturulmaya çalışılan yeni güvenlik anlayışı olmuştur. Örneğin NATO'nun yeni dönemdeki işlevi ve eski sosyalist devletleri kapsayacak şekilde genişlemesi bu sorunlardan biridir. Amerika, "NATO'nun genişlemesini hem bu örgütün varlığının sorgulanmasına son verdirmek hem de Avrupa'daki varlığını devam ettirmek" amacıyla isterken¹⁰⁴, Türkiye ise böyle bir genişlemenin "Türkiye'ye mali yük getireceği, üyelere yapılacak yardımları azaltacağı ve karar alma sürecinde Türkiye'nin etkisini azaltacağını" düşünerek bu genişlemeyi istemiyor ve veto kartını oynamaya hazır olduğunu ima ediyordu. Bu nedenle bu sorun daha sonraki yıllarda da tartışılmaya ve sorun yaratmaya devam etmiştir.¹⁰⁵

Sorun yaratan diğer bir gelişme de AB'nin Avrupa güvenliğinde daha fazla rol oynamak istemesi ve bunun için de bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirmeye çalışması olmuştur. Ancak bu konuda yeterli donanımına sahip olmayan AB'nin NATO'nun askeri gücünü bu bağlamda kullanabileceği ilkesi kabul ediliyor, bu durum da NATO üyesi olduğu halde AB üyesi olmayan Türkiye'yi rahatsız ediyordu. Çünkü böylece AB, gerektiği taktirde NATO'dan ayrılacak askeri güçleri kendi çıkarları için Türkiye'nin içinde olmadığı karar mekanizması çerçevesinde istediği operasyonlarda kullanabilecekti.¹⁰⁶

Türkiye'nin kaygılarına rağmen Amerika, AB'nin NATO varlıklarını kullanarak yapacağı operasyonların, AB'nin güvenlik konusundaki potansiyelini arttıracaklarını ve bunun da zamanla NATO istikrar konusundaki Amerika'nın sorumluluğunu azaltacağını düşündüğünden bu girişimi desteklemekteydi.¹⁰⁷ Bu nedenlerle bu dönemden itibaren daha ileriki yıllarda daha da artarak AGSP konusu ilişkilerde önemli bir gündem maddesi olmaya devam etmiştir.

---

¹⁰⁴ "Clinton: NATO Genişleyecek", **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1997, s.11

¹⁰⁵ Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeni koşullara ayak uydurup uyduramacağı büyük tartışma yaratmış ve bu örgütün artık görevini tamamladığı ve sona erdirilmesi gerektiği yönünde görüşler ortaya atılmaya başlanmıştı. Alantar, **a.g.e.** s.231

¹⁰⁶ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: AB, NATO ve Türkiye", **Foreign Policy**, Ocak/Şubat 2002, s.67

¹⁰⁷ Lord Robertson, "NATO'nun Dönüşümü" **NATO Dergisi** (İlkbahar 2003) (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art1.html> (5 Ekim 2005)

2.1.2. Bölgesel İşbirliği Alanları:

Soğuk Savaş sonrası iki ülke arasındaki ilişkilerde uzun dönemli ideolojik ortaklık ortadan kalktığından bu dönemde ikili ilişkilerde konulara ve olaylara göre farklılıklar yaşanmaya başlanmıştır diyebiliriz. Bu yüzden iki ülke tarafından izlenen bölgesel politikalarda da farklı ilişki şekilleri görülmüştür. Bazı bölgelerde bu ilişkiler paralellik arz ederken bazı bölgelerde çıkar çatışmalarından doğan problemler yaşanmıştır diyebiliriz.

2.1.2.1. Orta Doğu:

Soğuk Savaş'ta da bölgesel özelliğini korumuş bir bölge olan Orta Doğu'ya yönelik politikalar Soğuk Savaş sonrası da ikili ilişkileri biçimlendiren önemli bir rol oynamıştır diyebiliriz. Clinton yönetiminin izleyeceği Orta Doğu politikasının Bush'un politikalarından farklı olmayacağı sinyalleri, Bush'un Orta Doğu sorunlarından sorumlu devlet görevlisi Edward P. Djerejian'ın aynı görevde kalmasıyla veriliyordu. Djerejian, "Amerika'nın İslam'ı Batı'ya karşı çıkan veya dünya barışını tehdit eden ikinci "izm" olarak görmediğini ve soğuk savaşın yerini İslam'la Batı arasındaki bir rekabetin almadığını belirterek dinin diğer ülkelerle ilişkilerinin özünü ve niteliğini belirleyen bir unsur olmadığını" söylüyordu. Böylece Clinton yönetiminin bölgeye yönelik izleyeceği politika konusunda ipuçlarını da verilmiş oldu.¹⁰⁸

Clinton da benzer görüşleri 1994'te Ürdün Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada tekrarlamış ve "medeniyetlerin çatışmasına inanmadığını, İslam'a karşı saygılı olduklarını" belirtmiştir. Bu dönemde de Amerika'nın Orta Doğu politikalarının temelleri: Soğuk Savaş döneminden devralınan petrol kaynakları üzerinde denetim ve bunun dünya pazarlarına kesintisiz ulaştırılması, İsrail'in varlığının sürdürülmesi, Radikal İslam'ın etkisinin azaltılması, İran ve Irak'ın

---

¹⁰⁸ Ruşen Çakır, **Ne Şeriat Ne Demokrasi**, İstanbul, Metis Yayınları, 1994, s.166-167

çevrenmesi ve bölge ülkelerinin kitle imha silahlarına sahip olmamalarıydı.¹⁰⁹ Clinton'ın Orta Doğu politikasını değiştirmeyeceği düşünüldüğünde Türkiye ile Amerika arasındaki bu bölgedeki işbirlikleri devam ederken bazı önemli bölgesel sorunlara yönelik görüş ayrılıklarının da devam etmesi demektir. Bu anlamda en önemli işbirliği İsrail'le ilişkiler ve Arap-İsrail barış sürecinde yaşanırken, Irak'a yönelik ilişkilerde de zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmıştır.

Bu görüş ayrılıklarından biri de Türkiye'nin Refahyol döneminde izlediği dış politika dolayısıyla yaşanmıştır diyebiliriz. Refahyol iktidarının dışişleri bakanlığı Çiller'e verilmiş olsa da iktidarın gölge bakanı Erbakan'ın sağ kolu Abdullah Gül'dü. Bu yüzden de dış politika bu partinin inisiyatifinde şekillendi- Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılması gibi orduyu rahatsız etmeyecek bir dış politika izlenmesine özen gösterilse de- ve çoğu zaman dışişleri bakanlığı devre dışı bırakıldı. Bu dönemde en büyük dış politika değişikliği İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki yoğun çaba olmuş ve Erbakan, İslam ülkelerini kapsayan bir dizi dış geziye çıkmıştır. Ancak bu çabalar istenilen dış politika açılımlarını sağlamadığı gibi Amerika ile ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir.¹¹⁰ Çünkü bu ülkeler arasında Amerika'nın terörist ilan ettiği ülkeler de vardı ve özellikle Türkiye-İran ilişkilerdeki gelişme Amerika'yı son derece rahatsız etmiş ve bu durum ikili ilişkilere yansımıştır.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Hasan Köni, "ABD'nin İslam Politikası", **Avrasya Dosyası (ABD ÖZEL)**, Cilt.6, Sayı.2, Yaz 2000, s.19

¹¹⁰ Clinton yönetimi Refahyol iktidarının rahatsızlık yaratan dış politika uygulamaları üzerine sivil ve askeri yöneticileri Washington'a davet ederek Türkiye ile ilişkileri hangi zeminde yürüteceğini anlamaya çalışıyordu. Fuat Kozluklu, "ABD ile Olan İlişkilerimizi Geliştireceğiz", **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1997, s.7

¹¹¹ Erbakan'ın özellikle Libya gezisi hem iç politikada hem de Amerika cephesinde hoş karşılanmamış ve eleştiriler almıştır. "Türkiye Başbakanı Erbakan'ın Libya ve Nijerya Gezisi, Bazı Batılı Yetkililer Arasında Kaygıya Yolaçtı" (Amerika'nın Sesi Radyosu), **Dış Basında Türkiye** (4.10.1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (25 Ocak 2004); "Türkün Libya Seyahati Ülke İçinde Siyasi Bunalıma Yolaçtı" (Washington Post), **Dış Basında Türkiye** (9.10.1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (25 Ocak 2004)

2.1.2.1.1. Irak'la İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu:

Bu dönemde Türkiye'nin Irak ve Kuzey Irak'a yönelik politikaları Amerika'nın izlediği politikalardan bir takım farklılıklar taşımaktaydı. Nitekim, Körfez Savaşı sonrası kaybettiği ekonomik kazançlarına- Kerkük-Yumurtalık boru hattının kapatılması ve Irak'la yapılan dış ticaretin sona ermesi- yeniden ulaşmak için güney komşusu ile daha fazla yakınlaşma içinde olmak isteyen ve bu nedenle zaman zaman yaptırımların tek taraflı olarak yumuşatılması çağrısında bulunan Türkiye¹¹² karşısında Amerika'nın Irak politikası ise “çevreleme ve tecrit etme” üzerine kuruluydu. Bu amaçla ekonomik yaptırımlar uygulanmış, Irak'ın silahlanması denetim altında tutulmaya çalışılmış, uçuşa yasak bölgeler oluşturulmuş ve zaman zaman da Irak'ta bazı mevziler bombalanarak Saddam yönetimine gözdağı verilmek istenmiştir.¹¹³ Bu yüzden özellikle “çevreleme politikası” ve bu çerçevede Çekiç Güç (Operation Northern Watch) ve 1997'den itibaren Kuzeyden Keşif Gücü (Operation Provide Comfort) hareketlerinin devamı için Türkiye'nin işbirliği önem kazanıyordu.¹¹⁴

---

¹¹² Letter to Congressional Leaders on Iraq (October 27, 1994), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2174; Türkiye, özellikle kapatılan Kerkük-Yumurtalık Boru Hattındaki petrolü kurtarmak için Amerika ve BM nezdinde girişimde bulunmuş ve bu yönde Irak'la işbirliğine girmişti. Bu çabalar sonunda, BM Güvenlik Konseyi'nin Nisan 1995'de 986 nolu yasa tasarısıyla, “yiyecek için petrol” anlaşması çerçevesinde 1996'da petrol boru hattı tekrar açıldı. Fuat Kozluklu, “ABD Topu BM'ye Attı”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1994, s.9; Kirişçi, “Türk Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya” **a.g.e.**, s.77

¹¹³ Bu bilinen adıyla Irak ve İran'ı kapsayan “ikili çevreleme politikasıdır” (Dual Containment). Amaç, Orta Doğu'daki Amerikan çıkarlarına ve bölgesel güvenliğe Irak ve İran tarafından yöneltilen tehditle başa çıkmaktır. Gökhan Çetinsaya, “Rafsanjani'den Hatemi'ye İran Dış Politikasına Bakışlar”, Ed. Mustafa Türkes, İlhan Uzgel, **Türkiye'nin Komşuları**, Ankara, İmge Yayınları, 2002, s.316; **Ayın Tarihi** (24 Ocak 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.46

¹¹⁴ Kurulduğu tarihten itibaren tartışma konusu olan Çekiç Güç, Amerika ile Türkiye arasında 1996'da tekrar pazarlık konusu olmuş ve bu gücün caydırıcılığı tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenlerle Çekiç Güç'ün sona erdirilerek yerine yeni bir görev kuvveti konulması konusunda iki ülke fikir birliğine varmışlardır. 1997'den itibaren Kuzeyden Keşif Gücü yeni kuvvetin adı oluyordu. Sadece hava gücünden oluşan bu kuvvetin görevi, Irak yönetiminin 36. paralelin kuzeyinde oluşturulan uçuşa yasak bölgedeki faaliyetlerini denetlemekle sınırlı tutulmuştur. 20 Mart 2003'te başlatılan Amerikan işgaliyle bu kuvvetin görevi de son bulacaktır. Mensur Akgün, “Çekiç Güç Mevsimi”, **Yeni Yüzyıl**, 03 Aralık 1996, s.8; “Çekiç Güç Yerine Başka Güç” **Yeni Yüzyıl**, 2 Aralık 1996, s.5; Tayyar Arı, “Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, Ed. İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.684

Abramowitz'in de belirttiği gibi, Amerika'nın bölgedeki amaçlarına yönelik olarak İncirlik'teki NATO üssü önemini korumaktaydı. Bu yüzden Türkiye ile yakın çalışılmalı ve Kuzey Irak'la ilgili endişeleri - Irak'ın toprak bütünlüğü ve bir Kürt devletinin oluşturulmaması - giderilmeliydi.¹¹⁵ Çünkü Amerika'nın özellikle Kuzey Irak'ta tam olarak hakim olamayışı ve PKK'nın bu güç boşluğundan yararlanarak bölgede konuşlanması ve faaliyetlerine hız vermesi, Türk kamuoyunda hem Amerika hem de Çekiç Güce yönelik bir hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına neden oluyordu.¹¹⁶

Türkiye'de Amerika'nın Çekiç Güç hareketleri eleştirilmiş olsa da bu gücün görev süresinin uzatılmasından da geri kalınmamıştır. Çünkü Çekiç Güç'ün varlığı, Türkiye'ye bazı kolaylıklar da sağlıyordu. Özellikle Amerikan yardımı konusunda bir koz olarak kullanılması, sınır ötesi operasyonlara göz yumulmasının nedeni olması, Türkiye'yi Irak tehlikesine karşı koruması ve bu güçlerin denetlenmesine olanak sağlaması bu gücün ülkede kalmasına izin verilmesinin nedenleriydi. Ancak Amerika, Türkiye'nin "ulusal sınırlarını tehlike altına sokacak bir Kürt Devleti'nin oluşumuna Amerika'nın sıcak baktığına" yönelik endişesini bir türlü ortadan kaldıramadı.¹¹⁷ Bu yüzden zaman zaman Türkiye'nin Irak'a yönelik politikaları Amerika'dan farklılaştı ve ikili ilişkiler de bu yüzden gerginleşti. Örneğin Temmuz 1994'te Irak rejimine karşı Amerika'nın biraraya getirmeye çalıştığı Kürdistan Demokratik Parti (KDP/Kurdistan Democratic Party) Başkanı Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB/Patriotic Union of Kurdistan) Başkanı Talabani ile Paris'te yapılan toplantıda varılan anlaşmada- ömrü kısa olsa da- Türkiye'nin güvenlik endişelerini giderecek hususlara değinilmeyince Türkiye de bir Kürt devletinin oluşmasına muhalefet ettiğini tekrarlamış ve 1994 Ağustosunda da Kuzey Irak'ta faaliyet halinde olan Hükümet Dışı Kuruluşlar (NGO) bünyesinde çalışan

---

¹¹⁵ Abramowitz, **a.g.e.**, s.180

¹¹⁶ Türkiye, Çekiç Güç üyesi ülkelere "Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti oluşumuna gidecek girişimleri cesaretlendirmeyin" mesajı vererek bundan duyduğu rahatsızlığı dile getiriyordu. **Ayın Tarihi** (10 Mart 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.200

¹¹⁷ Ed. Khalilzad, Lesser, Larrabe, **a.g.e.**, s.50; Alan O. Makovsky, "Türkiye", Ed. Robert Chase, Emil Hill, Paul Kennedy, **Eksen Ülkeler: Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları**, Çev.Belkıs Çorakçı (Dişbudak), İstanbul, Sabah Yayınları, 2000, s.106

kişilerin Türkiye'den Irak'a geçişlerine vize koyarak sınırlama getirmiştir. Bunun dışında Amerika'nın itirazlarına rağmen Talabani'ye karşı Irak ordusuyla işbirliği yapan Barzani Irak'ın toprak bütünlüğünü vurguladığı için desteklenmiş ve PKK'ya yönelik operasyonlarda Irak içine 200 km'den daha fazla girilmiştir.¹¹⁸

Clinton yönetimi, Türkiye'nin endişelerini gidermek amacıyla bu operasyonlara göz yummuş ve PKK'nın terörist bir örgüt olduğu ve Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını kullandığı ileri sürülerek buna anlayışla yaklaştıklarını belirtmiştir. Nitekim Türkiye'nin Kuzey Irak'taki operasyonu konusunda Richard Holbrooke, "PKK'nın bir terör örgütü olduğuna kesinlikle inanıyoruz. Türk hükümetinin sorunla başa çıkmak için gösterdiği çabaları, her birinde anlaşmasak da destekliyoruz. PKK'ya karşı verdikleri mücadelenin yasal olduğuna ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünün kritik önem taşıdığına inanıyoruz" diyordu. Aslında bu operasyonlar Amerika'nın bilgisi dahilinde olmuş ve zaman zaman üst düzeydeki görüşmelerde bu konuda Amerika bilgilendirilmiştir.¹¹⁹ Ancak bu operasyonlar bir yandan ülkeye mali külfet getirirken, bir yandan da insan haklarını ihlal ettiği suçlamasına maruz bırakıyordu. Clinton yönetiminin anlayışına rağmen Kongre, bu durumu anlayışla karşılamak bir yana Amerikan silahlarının amacı dışında kullanıldığını belirtilerek, yönetime tepki göstermediği yönünde ağır suçlamalarda bulunmuştur.¹²⁰

---

¹¹⁸ Bu durum Kongre tarafından endişeyle izlenmiştir. "Turkey's Invasion of Iraq", **Congressional Record**: March 28, 1995, s. S4741

¹¹⁹ Nitekim 19 Nisan 1995'de Clinton ile biraraya gelen Çiller, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin Mart ayında gerçekleştirdiği müdahale için Amerika'nın desteğinin devam etmesini istiyordu. **Turkey: Ciller Seeks U.S. Support for Iraq Raid; Other Developments Ciller Announces Partial Withdrawal** (Issue Date: April 20, 1995), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi; Exchange with Reporters Prior to Discussions with Prime Minister Tansu Ciller of Turkey (April 19, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.661; **Aynı Tarihi** (5 Nisan 1995), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1995, s.16-17; "Sympatic Response from USA", **Keesing's Record of World Events**, Vol.41, Number.4, April 1995, s.440522

¹²⁰ Alantar, **a.g.e.**, s.224-225, Amerika'nın Saddam'ı devirmek için çeşitli Kürt gruplarla açık veya gizli işbirliği içindeyken Türkiye'nin PKK'ya karşı operasyonları desteklemesi bu dönemde olduğu gibi Clinton'ın ikinci döneminde de ülke içinde büyük tartışmalar yaratacaktır. Jonathan Clarke, "The U.S. Foreign Policy Massage: What Is It? Why Is It Not Getting Through?", **Mediterranean Quarterly**, Vol.10, No.1, Winter 1999, s. 65

Amerika, Türkiye'yi bu endişelerinden uzaklaştırmak için farklı politikalar da izlemiştir. Örneğin 1993 Nisan ayında Iraklı muhalifler Washington'da bir araya getirilirken hem Irak Türkmenlerini hem de Türkiye'yi devre dışı bırakan Amerika, 1995'de Dublin'deki görüşmelere Türkiye'yi gözlemci sıfatı ile çağırmıştır.¹²¹ Amerika böylece Türkiye'yi de çözümün içine katmaya ve bir Kürt devleti amacının olmadığını ispatlamaya çalışıyordu. 1996'da da tarafların Ankara'da bir araya getirildiği toplantıda (Ankara Süreci) gözlemci statüsünden taraf statüsüne geçen Türkiye hem dünyaya kendi kaygılarını duyurma fırsatı buluyor hem de Türkmenlerin ilk kez bu konuda siyasal sürece dahil edilmelerini sağlamış oluyordu. Amerika ayrıca çeşitli vesilelerle Kuzey Irak'ta bağımsız bir statüyü desteklemeyeceklerini ve bağımsız, toprak bütünlüğü korunan bir Irak'ı arzuladıklarını tekrarlayarak, Irak'a yönelik tüm girişimlerinde bu ilkelere riayet edileceğini belirtmiştir.¹²²

2.1.2.1.2. İran'la İlişkiler ve Erbakan Yönetimi'nin Tutumu:

Irak gibi İran da Amerika'nın "ikili çevreleme" politikasının bir parçasıydı. Amerika'nın İran politikası aslında İsrail politikasıyla da bağlantılıdır diyebiliriz. İran'ın Arap-İsrail barış sürecine gösterdiği karşı çıkış arttıkça Amerika'nın İran politikası daha da sertleşmiştir. İran'ın Amerika tarafından çevrenmesi, Türkiye açısından da önemlidir. Çünkü bölgede Türkiye'nin en önemli rakibi olan İran, hem Türkiye'nin terörizmle savaşında hem de Kafkaslardaki özellikle enerji politikalarının yürütülmesinde çok büyük bir engeldi de. Ancak Amerika'nın İran'ı izole etme çabalarına rağmen bu pek başarılı olamamıştır. Bu durum Türkiye'nin

---

¹²¹ Körfez Savaşı sonrası Saddam iki Kürt liderle anlaşma çabası içine girmiş ancak görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bunun üzerine Kuzey Irak'ta bölgesel meclis seçimleri yapılmış ve bu iki Kürt lider federal devlet içinde iktidarı paylaşmayı kabul etmişti. Ancak kısa bir süre sonra bu anlaşmada uyumsuzluk yaşanmış ve bir iç savaş yaşanmaya başlanmıştı. Bu Amerika için kötü bir gelişmeydi ve bu iki liderin biran önce bir araya getirilmesi gerekiyordu. Robert Olson, "The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991-1995: From Gulf War to the Incursion into Iraq" **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, Vol.XIX, No.1, Fall 1995, s.2; **Ayın Tarihi** (27 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.84

¹²² **Statement by Press Secretary on Iraq and Operation Provide Comfort** (July 26, 1996), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

İran politikasına da yansımış ve sorunlu ilişkilere rağmen Türkiye, köklü bir dış politika değişikliği ile güvenlik, enerji politikası ve Kürt meselesine yönelik politikalarında İran'la işbirliği içinde olup, bir sorun yaratmasına engel olmaya çalışmıştır.¹²³

Nitekim daha Clinton'ın iktidarının başlarında Türkiye'ye gelen İran İçişleri Bakanı Abdullah Nuri, terörizm konusunda iki ülke arasında işbirliğine hazır olduklarını söylüyor ancak ziyareti sırasında Uğur Mumcu'nun öldürülmesi üzerine olumsuz olayların gelişmemesi için ziyaretini yarıda keserek ülkesine dönüyordu. Bundan sonra ilişkiler İran'ın Türkiye'deki yasadışı örgüt bağlantısı ve siyasi cinayetlerde parmağının olup olmadığı üzerine yoğunlaştı.¹²⁴ Türkiye'nin temkinli yaklaşımlarına rağmen ikili ilişkiler yara aldı ve İran Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Hasan İbrahim Habibi Türkiye ziyaretini iptal ederken, Tahran'da yapılacak olan Türkiye-İran Güvenlik Komitesi'nin toplantısı da ertelendi.¹²⁵

Ancak Haziran ayından itibaren ilişkilerde tekrar yumuşama yaşanmaya başlanmış ve Tahran'daki Suriye-Türkiye ve İran dışişleri bakanlarının katıldığı ve terörizmle mücadele konulu toplantıda üç ülke de bölgedeki barış, istikrar ve huzur için terörizmle ortak mücadele kararı almıştır. Ancak zaman zaman İran'ın PKK kamplarını barındırdığı ve bu örgüte destek verdiği yönünde tartışmalar yapılmaya da devam edilmiş ve karşılıklı temaslarda bu konu öncelik kazanmıştır.¹²⁶ İki ülke arasındaki uzun görüşmeler sonrası 2 Aralık 1993 tarihinde bir Güvenlik İşbirliği Protokolü imzalanırken, İran Dışişleri Bakanı Ali Akbar Vellayati ve İran Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Hasan İbrahim Habibi'nin 19-22 Aralık 1993

---

¹²³ Türkiye ile İran arasında , PKK'nın ve radikal dinci grupların Türkiye'deki faaliyetlerinin İran tarafından destekleniyor olması ve iki ülke arasında Kafkasya ve Orta Asya'da "model ülke" olma ve bölge petrolünün sevkiyatı konusunda rekabeti dolayısıyla problemleri bir ilişki vardı. Ed. Khalilzad, Lesser, Larrabe, a.y.

¹²⁴ "Implication of Iran in Murder of Journalists", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.2, February 1993, s.39339; **Ayın Tarihi** (25 Ocak 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.48

¹²⁵ **Ayın Tarihi** (11 Şubat 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.85-86

¹²⁶ **Ayın Tarihi** (8 Haziran 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.209; **Ayın Tarihi** (13 Haziran 1995), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran, s.174

tariflerindeki Türkiye ziyaretinde de PKK'nın sınır ötesi faaliyetlerine yönelik ortak hareket edileceği konusunda görüş birliğine varılmıştır.¹²⁷ Bu ülkeyle en yakın ve çarpıcı gelişmeler özellikle Erbakan iktidarı sırasında olmuştur. Nitekim bu dönemde İran'ın Radikal İslam'ı dış politika aracı olarak kullanması ve terörizmi desteklemesine yönelik eleştirilerine rağmen Erbakan, Başkan Clinton'ın İran'a yönelik yaptırım yasası (D'Amato Yasası) çerçevesinde bu ülkeye dış yatırımları durdurmasından kısa bir süre sonra İran'la 23 milyon dolarlık bir "Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması"nı 12 Ağustos 1996'da Tahran'da imzaladı.¹²⁸ Bu anlaşmada Türkiye'nin İran'dan 1999 yılında 3 milyar metreküp ile başlayarak, 2001-2004 yıllarında 5 ile 9 metreküp ve 2005-2020 yıllarında ise 10 metreküpe ulaşan miktarlarda doğal gaz satın alması öngörülüyordu.¹²⁹

Gerçekten de Erbakan iktidarı İran'la ilişkilerde bir dönüm noktasıdır diyebiliriz. Erbakan, iktidara gelir gelmez gelişmekte olan İslam ülkeleri arasında işbirliği geliştirilmesine yönelik D-8(Developing-8) adıyla bir girişim oluşturmak amacıyla çalışmalara başlamıştır. Bu girişimde kurucu üyeler arasında İran da yer alıyordu. Bu yüzden Erbakan, ilk yurtdışı gezisini İran'a yaptı ve bu geziler üst düzey bürokrasinin karşlıklı ziyaretleriyle devam etti. Bu ziyaretler sonunda bir dizi iktisadi anlaşma ve protokol imzalandı. Erbakan, bu dış gezilerine İran dışında Amerika'nın teröristler listesine aldığı diğer devletlerle devam edince Amerika ile

---

¹²⁷ "Anti-Terrorism Agreement with Iran", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.12, December 1993, s.39790; 1994 yılında da İran, Türkiye'ye gönderdiği dışişleri heyetiyle Kuzey Irak'taki çatışmaları ortak müdahaleyle durdurma mesajı gönderiyordu. "İran'dan Ankara'ya Gizli Mesaj", **Hürriyet**, 27 Mayıs 1994, s.27

¹²⁸ Clinton İran'a yönelik politikaları setleştirmiş ve bu dönemde 1980'den bu yana uygulanan İran'a yönelik ticari ambargo daha sert uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla Mayıs 1995'de Amerika'daki özel şirketlere İran'la ticari ilişkiye girme yasağı getirilirken, Ağustos 1996'da da yaptırımlar genişletilerek İran'a 20 milyon dolardan fazla yatırım yapan uluslararası şirketlerin de cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Çetinsaya, **a.g.e.**, s.317; Ed. Khalilzad, Lesser, Larrabe, **a.y.**; Makovsky, **a.y.**

¹²⁹ Bu anlaşmaya yönelik ilke anlaşması için daha Mayıs 1995'te İran Petrol bakanı Gholamreza ile Enerji ve Tabii kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy arasında mutabakata varılmış ve Ocak 1996'da da bu anlaşma taraflarca parafe edilmişti. **Türkiye-İran Ekonomik ve Ticari İlişkileri** (Çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/IRAN/trky.htm> (1 Mayıs 2006); Fatih Çekirge, "Dünyayı Atlatan Anlaşma", **Sabah**, 1 Ocak 1997, s.10

ilişkiler kopma noktasına kadar geldi.¹³⁰ Ayrıca Türkiye'nin İran'ı uluslararası terörizmi destekleyen bir ülke olarak kınayan BM kararına red oyu vermesi de diğer bir rahatsızlık nedeniydi.¹³¹

Ancak bu ilişkiden Amerika kadar askeri bürokrasi de rahatsızdı. Özellikle Türkiye'deki Radikal İslamcı hareketin artışı ve siyasi cinayetlerde İran'ın bağlantısı olduğu ve bu ülkenin PKK'yı desteklemeye devam ettiğine yönelik iddialar ile birlikte Türkiye'deki İran'da kutlanan Kudüs gününe benzer bir anma gününde İran Büyükelçisi Muhammed Bagheri'nin Türkiye-İsrail ilişkilerini kınayan bir konuşma yapması (Sincan olayı) iç politikada gerginliği arttıran gelişmeler oldu.¹³² Bu gerginlik Türkiye-İran arasındaki ilişkilere de yansdı ve karşılıklı büyükelçiler ülkelerine geri çağırıldı.¹³³

Nitekim iç politikadaki bu gelişmeler dış politikayla da birleşince 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulunun askeri kanadı tarafından bir bildiri yayınlanarak bölücü ve irticai faaliyetlere dikkat çekiliyor ve duyulan rahatsızlık dile getiriliyordu.¹³⁴ Bu gelişmeler üzerine hükümetle askerler arasındaki tansiyon artarak devam etmiştir.¹³⁵ Krizin artması ve ordunun rahatsızlığı üzerine Amerika devreye

---

¹³⁰ "Türkiye Başbakanı'nın Seyahatleri Batı'da Dikkat Çekiyor" (New York Times), **Dış Basında Türkiye** (04.10.1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (25 Ocak 2004); "ABD Açısından, Türk Liderin Gezisi Bütün Yanlış Yerleri Kapsıyor" (Christian Science Monitor), **Dış Basında Türkiye** (04.10.1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (12 Şubat 2004)

¹³¹ Meliha B. Altunışık, "Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Orta Doğu İlişkileri", Ed. Gencer Özcan, Şule Kut, **En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, 2.bs., İstanbul, Buke Yayınları, 2000, s.335

¹³² Bu olay üzerine Sincan Belediye Başkanı da tutuklanmıştır. "Başkan Tutuklandı", **Akşam**, 14 Şubat 1997, s.7

¹³³ Özellikle Meclis Araştırma Komisyonunun İran'ın terörist faaliyetlerine destek verdiğine yönelik raporu ve 1996 yılında yakalanan İslami Hareket Lideri'nin İran ile ilişkilerini açıklamasıyla ikili ilişkiler krize girmiş ve İranlı diplomat ülkesine gönderilmiştir. "İran ile Diplomat Pazarlığı", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1996, s.11; "Erbakan'a Dost İran Şoku", **Yeni Yüzyıl**, 2 Aralık 1996, s.5; "Elçi Krizi Tırmanıyor", **Akşam**, 28 Şubat 1997, s.8

¹³⁴ "Failure of Censure Motion", **Keesing's Record of World Events**, Vol.43, Number.2, February 1997, s.41511

¹³⁵ "Increased Tension Between Military and Government", **Keesing's Record of World Events**, Vol.43, Number.4, April 1997, s.41603

girerek Türkiye’de demokratik-laik düzenin devamını savunduklarını tekrarlamış¹³⁶ ve “Türkiye’de hangi tatışma yaşanırda yaşansın, bunun demokratik bir kapsamda kalması ve anayasa dışı yaklaşım içermemesi gerektiği” belirtilmiştir.¹³⁷ Cumhurbaşkanı Demirel’in hükümeti kurma görevini 20 Haziran’da Mesut Yılmaz’dan istemesiyle Erbakan hükümeti de son buluyordu.¹³⁸

2.1.2.1.3. İsrail’le İlişkiler ve İsrail-Filistin Sorunu:

Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla ortaya çıkan önemli stratejik boşluklar üzerindeki rekabet sürecinde Amerika, stratejik planlarına uygun olan ülkeleri bir arada tutmaya ve işbirliği alanları oluşturmaya çalışmıştır. Orta Doğu’da da Arap olmayan ve demokratik sisteme sahip İsrail ve Türkiye bu tanıma uyan iki ülkedydi. Bu iki ülkenin yaklaşmasıyla hem Amerika bölgedeki etkinliğini arttıracak hem de bir dış politika geleneği olan İsrail’in güvenliğini sağlayacaktı. Müslüman bir laik devlet olarak Türkiye, İsrail ile Arap dünyası arasında bir denge sağlayacaktı. Bu amaçla Arap-İsrail Barış sürecini başlatan 1991 Madrid Zirvesi ile hızlanan Türkiye-İsrail yaklaşması memnuniyetle karşılanıp desteklendi.¹³⁹

İki ülke arasındaki yaklaşmayla birlikte karşılıklı ziyaretler de üst düzeyde devam etmiştir. Kasım 1993’de Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin İsrail’i ziyaret etti. Bu ziyareti 1994’te Başbakan Tansu Çiller ve 1996’da da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in ziyaretleri izledi. Bu ziyaretlere karşılık olarak İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve Cumhurbaşkanı Ezer Weizman da Türkiye’ye gelerek temaslarda

¹³⁶ Yasemin Çongar, “ABD’den Laiklik Uyarısı”, **Milliyet**, 13 Şubat 1997, s.16

¹³⁷ “Krizde ABD Mesajı”, **Milliyet**, 14 Haziran 1997, s.1; Yasemin Çongar, “Washington’dan Orduya Uyarı”, **Milliyet**, 14 Haziran 1997, s.14

¹³⁸ Resignation of Erbakan-Formation of New Government”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.43, Number.6, June 1997, s.41702

¹³⁹ Bu yaklaşma İsrail-FKÖ arasındaki anlaşmanın sağlanmasıyla daha kolay olmuştur diyebiliriz. Meliha B. Altunışık, “Türkiye’nin İsrail Politikası”, Ed. Alan Makovsky, Sabri Sayarı, **Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Çev.Hür Güldü, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.81

bulundu.¹⁴⁰ Hikmet Çetin'in İsrail gezisinde iki ülke arasındaki istihbarat servisleri Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve MOSSAD¹⁴¹ arasında işbirliğini sağlayan bir anlaşma imzalanırken, yapılan görüşmeler üzerine de güvenlik ve istihbarat konularında işbirliğine yönelik momerandum imzalanıyordu.¹⁴²

Ankara'nın ekonomik, kültürel ve teknik işbirliği arzusuna rağmen 23 Şubat 1996'da iki ülke arasında askeri eğitim işbirliğini tesis etmeyi amaçlayan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ve 28 Ağustos 1996'da da savunma sanayiinde birliği amaçlayan Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmalarla bir kutup, bir ittifak oluşturulup oluşturulmadığı çok tartışılmıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Eylül 1996'da, İsrail'de yayımlanan Ha'aretz gazetesine verdiği bir demeçte, Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması'nın askeri eğitim alanında işbirliğiyle sınırlı olduğunu ve Savunma Sanayii İşbirliği Anlaşması'nın ise sadece savunma sanayiinde iş birliği yapmak üzere imzalandığını, bir "askeri pakt" olmadığını, dolayısıyla üçüncü bir ülkeye karşı tasarlanmadığını belirtmiştir.¹⁴³ Erbakan yönetimi de iktidar öncesi bu anlaşmaların Arap Müslüman komşuları açısından bir tehdit oluşturduğunu söyleyerek bu anlaşmaların iptal edileceğini söylerken, iktidarda bu taleplerinden vazgeçiyordu.¹⁴⁴

Türkiye'nin İsrail'le olan bu yakınlaşmasının güvenlik boyutu önemlidir. Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla NATO, Balkanlarda bazı misyonlar kazansa da bir "Avrupa Ordusu"nun kurulmak istenmesiyle örgütün gelecekteki rolü konusunda

---

¹⁴⁰ Bu ziyaretler İsrail Savunma Bakanı David Ivry'nin Ankara gezisiyle başlamıştır. Çevik Bir ve Martin Sherman, "Formula for Stability: Turkey Plus Israel", **Middle East Quarterly**, Vol. IX, No.4, Fall 2002, s.26

¹⁴¹ MOSSAD İbranice kurum (institute) anlamına gelmektedir. (Çevrimiçi)

<http://www.fas.org/irp/world/israel/mossad> (10 Temmuz 2006)

¹⁴² Arı, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", **a.g.e.**, s.689

¹⁴³ Gencer Özcan, "İsrail Güvenlik Anlayışında Dönüşüm: Ufuk Ötesi Tehditler ve Türkiye", Ed. Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel, **Türkiye'nin Komşuları**, Ankara, İmge Yayınevi, 2002, s.218; Türkiye'nin İsrail'le yaptığı askeri eğitim ve işbirliği anlaşmaya yönelik tepki gösteren Arap ülkelerine güvence verilerek, bu anlaşmanın 3. ülkelere karşı yapılmış bir anlaşma olmadığı, İsrail'e üs değil üs kullanma hakkı verildiği dışişleri bakanlığınca dile getirilmiştir. "Dışişleri Bakanlığı'ndan Güvence: İsrail'le Anlaşma 3. Ülkelere Yönelik Değildir", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1996, s.11; Ergun Balci, "Türk-İsrail Askeri İşbirliği Anlaşması", **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1996, s.11

¹⁴⁴ James M. Dorsey, "Merkeze Doğru", **Milliyet (The Wall Street Journal)**, 29 Temmuz 1996, s.1

soru işaretleri artıyordu. Türkiye, NATO'nun etki alanından uzaktaydı ve AB'nin dışındaydı. Bu durumda tamamen bir kolektif şemsiye altında olup olmayacağı tartışılıyordu. Aynı zamanda Orta Doğu'da potansiyel tehlikelerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin Orta Doğu sınırındaki ülkeler kimyasal ve biyolojik silahlara ve artan şekilde balistik füze cephanesine sahipti. Türkiye böyle bir ortaklıkla hem Amerika'nın hem de İsrail'in desteğini almayı amaçlıyordu. Türkiye, bunun dışında, "Saddam'a karşı Kürt hareketlerini dolayısıyla PKK'yı desteklediğine inandığı İsrail'i kendi tarafına çekmekle kalmamış, PKK ile mücadelesinde de karşılıklı istihbarat ve stratejik işbirliği sağlamıştır".¹⁴⁵

Türkiye güvenlik endişesi dışında, bu işbirliğine, Amerikan dış politikasını kendi lehine etkilemenin bir yolu olarak da bakıyordu. Amerikan dış politikasını yönlendirebilen önemli bir unsur olan "Yahudi lobisi"nin desteğini alarak hem Amerikan yardımı sağlamayı hem de Rum ve Ermeni lobisinin etkisini kırarak Kongre'de Türkiye karşıtı havayı ortadan kaldırmayı, en azından azaltmayı amaçlıyordu.¹⁴⁶ Çünkü Yahudi lobisi, "Amerika'da en iyi organize olmuş ve güçlü bir lobydi. Bu nedenle hem karar alıcılar hem de kamuoyu üzerinde önemli bir etki oluşturabilecek güce sahipti."¹⁴⁷

Türkiye ayrıca Amerika-İsrail arasındaki yakın ekonomik işbirliğinden de yararlanma yollarını arayarak Amerika'nın kendisine uyguladığı ithalat kısıtlamasını aşmaya çalışmıştır. Bu çerçevede İsrail ile 14 Mart 1996'da Serbest Ticaret Anlaşması imzalandı. Böylece ilişkiler sınırlı bir işbirliği olmaktan, diplomatik, ekonomik alanlarda da gelişen, savunma sanayiinde işbirliği öngören çok boyutlu ve açık bir ilişkiye dönüşüyordu.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ Mustafa Kibaroglu, " Turkey and Israel Strategize", **Middle East Quarterly**, Vol: IX, Number:1, Winter 2002, s.62-63; İsrail Başbakanı İzak Rabin bu dönemde Türkiye-İsrail ve Mısır'ın terörizme karşı ortak bir cephe oluşturmasını istemiştir. "İsrail'den Çarpıcı Öneri", **Hürriyet**, 28 Mayıs 1994, s.23

¹⁴⁶ Yahudi lobisi gerek sayısal ve parasal üstünlüğü gerekse etkinliği açısından Amerika'da üstünlüğü elinde tutan etnik bir gruptur.

¹⁴⁷ Arı, **a.g.e.**, s.239

¹⁴⁸ Ed. Baskın Oran, **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, Cilt.II, 4.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.274; Özcan, **a.g.e.**, s.220

Ancak İsrail’le ilişkilerdeki bu iyi gidişata rağmen Türkiye, İsrail-Filistin barış sürecinde istediği rolü oynayamamıştır. Amerika bölgede bir barış ortamının yaratılması için Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher’ı bölgeye göndermiş, bir dizi mekik diplomasisi başlatmış ancak bölgeye yapılan yirmiye aşkın gezide Türkiye’ye bir resmi ziyarette bulunulmamıştır. Türkiye ayrıca Oslo sürecinin de dışında tutulmuştur.¹⁴⁹ Oysa Türkiye, İsrail’le olan yakın ilişkisi yanında İsrail-Filistin barış sürecine verdiği önemi de sıklıkla dile getirmiştir. 1993 yılında Arafat’ın Türkiye ziyareti¹⁵⁰ ve dönemin Başbakanı Çiller’in ve Cumhurbaşkanı Demirel’in Gazze’ye gidişi, Türkiye’nin bu meselede bir arabulucu rolü oynamaya hazır olduğunu gösteriyordu. Ancak Türkiye bunun için Clinton yönetiminin ikinci dönemini beklemek zorunda kalacaktır.¹⁵¹

2.1.2.2. Balkanlar:

Clinton yönetiminin ilk döneminde Balkanlardaki gelişmeler yönetimin ilgisini bu bölgeye çekerken bölgeyle olan yakın bağları dolayısıyla Türkiye ile olan ilişkileri de doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur diyebiliriz.¹⁵² Türkiye ve Amerika arasında bu bölgeye yönelik ikili ilişkiler ortak çıkarlara yönelik politikalarındaki bazı görüş ayrılıkları dışında sorunsuz gelişmiştir.

Türkiye ve Amerika, Yugoslavya’nın dağılması sonrası ortaya çıkan yeni Cumhuriyetleri ilk tanıyan ülkeler oldular. Ancak zamanla bu Cumhuriyetlerin ortaya çıkışıyla beraber bölgede etnik çatışmaların artışı bölge istikrarını ve

---

¹⁴⁹ “Uzun görüşmelerden sonra Amerika’nın da desteğiyle iki tarafça kabul edilen Filistin Özerklik İlkeleri Deklarasyonu (Oslo Süreci) ile İsrail, Filistin Kurtuluş Örgütü’nü Filistinlilerin resmi temsilcisi olarak tanıyor, barış karşılığında bazı topraklardan çekilmeyi kabul ediyor ve uzun vadede Filistinlilerin kendi yönetimlerini kabul edeceğini vadediyordu. Böylece Mısır’ın başkenti Kahire’de Gazze kenti ile Batı Şeria’daki Eriha’yı ilk Filistin özerk bölgeleri olarak onaylayan anlaşma imzalanmış ve zamanla birçok yerleşim birimi Filistin Özerk Yönetimine bırakılmıştır”. “...Ve Özerk Filistin Devleti Doğdu”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1994, s.9

¹⁵⁰ Haluk Geray, “Arafat Türkiye’den Destek Bekliyor”, **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1993, s.8

¹⁵¹ Bu dönemde Türkiye’nin olumlu çabalarına ve Filistin yanlısı politikalarına rağmen Filistin Kurtuluş Örgütü’nün Rumlarla işbirliği içinde olduğu da görülmüştür. Bülent Aras, **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997, s.154

¹⁵² Türkiye, Yugoslavya’nın dağılışıyla bağımsızlıklarını kazanan Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk’la iyi ilişkiler içine girmiş ve bu bölgedeki güç boşluğunu doldurmaya yönelik politikalar izlemiştir.

güvenliğini tehlikeye atar bir duruma geldi.¹⁵³ Özellikle Bosna-Hersek'teki etnik çatışmalar dünya kamuoyunda önemli bir yer aldı. Ancak gene de bu sorunun çözümü çeşitli nedenlerle gecikti. Buna rağmen hem Amerika hem de Türkiye, bölgedeki bu çatışmalara son vermek ve diğer Cumhuriyetlere sıçramasını engellemek konusunda işbirliği içinde olmuşlardır.¹⁵⁴ Bu yüzden bölgeye yönelik Türkiye-Amerika ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu dönemde ortaya çıkan Bosna-Hersek sorununun iki ülke ilişkilerine yansıtış biçimine bakmak önem kazanmaktadır.

2.1.2.2.1. Bosna-Hersek Sorunu:

Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılışı, Tito'nun yıllar süren dengeleyici politikalarının da sonunu getiriyordu. Birer birer bağımsızlığını kazanan Cumhuriyetler bu politikanın bir sonucu olarak birbirlerinden toprak talebinde veya diğer Cumhuriyetlerdeki ırkdaşlarıyla birleşme taleplerinde bulunmaya başlamışlardır. Bu taleplerden dolayı anlaşmazlık içine giren bazı Cumhuriyetler arasında silahlı mücadeleye varan gelişmeler de yaşanmıştır. Nitekim Bosnalı Sırlar da yapay bir Cumhuriyet olarak gördükleri Bosna-Hersek'i federal ordunun desteğiyle işgale başlamış ve burada "etnik temizliğe" varan gelişmeler yaşanmıştır. Cumhuriyet içinde yaşayan Hırvatların da bu kargaşadan yararlanarak Hırvatistan'la birleşmek istemeleriyle bu sorun kısa zamanda bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir nitelik kazanmış ve AB'nin bu sorunu çözmedeki başarısızlığı nedeniyle Amerika'nın devreye girmesine neden olmuştur. Bu yüzden Clinton yönetiminin ilk döneminde Bosna-Hersek sorunu önemli bir yer alırken Türkiye ile ilişkileri de etkileyen bir unsur olmuştur.

---

¹⁵³ Makedonya özel durumundan dolayı daha geç tanınmış. Yunanistan, Amerika'nın Makedonya Cumhuriyeti'ni resmen tanımasını "Washington tarafından atılmış hatalı bir adım" olarak nitelemiştir. **Ayın Tarihi** (10 Şubat 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.118

¹⁵⁴ "Özal's Tour of Balkans", **Keesing's Record of World Events**, Vol.39, Number.3, March 1993, s.39387

Clinton'ın seçim kampanyası sırasındaki nadir dış politika söylemlerinden biri de Bosna konusundaydı. Bu konuşmalarda Clinton, Amerika'nın Bosna'da, uluslararası topluluğun işbirliğiyle, BM çatısı altında güç kullanmaya hazır olduğu belirtiliyordu. Ancak 1993'de göreve gelen Clinton yönetimin Bosna ile nasıl baş edeceği konusunda pek de hazırlıklı olmadığı ortaya çıktı. Nitekim yönetimin ilk iki buçuk yılında başını ağrıtan dış politika konularından biri Bosna meselesi olmuştur diyebiliriz.¹⁵⁵

Dışişleri Bakanı Christopher, Senato'da yaptığı konuşmada “Sırlara karşı müdahale için müdahalenin Amerikan kamuoyuna anlatılması ve desteğin sürdürülmesi, müdahalenin başarılı olması gibi şartları sıralarken, Amerika'nın Sırlara karşı tek yanlı bir operasyonu göz ardı etmese de müttefiklerle beraber yapılacak bir harekatı tercih edeceğini” söylüyordu.¹⁵⁶ Clinton, yönetiminin başlarında Bosna Hersek Sorunuyla ilgili olarak silah ambargosunu kaldırmayı ve Amerikan hava gücünü kullanmayı da içeren “kaldır ve vur” (lift and strike) planı oluşturdu ve bu planı önde gelen Avrupa ülkelerinin liderleriyle görüşmesi için Dışişleri Bakanı Christopher'ı Mayıs 1993'de Avrupa'ya yolladı.¹⁵⁷ Ancak Avrupalı müttefikler, hem ambargoyu kaldırmanın savaşı uzatmaktan başka bir şeye yaramayacağı hem de Amerika'nın askerlerini karada kullanmak istememesini bahane göstererek bu plana muhalefet etmişlerdir. Müttefiklerin desteğini alamayan yönetimin Bosna'ya ilgisi de bir süreliğine azaldı. Aslında bu ilginin sönüp gitmesinin bundan başka nedenleri de vardır. Öncelikle Clinton'ın dış politika ekibi arasında da Bosna'ya müdahale konusunda tam bir fikir birliği oluşmamıştı. Örneğin Başkan Yardımcısı Al Gore ve BM Büyükelçisi Madeleine K. Albright, Clinton'a

---

¹⁵⁵ Richard N. Haass, “Fatal Distraction: Bill Clinton's Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No.108, Fall 1997, s.115; Clinton ve dış politika ekibinin Bosna politikasının ayrıntıları için Bkz: Sebastien Barthe, Charles-Philippe David, **Foreign Policy-Making in the Clinton Administration: Reassessing Bosnia and the “Turning Point” of 1995**, Quebec, Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Studies, 2004, s.1-16 (Çevrimiçi)
<http://www.dandurand.uqam.ca/download/pdf/isa2004/david-barthe.pdf> (5 Kasım 2005)

¹⁵⁶ **Ayın Tarihi** (27 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.85

¹⁵⁷ **Ayın Tarihi** (1 Mayıs 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.99

nazaran daha şahindiler ve hava saldırısının biran önce başlatılmasını istiyorlardı. Buna rağmen hiçbir zaman fiilen bir dış politika değişikliği için Başkanı da zorlamadılar. Ancak Bosna konusunu gündemde tutmaya da devam ettiler. UGD Anthony Lake'in de sıklıkla belirttiği gibi, Bosna sorunu hallolmadan dış politikada başka hiçbir şey yapılamazdı ve dış politika söz konusu olduğu müddetçe, yönetim her şeyden önce Bosna'yı ele almalı ve biran önce çözüme kavuşturacak her türlü girişimde bulunulmalıydı. Yönetimin güvercin kanadını oluşturan Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher ve Savunma Bakanı Les Aspin ise savaşın diplomatik bir yolla çözümlenmesini daha doğru buluyorlar, bu yüzden de Amerika'nın aceleci olmamasını istiyorlardı. Genelkurmay Başkanı Colin Powell ise hava saldırısının ancak bir kara gücüyle desteklendiğinde başarılı olacağını iddia ediyordu. Ayrıca Clinton'ın daha çok ekonomik sorunlarla mücadele içine girmesi ve Kongre'nin bir dış müdahaleye sıcak bakmaması da bu müdahaleyi geciktiren nedenlerdendir.¹⁵⁸

Bosna'daki bazı trajik hadiselerin ardından medyanın ilgisinin artışı¹⁵⁹ ve Sırp Parlamentosu'nun Vance-Owen planını reddetmesi üzerine Clinton'ın silah ambargosunun tek taraflı olarak kaldırılabilmesi veya Sırlar'a hava gücüyle tepki gösterebileceği yönündeki açıklamalarına rağmen bu söylem fiiliyata dönüşmemiştir. Clinton, bu pasif tavrı nedeniyle hem Amerika'da hem de Amerika dışında sert eleştirilere maruz kaldı. Ülke içinde özellikle Senatör Robert J. Dole'un Bosna'ya karşı politikaların belirginleşmesi yönündeki çabaları da sonuç vermedi. Ancak bu süre boyunca askeri bir güç kullanılmasa da silah ambargosunun delinmesine göz yumuldu.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Barthe, David, **a.g.e.**, s.5; David Halberstam, **Barış Zamanı Savaş: Bush, Clinton ve Generaller**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001, s.203-204

¹⁵⁹ Jonathan Clarke, Clinton yönetiminin Balkanlardaki etkisini bu bölgedeki amaçların derin siyasi analizden çok medyanın uyarılarına bağlar. Bir bakıma medyanın zaferi olarak görür. Clarke, **a.g.e.**, s.63

¹⁶⁰ Cyrus Vance ve Lord Owen ve tarafından ortaya atılan Vance-Owen planı, doğrudan silahlı müdahaleyi öngörmediği için Türkiye tarafından da destek görmüyordu. Türkiye'ye göre Vance-Owen ve onun değiştirilmiş biçimi olan ve Bosna-Hersek'i üç etnik bölgeye ayıran Cenevre planı gibi girişimler Sırlara zaman kazandırmanın dışında bir sonuç doğurmayacaktı. **Ayin Tarihi** (6 Mayıs 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.113

Ocak 1994'te Amerikan Senatosu, Bosna-Hersek'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasını öngören karar tasarısını kabul ediyor ve "Müslüman hükümetinden talep geldiği takdirde Amerika, askeri yardımı yerinde bularak talep edilecek malzemeyi uygun şekilde sağlamalıdır" diyordu.¹⁶¹ Bunun dışında NATO'da da Bosna'ya müdahale konusunda alınan bir ultimatoma kararının ardından Clinton, Sıpların NATO kararına uymaması durumunda düzenlenecek bir hava hareketine ülkesine ait uçakların da katılabileceğini belirterek halkından buna hazır olmalarını istedi.¹⁶²

1995'te Clinton yönetiminin Bosna politikası, tereddüt ve hüsrandan bir atılıma dönüştü. Buna dış faktörler kadar iç faktörler de neden olmuştur diyebiliriz. Clinton yönetiminin kıdemli danışmanları Bosna konusunun gündeme getirilmesinin, yaklaşan seçim döneminde tam zamanı olduğunu düşünüyorlardı. Clinton da 1996 seçim kampanyasına büyük bir dış politika başarısıyla girmek istiyordu. Yani eğer Clinton bu konuda bu kadar hazır ve istekli olmasaydı ve Kongre bir tolerans göstermeseydi Amerika, 1995 yılında bu meselenin çözümünde aktif bir politika izleyemezdi diyebiliriz.¹⁶³

Gene de Clinton yönetimi, Bosna'da yalnızca hava kuvvetlerini kullandı ve Sıpları görüşmeye ikna etmek için dolaylı yollardan Hırvatları ve Bosnalı Müslümanları destekledi. Bosna'daki askeri varlığını, diğer NATO müttefiklerinden

---

¹⁶¹ **Ayın Tarihi** (28 Ocak 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.75

¹⁶² **Ayın Tarihi** (10 Şubat 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.116-117

¹⁶³ Barthe, David, **a.g.e.**, s.10-11; "Clinton on U.S Role in Bosnia Peacekeeping Mission" (November 27, 1995), **Historic Documents of 2003**, Cumulative Index (1991-1995), Washington, Congressional Quarterly Press, 1996, s.717-726; Ed. Ann O'Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, "Bosnia Policy", **Congress and The Nation**, Vol.IX, 1993-1996, Washington, CQ Press, 1998, s.224-228; Clinton, Bosna hükümeti için 100.000.000\$ askeri yardımı için yetki verdi. Bu yardım görüşmelerinde Temsilciler Meclisi'nde, insani yardımı engelleyen (abluka uygulayan) herhangi bir devlete de ekonomik ve askeri yardımın durdurulması koşulu da tartışılmıştır. Bu tartışmada yeralmasa da bu tartışmanın asıl öznesi Türkiye ve Ermenistan'a uyguladığı ablukayı diyebiliriz. Bkz.: **1995 Armenia: Republican Blok Dominates Election**, (Issue Date:September 28, 1995), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

daha çabuk azalttı.¹⁶⁴ Buna rağmen Bosna’da bir barışın sağlanmasında Amerika’nın etkisi, özellikle Avrupalıların başarısızlığı düşünüldüğünde, çoktur diyebiliriz. Nitekim Bosna’daki savaş sona erdi ve Clinton, Dayton Anlaşması görüşmelerinde mültecilerin evlerine dönmelerine izin verileceği, insanların Bosna’da özgürce hareket edebilmeleri ve insan haklarının korunabilmesi için bağımsız bir komisyon kurulacağı ve savaş suçlularına siyasi yasak getirileceği garantisini verdi. Böylece Richard Holbrooke’un çabalarıyla da Aralık 1995’te Dayton Anlaşması imzalandı. Bazı çevreler Clinton’ın bu gecikmiş müdahalesini “İslam dünyasındaki imajını düzeltmek” için kullandığını söylüyordu. İzzetbegoviç’in Clinton için “Amerika’nın aydınlık yüzü” tabirini kullanması bu tezi doğruluyordu.¹⁶⁵ Clinton yönetimi savaş sonrası Bosna’nın yeniden yapılandırılması, ulusal demokratik kurumlarının oluşturulması ve güvenlik güçlerinin oluşturulup eğitilmesi aşamasında da öncelikli rolü üstlenmiştir.¹⁶⁶

Bosna meselesinde Türkiye, Amerika ile müdahalenin zamanlaması dışında tam bir işbirliği içinde olmuştur diyebiliriz.¹⁶⁷ Türkiye de Bosna-Hersek’teki savaşın durdurulması amacıyla hem diplomatik hem de askeri girişimlerin hepsinde olmuş ve AGİT, Avrupa Konseyi, BM, NATO, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve diğer uluslararası örgütler nezdinde her zaman meseleyi gündemde tutmuştur. Özellikle Balkanlardaki gezisinin ardından Clinton’a mektup yazan Turgut Özal, “Bosna-Hersek konusunda daha sert bir tavır sergilenmesini isteyerek Hristiyan-Müslüman kutuplaşmasının bölge dışına taşımalarının dünya barışı ve istikrarı için de tehlike

---

¹⁶⁴ 1996’da 27.000 Amerikan askeri (IFOR) hizmet verirken bu sayı 1997’de 8.500’e (SFOR) inmiştir. Remarks on the Peace Process in Bosnia and Exchange With Reporters (December 18, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2073; Maynes, “A Workable Clinton Doctrine” a.g.e., s.8; Stephen M. Walt, “Clinton’ın Dış Politikasına Koşullu İki Övgü”, **Avrasya Dosyası (ABD Özel)**, Cil.6, Sayı.2, Yaz 2000, s.144

¹⁶⁵ Remarks at the Signing Ceremony for the Balkan Peace Agreement in Paris (December 14, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2184-2186; Marshall Freeman, “Clinton’s Debacle in Bosnia”, **Bosnia Report**, Bosnian Institute (Çevrimiçi) <http://www.bosnia.org.uk/bosrep/juloct96/clinton.cfm> (23 Haziran 2005)

¹⁶⁶ Remarks on the Peace Process in Bosnia and Exchange With Reporters (December 18, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2071

¹⁶⁷ Özal’ın Amerika gezisinde gündeme gelen Bosna-Hersek sorunu konusunda Clinton, Türkiye ile birlikte hareket etmek istediklerini söylemiştir. **Ayın Tarihi** (Şubat 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.78

yaratabileceğini” bildiriyordu.¹⁶⁸ Bunun dışında Özal, Bosna Hersek’e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması ve saldırgan karşı uluslararası güç kullanma tehdidinin gerekliliğini de ortaya atmıştır ve hatta Başkan Clinton’a Washington’da Türk askerinin duruma müdahalesini açık bir şekilde teklif etmesine rağmen bu gerçekleşmemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin de Amerika, Rusya, Fransa ve Alman dışişleri bakanlarına birer mektup göndererek Türkiye’nin Bosna-Hersek ile ilgili olarak asker gönderme konusunda dışlanmasına anlam veremediğini belirtiyor ve Türkiye’nin Bosna-Hersek’e asker gönderme konusunda istekli olduğu bir kez daha BM’ye bildiriliyordu.¹⁶⁹ Ancak Türk askerinin Bosna’ya gidişi Amerika’nın askeri müdahalesinin bitiminde Ekim 1995 tarihinde Dayton Barış Anlaşması’nın imzalanması ve savaşın durması sonrasında ve Amerika’nın desteği ile mümkün olmuştur.¹⁷⁰

Türkiye, müdahale boyunca da BM Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Yugoslavya ile ticari ilişkilerini kesmiş, büyükelçisini çekmiş ve Adriyatik’teki BAB ablukasına firkateynleriyle ve NATO çerçevesinde Bosna üzerindeki uçuşa yasak bölgenin denetimine savaş uçaklarıyla katılmıştır. Yunanistan’ın itirazına rağmen Bosna’da konuşlandırılan BM Koruma Kuvveti’ne (UNPROFOR) de katılmış ve Dayton Barış Anlaşması’nın uygulanabilmesi için oluşturulan NATO güçleri IFOR (International Fellowship of Reconciliation) ve SFOR’a (The Stabilisation Force) birlik göndermiştir. Bosna-Hırvat çatışmalarının sona erdirilip bir Boşnak-Hırvat Federasyonu oluşturulmasına yönelik anlaşmanın Washington’da imzalanmasında da aktif rol oynamıştır.¹⁷¹ Türkiye ayrıca Mültecileri kabul ederek ve bölgeye tıbbi ve insani yardım malzemesi göndererek insani yardımda bulunmuş

---

¹⁶⁸ **Ayın Tarihi** (10 Mart 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993 s.192

¹⁶⁹ **Ayın Tarihi** (23 Şubat 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.153

¹⁷⁰ Türkiye’nin savaş sırasında Boşnaklara silah yardımında da bulunduğu dönemin Genelkurmay başkanı Doğan Güreş’in daha sonraki açıklamalarından anlaşılmaktadır.

Ramazan Gözen, “Dışarıya Asker Gönderme Kararının Felsefesi ve Pratiği:Ulusal Güvenlikte Sınır”, **Radikal**, 8 Kasım 2001, s.9; **Press Briefing by Samuel Berger and General Howell on President Bosnia Visit** (January 11, 1996), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi.

¹⁷¹ **Ayın Tarihi** (17 Mart 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.219

ve Dayton anlaşması uyarınca Amerika tarafından yürütülen “eğit ve donat” programında Bosna’daki Müslüman ordunun eğitiminde önemli rol oynamıştır¹⁷²

2.1.2.3.Kafkaslar ve Orta Asya:

Amerika ve Türkiye’nin Kafkaslar ve Orta Asya’daki dış politika amaçları büyük oranda paraleldi. SB’nin dağılışıyla ortaya çıkan yeni ülkeleri ilk tanıyan ülkeler olmaları dışında her iki ülke de Soğuk Savaş sonrası bölgede Rusya’nın tekrar etkili bir güç olarak ortaya çıkmasının engellenmesi ve burada ortaya çıkan bu yeni ülkelerin demokratik, laik ve Batı yanlısı bir politika izlemelerinin sağlanması yönünde ortak çaba harcamışlardır. Clinton yönetimi, bu amaçla bölgedeki ülkelere ekonomik ve siyasi reformların uygulanması ve sonuçta başarılı olması için her türlü desteği taahhüt ederken-bu ülkelerin AGİT’e ve NATO’nun BİO girişiminin içinde yer almalarını sağlamış ve bazı ülkelere kalkınma yardımları adı altında ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur-Rusya’nın etkisinin uzun vadede azalacağını düşünerek bu etki boşluğunu İran ve Suudi Arabistan’a karşı Türkiye’nin doldurması yönünde çaba göstermiştir. Çünkü Amerika için Türkiye’nin laik, demokratik siyasi yapısı ve piyasa ekonomisi bu ülkeler için çok önemli bir model oluşturmaktaydı. Bölge ülkeleri için “Türkiye modeli”¹⁷³ nin desteklenmesi Türkiye’ye yeni avantajlar da sağlıyordu. Bu bölgelerdeki yeni ülkelerin asker, polis ve diplomatik personellerinin çoğu Türkiye’de eğitilmiş, Türkiye’den çok sayıda eğitmen bu ülkelere gönderilerek buralarda okullar açılmıştır. Buna benzer işbirliği olanakları çeşitli alanlarda devam etmiştir. Ancak zamanla hem uygulamalardaki aksaklıklar hem de bölge ülkelerinin Rusya’dan sonra yeni bir ağabey istemediklerini anlamaları ile bu modele destek azalınca ilgi de kayboldu gitti.¹⁷⁴

¹⁷² Şule Kut, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri”, Ed. İsmail Soysal, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Sempozyuma Sunulan Tebliğler 15-17 Ekim 1997), 1999, s.395-396

¹⁷³ Türkiye’nin Orta Asya’da model olduğu söylemi Özal tarafından da sık sık zikrediliyor ve Türkiye’nin bu misyonu üstlendiği ilan ediliyordu. **Ayın Tarihi** (26 Ocak 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.50

¹⁷⁴ İdris Bal, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerde Model Olarak Yükselişi ve Amerikan Onayı”, **Avrasya Etüdüleri** , Sayı.18, Sonbahar-Kış 2000, s.130-131; Ermenistan’la olan sorunlar yüzünden bu ülke bu girişimlerin dışında tutulmuştur.

Bu başarısızlık üzerine Amerika, özellikle de Talbott'un başını çektiği dışişleri ekibi bölgede istikrarın sağlanması için Rusya'nın eski SB ülkelerini kapsayacak Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) girişimine sıcak bakmaya başlamış, Türkiye'nin de bu girişimi izlemekten başka çaresi kalmamıştır. Ancak Clinton'ın 17 Ocak 1994'teki Moskova gezisinde Rusya'nın Amerika gibi bir Monroe Doktrini'ne hakkı olduğu ve Amerika'nın Panama ve Granada'ya müdahalesi gibi, Rusya'nın da yakın Cumhuriyetlere iç nizamı sağlamak üzere müdahale hakkı bulunduğunu söyleyerek, Gürcistan'daki Rus müdahalesini desteklemesi, Azerbaycan ile Ermenistan arasında sorun olan Yukarı Karabağ'a asker gönderme isteklerine evet denmese de hayır denmeyişi Amerika'nın Rusya politikasında köklü bir değişikliği gösteriyordu ki bu köklü değişiklik Türkiye'yi bölgeye yönelik politikalarında zora sokmuştur diyebiliriz.¹⁷⁵ Ancak Amerika aynı zamanda bölgedeki enerji kaynaklarının istikrarlı ve güvenilir şekilde sevkiyatına da önem veriyor ve özellikle Rusya ve İran'ı devre dışı bırakacak bir güzergahı-ki bu güzergah Türkiye'den geçecekti- hem bölgedeki petrol sahibi ülkelere hem de petrol şirketlerine kabul ettirmek için yoğun çaba harcıyordu.

2.1.2.3.1. Enerji Politikaları:

Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervlerinin çıkartılıp dünya pazarlarına ulaştırılması Clinton döneminin dış politika amaçlarından biri olmuş ve bu konuda özel çaba harcanmıştır. Özellikle bu politikayı oluşturmak ve yürütmek için Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott başkanlığında, Hazar petrol ve gaz rezervleriyle ilgili Amerikan şirketleri arasında politikanın şekillenmesinde teknik, ticari, diplomatik açıdan yardımcı olacak bir çalışma grubu oluşturulmuştur.¹⁷⁶ Clinton, izlenen bu politikayla, bölgedeki yeni ülkelerin bağımsızlığını, egemenliğini sağlamlaştırmayı ve ekonomilerini yükseltmeyi, Amerikan ve diğer şirketler için

¹⁷⁵ Kamran İnan, "2000'in Eşiğinde Türk Dış Politikasının Acil Meseleleri", **Türkiye Günlüğü**, No.32, Ocak-Şubat 1995, s.29

¹⁷⁶ **Fact Sheet on Pipeline II** (November 17,1999)
(Çevrimiçi) <http://www.clintonfoundation.org/legacy/111799-fact-sheet-on-pipeline-b.htm> (25 Ekim 2005)

ticari fırsatları arttırmayı, bu ülkeler arasında ekonomik bağın tekrar oluşturularak bölgesel sorunlara son vermeyi ve enerjinin güvenliğini sağlamayı amaçlıyordu. Türkiye'nin de benzer çıkarları dolayısıyla bu konuda işbirliği içinde olunmuştur.¹⁷⁷

1995 yılında Clinton yönetiminin Hazar havzasındaki petrol ve gaz rezervlerinin dünya pazarlarına taşınmasını sağlayacak boru hattı politikası, bir tek hatta bağlı kalmadan çok çeşitli boru hattı rotalarını desteklemektir. Bu amaçla “erken petrol” için iki boru hattının inşasına karar verildi. Kasım 1997’de Rusya Novorossisk ve Nisan 1999’da Gürcistan Supsa, Azerbaycan’dan çıkacak erken petrolün taşınmasını sağlayacak boru hatları olarak düşünüldü. Erken petrol için bu hatlar düşünülürken, ana petrol hattı olarak Azerbaycan’ın Hazar kıyısından başlayıp Türkiye’nin güney kıyısında biten Bakü-Ceyhan boru hattına destek verildi. Çünkü Bakü-Ceyhan boru hattı, Rusya’nın enerji boru hatları üzerindeki tekelinin kırılması ve bölgedeki ülkelerin bu ülkeye bağımlılığının azaltılması açısından önem arz ediyordu.¹⁷⁸

2.1.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular:

İki ülke arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş sonrası dönemde bazı değişimler gösterdiği ve olumlu ya da olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir gerçek. Ancak bu dönemde Soğuk Savaş döneminde de ilişkilerde sorun yaratan bazı konuların aynı şekilde devam ettiğini ve ilişkileri zora soktuğunu söyleyebiliriz. Bu konular arasında Türkiye’yi en çok rahatsız eden ve Amerika’daki lobicilik faaliyetleri yüzünden çözümünde zorlandığı Yunanistan’la ilişkiler ve Kıbrıs sorunu ile Ermenistan’la ilişkiler ve “soykırım” sorunu olmuştur. Güçlü Rum ve Ermeni lobisinin özellikle Kongre üzerindeki etkisi lobicilik konusunda pek de etkili olmayan Türkiye’yi kendini ifade etme konusunda başarısız kılmıştır. Bu yüzden Clinton döneminde de bu sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulma çabası devam etmiştir diyebiliriz.

---

¹⁷⁷ A.e.; Mehmet Ögütçü, “The Turkish-U.S Strategic Partnership: Broadening and Deepening in the 21st Century”, **Prepared for Foreign Policy Review**, California, June 2000, s.4 (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkischeconomy/ogutcu5.pdf> (4 Nisan 2006)

¹⁷⁸ A.e.

2.1.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu:

Bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında “Ege sorunları” olarak adlandırılan karasuları, kıta sahanlığı, uçuş bildirim bölgesi (FIR/ Flight Information Region) hattı, aidiyeti belli olmayan kayalık ve adacıklar ve adaların silahlandırılmasına yönelik sorunlar-Yunanistan sadece kıta sahanlığını görüşülebilir bir sorun olarak görmektedir- çözümsüzlüğünü devam ettirmiştir.¹⁷⁹ Türkiye, bu sorunların karşılıklı görüşmelerle çözülebileceğini söylerken Yunanistan, sorun olarak nitelendirdiği kıta sahanlığı konusunun Uluslararası Adalet Divanı’nda (UAD) görüşülerek çözüme bağlanmasında ısrar ediyordu. 1995 yılında Yunanistan’ın 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ni (UNCLOS/ United Nations Oceans and Law of the Sea) onaylamasıyla iki ülke arasındaki gerginlik daha da artmıştır. Bunun üzerine Türkiye, Ege’de kendi hak ve çıkarlarına karşı tek taraflı bir eylemi meşru kabul etmeyeceğini bildirmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), hükümete böyle bir durumda gerekli önlemleri alması için tam yetki vermiştir.¹⁸⁰

Amerika, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğin arttığı bu dönemde de bu sorunlarda arabulucu rolüne ve dengeleyici politikalarına devam etmiş ve her iki ülkeyi de küstürmemeye çalışmıştır.¹⁸¹ Çünkü Soğuk Savaş sırasında NATO’nun güneydoğu kanadının zayıflamasını önleme amacı, bu dönemde yerini Doğu Akdeniz’deki istikrarın devamının sağlanması amacına bırakıyordu. Bu yüzden bu iki ülkenin sorunsuz ilişkiler içinde olması bu dönemde de önemini korumuştur. Ancak belli dönemlerde Amerikan dış politikasında belirleyici bir unsur olmaya devam eden Rum lobisinin yoğun çabalarından dolayı bu denge bazen Yunanistan

---

¹⁷⁹ Bu sorunlara yönelik ayrıntılı bilgi için Bkz: Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan&Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul, Der Yayınları, 2000 içinde s.319-342; Şule Kut, “Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”, Ed. Faruk Sönmezoğlu , **Türk Dış Politikasının Analizi**, üçüncü basım, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.511-521

¹⁸⁰ “Ratification of UNCLOS”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.41, Number.6, June 1995, s.40617;Türkiye, UNCLOS’un karasuları ve adalara ilişkin hükümlerinin Ege Denizi’ni doğrudan ilgilendirdiği ve Türk tezine uygun olmadığı için imzalamamıştır. UNCLOS’un tam metni için Bkz: (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (24 Nisan 2005)

¹⁸¹ Digest of Other White House Announcements (January 30, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.154

lehine değişmiştir diyebiliriz. Bu daha çok lobinin Kongre üzerinde etkin olmasından dolayı Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımlar söz konusu olduğunda daha belirgin bir hal almıştır.

Clinton yönetiminin bu ilk döneminde, Amerika'nın Ege'de "güven artırıcı önlemler" geliştirme çabalarına rağmen tam bir başarı sağlanamasa da bu dönemde ortaya çıkan ve iki ülke arasında gerilim yaratan olaylarda araya girilerek taraflar yatıştırılmaya çalışılmıştır diyebiliriz.¹⁸² Nitekim bu iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren gelişmelerden ilki Ege Denizi'nde Türkiye'nin Kardak, Yunanistan'ın İmia olarak adlandırdığı küçük bir kayalık yakınlarında Türk bandıralı bir yük gemisinin 25 Aralık 1995 günü karaya oturmasıyla başlayıp, geminin kurtarılması aşamasında bu kayalığın kimin karasularında olduğu sorunuyla devam eden gelişmelerin kısa sürede iki ülke basını aracılığıyla tırmandırılması ve kayalığa iki ülke bayraklarının dikilmesi yarışı ile savaşın eşiğine gelinmesiydi. Bu durumun ciddi boyutlara ulaşması üzerine NATO ve BM'nin yanında Clinton da Dışişleri Bakanı Warren M. Christopher ve Savunma Bakanı William Perry ile birlikte durumu yatıştırmak amacıyla devreye girmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda kayalıklara iki ülke tarafından asılan bayraklar indirilerek askerler bölgeden ayrılmıştır. Richard C. Holbrook da her iki ülkeyi de ziyaret ederek Amerika'nın bu sorunun halledilmesi için taraflar arasında biran önce görüşmelerin başlamasını istediğini tekrarlıyordu.¹⁸³

Kardak krizi üzerine Türkiye atağa geçerek, Ege'deki bu tür adacık ve kayalıkların envanterini çıkarttı ve bu bölgelerin "gri alanlar" olduğu ve

---

¹⁸² **Ayın Tarihi** (11 Kasım 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1994, s.97

¹⁸³ "Territorial Dispute with Greece", **Keesing's Record of World Events**, Vol.42, Number.1, January 1996, s.40923; Remarks Prior to a Meeting With Congressional Leaders and an Exchange With Reporters-İmia/Kardak Islet (January 30, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.132; **Greece and Turkey End Island Dispute: Military Threat Prompts U.S. Intervention** (Issue Date: February 08, 1996), İstanbul:Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi; 1997'de Kongre, Kardak'ın Yunan egemenliğinde olduğuna yönelik bir karar almıştır. "Expressing the Sense of the Congress Regarding Turkey's Claim of Sovereignty to the Islets in the Aegean Sea Called İmia by Greece and Kardak by Turkey", **H.CON.RES.188, 105th Congress, 1st Session (November 7, 1997)**, The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.+Con.+Res.+188> (12 Mart 2006)

Yunanistan'ın bu alanlarda hak iddia edemeyeceği tezini ortaya attı. Ancak Yunanistan'ın AB'yi sorunun içine almaya çalışması ve Clinton'ın sorunun UAD'da çözülmesi gerektiğini belirtmesi üzerine¹⁸⁴ dönemin başbakanı Mesut Yılmaz 24 Mart 1996'da Türkiye'nin Yunanistan'la olan sorunların kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturulmasından yana olduğunu, bu çözüm aşamasında üçüncü taraf çözüm yöntemlerine de açık olduklarını (arabuluculuk, hakemlik, Uluslararası Adalet Divanı), iki ülke arasında ivedilikle güven arttırıcı önlemlerin alınmasını desteklediklerini ve iki ülke arasında ilişkilere yön verecek anlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu bildiriyordu. Ancak bu girişim de bir sonuç vermedi.¹⁸⁵

Bu gelişmelerin ardından NATO tatbikatı planları çerçevesinde Yunanistan'ın tatbikata Girit yakınlarındaki Gavdos(Keçi) Adası'nın da dahil edilmesini istemesi üzerine Türkiye, bu adanın da statüsünün tartışmalı olduğunu dile getiriyor ve Yunanistan'ın bir oldu bittisine izin verilmeyeceği belirtiliyordu. Bu gelişmeler Kardak krizi kadar basında yer almasa da iki ülke ilişkilerinde yeni bir gerginlik yaratmıştır. Ancak Keçi adasının uzaklığı Türk tezinin savunulmasını engelleyen bir unsurdu. Nitekim Amerika'nın bu sorunun yanlış anlaşmadan kaynaklandığı ve bu adanın Yunan adası olduğunu söylemesiyle sorun sonuçlanmış oldu.¹⁸⁶

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege sorunları yanında Batı Trakya sorunu ve Patrikhane ve Ruhban okuluna yönelik sorunların devam ediyor olmasına rağmen¹⁸⁷ daha öne çıkan Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu dönemde Yunanistan'da seçimleri kazanarak başbakan olan Andreas Papandreou'nun Güney Kıbrıs Rum

---

¹⁸⁴ Bu dönemde Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos, "AB üyesi ülkelere karşı saldırgan davranan ülkelerle AB'nin dostça ilişki içinde olması imkansızdır" diyor ve Yunanistan, Türkiye'ye yapılacak olan AB yardımlarına engel oluyordu. **Other European News: Clinton Seeks End to Aegean Dispute** (Issue Date:April 11,1996), İstanbul:Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

¹⁸⁵ **A.e.**; "Continuing Tension with Greece", **Keesing's Record of World Events**, Vol.42, Number.3, March 1996, s.41014; Ed. Oran, **a.g.e.**, s. 464-468

¹⁸⁶ **A.e.**, s.469-470; Kut, **a.g.e.**, s.515

¹⁸⁷ Amerikan Kongresi, 1997 yılında Patrikhane ve Ortadoxlara karşı Türkiye'de yapılan haksızlıklara dikkat çekilerek Türk Hükümeti'nden bunlara karşı önlem alınması istenmiştir. "Concerning the Protection and Continued Livelihood of the Eastern Ortadox Ecumenical Patriarchate", **H.CON.RES.6, 105th Congress, 1st Session** (January 9, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.CON.RES.6.IH> (12 Mart 2006)

Yönetimi (GKRY) ile ilişkileri “ortak savunma doktrini” çerçevesinde şekillendirmeye başlaması üzerine Türkiye’nin de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile olan ilişkilerinde daha sıkı bir bağ kurmaya başlaması ve hatta taraflar arasında bir “özerklik anlaşması”nın imzalanması yönünde girişimlerin olması iki ülke arasında var olan Kıbrıs sorununun daha da tırmandırılmasına yol açmıştır.

Clinton’ın iktidara geldiği dönemde iyice sarpa saran bu sorunun çözümüne yönelik çabaları Birleşmiş Milletler Genel Sekreterleri (BMGS)’nin faaliyetlerini desteklemekten öteye gitmemiştir diyebiliriz.¹⁸⁸ Gerçekten de Clinton yönetimi, bu dönem boyunca taraflar arasındaki görüşmelerin devamını ve Kıbrıs sorununun çözümü konusunda BMGS Butros-Butros Gali’nin hazırladığı “güven artırıcı önlemler” paketinin taraflarca kabul edilmesini sağlamak için uğraşmıştır.¹⁸⁹ Gali, 1993 yılında ortaya attığı bu belge ile “Maraş ve Lefkoşa uluslararası havaalanının iki toplumun yararına açılması ve iki toplum arasındaki temas ve işbirliğinin sağlanmasını” istiyordu.¹⁹⁰ Bu amaçla Clinton, 9-11 Ocak 1994 tarihleri arasında Brüksel’de hem Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreou hem de Türkiye Başbakanı Tansu Çiller’le Kıbrıs konusunu tartışmış ve her iki liderden de bu sorunun çözümünü ve görüşmelerin devamı için gerekli çabayı göstermelerini istemiştir.¹⁹¹

Buna yönelik görüşmelerde Türk tarafı, iki taraf arasında güven ortamını arttırmayı amaçlayan böyle bir anlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu söylese de bu

---

¹⁸⁸ Letter to Congressional Leaders Reporting on the Cyprus Conflict (January 24, 1994), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s. 146;

¹⁸⁹ Clinton’ın bu yöndeki çabaları Kongre tarafından da desteklenmiştir. “Whereas the United States and Cyprus have Close, Longstanding Ties” **H.CON.RES.186, 103d Congress, 1st Session** (November 21, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.CON.RES.186.IH>: (12 Mart 2006); **Aynı Tarihi** (25 Ocak 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1994, s.65; Bu konuda özellikle Kıbrıs Türk tarafına büyük baskılar yapılıyordu. Christopher, “Kıbrıs Türk tarafı paketi reddetmeyi sürdürürse daha da fazla yalnızlığa itileceğini anlamalıdır” diyerek Türk tarafına gözdağı vermeye çalışmıştır. Fuat Kozluklu, “Clinton’dan Sert Çıkış”, **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1993, s.8

¹⁹⁰ **KKTC Meclisi’nin 31 Temmuz 1992 Kararı ve Güven Yaratıcı Önlemler** (Çevrimiçi) <http://trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/TARIH/tarih.htm> (5 Nisan 2006)

¹⁹¹ Letter to Congressional Leasers Reporting on the Cyprus Conflict (April 18, 1994), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.835

pakete sürekli yeni unsurların eklenmesinden de son derece rahatsızdı ve bu şekilde bir sonuca ulaşamayacağı Amerikan'ın Kıbrıs Özel Koordinatörü Robert Lambe'ye de iletilmişti. Görüşmeler sonunda bir anlaşma sağlanamadı. Rum tarafının olumsuz tutumuna rağmen Gali, bu çözümsüzlükten Türk tarafını sorumlu tutuyordu.¹⁹²

Clinton yönetimi Kıbrıs'taki bu çözümsüzlük üzerine özellikle Lefkoşa Havaalanının kullanımını ve diğer bazı hususları içeren öneriler sunarak katkıda bulunmaya çalışmıştır. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Koordinatörü Robert Lamb'ın sunduğu yeni öneriler şunları kapsıyordu:

- BM, Lefkoşa Uluslararası Havaalanı'nda gümrük almaktan vazgeçecek, gümrük alma yetkisi taraflara devredilecek

- Kıbrıs Türk Hava Yolları ve Kıbrıs Hava Yolları Lefkoşa Havaalanı'ndan eşit şekilde yararlanacak. Buradan yapılacak uçuş sayısı ve gidilecek yerler hakkında eşitlik ilkesi gözetilecek

- Rumların Maraş'a geçişte kullanacağı iki noktada sivil Türk polislerine gözetleme yetkisi verilecek

- Kıbrıs Türk Havayolları'nın direkt uçuş yapabilmesi için 3 ülkeyle anlaşma imzalanacak

- BM ve AB'nin yardımları Kıbrıs Türk tarafına Rum yönetimi kanalıyla değil doğrudan doğruya verilecek

- Maraş'ta hiçbir tarafın öncelikli hakkı olmayacak, istihdam konusunda eşitlik sağlanacak.¹⁹³

---

¹⁹² **Ayın Tarihi** (4 Nisan 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.13

¹⁹³ Hüseyin Alkan, "ABD, Kıbrıs'ta Ağırlığını Koydu", **Hürriyet**, 18 Mayıs 1994, s.16

Rum tarafının sıcak bakmadığı bu önerilerden sonra Ocak 1995 tarihinde Amerika'nın Kıbrıs Özel Temsilcisi Richard Beatte, Clinton'ın "iki bölge, iki toplumlu, içinde iki siyasi topluluğun tek bir devlet olarak yaşayabileceği bir federasyon kurulmasını desteklediğini" Denktaş'a ilettiler.¹⁹⁴ Bu yöndeki talep daha sonra Çiller'in Amerika gezisinde Clinton'la yaptığı görüşmesinde de tekrarlandı.¹⁹⁵ Ancak daha sonra Amerika, İngiltere ile birlikte Kıbrıs Türklerinin toprak oranlarının %25'e indirilmesi karşılığında Türkleri anayasal konularda tatmin edilmesine yönelik bir plan ortaya atmış ve bu plan Türk tarafınca kabul edilmemiştir.¹⁹⁶

Kongre de bu dönemde Kıbrıs sorununu her zaman gündemde tutmuş ve çoğu zaman Ada'da bulunan Türk askerleri dolayısıyla Türkiye'nin Ada'nın 1/3'ünde işgalci olduğu tekrarlanırken, iki toplumu birbirinden ayıran "Yeşil Hat" da Berlin duvarına benzetilmiştir.¹⁹⁷ Hatta Kıbrıs sorunu -daha önce de bahsedildiği gibi- bu dönemde Amerikan yardımları için bir ön koşul olarak sık sık Türkiye'nin önüne getirilmiştir. Bunda Amerika'daki Rum lobisinin faaliyetlerinin başarısı neden gösterilebilir.¹⁹⁸

Amerika'nın Kıbrıs sorunundaki bu pasif yaklaşımı ve başarısızlığı AB'nin bu sorunda daha aktif bir rol almasına neden oluyordu. Zaten GKRY'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunması ve 30 Haziran 1993'te

---

¹⁹⁴ Uslu, "Kıbrıs Sorunu", Ed. İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.309

¹⁹⁵ **Press Briefing on Meeting With PM Ciller by Ambassador Marc Grossman and Richard Holbrooke** (April 19, 1995), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi.

¹⁹⁶ Bu planda Kıbrıs Türklerine bırakılacak toprak oranı %25'e kadar indiriliyor ve Ada'nın bazı kesimlerinde dört kanton kurulması öngörülüyordu. **Aynı Tarihi** (27 Mayıs 1995), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1995, s.136

¹⁹⁷ David E. Bonior, "End Turkey's Occupation of Cyprus" , **Congressional Record**: September 25, 1995, s.1836-1837

¹⁹⁸ "To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies With Its Obligations", **HR. 3475, 103d Congress, 1st Session** (November 9, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.RES.3475.IH>: (12 Mart 2006); "To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies With Its Obligations", **S. 2300, 103d Congress, 2d Session** (July 20, 1994) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:S.300.IS>: (12 Mart 2006)

Avrupa Komisyonu'nun konuya ilişkin olumlu görüşünü açıklamasıyla sorunun boyutu da değişmişti.199 Türkiye için GKRY'nin AB üyeliğine kabulü KKTC'nin varlığını tümten reddetmekti ve böyle bir durumda Türkiye'nin ısrarla savunduğu iki kesimlilik, egemenlik ve Türkiye'nin askeri güvencesi gibi unsurlar da anlamını yitirecekti.200

Bu gelişmeler üzerine KKTC Meclisi Ağustos 1994 tarihinde böyle bir durumda Kıbrıs Türkünün egemenlik hakkının ortadan kalkacağı ve güven artırıcı önlemler paketinin görüşülmesinin anlamını yitireceği üzerinde durarak, Türkiye ile ilişkilerin daha da iyileştirilmesi için elverişli bir döneme girildiğine yönelik karar alıyordu.201 Bundan sonraki Kıbrıs görüşmeleri de bu zemin üzerinde gerçekleştiğinden başarısız olmuş, 1996'dan itibaren Ada'daki olumsuz gelişmeler de bu gelişmeleri baltalamıştır. Ancak 1996 yılında seçim hazırlıklarına başlayan Clinton'ın Kıbrıs sorununun çözümündeki kararlılığını Amerikan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns "Amerika, Kıbrıs Konusunda gelecekte daha etkin olacak" diyerek dile getiriyordu. 202

2.1.3.2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve "Soykırım Sorunu":

1991'de Ermenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri olan Türkiye, 1993 yılında da Karadeniz Ekonomik İşbirliği Girişimi'ne (KEİG) Karadeniz'e kıyıları olmamasına rağmen Azerbaycan'la beraber Ermenistan'ı da kurucu ülke olarak davet etmiş ve bu ülke ile iyi komşuluk ilişkileri içinde olunmak istenmiştir. Ancak bu dönemde ikili ilişkileri zora sokan en önemli gelişmelerden biri Azerbaycan-Ermenistan arasında ortaya çıkan Yukarı Karabağ sorunu olmuştur. Bu

---

¹⁹⁹ AB'nin GKRY'ni Kıbrıs adasının tamamını temsil eder şekilde üyelik müzakerelerine başlamasıyla Türkiye'de de KKTC ile bir özerklik anlaşması yapılmasına yönelik tartışmalar yapılmaya başlanıyordu. **Ayin Tarihi** (4 Haziran 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.187

²⁰⁰ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21.Yüzyıl Yayınları, 2000, s.310-311

²⁰¹ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.300

²⁰² Bunda özellikle Yunan asıllı Amerikalıların oylarını kazanma isteği ağırlık kazanmıştır. "Washington, Başkanlık Seçimleri Öncesinde Çözüm Arayışını Hızlandırdı: ABD'nin Kıbrıs Atağı", **Cumhuriyet**, 12 Nisan 1996, s.1

sorun aynı zamanda bölge politikalarında Türkiye ile Amerika'yı karşı karşıya getiren önemli sorunlardan biridir diyebiliriz.

SB döneminde Azerbaycan'a bağlı olan Yukarı Karabağ özerk bölgesi (%70'i Ermeni nüfusu), Azerbaycan bağımsızlığını kazandığında özerkliği kaldırılarak Azerbaycan'a bağlandı. Ancak bu bölgede yaşayan Ermenilerin Ermenistan'la birleşme talepleri nedeniyle kısa zamanda soruna dönüştü ve Ermenistan ile Rusya'nın da desteğini alan bölgede yaşayan Ermeniler, silahlı mücadeleye başladılar. Bu mücadelenin sonunda da bu bölge bir koridor ile Ermenistan'a bağlandı. Azerbaycan, topraklarının %20'sinin işgal altında olduğunu uluslararası kamuoyuna duyurmaya çalışırken²⁰³ Ermenistan bu sorunun Yukarı Karabağ bölgesindeki Ermeniler ile Azerbaycan arasında bir sorun olduğunu söylemekteydi. Türkiye ise "saldırıların Ermenistan'ın barışçı çözüm konusundaki niyetinden kuşku duyulmasına neden olduğu ve bölge genelinde istikrarı daha da bozan saldırıların Ermenistan'ın sorumsuz bir tutum içinde olduğunu gösterdiği, bu yüzden de Ermenistan'ın saldırılarına derhal son vermesi ve işgal ettiği Azerbaycan topraklarından ivedilikle çekilmesinin beklendiği" yönünde yazılı bir açıklamada bulunarak hem Ermenistan'a hem de uluslararası kamuoyuna bir çağrıda bulunuyordu.²⁰⁴ Ayrıca Nisan 1993 başlarında Ermenistan'ın saldırıları durdurmadığı takdirde ilişkilerde doğabilecek olumsuz gelişmelerden sorumlu olunmayacağı açıklanıyor ve Ermenistan'ın saldırılara devam etmesi üzerine de Türkiye üzerinden geçmekte olan tüm insani yardım geçişi durduruluyordu.²⁰⁵ Demirel, insani yardımın insani bir şekilde kullanılmadığını söyleyerek bu kısıtlamanın devam edeceğini tekrarlamıştır.²⁰⁶

---

²⁰³ **Ayın Tarihi** (2 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.9

²⁰⁴ **Ayın Tarihi** (31 Mart 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1993, s.181

²⁰⁵ **Ayın Tarihi** (3 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.12; **Ayın Tarihi** (5 Nisan 1993) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.17

²⁰⁶ **A.e.**

Türkiye ayrıca sorunu uluslararası camiada duyurmaya ve Amerika'nın dikkatini çekmeye çalışmıştır. Nitekim Demirel, Clinton'a mektup yazarak Clinton'ın devreye girmesini ve Ermenistan üzerindeki nüfusunu kullanmasını isterken²⁰⁷ Amerika'ya giden Çiller'in Clinton'la görüştüğü konulardan biri de Yukarı Karabağ sorunu olmuştur. Çiller, "Ermeni saldırılarının uluslararası hukuku ve toplumu hiçe sayan nitelikteki devamı ve bu saldırıların bugün erişmiş olduğu yeni boyut bölge ülkelerinin güvenliğini tehlikeye sokmakta ve dolayısıyla barış ve güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmaktadır" diyerek Clinton'dan bu konuda daha aktif politikalar istemekteydi.²⁰⁸ Ermenistan ise Türkiye'nin Yukarı Karabağ sorununu kendi sorunu gibi görmesinden rahatsızdı ve Dışişleri Bakanı Vahan Papazyan "Azerbaycan bağımsız bir ülkedir ve hiç kimse bir başka ülkenin iç sorunu hakkında fikir yürütmemeli ve karışmamalıdır" diyerek bu rahatsızlığını dile getiriyordu.²⁰⁹

Türkiye'nin soruna çözüm bulma çabası ise devam etmiş ve Amerika ve Rusya ile yapılan görüşmelerde Yukarı Karabağ'daki çatışmaların son bulması için bir barış planı üzerinde anlaşılmıştır. Planda "Ermeni ve Azerilerin Karabağ'da sürekli ateşkes ilan etmesi, Ermenilerin işgal ettikleri yerlerden geri çekilmeleri, açıklamaların ve geri çekilme işlemlerinin 1-2 gün içinde tamamlanması ve soruna barışçı çözüm bulmak amacıyla AGİT çerçevesindeki Minsk Konferansı için beşli danışma kurulunun Cenevre'de toplanması" öngörülüyordu.²¹⁰ Türkiye ayrıca bu

---

²⁰⁷ "ABD'ye Destek Çağrısı", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1993, s.8

²⁰⁸ Kongre de Türkiye'nin soruna yönelik bu olumlu tutumunu destekleyerek bu konuda Türkiye'nin cesaretlendirilmesi gerektiğini söylüyordu. Ancak Kongre aynı zamanda sorunun kaynağı olarak gördüğü Azerbaycan'a yapılacak yardımların Ermenistan ve Yukarı Karabağ'a saldırılarını durduruncaya ve ambargoyu kaldırmasına yönelik çaba içine girinceye kadar durdurulmasına yönelik karar alınması yönünde yönetimi zorladı. "To Express Dissatisfaction With Republic of Azerbaijan's Failure to Work Toward a Peaceful and Fair Settlement to the Dispute Over Nagorno Karabagh by Continuing the Devastating", **H.RES.86, 103d Congress, 1st Session** (Februvaray 17, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.RES.86.IH>: (12 Mart 2006); Özgen Acar, "Çiller Clinton'dan Yaptırım İstedi", *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1993, s.8

²⁰⁹ **Ayın Tarihi** (27 Nisan 1994), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1994, s.85

²¹⁰ **Ayın Tarihi** (23 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.73

sorunun çözümü için oluşturulan AGİT Minsk Grubunun içinde de yer alarak 24 Mayıs 1994'te ateşkes ilan edilmesinde önemli bir rol oynamıştır.²¹¹

Ermenistan'ın Türkiye karşıtı politikaları ve söylemleri bu ilişkileri daha da sorunlu hale getiriyordu. Özellikle Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter Petrosyan, sorunun barışçı yollarla çözümünde Türkiye'yi bir engel olarak göstermesi ve Ermenistan Savunma Bakanlığı Sözcüsü Arman Dulyan'ın Türkiye'yi Azerbaycan'a silah ve asker yardımında bulunduğu yönünde suçlaması bu nedenlerden bir kaçıydı.²¹² Ermenistan'la ilişkiler kötüleşirken Amerika'nın Ermeni lobisinin de etkisiyle Ermenistan'ı desteklemesi ve bu yüzden Azerbaycan'a yapılacak yardımları durdurması ve Türkiye'den Ermenistan sınırını açması konusunda ısrarı Amerika ile ilişkileri de olumsuz yönde etkiledi.²¹³ Nitekim Kongre'deki Ermeni ve Rum lobisinin baskısıyla Clinton, 1995 yılında Nisan 1993'ten beri Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ meselesinde Ermenistan'ı işgalci olarak gören ve bu ülkeye karşı abluka uygulayan Türkiye'yi zorlamak için "İnsani Hava Koridoru Tasarısını" kabul etmiştir. Bu tasarı, Amerika'nın diğer ülkelere yapacağı insani yardımların verilmesini ya da ulaştırılmasını engelleyen herhangi bir ülkeye Amerikan yardımlarının verilmesini yasaklayan bir tasarıydı.²¹⁴

Çiller'in Amerika gezisinde Clinton'la bu konu da tartışılmış ve bu görüşmeler üzerine Nisan 1995'ten itibaren Türkiye iyi niyet gösterisi olarak Erzurum'u Erivan'a bağlayan H-50 hava koridorunu açmış ve Çiller dış gezisinden

---

²¹¹ Bu grubun içinde Türkiye, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Almanya, İtalya, Amerika, Ermenistan, İsveç, Fransa, Rusya, Çek ve Slovakya Federal Cumhuriyeti vardı.

²¹² **Ayın Tarihi** (5 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.19; **Ayın Tarihi** (16 Nisan 1993), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s.56

²¹³ Ermeni lobisi Clinton yönetimini Ermeni meselesine sahip çıkmamakla eleştirerek bu dönemde özellikle Temsilciler Meclisi'ndeki azınlık grubunun desteğini kazanmaya çalışmışlardır. Bu da yaklaşan Temsilciler Meclisi seçimleri ile 1996 başkanlık seçimleri öncesinde Demokratların bu konuda daha aktif politika izlemelerine yol açmıştır. "Ermeni Lobisi Clinton'la Ters Düştü", **Zaman**, 28 Eylül 1994, s.5

²¹⁴ Christopher H. Smith, "The Humanitarian Aid Corridor Act" , **Congressional Record**: February 14, 1995,s.E342

ilk defa bu hava koridorunu kullanarak ülkeye dönmüştür.²¹⁵ Clinton, Türkiye'nin Ermenistan hava koridorunu açmasına yönelik kararını överek uzun vadede bu kararın Türkiye'nin bölgede petrol boru hattının inşasının başarısının anahtarı olduğunu söylüyor²¹⁶ ve 16 Mayıs 1996'da da bu tasarının Amerika-Türkiye ilişkilerini kısıtladığı ve Amerika'nın dış politika çıkarlarını engellediği gerekçesiyle tasarımı kaldırılıyordu.²¹⁷

Kasım 1995'ten itibaren de iki ülke Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Levon Ter Petrosyan New York'ta biraraya gelmiş ve iki ülke arasında sorunlar görüşülmüştür.²¹⁸ Bu görüşmelerden sonra Ermenistan Parlamento Sözcüsü Babken Ararktsian, "Türkiye ile Ermenistan'ın ilişkilerinin iki taraflı olması, üçüncü bir tarafın karışmaması gerektiğini" söyleyerek Ermenistan'ın sınırlarını Türkiye'ye açmaya hazır olduğunu belirtiyordu.²¹⁹ Bunun yanında Ermenistan Dışişleri Bakanı Vahan Papazyan da "Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan'a aynı şekilde yaklaşmalı, yani sınırlarını açmalı ve diplomatik ilişki kurmalıdır" diyor ve Türkiye'den dengeli bir siyaset izlemesini istiyordu.²²⁰ 12 Eylül 1996 yılında da Ter Petrosyan, "Türkiye ile ilişkilere büyük önem veriyoruz. Bu komşumuzla geçmişteki sorunlarımız ne olursa olsun, normal ekonomik ve ticari ilişkimizi kurmak zorundayız. Bu ülke bizim Avrupa'ya Arap dünyasına ulaşmamız için en kısa yolumuzdur" diyerek Türkiye ile ilişkileri geliştirmeyi arzuladıklarını açıklıyordu.²²¹ Bu yakınlaşma söylemlerine

---

²¹⁵ **Press Briefing on Meeting With PM Ciller by Ambassador Marc Grossman and Richard Holbrooke** (April 19, 1995), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsoloslugu Bilgi-Belge Merkezi.; "Improved Relations Between Turkey and Armenia", **Congressional Record**: September 8, 1995, s.S13133-S131334

²¹⁶ Statement on the 80th Anniversary of the Armenian Massacre (April 23, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.695

²¹⁷ "Foreign Operations, Export Financing and Related Programs Appropriations Act, 1997", **Congressional Record**: June 5, 1996, s. H5879-H5882

²¹⁸ Turgut Özal'ın şahin tavrına rağmen Demirel daha uzlaşmacı bir politika izlemiş, Petrossian da özellikle Yukarı Karabağ sorununda ateşkesin sağlanmasıyla ülke içi meselelere daha yoğunlaşmış ve hatta "soykırım" sorununu gündemde tutan Taşnaksutyun partisinin faaliyetlerini askıya alarak diasporayla ilişkilerin gerginleşmesini bile göze almıştır. "Presidents of Armenia and Turkey Meet in New York", **Congressional Record**: November 29, 1995, s. S17791-S17792

²¹⁹ "Armenia Suggests Normalization of Ties With Turkey", **Congressional Record**: November 29, 1995, s.S17792

²²⁰ **Ayın Tarihi** (27 Nisan 1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1996, s.70

²²¹ Ünal Çeviköz, "Uluslararası İlişkilerde Yeni Dengeler", **Görüş** (Ermeniler Özel Sayısı), Sayı.48, Ağustos-Eylül 2001, s.12

rağmen Ermenistan-Yunanistan yakınlaşması ve iki ülke arasında dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanması Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Bu anlaşmada iki ülke arasında bilgi alışverişi yapılması, Ermeni subayların Yunanistan'da eğitilmeleri ve Ermenistan'ın silahlanmasına yardım gibi unsurlar yerliyordu.²²²

Bunun yanında devam eden “soykırım” tartışmaları iki ülke ilişkilerinde her zaman bir engel teşkil etmiş ve bu durum Türkiye'nin Amerika ile ilişkilerine de yansımıştır. Gerçekten de bu dönemde insan hakları ile ilgili Amerikan yönetiminin hassas politikaları ve Kongre'de bu konuda Türkiye aleyhtarı görüşlerin artması, özellikle etnik lobilerin Türkiye karşıtı politikalarını arttırmada ve destek bulmada elverişli bir ortam yaratıyordu. Bu lobilerden en etkili faaliyetlerde bulunanlardan biri de Ermeni lobisidir.²²³ Ermenilerin Kongre'deki etkin faaliyetleri özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda 1915-1923 yılları arasında Ermenilere karşı bir “soykırım” yaşandığının kabul edilmesi ve 24 Nisan'ın bu “soykırım”ı anma günü olarak ilan edilmesi üzerine kuruludur diyebiliriz. Buna yönelik faaliyetlerle Ermeni nüfusunun yoğunlukta olduğu eyaletlerdeki parlamentolarda “soykırım” kararının çıkarılması ve ülke genelinde de Kongre'de Türkiye'yi zorlayacak kararlar alınmasını sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu da genellikle Türkiye'ye verilecek yardımlarda bir ön şart olarak öne sürülmesi şeklinde gelişmiştir.²²⁴ Bunun yanında Ermenistan'a her türlü Amerikan yardımının sağlanması ve Azerbaycan'a yönelik yaptırımların uygulanmasını sağlamak bu çabalar arasındadır.²²⁵

---

²²² **Ayin Tarihi** (17 Haziran 1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1996, s.200

²²³ Ermeni lobisi ve Amerika'daki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: Şenol Kantarcı, “Ermeni Lobisi:ABD'de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, **Ermeni Araştırmaları**, Cilt.1, Sayı.1 (Mart-Nisan-Mayıs) 2001,s.139-169; Abdullah Kehale, “Amerika'da Etnik Lobiler ve Ermeni Lobisi”, **Basılmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İstanbul 2004)

²²⁴ Ermeni lobisi Amerika'daki eyaletlerin birçoğunda 24 Nisan'ı “soykırım günü” olarak kabul ettirebilseler de özellikle Başkanların 24 Nisan'daki anma konuşmalarında “soykırım” kelimesinin kullanılmasını sağlayamamışlardır. Başkanlar yakın müttefiki Türkiye'yi incitmek için bu kelimeyi kullanmamaya dikkat etmektedirler. “Honoring the Memory of the Armenian Genocide”, **H.CON.RES.47, 104th Congress, 1st Session** (March 23, 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.CON.RES.47.IH>: (12 Mart 2006)

²²⁵ Sedat Laçiner, **Türk-Ermeni İlişkileri**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004, s.153

Ermenilere karşı “soykırım” uygulandığı tezini uluslararası kamuoyunda kabul ettirmeye yönelik politikalar aslında yeni değildi. Bu iddialar Ermeni diasporası tarafından sıklıkla dile getirilmiş hatta 1970’lerden itibaren de Ermeni terör örgütü ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) ile silahlı mücadele içine dahi girilmişti. Ermenistan bağımsızlığını kazandığında 23 Ağustos 1990 tarihli bağımsızlık bildirgesininin 11. maddesinde de “Ermenistan Cumhuriyeti, Osmanlı Türkiye’si ve batı Ermenistan’da gerçekleştirilen 1915 “soykırımı”nı uluslararası düzeyde tanınması çabalarını destekleyecektir” denilmiş ve 5 Temmuz 1995 tarihinde kabul edilen Anayasa’da da bu ilkelere sadık kalınacağı tekrarlanmıştır.²²⁶ Bu politikalar Petrosyan döneminde bir nebze yumuşatılmış olsa da 1996’dan itibaren Ter Petrosyan’ı iktidardan düşürme çabaları ve sonrasında 1998 yılında Cumhurbaşkanlığına sertlik yanlısı Robert Koçaryan’ın seçilmesi ve onun “soykırım” iddialarına yönelik politikalarındaki ısrarcı tutumu yüzünden iki ülke ilişkileri giderek kötüleşmeye başlamıştır. Ermenistan’la yaşanan bu sorun, Türkiye’nin Kafkasya ile çok yönlü ilişki içinde olmasını engellerken hem Avrupa’da hem de Amerika’da elini bağlayan bir durum yaratmıştır diyebiliriz.²²⁷

2.2. II. Clinton Dönemi (1997-2000) Türkiye-Amerika İlişkileri:

Clinton, 1996 seçimlerini kazanıp bir kez daha Amerika’nın yönetimini üstlendiğinde izlenen aktif dış politikaya paralel olarak Türkiye ile de ilişkilerin yoğunlaştığı bu dönem boyunca Türkiye’de koalisyon hükümetleri devam etmiş ancak bu döneme Ecevit hükümetleri damgasını vurmuştur. Bunun yanında birinci dönemden farklı olarak Türkiye’de dışişleri bakanlığındaki süreklilik de dış politikadaki sürekliliği kolaylaştırmıştır diyebiliriz.²²⁸

---

²²⁶ Çeviköz, a.g.e., s.11

²²⁷ A.e., s.12

²²⁸ Necmettin Erbakan hükümeti (28 Temmuz 1996 – 30 Haziran 1997) dışişleri bakanı Tansu Çiller, Mesut Yılmaz hükümeti (30 Haziran 1997 – 11 Ocak 1999) dışişleri bakanı İsmail Cem, Bülent Ecevit hükümetleri (11 Ocak 1999 – 28 Mayıs 1999/ 28 Mayıs 1999 – 18 Kasım 2002) dışişleri bakanı İsmail Cem. **Hükümetler** (Çevrimiçi) <http://www.basbakanlik.gov.tr> (26 Nisan 2006)

2.2.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri:

Clinton yönetiminin bu dönemde izlediği dış politika, gerek ekonomik hedeflere ulaşılması gerekse birinci dönem izlenen dış politikaya yapılan eleştiriler üzerine, birincisinden farklı olarak Amerika'nın siyasi ve askeri liderliğini daha ön plana çıkararak yani daha aktif bir dış politikaydı. Bu Türkiye ile olan ilişkilere de yansdı ve ilişkiler daha yoğun yaşandı. Bu dönemde karşılıklı gelişen ziyaretler sayesinde Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu'ya kadar uzanan bölgelerde geniş çaplı ve çok yönlü ilişkilerin başlaması sağlanmıştır. Başkan Clinton, Dışişleri Bakanı Albright, Enerji Bakanı Richardson, Ticaret Bakanı Daley ve Amerikan yönetimindeki diğer önemli pozisyonlardakilerin tümü Türkiye'yi öncelikli Amerikan çıkarlarının yer aldığı geniş bir bölgede "merkezi" ve "önemli" olarak tanımlamışlardır. Onlara göre, Türkiye'nin coğrafyası ve modern tarihi, ekonomisi ve askeri gücü, uluslararası örgütlerdeki (özellikle NATO) ağırlığı, Kore'den Kosova'ya Amerika'nın askeri hareketlerine desteği Amerika için önem arz etmekteydi. Nitekim Clinton, "demokratik, laik, istikrarlı ve Batı'yı esas alan bir Türkiye, Amerika'nın Bosna'da, Orta Asya ve Orta Doğu'da istikrar sağlama ve Irak ve İran'ı sınırlandırma girişimlerine destek oldu. Batı ile devamlılık arz eden bağları ve dünyanın en hassas bölgelerinden birinde stratejik hedeflerimize verdiği destek hayati önem taşımaktadır. Türkiye'nin NATO ve Avrupa içindeki aktif ve yapıcı rolünü desteklemeye devam edeceğiz" diyerek Türkiye ile yakın işbirliği içinde olunacağını sinyallerini veriyordu.²²⁹ Ayrıca Clinton'ın Türkiye'de büyükelçilik yapmış, Türkiye'yi çok iyi bilen Marc Grossman'ı 1997 yılında Avrupa işlerinden sorumlu dışişleri bakan yardımcılığına getirmesi de bunu doğrular nitelikteydi.²³⁰

1997 yılında Başbakan Mesut Yılmaz ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Amerika gezisinde yapılan görüşmelerde iki ülke arasında yeni bir başlangıcı simgeleyecek şekilde stratejik yönleri öne çıkartan bir çerçeve anlaşması ve çalışma

²²⁹ A National Security Strategy for a New Century (May 1997), a.y.

²³⁰ Makovsky, a.g.e., s.112

takvimi üzerinde anlaşılması²³¹ ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi, işbirliğinin savunma ve güvenlik dışında enerji, ekonomi, ticaret, bölgesel işbirliği ve Kıbrıs konularını da kapsayarak genişletilmesi kararı alınmıştır.²³² Cem, bu gelişmeleri, iki ülke için yeni bir dönemin başlangıcı olarak tanımlıyor ve Amerika'nın Kafkaslar ve Orta Asya'da yeni bir enerji koridoru açma fikrine önem verdiğini, bu çerçevede iki ülke arasında stratejik ve yapısal yeni bir işbirliği gerçekleştirileceğini belirtiyordu.²³³ Nitekim Demirel'in NATO zirvesi için Amerika'da bulunduğu ve Clinton'ın da 15 Kasım 1999'daki Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasındaki stratejik ortaklık tekrar edilerek işbirliğinin geliştirilebileceği alanlar, bölgesel barış ve istikrar için katkılar üzerinde durulmuştur.²³⁴

Ayrıca Clinton, TBMM'de yaptığı konuşmada da Türkiye'nin bölgede anahtar bir rol oynadığını vurgulamış ve “Soğuk Savaş sona erdikten sonra muhtemel bir şeyi keşfettik. Basitçe ilişkimizin SB ile karşı karşıya olduğumuz zamandaki kadar önemli olmadığını aslında Soğuk Savaş sonrasında ortaklığımızın çok daha önemli olduğunun farkına vardık. Birlikte NATO'yu 21.yy'ın taleplerine adapte ediyoruz. Balkanlarda ve Orta Doğu'da barış için ortaklık yapıyoruz. Tüm bölgeye yardımcı olacak yeni enerji kaynakları geliştiriyoruz” diyerek iki ülkenin ortak işbirliği alanlarını belirtmiştir.²³⁵

İkili ilişkilerin gelişmesinde Ağustos 1999 Marmara depremi ve sonrasında yaşananlar da etkili olmuştur diyebiliriz.²³⁶ Clinton deprem sonrası, “Türkiye bizim

²³¹ Yasemin Çongar, “Clinton'dan Tam Destek”, **Milliyet**, 20 Aralık 1997, s.18

²³² “Türk-Amerikan İlişkileri” (Amerika'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.242, 26 Aralık 1997

²³³ “Dışişleri Bakanı İsmail Cem: Türk-Amerikan İlişkileri Yeni Bir Başlangıç Yaptı” (Amerika'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 228, 08 Aralık 1997; Fuat Kozluklu, “Washington ile Yeni Dönem”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1997, s.9

²³⁴ “Remarks Following Discussions with President Suleyman Demirel of Turkey and Exchange with Reporters in Ankara” (November 15, 1999), **Public Papers of Presidents**, s.2090

²³⁵ Bu gezide Amerikan heyetinde, Dışişleri Bakanı Madeline Albright, Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman, Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandy Berger ve Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Marc Parris bulunuyordu. Remarks to the Turkish Grand National Assembly in Ankara (November 15,1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2381-2385; “Visit by US President”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.11, November 1999, s.43279

²³⁶ “Earthquake”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.7/8, August 1999, s.43110

uzun süreden bu yana müttfikimizdir ve Türk halkı dostumuzdur” diyerek ve her türlü yardımda bulunma sözü vererek Türk halkının gönlünü kazanmıştır. Böylece Amerika’nın Türkiye’deki imajı da bu dönemde oldukça yükselmiştir. Ancak Kongre’nin genelde dış yardımlara, özelde ise Türkiye ile ilgili her türlü gelişmeye karşı tutumunda bu dönemde de bir değişiklik yaşanmamıştır.²³⁷

1997 yılında Türkiye’ye yapılacak yardımlar konusundaki Temsilciler Meclisi görüşmelerinde Kongre’nin şartlarından biri de Ermenistan’a uygulanan engellemelerin kaldırılması ve 1915-1923 arasında Ermenilere karşı bir “soykırım” yapıldığının kabul edilmesi idi.²³⁸ Kongre’nin bu olumsuz tutumuna karşın Clinton yönetimi dengeleyici politikalarına devam etmiştir. Yönetimin bu tutumu Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns tarafından “Washington yönetimi Amerikan Temsilciler Meclisi’nin 1997 mali yılı bütçesi çerçevesinde Türkiye’ye verilecek ekonomik yardımlara Ermeni şartını getirmesine şiddetle karşı çıkmaktadır” diyerek ortaya koyuyor ve Clinton da Türkiye’nin oynadığı önemli role dikkat çekerek bu kararın kaldırılmasını istiyordu.²³⁹

Türkiye ise bu gelişmelere tepkisini hem TBMM’den hem de dışişleri bakanlığından yapılan yazılı açıklamalarla dile getirmiştir. TBMM’den yapılan ortak açıklamada “Temsilciler Meclisi’nin kararının düşmanca olduğu ve Türkiye’ye yönelik bu muameleyi ittifak ve dostlukla bağdaştıramadığı” dile getirilirken dışişlerinin açıklamasında da “Amerika’da iç politika dinamikleri ile dış politika

---

²³⁷ Amerika, Ağustostaki deprem için 14.5 milyon dolar, Kasımdaki deprem için de 3.8 milyon dolar yardımda bulunmuştur. “USAID On Earthquake In Turkey” (August 20, 1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000, s.467; Statement on the Earthquake in Turkey (August 21, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1658; Radio Remarks on Earthquake Relief for Turkey (August 31, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1681; “Ülkemizde Meydana Gelen Deprem Konusunda 21 Ağustos 1999 Günü ABD Başkanı Clinton Tarafından Yapılan Çağrı Hakkında Bilgi Notu” (23 Ağustos 1999), **Dışişleri Güncesi** (Ağustos 1999), s.45; “Washington Genellikle Türkiye’nin Tek Dostu Olarak Görünür” (Financial Times), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 179, 28 Eylül 1999

²³⁸ **1996 Federal Budget Foreign Aid Bills Pass House, Senate**, (Issue Date: October 10, 1996), İstanbul: Amerikan Başkonsoloslugu Bilgi-Belge Merkezi; “Foreign Operation, Export Financing and Related Programs Appropriations Act, 1997”, **Congresional Record**:June 5, 1996, s.H5898

²³⁹ **Ayın Tarihi** (7 Haziran 1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1996, s.175; **Ayın Tarihi** (18 Nisan 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1997, s.50

çizgilerinin birbirleriyle daha fazla karıştırılmaması için gereken basiretin gösterileceğine inanmak istiyoruz. Türkiye, Amerika ile ilişkilerinin geniş boyutları içerisinde bu gelişmelerin değerlendirmesini yapacaktır” deniyor ve şarta bağlanan ekonomik yardımın reddedildiği belirtiliyordu. Bu yardım ancak şart ortadan kalktığında kabul edilmiştir.²⁴⁰

Bu dönemde de Kongre’de Türkiye’ye insan hakları ve Kıbrıs konusunda güçlü bir mesaj verilebilmek için ekonomik yardımlarda bir indirimle gidilmesi gerektiği sık sık gündeme gelmiştir.²⁴¹ Buna paralel olarak Kongre, 1998 yılı için öngörülen ekonomik ve askeri yardımlar konusunda Türkiye’nin insan hakları konusundaki ihlallerine dikkat çekerek, Türk hükümeti insan hakları konusunda önemli bir iyileştirme yapıncaya kadar bu yardımlarda kısıtlama kararı alıyordu. Bu kararda Kürtlere yapılan askeri operasyonların durdurulması ve onlara bireysel ve kültürel haklarının tanınması, Kürt sorunu konusunda önemli adımlar atılması istenirken aynı zamanda Kıbrıs’tan Türk askerinin çıkartılması, Ermenistan’a boykotun durdurulması ve Türkiye’deki Hıristiyan kiliseleri ve okullarına uygulanan kısıtlamaların kaldırılması gibi talepler sıralanıyordu.²⁴²

Nitekim 1998 yılı için 150 milyon dolar olarak belirlenen askeri yardım kredisi yerine 20.58 milyon dolar hibe yardımı verilirken, ekonomik yardımın ise en az yarısının demokratik kurumların güçlenmesi için çalışan hükümet dışı özel kuruluşlara, iç huzursuzluktan etkilenen kişi ve topluluklara, bölgesel sorunların barışçı çözümü ve bölgesel ekonomik gelişmeye katkı için kullanılması şartı

---

²⁴⁰ **Omnibus Bill Clears Congress, Clinton Signs Foreign Aid**, (Issue Date: October 10, 1996), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi; **Aynı Tarihi** (6 Haziran 1996), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1996 s.173

²⁴¹ “To Prohibit all United States Military and Economic Assistance for Turkey until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies with its Obligations”, **H.R.388, 105th Congress, 1st Session** (January 9, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.388.IH>: (12 Mart 2006)

²⁴² “Turkish Human Right Act”, **H.R.1361, 105th Congress, 1st Session** (April 17, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.1361.IH>: (12 Mart 2006)

getiriliyordu.²⁴³ Bunun üzerine bu şartlı yardımın tümü Türkiye tarafından reddedilmiştir.²⁴⁴ 1999 yılından itibaren de Yunanistan’la birlikte Türkiye’ye verilen ekonomik ve askeri yardımlara son veriliyordu.²⁴⁵

Tablo 3. 1997-2000 yılları arasında Türkiye’ye yapılan ESF, FMF ve IMET yardımları²⁴⁶:

	FY1997	FY1998	FY1999	FY2000
ESF	22.000	0	0	0
FMF	175.000	20.58	0	0
IMET	1.454	1.505	1514	1.554

Tablo 4. 1997-2000 yılları arasında Türkiye’ye yapılan FMS yardımları²⁴⁷

	FY1997	FY1998	FY1999	FY2000
FMS	1.153.073	538.000	1.278.000	783.000

Bu dönemde silah satışlarında da Türkiye’nin önüne olağanüstü halin kaldırılması, ifade özgürlüğünün sağlanması, işkenceye son verilmesi, demokratikleşme ve siyasal katılımın genişletilmesi, güney doğuda yerlerinden edilmişlerin yerlerine dönmelerinin sağlanması gibi şartlar getirilmeye devam edilmiştir.²⁴⁸ Nitekim Türkiye’nin açtığı saldırı helikopterlerinin (Seahawk) ihalesine

²⁴³ “ABD Yardımında Yine Kesinti”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat1997, s.10; “Ekonomik Yardıma Koşul Getirildi: ABD Türkiye’ye Yardımı Bölüştürdü”, **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1997, s.9

²⁴⁴ “ABD Yardımı Reddedildi”, **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1997, s.9

²⁴⁵ **Dışişleri Güncesi** (Ocak 1999), s.181

²⁴⁶ **Fact Book (September 30, 2004), a.g.e.**, s.44-45 ve s.112-113; Carol Migdalovitz, Turkey: Issues for U.S. Policy” **Report for Congress** (May 22, 2002), s.18 (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/man/crs/RL31429.pdf> (29 Mayıs 2005); Gabelnick, Hartung, Washburn, “U.S Arms Sales to Turkey During the Clinton Administration”, **a.y.**; Ed. Ann O’Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, “1998 Aid Appropriations”, **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X, 1997-2001, Washington, CQ Press, 2002, s.186

²⁴⁷ **Fact Book (September 30, 2004), a.e.**, s.22; Evans, Cooper, Kincannon, “ US Military Sales Deliveries by Major Selected Country”, **a.y.**

²⁴⁸ Ed. Oran, **a.g.e.**, p.288

Amerikan firmalarının katılmasına bu sebeplerle izin verilmemiştir.²⁴⁹ Ancak üç büyük silah şirketinin girişimi üzerine Clinton yönetimi bu tutumunu değiştirmiş ve Clinton, Türkiye'ye uygulanan fiili ambargonun kaldırılarak şirketlere ihracat lisansı verilmesi için Albright'a talimat vermiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Foley, "Sayın Bakan Albright, bugün Amerikan şirketlerinin ihaleye katılmasına izin verdi" diyerek bunu duyurmuştur.²⁵⁰ Ayrıca 36 Senato üyesi Clinton'a bir mektup göndererek Türkiye'ye satılan ama teslim edilmeyen fırkateynlerin de biran önce teslim edilmesi gerektiği, aksi takdirde Yunanistan'a teslimat işlemlerinin başlatıldığı bir dönemde iki NATO müttefiki arasında birine karşı diğerinin yanında tavır alıyormuş gibi olunacağı yönünde yönetimi uyarmıştır.²⁵¹ Bunun üzerine Savunma Bakanlığı Kongre'ye resmen başvurarak "Bu satış, önemli NATO müttefikimiz Türkiye'nin silah sistemini geliştirerek daha iyi işler hale getirecek ve dolayısıyla Amerika'nın dış politikası ve güvenlik hedeflerini sağlamasına yardımcı olacaktır" diyor ve kısa bir süre sonra da bu fırkateynlerin teslimatı gerçekleşiyordu.²⁵² Bu dönemde ayrıca askıda tutulan Türkiye'nin 24 adet F-16 savaş uçağını ortak üretme talebine de olumlu yanıt verilmişti. Bu uçakların üretimi için gereken para Körfez Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin zararlarını karşılamak için oluşturulan ve Amerika, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt tarafından karşılanan fondan karşılanacaktı.²⁵³ 2000 yılında da Temsilciler Meclisi'nde Türkiye'ye 145 saldırı helikopterlerinin satışına ilişkin tartışmalar yapılmış ve Türkiye'nin NATO içinde Amerika'dan sonraki en büyük orduya sahip

---

²⁴⁹ "Kongre'deki Rum ve Ermeni lobisinin sözcüleri olan bir grup Temsilciler Meclisi üyesi Clinton'u Türkiye'ye silah satışını engellemeye davet ediyordu." Yasemin Çongar, "ABD'den Helikopter Ambargosu", **Milliyet**, 1 Şubat 1997, s.19; Fuat Kozluklu, "Kongre'den Clinton'a Helikopter Baskısı", **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1997, s.11

²⁵⁰ Bu gelişmeler üzerine Türkiye, Amerikalı silah sanayicilerini ihalelerde devre dışı bırakmaya hazırlanıyordu. Yasemin Çongar, "Clinton'dan Silah Jesti", **Milliyet**, 31 Mayıs 1997, s.19; Fuat Kozluklu, "Başbakan'ın ABD Gezisinin Ardından", **Cumhuriyet**, 23 Aralık 1997, s.17

²⁵¹ "Bu mektuba imza atanlar arasında Senato çoğunluk grubu lideri Trent Lott, Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Jesse Helms, Senatör Strom Thurmond, Demokrat Partinin Kongre'deki güçlü ismi Robert Byrd ve dış politika uzmanı Dick Lugar da vardı." Esen Ünür, "Clinton'a Türkiye Ültimatı", **Hürriyet**, 26 Temmuz 1997, s.20

²⁵² "Fırkateynler İçin Resmi Başvuru", **Hürriyet**, 26 Temmuz 1997, s.20

²⁵³ 3 milyar doları bulan ve Amerikan Merkez Bankasında tutulan bu paranın Türkiye'ye transferi Amerika'nın Türkiye'nin bu parayı başka amaçlarla kullanacağı endişelerinden dolayı engelleniyordu. Amerika, uzun görüşmelerden sonra bu paranın transferine F-16 projesinde kullanılmak şartıyla izin vermiştir. "24 Adet F-16'ya Yeşil Işık", **Hürriyet**, 26 Temmuz 1997, s.20

olduğu, bu gerçeğe rağmen silahlanmaya devam ettiği ve son 16 yıl içinde Amerikan silahlarını, özellikle bu saldırı helikopterlerini, Kürt sivillere karşı kullandığı yönünde iddialarda bulunulmuştur.²⁵⁴ Kongre'nin buna yönelik eleştirileri diğer yıllarda da devam edecektir.

Bu dönemde Türkiye'nin AB ile problemleri de devam etmiş ve AB, 1990 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber Avrupa-Orta Doğu ayrımında kalan Türkiye'yi, demokratikleşmede Doğu Avrupa'nın gerisinde kalmakla eleştirmiştir. Bu yüzden Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde Rum Hükümeti'yle üyelik görüşmelerine başlama kararı alınırken, Türkiye insan hakları ihlalleri, Kıbrıs'taki Türk askerleri ve ekonomik anlamda gelişme sağlanamaması gibi nedenlerle liste dışı bırakılmıştır. Bunun üzerine Başbakan Mesut Yılmaz, gittiği Amerika gezisinde "Türkiye'nin geleceği AB ile bağlantılı değildir" diyerek AB'ye bir mesaj verirken Amerika ile daha sıkı ilişki amaçladıklarını da iletmış oluyordu.²⁵⁵ Türkiye ayrıca birlikle siyasi diyalogu durdururken AB ile aday üyeler arasındaki müzakereler için bir zemin teşkil edecek Avrupa İşbirliği Konferansı'na katılmayı da reddetti.²⁵⁶

Amerika ise Türkiye'nin AB üyeliğini bu dönemde de destekliyor ve bu yöndeki çabalarına devam ediyordu. AB'nin Türkiye'yi birliğe almamasının Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştıracağından ve Ege'de çatışma riskini arttıracığından endişe duymaya başlayan Amerika'nın yeni yönetiminin dışişleri bakanlığı yetkilileri "Türkiye'deki laik demokrasiyi koruma yolunun Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesinden geçtiğini" söylüyor ve AB yetkililerine de bu endişelerini her fırsatta aktarıyorlardı.²⁵⁷ Dışişleri Bakanı Albright, "Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin

---

²⁵⁴ "Opposing the Sale of Attack Helicopters to Turkey" , **Congressional Record**: October 11, 2000, s.H9805

²⁵⁵ "Ticaret Ortaklığı" (The Wall Street Journal Europe), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.238, 22 Aralık 1997; "Türkiye İçin Dönüm Noktası" (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 241, 25 Aralık 1997

²⁵⁶ "Türkiye, AB Toplantısını Boykot Edeceğini Teyyid Etti", (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.90 26 Mayıs 1998; "AB'de Türkiye ile İlgili Politikada Bir Gelişme Yok" (Asahi Shimbun), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.107, 18 Haziran 1998; "Türkiye'nin AB Hayalleri Yıkıldı" (Independent), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.107, 18 Haziran 1998; "Avrupa Türkiye'ye Bir Kez Daha Hayır Derken İlişkiler Donduruldu", (The Daily Telegraph), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 107, 18 Haziran 1998

²⁵⁷ Savaş Süzal, "Amerikan AB Yardımı", **Sabah**, 31 Ocak 1997, s.11

Batı'ya sıkı bağlarla bağlı olmasının son derece önemli görülmesi gerektiğini” söylerken,²⁵⁸ Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott da “Biz Türkiye'nin Batı'ya tümüyle entegre olmasını ve laik demokrasisini korumasını istiyoruz” diyerek bu konudaki ısrarın süreceğini tekrarlıyordu.²⁵⁹

Nitekim Türkiye uzmanı Alan Makovsky de “AB'nin Lüksemburg kararı ile Türkiye'de İslamcıların giderek büyüdüğü ve daha az Türkün kendisini Avrupalı gördüğünü söyleyerek” Clinton yönetimine şunları öneriyordu:

- Batı'nın stratejik olarak kritik olan Türkiye'yi kaybetmesi olasılığı gerçektir. Amerika stratejik bir faciayı önlemek için mümkün olanı yapmalıdır. Amerika'nın tam destek sağlayarak Türkiye'nin Batı'daki konumunu güçlendirmesi gerekir

- Amerika'nın desteğini açıkça sergilemek için Türkiye'ye Başkan düzeyinde bir ziyaret duyurusu yapsın. Amerikan Başkanının Türkiye'yi ziyareti durumun önemine dikkat çekilmesini de beraberinde getirir

- Türkiye ile Amerika arasında üst düzeyli bir model oluşturulsun

- Türkiye, Amerika'nın balistik füzelere karşı savunma programına davet edilsin. Ankara ne bu füzelere sahip ne de bu füzelere karşı savunma sistemlerine. Türkiye'nin İsrail'le AB arasındaki Arrow füze programına dahil edilmesi iyi bir başlangıç olur

- Türkiye'nin silah talebinin karşılanması için üst düzeyde söz verilsin. Amerikan yönetimi Kongre'nin satış ya da transferleri onaylayacağını garanti edemez, ancak ikinci derecede memurlar yerine, Kongre nezdinde üst düzeyde girişimlerde bulunacağına ve çaba harcayacağına söz verebilir.

---

²⁵⁸ “Türkiye'den Kopmayın”, **Sabah**, 19 Şubat 1997, s.15

²⁵⁹ Esen Ünür, “ABD'den Anlamlı Mesaj”, **Hürriyet**, 22 Mayıs 1997, s.22

- Hazar Havzası petrol yolları için Türkiye'nin stratejik rolü Başkan düzeyinde teyit edilsin. Türkiye'nin İsrail'le ilişkisini geliştirdiğinin övgüyle karşılandığı Başkan düzeyinde duyurulsun

- Ekonomik ilişkilere canlılık getirilsin, tekstil kotaları arttırılsın ve bir serbest ticaret anlaşması olasılığı incelemeye alınsın. Kültürel ilişkiler geliştirilsin.²⁶⁰

Clinton yönetimi de Türkiye'nin AB konusunu gereğinden fazla önemsememesi gerektiğini belirterek ve AB'nin "açıkça, hazır olduğunda Türkiye için bir yer ayıracağını" vurgulayarak Türkiye'yi yatıştırmaya çalışmıştır. Amerika için AB üyesi olsa da olmasa da Türkiye'nin Avrupa ile bağlarının değiştirilemez ve koparılamaz olması gerekliydi.²⁶¹ Bu nedenle Clinton, Amerika'nın Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusundaki geleneksel desteğini "Türkiye'nin AB içinde olmasına kararlıyız" diyerek tekrar ediyordu.²⁶² Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Foley, "Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olduğuna inanmaya devam ediyoruz. Türkiye'nin Avrupa'nın bütün kurumlarına tam olarak katılmasını destekliyoruz. AB içinde yer alacak Türkiye, Avrupa'yı güçlendirecektir. Bu konuda Yunanistan'ın yanısıra Birlik üyesi ülkelerle temaslar yaptık, yapmaya devam edeceğiz."²⁶³ derken Dışişleri Bakanı Albright da Kasım 1999'daki AGİT toplantısı için geldiği Türkiye'de "Amerikan hükümeti olarak büyükelçiliğimiz ve diğer bütün iletişim yöntemleriyle Türkiye'nin AB'ye katılımı için pek çok Avrupalı ile temastayız. Zaten Türkiye'nin AB üyeliğine bizim genel desteğimizin çok iyi bilindiğini

---

²⁶⁰ "Türkiye Batı'da Güçlendirilmeli", **Milliyet**, 20 Aralık 1997, s.19

²⁶¹ "ABD, Türkiye'ye AB Konusunu Gereğinden Fazla Önemsememesi Çağrısında Bulundu" (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.193, 16 Ekim 1998

²⁶² **ABD Başkanı Clinton'un Türkiye Ziyareti** (15-19 Kasım 1999) (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/arsiv/clhaber_04.html (5 Haziran 2005) Clinton yönetimi gibi Kongre de Türkiye'nin AB'ye girme imkanından yoksun bırakılmaması gerektiğini düşünüyor ve Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyordu. "ABD'li Senatörden Türkiye'ye Destek" (AP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 38, 2 Mart 1998

²⁶³ "Amerika, Türkiye'nin Avrupa'nın Bir Parçası Olduğunu ve Avrupa ile Bütünleşmesi Gerektiğini Açıkladı" (Amerika'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.235, 17 Aralık 1998

düşünüyorum.” diyerek bu konudaki ısrarın ve desteğin devam edeceğini bildiriyordu.²⁶⁴

Amerika'nın bu desteği sürdürmesinin nedenlerini, Clinton yönetiminin etkili isimlerinden biri olan Alan Makovsky, yönetime verdiği 15 Aralık 1999 tarihli 429 sayılı siyasi gözlem raporunda şöyle açıklamıştır; “Amerika, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda verdiği desteği sürdürecektir. Çünkü Türkiye'nin AB'ye girmesi için Amerika'nın üç temel düşüncesi vardır. Türkiye, AB bağlantısında bölgede stratejik öneme sahip bir ülkedir; Türkiye demokratikleşmesini AB desteği ile gerçekleştirebilecektir; Amerika AB'nin İslam dünyasına karşı farklı ve toleranslı bir yaklaşımı benimsemesi gerektiğini düşünmektedir. Türkiye laik Müslüman kimliği ile dünyada bir ilk ve örnek ülke konumundadır”²⁶⁵

Bu nedenlerle Clinton, AB'yi tüm Avrupa'yı ve Türkiye'yi bünyesine dahil etmesi için birliğin genişleme girişimlerini desteklemeye devam edeceklerini tekrarlıyordu.²⁶⁶ Nitekim Clinton yönetimi Türkiye'nin AB adaylığının Helsinki'de koşulsuz onaylanması çağrısında bulunurken²⁶⁷ 27 Temsilciler Meclisi üyesi de AB dönem Başkanı Finlandiya'nın Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'ye bir mektup yazarak Helsinki'de Türkiye'nin AB adaylığının tescil edilmesini istemiştir. Bu mektupta “Türkiye'nin adaylığa dahil edilmesi onu Batı ile harekete geçirecek ve ekonomik, siyasi ve sosyal reformların yolunu açacaktır. Diğer taraftan ikinci bir reddetmeyle Türkiye, Batılı eğilimlerini yeniden gözden geçirmeye zorlanarak alternatiflerini değerlendirirken, Avrupa'nın da Amerika'nın da hoşuna gitmeyecek tehlikeli karışıklıklar ortaya çıkabilir” diyerek AB'yi bu konuda uyarmıştır.²⁶⁸

---

²⁶⁴ “Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem ve ABD Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright'ın Deprem Bölgesindeki İncelemenin Ardından Yaptığı Basın Toplantısı”, (5 Eylül 1999), **Dışişleri Güncesi** (Eylül 1999), s.18; Erol Bilbilik, **Amerikan Kuşatması**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s.360

²⁶⁵ **A.e.**, s.361-362

²⁶⁶ “Clinton, AB'nin Türkiye'ye Kapısını Açması Çağrısında Bulundu” (BBC), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.84, 15 Mayıs 1998; Clinton'ın UGK Avrupa İşleri Direktörü Tony Blinken de “Türkiye'ye Helsinki'de adaylık statüsünün koşulsuz verilmesi gerektiğini” söylüyordu. “ABD Koşulsuz Onay İstedi”, **Akşam**, 4 Aralık 1999, s.11

²⁶⁷ “ABD'den AB'ye Çağrı”, **Radikal**, 4 Aralık 1999, s.11

²⁶⁸ “Adım Adım Avrupa”, **Akşam**, 3 Aralık 1999, s.9

Tüm bu girişimler sonucunda 11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile, Türkiye için üye olabilir kararı alınıyordu.²⁶⁹ Bu karar sonrası Ecevit, “Helsinki doruk toplantısında Türkiye’nin oy birliği ile AB’ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmesi ve başka aday ülkelerle eşit konumda olacağının açık ve kesin bir dille ifade edilmiş olması olumlu bir gelişmedir” diyerek Türkiye’nin bu karardan duyduğu memnuniyeti dile getirirken²⁷⁰ Cem’de bu günü “Türkiye açısından tarihi bir gün” olarak tanımlıyordu.²⁷¹ Bu kararın alınmasında Yunanistan’ın da etkisi olmuştur diyebiliriz.²⁷² Özellikle 1999 yılında her iki ülkede büyük yıkımlara neden olan deprem ve sonrasında iki ülkenin arama kurtarma ekiplerinin karşılıklı olarak gönderilmesiyle oluşan yumuşama dönemi sonrası Yunan Dışişleri Bakanı George Papandreou, Atina’nın, AB’nin Helsinki’de yapacağı zirvede, belirli koşullar altında Türkiye’nin AB üyeliğini kabul etmeye hazır olduklarını açıklarken²⁷³ Amerika’dan da bu zirvede Türkiye’nin adaylığını veto etmemesi karşılığında GKRY’nin AB üyeliğine destek vermesi konusunda bir garanti istiyordu.²⁷⁴

Helsinki Zirvesi’nde alınan bu karar Amerika tarafından ilgiyle izlenmiş ve Clinton, AB ve Türkiye’nin bu yolda büyük bir adım attığını söyleyerek özellikle Ecevit’in bu amaçla gerçekleştirdiği reformlar için tebrik etmiştir.²⁷⁵ Ayrıca Ecevit’e

²⁶⁹ “Türkiye, bu zirvenin öncesinde, bu zirvenin son durak olduğunu, adaylık statüsü verilmediği takdirde bir daha adaylık başvurusu yapmayacağını ısrarla belirtiyordu.” William Hale, Gamze Avcı, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe Doğru Uzun Yol”, Ed. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s.64; “Müthiş Trafik, Kıran Kırana Pazarlıklar ve Beklenen Sonuç:Avrupadayız” **Radikal**, 11 Aralık 1999, s.1

²⁷⁰ “Başbakan Sayın Bülent Ecevit’in AB Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin AB Adaylığı Konusunda Alınan Karar Sonrası Yaptığı Açıklama” (10 Aralık 1999), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1999), s.87

²⁷¹ “Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in AB Helsinki Zirvesi’nde Alınan Karar Sonrası Basın Mensuplarına Yaptığı Açıklama” (11 Aralık 1999), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1999), s.90

²⁷² Atina veto sözünü bırakmaya başlamıştı. “AB İçin İyimser Hava”, **Radikal**, 9 Aralık 1999, s.10

²⁷³ “Türkiye ile AB, İlişkilerinde Yeni Bir Sayfa Açmak İstiyor” (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.168, 13 Eylül 1998; Amerikan Kongresi de iki ülke arasındaki ilişkilerdeki bu yumuşamayı memnuniyetle karşıladığını, bu yöndeki gelişmelerin devamını arzuladıklarını ve deprem sonrası yeniden inşa için gerekli yardımın her iki ülkeye devam edeceğine yönelik bir karar almıştır.

“Commending Greece and Turkey for Their Mutual and Swift Response to the Recent Earthquakes in Both Countries by Providing to Each Other Humanitarian Assistance and Rescue Relief”, **H.CON.RES.188, 106th Congress, 1st Session** (September 22, 1999), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.CON.RES.188>: (12 Mart 2006)

²⁷⁴ “Atina ABD’ye Koştı”, **Radikal**, 6 Aralık 1999, s.11

²⁷⁵“ Statement on Turkey’s European Union Candidacy” (December 11, 1999), **Public Papers of the Presidents**, s.2279

10 Aralık 1999 tarihinde kişisel olarak gönderdiği kutlama mektubunda da “Türkiye’nin 21.yy’ın biçimlendirilmesinde hayati bir rol oynayacağını AB’nin bu kararıyla kabul etmiş olmasından memnuniyet duyuyoruz” diyerek Amerika’nın tam üyelik için her zaman Türkiye’yi destekleyeceğini tekrarlamıştır.²⁷⁶ Helsinki’de bu kararın alınmasında Clinton’ın ısrarı ve baskısı yıllar sonra Belçika’nın AB işlerinden sorumlu Devlet Bakanı Jacques Simonet tarafından “Türkiye’ye 1999’da kapıları gerçek anlamda açmamız Amerika’nın baskısıyla olmuştur” diyerek açıklanmıştır.²⁷⁷

Ancak Helsinki’de kabul edilen karar metninde Yunanistan’ın talebiyle “Güney Kıbrıs’ın AB üyeliği ve Ege sorunlarının Lahey Adalet Divanı’na taşınması” ibarelerinin konması üzerine Türkiye buna itiraz etmiş ve Türkiye’nin ikna edilmesi gene Amerika’ya düşmüştür. Gerçekten de Ecevit’i arayan Clinton, “metindeki bir iki problemin sorun edilmemesini” isteyerek Türkiye’yi rahatlatmaya çalışmış ve Helsinki’ye gitmesini istemiştir.²⁷⁸ Ön koşullara karşı çıkan Türkiye’nin bu metni imzalaması uzun süre ülke içinde tartışma yaratmıştır.²⁷⁹

Bu işbirliği alanlarındaki genişlemeye rağmen insan hakları ikili ilişkilerde bir pürüz olmaya devam etmiştir. Nitekim Türkiye ziyareti öncesi Clinton, Türkiye’nin geçmişte Müslüman ve Hıristiyan kültürleri arasında gördüğü köprü

---

²⁷⁶ Clinton’ın, Ecevit’e gönderdiği mektubun tamamı şöyledir: “Sayın Başbakan, Hükümetinizin AB’nin adaylık önerisini kabul etme kararından dolayı sizi kutluyorum. İnsan hakları, ekonomik reform ve diğer alanlarda yeni yasalar çıkarılarak etkileyici bir ilerleme sağlamasındaki, Yunanistan ile daha iyi ilişkilere yönelmesindeki ve Kıbrıs ile ilgili konuşmaların başlatılmasına yardım edilmesindeki liderliğiniz, bu önemli gelişmenin ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. Bu, Türkiye, ABD ve AB için kalıcı yararlar getirecek olan tarihi bir adımdır. Öteden beri Türkiye’nin geleceğinin Avrupa’da olduğuna inanmışımdır. Türkiye’nin 21. yüzyılın biçimlendirilmesinde hayati bir rol oynayacağını, AB’nin, bu kararıyla kabul etmiş olmasından memnuniyet duyuyorum. AB ile kurduğunuz yeni işbirliği, Türkiye ve ABD için unutulmaz bir nitelik taşıyan bu yıla uygun bir taçlandırma olmuştur. Siz, hem Türkiye’yi AB’ye katılıma hazırlamak, hem de yeni bin yılın sınavlarını karşılamak için gerekli adımları atarken yanınızda olmayı sürdüreceğimizden emin olabilirsiniz. “Clinton’ın Mektubu”, **Radikal**, 13 Aralık 1999, s.1; “Clinton’dan Ecevit’e Kutlama Mektubu”, **Akşam**, 13 Aralık 1999, s.11

²⁷⁷ “Türkiye’nin Adaylığını Baskıyla Kabul Ettik”, **Akşam**, 4 Kasım 2003, s.16; Güven Özalp, “ABD İstedi İtirafı”, **Milliyet**, 4 Kasım 2003, s.20; “ABD Bizzat Devredeydi”, **Radikal**, 11 Aralık 1999, s.10; “Adım Adım İzledi”, **Radikal**, 13 Aralık 1999, s.11

²⁷⁸ “Ya Ege Ya AB”, **Akşam**, 11 Aralık 1999, s.1; “Clinton Ecevit’e Git Dedi”, **Akşam**, 11 Aralık 1999, s.10

²⁷⁹ “Hani Şart Yoktu”, **Akşam**, 12 Aralık 1999, s.1

vazifesini bugün de Avrupa ile İslam dünyası arasında kuracağı üzerinde durmuş ancak bu rolü oynayabilmesi için azınlık hakları, demokratikleşme ve komşu ülkelerle sorunlarının giderilmesi gerekliliğini de eklemiştir. Clinton, ayrıca AGİT zirvesinden önce Türkiye'ye gelerek insan hakları ve diğer konularda görüşme fırsatı buluyor ve Türkiye'de demokrasinin daha güçlenmesi ve insan haklarındaki ilerlemeler üzerinde durduklarını belirterek "Türkiye'nin demokrasisini geliştirmesini ve insan hakları konusunu güçlendirmesini görüştük. Son yıllarda bu konuda önemli gelişmeler oldu. Bu ilerlemenin özellikle ifade özgürlüğü alanında sürmesini ümit ediyorum" derken.²⁸⁰ Albright da "bazı insan hakları yasaları ve son zamanlarda insan hakları konusunda yapılan ilerlemelerden biz de memnunuz" diyordu.²⁸¹ Clinton'un Türkiye ziyaretinde işkence konusunda sorulan bir soru üzerine Demirel "Türkiye'de işkence yoktur demek imkansız fakat işkence bir devlet politikası değildir ve bir suçtur " derken, Clinton da Türkiye'nin işkence ve genel olarak insan hakları konusundaki gelişmelerin cesaret verici olduğunu tekrarlıyordu.²⁸²

Kürt sorunu da bu dönem Türkiye'nin başını ağrıtan bir sorun olmaya devam etmiştir. Strobe Talbott bu konuda Türkiye'de zaman zaman meydana gelen insan hakları ihlallerinin Amerika'yı yakından ilgilendirdiğini söyleyerek Türkiye'deki Kürt sorununa kalıcı bir çözüm bulunması, Türk Hükümeti'nin ülkede yaşayan herkesin insan haklarını koruma konusunda göstereceği tavra bağlıdır diyordu.²⁸³ Temsilciler Meclisi üyesi Frank Pallone ise Kürt sorunu ile Kosova sorunu arasında bağlantı kuruyor, Türkiye'deki Kürtlerin de zulme tabi tutulduğunu söyleyerek bunun 11 Mayıs 1999 tarihli Kongre zabitlerine geçmesini sağlıyordu.²⁸⁴

---

²⁸⁰ **ABD Başkanı Clinton'un Türkiye Ziyareti** (15-19 Kasım 1999), **a.y.**

²⁸¹ "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem ve ABD Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright'ın Deprem Bölgesindeki İncelemenin Ardından Yaptığı Basın Toplantısı", (5 Eylül 1999), **Dışişleri Güncesi** (Eylül 1999), s.18

²⁸² "Remarks Following Discussions with President Suleyman Demirel of Turkey and Exchange with Reporters in Ankara" (November 15, 1999), **Public Papers of Presidents**, s.2092

²⁸³ "Talbott, Eski Cumhurbaşkanı Özal'ın Anısına Düzenlenen Konferansta Türkiye ile İlgili Konuları Ele Aldı" (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.194 (19 Ekim 1998)

²⁸⁴ **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 1999), s.109

Ancak tüm bu eleştirilere rağmen Clinton yönetimi, Türkiye'yi bu çabasında destekleyeceğini sıklıkla tekrarlamıştır. Nitekim Türkiye'nin insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçeleriyle AGİT toplantısının Türkiye'de toplanmasına karşı olan Kongre'ye ve baskılarına rağmen, Clinton bunda ısrar etmiş ve toplantı Kasım 1999'da İstanbul'da yapılmıştır.²⁸⁵ Bunun gerçekleşmesinde Marc Grossman'ın büyük etkisi olmuştur diyebiliriz. Grossman, AGİT toplantısının Türkiye'de yapılmasının ülkeyi demokratikleşme ve reformları yerine getirmede baskı görevi göreceğini belirtiyor ve Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının seslerini duyurabileceği bir fırsat yaratacağını söylüyordu. Bu toplantının İstanbul'da yapılmasını kolaylaştıran bir diğer unsur da, Kongre'de AGİT Başkanlığına Türkiye'ye daha az önyargılı bakan Ben N. Campbell'in gelmesiydi. Campbell, insan hakları meselesini farklı ele alarak Türkiye'ye daha sıcak mesajlar verdi.

Bu döneme ve tabiki ilişkilere damgasını vuran bir gelişme de Amerika'nın Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve Türkiye'ye getirilmesi aşamasında gösterdiği çaba ve bunun ikili ilişkilere yansıyan olumlu sonuçlarıdır. Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele içinde olduğu PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın komşu ülkelerde himaye edildiği sık sık dile getiriliyor ve bu sorun komşu ülkelerle olan ikili ilişkileri zora sokmaya devam ediyordu. Nitekim Suriye ve Yunanistan'la ilişkiler bu nedenle kopma noktasına kadar geldi. Öcalan'ın 1998 yılında İtalya'da olduğunun anlaşılması ve yakalanması sonrası bu sefer de Türkiye'ye iadesi sorunu ortaya çıkmıştı.²⁸⁶

---

²⁸⁵ Kongre, Clinton'dan 15 Nisan 1998'den geç olmamak üzere Türkiye'nin insan hakları konusunda Helsinki Sonuç Bildirgesi ve AGİT belgelerinden kaynaklanan koşulları yerine getirdiğine dair bir rapor sunmasını istiyordu. "Expressing the Sense of Congress with Respect to the Human Rights Situation in the Republic of Turkey in Light of That Country's Desire to Host the Next Summit Meeting of the Heads", **S.CON.RES.59, 105th Congress, 1st Session** (October 31, 1997), The Library of Congress THOMAS (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:S.CON.RES.59.IS>: (15 Mart 2006)

²⁸⁶ **Ayın Tarihi** (13 Kasım 1998) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık, s.103

Bu gelişmelere rağmen Öcalan konusunda AB'nin pasif kalışı ile Amerika ön plana geçmiş ve etkili olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Rubin, "Amerika'nın Öcalan'ın adaletin karşısına çıkartılabileceği bir atmosferin oluşmasını teşvik etmek için yapabileceği her şeyi yapmaya kararlı olduğunu" vurgulamış, Dışişleri Bakanı Albright da Türkiye ve İtalya arasındaki gerginliği azaltmak için devreye girerek İtalya'dan Öcalan'ı Türkiye'ye iade etmesini istemiştir.²⁸⁷ Ancak Clinton'ın çabalarına rağmen Öcalan'ın İtalya tarafından teslim edilmemesi, Clinton'ın terörle mücadeledeki ve bu konudaki etkisi açısından eleştirilmesine neden olmuştur.²⁸⁸

Buna rağmen Öcalan'ın terörist ilan edilmesi, uzun süre saklandığı Suriye'den çıkmaya zorlanması ve diğer ülkelerin de Öcalan'a sığınma hakkı vermesininin engellenerek yakalanmasının kolaylaşması Amerika'nın yardımıyla olmuştur diyebiliriz. Amerika'nın bu çabası bazı çevrelerce Amerika'nın Orta Doğu ve Kafkasya bölgesindeki jeostratejik çıkarlarını korumak ve Ankara'daki laik yönetimi desteklemek olarak yorumlanmış olsa da Öcalan'ın Şubat 1999'da Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinde Amerika'nın payı büyüktür. Öcalan'ın yakalanması ayrıca Türkiye'ye Amerika'nın arzu ettiği siyasi istikrarı da getirdiği de bir gerçektir.²⁸⁹ Cumhurbaşkanı Demirel, "Amerika ile diğer bir çok konuda olduğu gibi terörizmle mücadele bağlamında da benzer görüşlere ve terörizme karşı mücadelenin başarısının uluslararası işbirliğinin işletilmesine bağlı olduğu konusunda da tam bir mutabakata sahibiz" diyerek, Amerika'nın desteği için teşekkür etmiştir.²⁹⁰ Amerika, resmi olarak Öcalan'ın yakalanmasında rol aldığını

---

²⁸⁷ "Deterioration in Relations with Italy over Ocalan Asylum Request", **Keesing's Record of World Events**, Vol.44, Number.11, November 1998, s.42635; "ABD, Öcalan Sorununu Çözmek İçin Çalışıyor"(Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 219, 25 Kasım 1998

²⁸⁸ "Terörizmle Mücadele Edenlerin Daha Üst Düzey Yardıma İhtiyacı Var" (The Wall Street Journal Europe), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.13, 27 Ocak 1999; Öcalan, Türkiye'ye teslim edilmese de 17 Ocak 1999'da İtalya'dan ayrılması sağlanmıştır diyebiliriz. "Öcalan Developments", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.1, January 1999, s.42745

²⁸⁹ "Capture of Öcalan", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.2, February 1999, s.42791

"Avrupa Birliği, Öcalan Krizinde Pasif Kalıyor" (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.219, 25 Kasım 1998

²⁹⁰ "ABD Temsilciler Meclisi Üyelerinden Oluşan Bir Heyetin Ülkemizi Ziyaretine İlişkin Açıklama" (19 Şubat 1999), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 1999), s.123

reddetse de 20 Şubat 1999 tarihli New York Times gazetesi, bazı Amerikan hükümet yetkililerine dayanarak, Türk güvenlik güçlerinin PKK lideri Öcalan'ı ele geçirme operasyonunda, Amerika'nın önemli rol üstlendiğini yazmıştır.²⁹¹

Öcalan'ın yakalanmasına rağmen Kürt sorunu özellikle Kongre'de gündemde tutulmaya devam edilmiştir. Nitekim Nisan 2000'de eski milletvekilleri Leyla Zana, Hatip Dicle, Orhan Doğan ve Selim Sadak'ın acilen ve koşulsuz salıverilmeleri ve sınırları içindeki Kürt halkına dil ve kültürlerini serbestçe kullanabilme özgürlüğünün verilmesi konularında Türkiye'nin önemli adımlar atılması isteniyordu.²⁹²

Bu dönemde Türkiye'nin NATO'nun genişlemesine yönelik endişeleri de devam etmiştir. NATO Genel Sekreteri Javier Solana, Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Necmettin Erbakan ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'le birlikte diğer üst düzey görevlilerle görüşerek "Türkiye'nin NATO'nun genişlemesiyle ilgili pozisyonunu ve kaygılarını biliyorum. Bir NATO üyesi olan Türkiye'nin kaygılarının giderilebileceğini düşünüyorum" diyordu.²⁹³ Amerika ise Türkiye'nin endişelerini yersiz buluyordu. Amerikan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicolas Burns, Washington'da yaptığı açıklamada, Amerika'nın Türkiye'nin Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya dahil edilerek genişletilmesini AB'ye tam üyelikle ilişkilendirip koşul haline getirilmesinden rahatsızlık duyduğunu söylerken,²⁹⁴ Türkiye'nin "AB'ye üyelik yolu açılmazsa NATO'nun genişlemesini

---

²⁹¹ Bu yazıda Amerika'nın Suriye'den çıkan Öcalan'ın izlerini takip ederken, çevre ülkelere ona sığınma hakkı vermemesi yolunda uyarıda bulunduğu ve gerekli bilgileri Türk makamlarına iletmeleri için diplomatik baskıda bulunduğu yazıyordu. "ABD Makamlarından, Öcalan'ın Yakalanmasında Türkiye'ye Her Alanda Yardım" (Yomiuri Shimbun), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.32, 23 Şubat 1999

²⁹² "Calling for the Immediate and Unconditional Release from Prison of Certain Kurdish Members of the Parliament of the Republic of Turkey and for the Prompt Recognition by the Government", **H.RES.461, 106th Congress, 2d Session** (April 5, 2000), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.+Res.+461>: (12 Mart 2006)

²⁹³ **Ayın Tarihi** (06 Şubat 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1997, s.84; "Ankara'da Veto Pazarlığı", **Akşam**, 6 Şubat 1997, s.11

²⁹⁴ **Ayın Tarihi** (7 Şubat 1997) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1997, s.86; "Amerika: Türkiye NATO'ya Engel Olamaz", **Sabah**, 18 Şubat 1997, s.15

veto ederiz” kararına karşılık NATO’nun gerekirse Türkiyesiz de genişleyebileceği ve Türkiye’nin NATO’dan ihraç edilebileceği ima edilmiştir.²⁹⁵ Türkiye, NATO ve BAB ile AB gibi Avrupa kurumlarının genişletilmesi sürecinin paralel işlemesi gerektiğinde ısrar etsede²⁹⁶ Temmuz 1997 Madrid Zirvesi’nde Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya’nın ittifaka alınması konusunda davet yapılmasına yönelik kararı onayladı.²⁹⁷

Bu dönemde AB üyesi olmayan ancak NATO müttefiki olan Türkiye, AGSP’nin NATO’nun imkanlarını kullanmasını veto edeceğini açıkça dile getirmeye başladı. Türkiye’ye göre bu girişimden dışlanmaması gerekiyordu.²⁹⁸ NATO Genel Sekreteri Javier Solana’yla olan görüşmesinde Dışişleri Bakanı Cem, “Avrupa güvenliğine önem verdiklerini ancak bunun gelişebilmesi için bütün Avrupa ülkelerinin eşit şekilde ve tam olarak bu beraberliğin içinde yeralmalarını önkoşul olarak gördüklerini” tekrarlamıştır.²⁹⁹

1999 Washington zirvesinde AGSP’nin NATO’nun askeri güçlerini kullanabilmesi kararı teyid edilirken, İttifak, AGSP konusunda AB’den gelecek taleplerin herbirinin görüşülerek karara oy birliğiyle varılması konusunda görüş birliğine varmıştı. Bu durum kısa da olsa Türkiye’ye nefes aldirmiştir. Ancak AB, bu durumu zorlayacak girişimlere başladığında Türkiye’nin rahatsızlığı tekrar başlamıştır diyebiliriz.³⁰⁰ Özellikle 1999 Köln Zirvesinde BAB’ın iptaliyle Türkiye bir yandan “ortak üyelik statüsü”nü kaybediyor diğer yandan da 1999 Helsinki Zirvesinde 2003’de operasyonel olacak bir “Avrupa Acil Müdahale Gücü”nün doğrudan AB kontrolüne alınması kararı ile de devre dışı kalıyordu.³⁰¹ Türkiye, bu

²⁹⁵ “ABD Ankara’nın Restini Gördü”, **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1997, s.11; “NATO’dan Atlırsınız”, **Sabah**, 10 Şubat 1997, s.16

²⁹⁶ **Ayın Tarihi** (4 Temmuz 1997) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül, s.11

²⁹⁷ **Ayın Tarihi** (8 Temmuz 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül, s.20

²⁹⁸ **Ecevit’in ABD Ziyareti** (27 Eylül-2 Ekim 1999) (Çevrimiçi)

http://www.belgenet.com/arsiv/ecoabd_10.html (5 Haziran 2005)

²⁹⁹ “Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in NATO Genel Sekreteri Javier Solana ile Görüşmesinde Basına Yaptığı Açıklama” (18 Mart 1999), **Dışişleri Güncesi** (Mart 1999), s.160

³⁰⁰ Güney, **a.g.e.**, s.68-69

³⁰¹ **A.e.**, s.70;

durumu “AB’de hakim anlayış bizi tatmin edecek nitelikten henüz uzak olduğunu göstermektedir” diyerek eleştirmiştir.³⁰² Böylece 2000 Feira Zirvesinde bu durumun kesinleşmesiyle bu yıldan itibaren Türkiye, buna engel olmak için sıkı bir pazarlık içine girmiş ve NATO’daki veto kartını oynamaya başlamıştır.

Clinton ise Türkiye’nin AGSP konusundaki bu tutumundan son derece rahatsızdı. Bu nedenle Ecevit’e bir mektup göndererek “Türkiye’nin AGSP’deki tavrından geri adım atmasını istedi. Ecevit cevaben, “NATO’nun planlama yetkilerinin kullanılması sırasında veya Türkiye’nin AB yönetimindeki kriz hareketlarına katkıda bulunması hallerinde, Ankara’nın da hareket süresine eşit şekilde katılmak istediğini” tekrarlıyor,³⁰³ Dışişleri Bakanı Albright da “Türkiye’nin hassasiyetinin anlaşıldığını ve Türk hükümetinin rahatlatılması gerektiğini” söylüyordu.³⁰⁴ Böylece sorun sonraki döneme çözülmeden kaldı.

2.2.2. Bölgesel İşbirliği Alanları:

Clinton’ın ikinci döneminde Orta Doğu’da özellikle Irak konusunda Kürt gruplarla Amerika’nın yaklaşması Türkiye’yi tedirgin etmeye ve İran’la ilgili problemler ikili ilişkileri etkilemeye devam ederken İsrail- Filistin sorununda Türkiye, Amerika’nın desteğiyle daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Kosova’daki gelişmelerden dolayı Balkanlar ikili ilişkilerde önemini korurken, Kafkaslar ve Orta Asya’da özellikle Enerji politikaları ilişkilere yön vermeye devam etmiştir. Yunanistan ve Ermenistan’la olan sorunların çözülmeden kalması ile bu sorunlar ilişkilerde pürüz yaratmaya devam etmiştir.

---

³⁰² “Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasıyla İlgili Açıklama” (13 Aralık 1999), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1999), s.139

³⁰³ “Clinton’ın Mektubu Fırtına Estirdi”, **Radikal**, 13 Aralık 2000, s.11; Clinton, Türkiye’nin güvenlik kaygılarının NATO içindeki ikili anlaşmalarla giderilebileceğini söylüyordu. Deniz Zeyrek, “ABD Başkanı Ecevit’i Air Force One’den Aradı”, **Radikal**, 16 Aralık 2000, s.11

³⁰⁴ “Zorla Güvenlik Olmaz”, **Radikal**, 16 Aralık 2000, s.11

2.2.2.1. Orta Doğu:

Clinton'ın Başkanlığının bu döneminde özellikle Irak'la ilgili problemler devam etmiş ve bu durum Türkiye ile ilişkilerde zaman zaman sorun olmuştur. İran'daki gelişmeler Türkiye ile olan ilişkilerde iyileşme yaşatırken Amerika ile ilişkilerde sorun olmaya devam etmiştir diyebiliriz. Bu dönemde Clinton'ın bölgesel sorunlardaki uyuşmazlıkların çözümüne ağırlık vermesi ile dönemin başlarında soruna yönelik ilgisizlik ortadan kalkmış ve İsrail-Filistin sorunu Amerika'nın dış politika öncelikleri arasında yer almıştır. Türkiye de bu sorunun çözümünde bu dönemde önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

2.2.2.1.1. Irak'la İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu:

Clinton'ın ikinci dönemindeki dış politika ekibindeki değişikliğe rağmen Irak politikasında köklü bir değişiklik olmayacağı da açıktı. Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft ve Richard Murphy gibi dış politika uzmanlarının Amerika için öncelikli tehlike unsuru olarak Saddam rejimini görmeleri ve bu rejimin biran önce sona erdirilmesi gerektiğini sıklıkla belirtmelerine rağmen Irak, ne Dışişleri Bakanı ne de UGD'nın ilgi alanında yer alıyordu.³⁰⁵ Bu yüzden Clinton yönetiminin Irak politikasına olan eleştiriler bu dönemde daha da artarak devam etmiştir. Bu eleştirilerden biri de altında daha sonraki George W. Bush yönetiminde adlarını sıklıkla duyacağımız Donald Rumsfeld ve Paul D. Wolfowitz'ın da isimlerinin de yer aldığı 26 Ocak 1998 tarihinde Başkana gönderilen bir mektup aracılığıyla yapılmıştır. Bu mektupta Saddam Hüseyin iktidarının biran önce ortadan kaldırılması için elden gelenin yapılması gerektiği belirtiliyor, bunun için BM yaptırımlarının sürdürülmesi ve Saddam'ın cezalandırılması için Körfez Savaşı müttefiklerine bağımlı kalınmaması gerektiği ısrarla dile getiriliyordu. Onlara göre, Saddam kitle imha silahlarına sahipti ve bu Amerika'nın bölgedeki çıkarlarına-Amerikan

---

³⁰⁵ Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, Richard Murphy, "Differentiated Containment", *Foreign Affairs*, Vol.76, No.3, May/Jun1997, s.23

birliklerinin güvenliği, İsrail'in güvenliği ve dünya petrol arzının önemli bir bölümünün tehlike altına girmesi- aykırıydı. Bu dönemde Saddam Hüseyin'in devrilmesinden yana olanlar, Kongre'deki etkinliklerini de kullanarak yönetime baskı uyguluyorlardı. Bu gelişmeler üzerine Irak'ın ve özellikle de Saddam Hüseyin'in uluslararası barış ve güvenlik için bir tehlike olduğu sık sık tekrar edilir oldu.³⁰⁶

Clinton, artan eleştirilerden sonra Irak'ta daha aktif bir rol oynamaya başlamış ve bu amaçla 1991 Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta inisiyatif kazanan Kürt liderleri birleştirerek güçlü bir muhalefet yaratmaya çalışmıştır. Bu amaçla 17 Eylül 1998'de Amerika iki Kürt lideri Washington'da biraraya getirmeyi ve Albright'ın arabuluculuğuyla bir mutabakat imzalatmayı başardı.³⁰⁷ Clinton yönetimi böyle bir girişimin Saddam Hüseyin'i kontrol altına alma ve zayıflatma çabalarının bir parçası olduğunu, bu yüzden Türkiye'nin tehdit edildiği hissine kapılmaması gerektiğini söylese de, daha önceki "Ankara süreci"³⁰⁸ uyarınca bu iki grup arasında arabuluculuk yapması öngörülmüş ama bu son mutabakat dışında tutulmuş olan Türkiye, Washington'un desteğiyle imzalanan bu mutabakatın içeriğine tepki göstermiştir.³⁰⁹

Ecevit, Amerika'nın yardımıyla gerçekleşen bu anlaşmayı özde federasyonu andıran bir çözüm olarak gördüğünü ve Irak'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye soktuğunu söylüyordu. Bu mutabakat; Kuzey Irak'ın Kürt kesiminde müşterek bir idarenin belirli bir zaman içerisinde gerçekleştirilmesini öngörüyor ve Kuzey Irak'ta Kürtlerin sandık başına gidip bir parlamento ve bir eyalet hükümeti kurulmasını

---

³⁰⁶ **Letters to President Clinton on Iraq** (January 26, 1998) (Çevrimiçi) <http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm> (23 Ocak 2005)

³⁰⁷ Letter to Congressional Leaders on Iraq's Compliance With United Nations Security Council Resolutions (November 5, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2264

³⁰⁸ Daha önce bu iki muhalif Kürt grup Ankara'da biraraya getirilmiş ve Ankara Süreci denen süreç başlatılmıştır. Bu görüşmelere Türk ve İngiliz hükümeti temsilcileri yanında Amerika'nın Yakın Doğu İşlerinden sorumlu dışişleri bakan yardımcısı Robert Pelletreau katılmıştır ve Amerika ile görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Letter to Congressional Leaders on Iraq (January 7,1997) , **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.16

³⁰⁹ "Ankara, PKK'ya Karşı Gösterilen Hoşgörüye Gittikçe Tahammül Edemez Hale Geliyor", **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.184, 05 Ekim 1998

amaçlıyordu. Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye, bu anlaşmaya tepki olarak PKK'nın kamp ve sığınaklarını imha etmek için 30 km kadar Irak topraklarına girdi ve Bağdat ile ilişkilerini düzelterek bildirdi. Ecevit, "iki ülke arasında büyükelçi düzeyinde atamalar yapılması, Irak yönetimi ile diyalog ve ilişkilerimize yardımcı olacaktır" diyerek Irak'la diplomatik ilişkilerini geliştirme yoluna gitti ve 1992 yılından beri ilk kez karşılıklı büyükelçi atama girişiminde bulunuldu.³¹⁰

Bunun üzerine Türkiye'yi yatıştırmak için bölgede PKK'nın silahlı ya da silahsız olarak barındırılmayacağı ve Irak'ın toprak bütünlüğünün garanti edileceği taahhüt ediliyor ve İngiltere ve Amerika Ankara Sürecinin ortak-destekçileri olarak sürece bağlılıklarını vurgulayan ortak bir açıklama yapıyorlardı. Bu açıklamada "Ankara Bildirilerinin uygulanmasıyla ilgili düzenlemelerin ve Ortak Bildirinin Kuzey Irak'ta mevcut geçici duruma bir ara çözüm bulunması hedefi taşıdığı" not ediliyor ve "Türkiye'nin güvenlikle ilgili meşru operasyonlarına ve terörizme karşı kendini savunma hakkına saygı duyulduğu" tekrarlanıyordu.³¹¹

Amerika, Irak problemini çözmeye çok kararlıydı. Nitekim Amerika'nın çabaları sonrası Irak'a gönderilen ve 5 Ağustos'tan itibaren Irak'ın silahlanma çalışmalarını denetleyen BM Silah denetçilerinin görevine 31 Ekim 1998'de Saddam'ın isteğiyle son verilmesiyle Amerika'dan Irak'a müdahale sesleri yükselmeye başlamıştı.³¹² Böylece Amerika, Aralık 1998'de Çöl Tilkisi hareketini başlattı. Kuzey Irak'taki uçuşa yasak bölgeleri denetlemekle görevli Amerikan ve İngiliz uçaklarının üslendiği İncirlik hava üssünden havalanan uçakların Irak hedeflerini vurması, Türkiye'yi Washington'un Irak'taki Saddam Hüseyin Yönetimini devirmeye yönelik planlarının ve böyle bir adımın Türkiye'ye muhtemel

---

³¹⁰ "Türkiye, ABD'nin Kendisini Hiç Saymamasının Ardından Irak'la İlişkilerini Artırıyor" (Washington Times), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.180, 29 Eylül 1998; "Türk Ordusu Irak'ta PKK'nın Peşinde" (Der Standard), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.209, 11 Kasım 1998

³¹¹ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.188 ;"Ankara'nın İzni Olmadan Kuzey Irak'ta Barış Yok" (Neue Zürcher Zeitung), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.184, 05 Ekim 1998; "Türkiye, ABD ve İngiltere Hükümetleri Tarafından KDP ve KYP Arasında Varılan Anlaşmaya İlişkin Olarak Yapılan Ortak Açıklama" (10 Kasım 1998), **Dışişleri Güncesi** (Kasım 1998), s.70

³¹² Letter to Congressional Leaders on Iraq's Compliance With United Nations Security Council Resolutions (November 5, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2260

yansımalarından dolayı endişelendiriyordu.³¹³ Türkiye de Saddam'ın yönetimde kalmasında ısrarlı olmamasına rağmen, başka ülkelerin içişlerine karışılmasına ve Saddam Hüseyin yönetiminin dışardan değiştirilmesine karşıydı. Ankara "Washington'a, Saddam Hüseyin'in görevden düşürülmesinden sonra doğabilecek otorite boşluğunun, PKK'nın eylemlerinin artması veya Türkiye için büyük güvenlik tehlikeleri arzedecek olan Kuzey Irak'ta Kürt gruplarının bir Kürt Devleti kurma girişiminde bulunabilecekleri hususunda uyarıda bulunurken Irak'a da tüm Güvenlik Konseyi kararlarına ve yükümlülüklerine tam uyması, böylece yaptırımlara son verilerek bu ülkenin uluslararası camiada yerini alması" çağrısında bulundu.³¹⁴ Bu saldırılardan rahatsızlık duyulmasının bir diğer nedeni de, Demirel'in de belirttiği gibi, bu saldırıların Türkiye-Irak petrol boru hattı yoluyla gelen Irak petrolünün sevkiyatının durmasına yol açmasıydı.³¹⁵

2000 yılında Saddam'a karşı politikalarını sertleştiren Amerika, KYP ve KDP temsilcileri yanında PKK sempatisini isimlerin de katıldığı "Kürtlerin Kimlik Arayışı" başlıklı bir konferansa evsahipliği yapıyor, bu gelişme de bir Kürt devleti oluşturulmak istenip istenmediği konusunda iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar düğümlenmesine neden oluyordu.³¹⁶

2.2.2.1.2. İran'la İlişkiler:

Bu dönemde İran'da 23 Mayıs 1997 tarihinde Seyyid Muhammed Hatemi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ve Türkiye'deki Anasol-D hükümetinin bölge merkezli bir dış politika izlemesi ile ilişkilerde bir nebze iyileşme yaşanmıştır. Özellikle

³¹³ "Clinton on Air Strikes Against Iraq" (December 16 and 19, 1998), **Historic Documents of 1998**, Cumulative Index (1994-1998), Washington, Congressional Quarterly Press, 1999, s.934-944

Amerika, Türkiye'nin endişelerini ortadan kaldırmak için 3 PATRIOT füzesini Türkiye'ye göndermiştir. Temel Eren, "Patriotlar Yerleştiriliyor", **Sabah**, 23 Ocak 1999, s.22

³¹⁴ "ABD ve İngiltere'nin Irak'a Karşı Harekatıyla İlgili Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in Basına Yaptığı Açıklama" (17 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.91; "Irak'ın Sert Uyarılarından Sonra Türkiye, Topraklarındaki Amerikan ve İngiliz Uçaklarının Hareketlerini Kontrol Eden Prensipleri Yeniden Değerlendiriyor" (El Ahrar), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.20, 5 Şubat 1999

³¹⁵ "Demirel, Türkiye-Irak Petrol Boru Hattını Hedef Alan Amerikan Saldırılarını Kabul Edilmez Olarak Değerlendirdi" (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No..39, 04 Mart 1999

³¹⁶ Ed. Oran, **a.g.e.**, s.267

Hatemi'nin düşmanlığı ve güvensizliği tahrik edici politikalardan kaçınarak içinde Türkiye'nin de yer aldığı bir dizi ülkeyle ilişkilerini olumlu yönde geliştirmek yönündeki çabaları bunun gelişmesinde önemli bir etken olmuştur diyebiliriz. İran'ı BM'de temsil eden ve başarısı tartışılmayan Kemal Harrazi'nin dışişleri bakanlığına getirilmesi de bu politikanın bir belirtisiydi.³¹⁷ İyileşen ilişkilere paralel olarak boş olan büyükelçiliklere yeni atamalar yapıldı ve özellikle terör konusunda karşılıklı görüşmelere başlandı.³¹⁸ Ancak gene de İran'ın Türkiye'de Radikal İslam'ı ve PKK'yı desteklediğine dair şüpheler her zaman ikili ilişkilerde bir endişe yaratmıştır.³¹⁹ Nitekim 2000 yılında İran Dışişleri Bakanının Türkiye ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Demirel, "iki ülke arasındaki sınır güvenliği meselesinin Türkiye için endişe kaynağı olduğu, bunun için de mevcut güvenlik işbirliği mekanizmasının etkin biçimde çalıştırılmasına önem verildiğini" söyleyerek İran'dan bu konuda hassasiyet beklemediklerini tekrarlıyordu.³²⁰ Ancak bu ziyaretin gerçekleştiği günlerde başlatılan Hizbullah operasyonu ve sonrasında Umut operasyonu İran'a karşı duyulan endişerin artmasına neden olmuştur.³²¹

Amerika ise iktidara gelen Hatemi'nin ılımlı politikalarına rağmen İran karşıtı politikalarına devam etmiştir. Ocak 1998'de Ankara'yı ziyaret eden Amerikan Ticaret Bakanı, Washington'un bu konuda ödünler vermeyeceğini ve İran'ı yalnızlığa düşürme politikasını sürdüreceğini belirtiyordu.³²² Ancak Amerika'nın tüm itirazlarına ve anlaşmanın yürütülmemesine yönelik tüm çabalarına rağmen

³¹⁷ Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul, Alfa Yayınlar, 2004, s.404; Altunışık, "Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Orta Doğu İlişkileri", **a.g.e.**, s.337; Turgut Demirtepe, "Tahran'da Değişim Sürecinde İktidar Mücadelesi", **Avrasya Dosyası (İran Özel)**, Cilt.5, Sayı.3, Sonbahar 1999, s.8-13

³¹⁸ 3 Mart 1998'de Büyükelçi Sencar Özsoy Tahran'a giderken Büyükelçi Muhammed Hüseyin Lavasani de Ankara'ya gönderiliyordu. **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.186

³¹⁹ Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir'in İran'ın devrim ihraç etme çabalarının ciddi endişe yarattığı ve bölücü örgüt PKK'yı bir araç olarak kullandığını söylemesi iki ülke ilişkilerinde problem yaratıyordu. "İran'la Gerginlik", **Akşam**, 25 Şubat 1997, s.10

³²⁰ "Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in Türkiye'ye Resmi bir Ziyaret Gerçekleştiren İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi'yi Kabulüne İlişkin Açıklama" (17 Ocak 2000), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2000), s.77

³²¹ "Hezbollah Operation", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.2, February 2000, p.43430; Bkz: **TURKEY/IRAN** (5.17.2000) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/news/iran/2000/000517-iran2.htm> (12 Mayıs 2006)

³²² "Türkiye-İran Arasındaki Diplomatik İlişkiler Kuruldu" (Rusya'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.42, 06 Mart 1998

Botaş, İran gazının Türkiye'ye nakledilmesi için gerekli boru hatları inşasına bu dönemde başladı.³²³

Hatemi'nin ılımlı politikaları yanında 2000 yılındaki İran'daki seçimlerde parlamentoda liberallerin galip gelmesi ile Clinton'ın İran politikasında da yumuşamalar olmuş ve bu dönemden sonra Amerika, İran'a ilaç, gıda gibi zaruri ihtiyaçları ambargo kapsamından çıkarmıştır. Clinton, İran'ın hala bir tehlike olduğunu düşünse de İran'daki bu olumlu gelişmelere de uzak durulmayacağını da farkındaydı.³²⁴

2.2.2.1.3. İsrail'le İlişkiler ve İsrail-Filistin Sorunu:

Clinton'ın ikinci döneminin dış politika ekibinden Dışişleri Bakanı Madeleine K. Albright ve Savunma Bakanı William S. Cohen, daha atanmalarından önce biri BM'de diğeri Senato'da İsrail'le olan stratejik ortaklığın daha da kuvvetlendirilmesi gerektiğini açık sözlülükle dile getiriyorlardı. Bir Demokrat olan Albright ve bir Cumhuriyetçi olan Cohen farklı siyasi gelenekleri olsa da, İsrail'i Washington'da BM'de zora sokacak herhangi bir politikaya karşı birleşiyorlardı. Ayrıca Orta Doğu barış sürecine katılan ana ekibin, büyükelçi Dennis Ross ve yardımcısı Aaron Miller'in yerlerinde kalması Orta Doğu politikalarında köklü bir değişiklik olmayacağını da gösteriyordu

Türkiye'de de Erbakan iktidarı ve onun sert İsrail söylemlerine rağmen İsrail'le ilişkiler eskisi gibi devam etti, hatta çoğu askeri işbirliğine yönelik anlaşma bu dönemde imzalandı diyebiliriz.³²⁵ İlişkilerin bu derece yolunda gitmesinde

---

³²³ "İran-Türkiye Gaz Boru Hattında İlerleme" (Iran Daily), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.115, 30 Haziran 1998

³²⁴ "Improvement in Relations with USA", **Keasing's Record of World Events**, Vol.46, Number.9, September 2000, p.43771; Bkz: **US-IRAN SANCTIONS** (3.14.2000) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/news/iran/2000/000314-iran1.htm> (12 Mayıs 2006); Arı, **a.g.e.**, s.268

³²⁵ "Defence Deal with Turkey", **Keasing's Record of World Events**, Vol.46, Number.6, June 2000, s.43648

Genelkurmay'ın payı büyüktür. Erbakan'ın İsrail ve Amerika ile bağları koparmasından endişe duyan askerler, ilişkilerin eskisi gibi yürümesi için ellerinden geleni yapmışlar ve bunun bir kanıtı olarak bu dönemde bir çok rütbeli asker İsrail'i ziyaret etmiştir.³²⁶ Bunun yanında Suriye ile yaşanan krizin hemen sonrası Başbakan Mesut Yılmaz İsrail'i ziyaret ederken,³²⁷ 1997 yılında dışişleri ve savunma bakanları David Levi ve Yitzhak Mordechai, 1998 ve 1999 yıllarında İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizman ve 1999 yılında da Başbakan Ehud Barak Türkiye'yi ziyaret ediyorlardı.³²⁸

Ayrıca iki ülke arasındaki askeri işbirliği Amerika tarafından desteklenmiş ve Ocak 1998 ve Aralık 1999 tarihlerinde Amerika'nın da desteğiyle ortaklaşa deniz tatbikatı yapılmıştır.³²⁹ Amerika, bu tatbikatların insani amaçlı olduğunu ve herhangi bir ülkeye karşı tehdit olmadığını bildirirse de bu girişimin Şam ve Tahran'a bir uyarı niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.³³⁰ Bunun dışında Türk pilotlarının İsrail'de elektronik savaş eğitimi alması sağlanmış ve istihbarat konusunda ortaklaşa çalışılmıştır. Bu dönemde ayrıca İsrail ve Türkiye arasındaki askeri işbirliği, siyasi ve ekonomik işbirliğine dönüşmeye başlamıştır. Gümrük Birliği görüşmeleri sırasında da İsrail Hükümeti, Türkiye'nin desteklenmesi için Avrupa başkentlerindeki büyükelçilerine talimat veriyor ve Kasım 1999'da da Gaziantep ya da Yumurtalık'ta Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulması için planlar yapılıyordu.³³¹ Ancak bu dönemde

---

³²⁶ Şubat ayı içinde Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Mayıs ayı içinde de Savunma Bakanı Turhan Tayan ve Orgeneral Çevik Bir İsrail'i ziyaret ediyor, bu ziyaretlerde iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin geliştirilmesi yönünde görüş birliğine varılıyordu. Ayrıca İsrail'e askeri deneyimlerinin bu ülkenin izni olmadan diğer Müslüman ülkelere aktarılmayacağı konusunda da güvence veriliyordu. "İsrail'e Güvence", **Akşam**, 25 Şubat 1997, s.8; "İsrail-Türkiye ve ABD Akdeniz'de Ortak Askeri Tatbikatta Bulunacaklar", BBC, **Dış Basın ve Türkiye** (7 Mayıs 1997)

³²⁷ Suriye'nin terörist gruplara verdiği destek yüzünden iki ülke ilişkilerinde olumsuz gelişmeler yaşanmıştı. "Crisis in Relations with Syria", **Keesing's Record of World Events**, Vol.44, Number.10, October 1998, s.42574

³²⁸ Efraim Inbar, "Türk-İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur", Ed. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.182

³²⁹ Sami Kohen, "İsrail ile Stratejik Diyalog", **Milliyet**, 7 Mayıs 1997, s.16; "ABD, İki Ülke İlişkilerinin Gelişmesinden Memnun" (Mainichi Shimbun), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.242 26 Aralık 1997

³³⁰ **Ayn Tarihi** (5 Ocak 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1998, s.12; Yasemin Çongar, "Üç Silahşörler Hazır", **Milliyet**, 7 Mayıs 1997, s.17

³³¹ "Türkiye ile İsrail Arasındaki İşbirliği, Türkiye'nin ABD Nezlinde İtibar ve Önemini Artırdı" (Almanya'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 237, 19 Aralık 1997

özellikle İsrail'in Eğitim, Kültür ve Spor Bakanı Yossi Sarid'in Türkiye'nin 1915-1923 tarihleri arasında Ermenilere karşı "soykırım" uyguladığını söylemesi iki ülke arasında soğuk rüzgarlar estirse de İsrail Dışişleri Bakanlığı bu görüşün bakanın kişisel görüşü olduğu ve hükümetin görüşünü temsil etmediğini açıklamasıyla olumsuz hava dağılıyordu.³³²

Amerika, İsrail-Filistin sorununun çözümünün gerekliliğine inanarak bunun için girişimlerde bulunmaya başlıyordu. Özellikle Dışişleri Bakanı Albright, barış görüşmeleri konusunda İsrail ve Filistin arasındaki çıkmazın aşılması için temaslarda bulunmak üzere sıklıkla Orta Doğu'ya gitmiştir.³³³ Ancak Clinton, bölgeyi ziyaretinde barış sürecini ileri götürmeye kararlı olduklarını yinelese de³³⁴ Amerika, tezat bir şekilde BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde İsrail'in Doğu Kudüs'e yönelik faaliyetlerini durdurmasına yönelik alınan kararları veto etmiştir. Bu durum Clinton yönetiminin ne yapmak istediğine yönelik kuşkuları da arttırıyordu. Aslında bu Clinton'ın bu sorunda İsrail'i zorlamak yerine bir arabulucu olarak hareket etmek istediğini ve bunun ötesinde bir rol oynamak istemediğini gösteriyordu.³³⁵ Nitekim İsrail Dışişleri Bakanı Ehud Barak'ın Amerika ziyaretinde de Clinton, İsrail'i barış sürecinde olumlu adımlar atmasını istemek dışında bir girişimde bulunmamıştır. Ancak gene de İsrail'in bir Filistin devletini mümkün kılacak toprağı Filistin'e devredilmesine karar verilmesinde Clinton'ın etkisi yadsınamaz.³³⁶ Clinton, Eylül 2000 tarihinde BM Milenyum zirvesinde Arafat ve Barak'la görüşmesinde barışın ancak risk alarak gerçekleşeceğini söylüyor bu yüzden de her iki liderin de risk almasını istiyordu.³³⁷

---

³³² "Friction with Israel over Genocide of Armenians", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.4, April 2000, s.43532; "Israeli Reassurances over Genocide of Armenians Issue", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.5, May 2000, s.43585

³³³ **Ayın Tarihi** (6 Ekim 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s.17; "Visits to Region by Albright", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.6, June 2000, s.43648

³³⁴ **Ayın Tarihi** (15 Aralık 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s.182

³³⁵ Arı, **a.g.e.**, s.205-206

³³⁶ "Barak-Clinton Meeting", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.4, April 2000, s.43544

³³⁷ "Peace Process Developments", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.9, September 2000, s.43769

Türkiye de bu sürecin içinde olmak istediğini zaman zaman tekrarlamıştır. Bu gırımlerin sonunda da Amerika'nın desteği ile Ocak 1997de İsrail ile Filistin arasında imzalanan Hebron Andlaşması'nın gereklerinin yapılması için kurulan çok taraflı kuvvete gözlemci olarak girmeyi başarmış³³⁸ ve ayrıca Süleyman Demirel Kasım 2000'de Clinton tarafından oluşturulan "Orta Doğu Araştırma Komisyonu" na davet edilmiştir.

2.2.2.2.Balkanlar:

Balkanlarda bu dönemde de Clinton yönetimini meşgul eden gelişmeler yaşanmış ve bölge Amerika'nın ilgi alanı olmaya devam etmiştir. Nitekim Bosna-Hersek sorunun çözümündeki katkısı ve başarısı ile bölgenin yeniden yapılandırılmasında aktif rol oynayan Amerika, Kosova sorunuyla bir kez daha bölgede aktif rol oynamaya başlamıştır. Bosna-Hersek gibi Kosova'daki gelişmeler Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiğinden bu bölgeye yönelik ilişkiler genellikle bu sorun etrafında gelişmiştir diyebiliriz.

2.2.2.2.1. Kosova Sorunu:

Yugoslavya toprakları içinde özerk bir bölge olan Kosova, sahip olduğu Arnavut nüfusuyla yeni bir sorunun parçası olacağı sinyallerini vermekteydi. Nitekim Yugoslavya'nın dağılışıyla birlikte Kosova'nın özerkliği kaldırıldı ve Arnavutların ellerindeki haklar alındı. Arnavutların buna karşı mücadelesi özellikle 1997'de ortaya çıkan Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (Kosova Liberation Army) faaliyetleriyle hız kazandı. Bu ordunun amacı, Kosova'nın kurtuluşu ve ulusal birliğin sağlanmasıydı. 1998 yılına kadar bir iç savaş niteliği taşıyan sorun 1998 sonbaharının başlarından itibaren uluslararası bir sorun niteliği kazanıyordu.³³⁹

³³⁸ Kirişçi (ABD Özel), a.g.e., s.75

³³⁹ Kosova Sorunu ve NATO müdahalesinin gelişimi ve hukuki zemini için Bkz.: Gökçen Alpkaya, **NATO Müdahalesi Üzerine** (Haziran 1999) (Çevrimiçi) <http://politics.ankara.edu.tr/alpkaya/kosova.htm> (5 Şubat 2004)

Kosova'da artan etnik şiddet, Clinton yönetimini tekrar bir müdahaleye ihtiyaç olduğu konusunda inandırdı. Ancak yönetim içinde bu konuda tam bir ittifak da yoktu. Özellikle Madeleine K. Albright, harekete geçilmesi ve hava gücünün kullanılmasını isterken, Cohen ve Genelkurmay böyle bir müdahaleye karşıydılar. Clinton ve Berger ise ortada ve yapmak istemedikleri bir seçimle karşı karşıya kalmışlardı. Kongre ve Pentagon da böyle bir müdahaleye karşı olduğunu ısrarla bildiriyordu.³⁴⁰

Başkanın karşı karşıya kaldığı siyasi engeller ve kuvvet kullanma konusundaki isteksizlik yüzünden müdahale gecikti. Olası bir müdahale için BM Güvenlik Konseyi'nden bir kararın çıkması da Rusya'nın vetosu dolayısıyla imkansızdı. Ancak Amerika, Kosova'daki çatışmaların bölgeyi bir iç savaşa dönüştüreceğinden endişeliydi.³⁴¹ Bu yüzden Clinton'ın özel temsilcisi Hoolbrooke, Miloseviç'le anlaşmak için dokuz kez Belgrad'a gitse de Washington'ın kararsızlığı elini kolunu bağlıyordu. Aslında bu gecikmeye neden olan diğer bir neden de Clinton'ın ülke içinde bir güven bunalımı yaşıyor olmasıydı.³⁴²

Türkiye de bu sorunun çözümünün biran önce gerçekleşmesi için siyasi çaba içinde olmuştur. Dışişleri Bakanı Cem, ekonomik yaptırımların ve ambargonun sorunu çözmeyeceğini söyleyerek, ilk adımı atılmış olan çok uluslu gücün biran önce Kosova'da insani trajedileri önlemeye hazır olmasını istedi.³⁴³ Bu taleplerini bölgesel işbirliği ve Kosova'daki sorunun çözümüne yönelik İstanbul'da biraraya gelen sekiz balkan ülkesinden meslektaşına yaptığı açıklamada da tekrarlayarak “çok geç olmadan Kosova sorununu çözmek zorundayız. Bölge ülkesi olarak bu sorunla ilgilenmek görevimizdir. Son olaylar ciddi bir boyut kazanmıştır ve bu bizim endişemizi arttırmaktadır” diyordu. Türkiye, Kosova'daki şiddete son verilmesi ve

---

³⁴⁰ Halberstam, **a.g.e.**, s.405-406

³⁴¹ **Ayın Tarihi** (3 Nisan 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1998, s.11

³⁴² **Ayın Tarihi** (5 Ekim 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s.14

³⁴³ “Türkiye, Kosova'ya Müdahale Etmeye Hazır Çok Uluslu Bir Güçten Yana” (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 84, 15 Mayıs 1998

bu soruna etkin ve kalıcı bir çözüm bulunmasını amaçlayan görüşmelerin en kısa sürede başlamasını istiyordu.³⁴⁴

Türkiye ayrıca BMGS nezdinde de girişimde bulunarak durumun ciddiyetini ve aciliyetini anlatmış, sorunun biran önce BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesini, bir özel temsilci atanmasını ve bölgeye özel bir misyon gönderilmesini istemiştir.³⁴⁵ Böylece Ekim 1998 tarihinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Amerikan Özel Temsilcisi arasında varılan mutabakat çerçevesinde Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmasını denetleyecek AGİT Denetim Misyonu'na 31 denetçi gönderilmiş ve olası bir olayda denetçilerin kurtarılması için NATO tarafından Makedonya'da konuşlandırılmış olan "Kurtarma Gücü"nde (Extraction Force) de yer alınmıştır.³⁴⁶ 1999 yılı başlarında da NATO Genel Sekreteri ile AGİT Dönem Başkanına mektup, Rusya, Amerika, Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya dışişleri bakanlarına mesaj gönderilerek soruna dikkat çekilmeye çalışılmıştır.³⁴⁷

Nitekim 15 Ocak 1999'da Amerikan UGK toplantısında bu konu tekrar konuşuluyordu. Tereddütler devam etse de Clinton yönetimi, kendisini Balkanlar'da bir kez daha istenmeyen bir çatışmanın içine çekilirken buldu. Ancak Amerika hem siyasi hem de askeri rolünün ne olacağı konusunda henüz bir fikir sahibi değildi. Clinton yönetimi, tek taraflı müdahale yerine Sırbistan'a karşı hava saldırısı için NATO'nun desteğini istedi. Ancak gerçek anlamda bir müdahale için hazırlıklar kışın sonlarında, tüm NATO üyeleri görüşmelerin çatışmayı durdurmayacağına inandıklarında, yapılmaya başlandı³⁴⁸ ve 24 Mart'tan itibaren Amerika önderliğinde NATO kuvvetleri Yugoslavya'yı bombalamaya başladılar.³⁴⁹

---

³⁴⁴ "Türkiye, Kosova Konusunda Acil Bölgesel Görüşmeler Yapılması Çağrısında Bulundu" (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.100, 09 Haziran 1998

³⁴⁵ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.164

³⁴⁶ **A.e.**, s.166

³⁴⁷ "Türkiye'nin Kosova Sorununun Barışçı Çözümüne Yönelik Çabalarına İlişkin Açıklama" (28 Ocak 1999), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 1999), s.101

³⁴⁸ The President's News Conference (March 19, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.480

³⁴⁹ NATO Genel Sekreteri Javier Solana NATO Konseyinden aldığı yetki uyarınca askeri harekatı başlatıyordu. "NATO Harekatına İlişkin Basın Açıklaması" (24 Mart 1999), **Dışişleri Güncesi** (Mart 1999), s.198 ; Clinton, bu durumu "Kosova'da binlerce masum insanı askeri saldırılardan korumak

Türkiye de Kosova'ya müdahale sırasında pek çok üssünü Amerika ve NATO'nun kullanımına sunarak bu sorunun çözümüne yardımcı oldu. Daha sonra Clinton Türkiye'nin bu yardımından duyduğu memnuniyeti 15-19 Kasım 1999'da İstanbul ziyaretinde "Sayın Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Kosova'daki tavır ve barış için oynadıkları rolden dolayı teşekkür ediyorum" şeklinde dile getiriyordu.³⁵⁰

İlkbaharın sonlarında Sırbistan'ın tesliminden sonra, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve İtalya ile barış ortamının sağlanmasında sorumluluğu paylaştı, ancak kısa bir süre sonra bu sorumluluğu BM'ye devretti.³⁵¹ Çünkü iç politika açısından, yönetim bunu tek başına yapabilecek olmasına rağmen, Kongre, sert bir şekilde kaynakları sınırlamıştı. Amerika'nın Kosova'ya müdahale kararı, uluslararası arenada da Amerikan imajını dünyada tekrar şekillendirmek amacını olarak yorumlandı.³⁵²

2.2.2.3. Kafkaslar ve Orta Asya:

Bu dönemde Amerika, Çin, Rusya ve İran'ın bölgedeki etkisinin artmasıyla yaşamsal çıkarlarına bağlı olarak bölgedeki ilgisini arttırmış ve ulusal güvenlik stratejilerinde de bu bölgelerin önemine daha çok vurgu yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Albright'ın başını çektiği yeni dış politika ekibi eskisine oranla Rusya'ya daha mesafeli duruyor ve Rusya'nın etkisini azaltmak için bölgedeki yeni ülkelerin bağımsızlıklarının, egemenliklerinin, toprak bütünlüklerinin, demokratik ve ekonomik reformlarının gerçekleşmesi ve devamı için yoğun çaba gösteriyordu. Rusya'nın boşalttığı bu alanda da Türkiye'nin etkili olması istenmekte ve desteklenmekteydi. Hatta ilk dönemde "önce Rusya" politikasının yaratıcısı Talbott

---

in eyleme geçiyoruz" diyerek açıklıyordu. **Aynı Tarihi** (25 Mart 1999), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1999, s.177; "Clinton on Air war Against Serbian Forces In Kosova"(March 24, 1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000, s.134-143

³⁵⁰ **ABD Başkanı Clinton'un Türkiye Ziyareti** (15-19 Kasım 1999), a.y.

³⁵¹ "United Nations Security Council Resolution On Kosova" (June 10,1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000, s.285-296

³⁵² Caitlin Talmadge, "The Restrained Hegemon", **Harvard International Review**, Vol:24,Issue:3, Fall 2002, s.26; Halberstam, a.g.e., s.432

bile 1997'deki konuşmasında “eğer Kafkasya ve Orta Asya ülkelerindeki reform çabaları başarıya ulaşırsa, bu kuşkusuz Rusya ve Ukrayna'yı da kapsayacak biçimde diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki dönüşüm çabalarını da cesaretlendirecektir. Bu bölgenin Çin, İran, Türkiye ve Afganistan'la olan sınırlarının istikrara kavuşmasına yardımcı olacaktır. Pakistan ve Hindistan'la büyüyen ekonomik ve sosyal bağların kurulmasını sağlayacaktır. Karadeniz'den Pamir Dağları'na kadar uzanan bir coğrafyada kendi içlerinde ve birbirleriyle barış içinde olan özgür toplumların varlığının sağlanması, eski İpek Yolu boyunca Avrupa ve Asya arasında değerli bir ticaret ve nakliye koridorunun açılmasına hizmet edecektir. Eğer ekonomik ve siyasal reformlar başarısız olursa, içerideki ve sınır ötesi ihtilaflar derinleşirse, bölge terörizm için bir kuluçka alanı, dini ve siyasi aşırılığın odağına ve bir çatışma sahasına dönüşebilir. 200 milyar varillik petrol rezervinin bulunduğu bir bölgenin bu hale gelmesine Amerika seyirci kalamaz” diyordu.³⁵³ Bu görüşlere paralel olarak Amerika, bir yandan Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki ülkelerle siyasi ilişkileri yanında ekonomik ilişkilerini de geliştirecek ve bu ülkelerle bir bağ kurmasını sağlayacak olan tarihi “ipek yolu” ticaret rotasını canlandıracak politikalar izlemeye başlarken diğer yandan da bölgedeki enerji rezervlerinin uluslararası pazarlara aktarılması için Rusya ve İran'ı devre dışı bırakacak Türkiye çıkışlı petrol boru hattının desteklenmesine bu dönemde de devam etmiştir.³⁵⁴

2.2.2.3.1. Enerji Politikaları:

Bu dönemde petrol boru hattı güzergahı ve inşasına yönelik ortak politikalara daha fazla hız verilmiş ve bölgeye yönelik ilişkilerin büyük bölümünü bu politikalar oluşturmuştur. Clinton'ın, Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerindeki mevcut petrol ve gaz rezervlerinin güvenli bir şekilde dünya pazarlarına taşınması konusuna büyük önem vermesi ve bu konudaki girişimlerini arttırması, Türkiye'nin bu anlamda konumuna

---

³⁵³ Çağrı Erhan, “ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, **Stradigma**, Sayı.10, Kasım 2003 (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html> (3 Nisan 2005)

³⁵⁴ 2000 yılı bütçesinde bu politikayı sağlayacak mali kaynak da ayrılmıştır. “Silk Road Trade”, **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X, 1997-2001, s.169

da tekrar önem kazandırılıyordu.³⁵⁵ Gerçekten de Amerika, stratejik nedenlerden dolayı Hazar havzasından çıkacak petrolün - İran'ı dışarıda bırakan ve Rusya'yı da asgari ölçüde dahil eden - ana boru hattının Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergahından geçmesinde ısrar ediyordu. Nitekim Clinton'ın Hazar Enerji Kaynakları Başdanışmanı ve Özel Temsilcisi Richard Morningstar'ın Türkiye'yi ziyaretinde de iki ülkenin de bu hattın gerçekleşmesi yolunda kararlılık ve birlikte çalışma iradesinde oldukları tekrarlanmış³⁵⁶ ve Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Yaman Başkut ve Morningstar Başkanlığındaki bir heyet 28-31 Temmuz 1998'de Aşkabat ve Bakü'ye giderek yetkililerle görüşmüştür.³⁵⁷

Petrol şirketlerinin bu güzergahı pahalı bulup farklı görüşe sahip olmaları yönetimin Hazar bölgesine duyduğu yakın ilgiyi azaltmadı.³⁵⁸ Hatta Başkan Clinton ve UGD Berger, Beyaz Saray'a çağırdıkları önde gelen petrol şirketlerinin yöneticilerine bu boru hattı planına bağlı kalmaları yönünde baskı yapmıştır diyebiliriz.³⁵⁹ Bu toplantılar sonrası Chevron Başkanı Matzke'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının "mantıklı" olduğunu itiraf etmesine rağmen ekonomik çekincelerin giderilmesi sağlanamadı.³⁶⁰ Çünkü bütün petrol şirketleri en kısa ve en mantıklı yol olarak İran üzerinden geçen bir boru hattı güzergahını görüyorlardı. Ancak Türkiye üzerinden geçecek güzergaha öncelik veren Amerikan yönetimi bu güzergahı dışlamış ve AIOC'ın (Azerbaijan International Operating Company) güzergahı belirlenmesine birkaç gün kala, Türkiye ve Amerika, Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergahı lehine yaptıkları açıklamaları arttırmışlardır. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bu boru

---

³⁵⁵ Zaten Mesut Yılmaz Amerika gezisinde de bu konu üzerinde durmuş ve Amerika'dan destek istemişti. "Türk Başbakan'ın Boru Hattı Konusunda Clinton'dan Destek İstemesi Bekleniyor" (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.238, 22 Aralık 1997

³⁵⁶ **Ayın Tarihi** (28 Ekim 1998), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s.64

³⁵⁷ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.195

³⁵⁸ "Clinton Yönetimi, Hazar Petrolleri Ana Petrol Boru Hattının Türkiye'den Geçmesini Tercih Ediyor" (Amerika'nın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.38, 2 Mart 1998

³⁵⁹ "Diplomasiyi Petrol Rüyası Yönlendiriyor" (Los Angeles Times), **Dış Politika ve Türkiye**, Bülten No.203, 3 Kasım 1998; "Boru Hattı Diplomasisi...Türk Boru Hattı Şu Anda Değil Daha Sonra İnşa Edilsin" (Dallas Morning News), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 203, 03 Kasım 1998

³⁶⁰ "Boru Hattı Desteği..Bakü-Ceyhan Boru Hattı Umutsuz" (Frankfurter Allgemeine), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.202, 2 Kasım 1998

hattının özellikle boğazlardaki trafiği azaltacağı üzerinde durarak “halen yılda yaklaşık 60 milyon ton petrol tankerlerle İstanbul Boğazı’ndan geçirilmektedir. Petrol tankerleri, yılda yaklaşık 4500 geçiş yapmaktadır. Bu rakamlar, İstanbul’u, insanını ve doğasını tehlikeye düşürmektedir. Bu trafiğin yavaşlatılması ve azaltılması zorunludur, bu yönde çalışmalar yapılmaktadır” diyor ve bu hattın kabul edilmemesi halinde Türkiye’nin uluslararası hukukun ve kendi hukukunun sağladığı imkanlar dahilinde bazı önlemler alacağını belirtiyordu. Bu önlemler;

- Boğazlarda petrol taşıyan her tankerin nitelikleri tek tek incelenecek, insanlara ve çevreye taşıdığı tehlike saptanacaktır. Güvenlik açısından denetimin gerektirdiği zaman dikkatle kullanılarak, Boğazlara girişte bekletilen tankerler incelemeye alınarak bu işlemler gerçekleştirilecektir

- Tankerlerin hangi yoğunlukta ve hangi sırayla Boğazlara girebileceği, tanker trafiğinin insan ve çevreye taşıdıkları tehlike açısından ve Boğazlardaki yerel trafik dikkate alınarak saptanacaktır

- Petrol tankerlerine, Boğazları kullanan diğer yük ve yolcu gemilerine kıyasla hiçbir öncelik tanınmayacaktır

- Türkiye, büyük tehlike yaratan Boğazlardaki petrol trafiğinin azaltılması amacıyla Karadeniz’den taşınan petrolün ithalini sınırlayacaktır

- Petrol tankerlerinin sigorta yükümlülüklerinin en üst düzeye çıkartılmasını zorunlu kılan uluslararası mevzuatın uygulanmasını, çift cidarlı petrol tankerlerinin Türk Boğazından geçmesine izin verilmesini öngören yasal düzenleme çalışmalarına başlanacaktır.³⁶¹

---

³⁶¹ “Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in Hazar Petrolleri Konusunda Yaptıkları Açıklama” (24 Ekim 1998), **Dışişleri Güncesi** (Ekim 1998), s.146-147

Cem, petrol boru hattına karar verecek petrol şirketlerinin bu gerçekleri gözardı etmemesi gerektiğini söylerken, Demirel de “bu proje, Hazar petrollerinin ihracatı konusunda çevre açısından en sağlıklı, ekonomik açıdan en rasyonel olan projedir” diyerek Türkiye’nin bu konuda ısrarını tekrarlıyordu. Nitekim Morningstar’ın Türkiye ziyaretinde Cem, “Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ekonomik bir proje olduğu kadar, ekonomiyi belirleyen siyasal çerçeveyi de Orta Asya ve Kafkaslarda çizilecek olan temel tercihtir. Türkiye’de bu konuda tam bir görüş birliği vardır” diyerek Amerika’nın desteğini istiyordu.³⁶²

Bu çabalar sonucu 1997 yılında İran’ın kuzeyindeki bir gaz boru hattının inşasına başlayan ve Tahran ile iyi ilişkilerde bulunan Türkmen Cumhurbaşkanı dışında Demirel’in konuğu olarak Ankara’ya gelen Gürcistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan devlet Başkanları bu güzergahı onayladıklarına yönelik deklarasyonu (Ankara Deklarasyonu) 29 Ekim 1998’de İmzaladılar. Bu deklarasyonla petrol şirketlerine de bir mesaj yollanmış olunuyordu.³⁶³ Bu deklarasyonla Cumhurbaşkanı Hazar bölgesi ülkelerinin ve komşu ülkelerin bağımsızlığının ve güvenliğinin pekiştirilmesi, ekonomik kalkınma çabalarının güçlendirilmesi ve halklarının refah seviyesinin yükseltilmesi açısından, bu ülkelerdeki hidrokarbon kaynaklarının işletilmesinin önemini gözönünde bulundurarak, petrol ve doğalgaz kaynaklarının ekonomik ve ticari bakımdan optimal olan birden fazla boru hattı aracılığıyla dünya piyasalarına naklinin gerekli olduğunu tasdik etmişler ve Avrupa Enerji Şartı’nda yeralan hidrokarbonların bağımsız, istikrarlı, çevre açısından güvenli ve kesintisiz bir şekilde taşınmasına dair ilkelere bağlı olduklarını ve Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının Ana Petrol Boru hattı olarak gerçekleşmesine ilişkin kararlarını teyid etmişlerdir.³⁶⁴ Cumhurbaşkanı Demirel, bu

---

³⁶² “Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem’in ABD Dışişleri Bakanı’nın Hazar Havzası Enerji Kaynakları Baş Danışmanı Richard Morningstar ile Bakü-Ceyhan Boru Hattı Hakkındaki Görüşmeleri” (28 Ekim 1998), **Dışişleri Güncesi** (Ekim 1998), s.156

³⁶³ “Five-State Declaration over Caspian Pipeline”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.44, Number.10, October 1998, s.42574; “ABD ve Türkiye Hazar Petrollerinin Taşınması İçin Güney Güzergahına Öncelik Veriyorlar” (Le Monde), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.203, 3 Kasım 1998; “Önemli 5 Ülke, Hazar Petrol Boru Hattına Siyasi Destek Verdi...Ancak Projenin Önünde Hala Büyük Engeller Var” (Houston Chronicle), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.202, 2 Kasım 1998

³⁶⁴ “Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkiye Arasında İmzalanan Ankara Deklarasyonu” (29 Ekim 1998), **Dışişleri Güncesi** (Ekim 1998), s.209-210;

deklarasyonun imzalanmasının önemini “kaynak ve geçiş ülkelerinin Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesinin bir an evvel gerçekleşmesine verdikleri desteğin bir kez daha vurgulanması açısından önemli bir adımdır” diye açıklıyordu.³⁶⁵

Bu deklarasyon sonrasında 19 Kasım 1999’da da AGİT Zirvesi için Ankara’ya gelen Clinton’ın da katıldığı bir törende Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının yapımına ilişkin anlaşma taraflarca imzalanmıştır. Amerikan Enerji Bakanı Bill Richardson, bu anlaşmayı siyasi bir zafer olarak nitelendirirken,³⁶⁶ Clinton bunun Başkan olduğu ilk günden beri yönetiminin öncelikli politikası olduğunu söylüyor ve “bugün, uzun bir çabanın en son noktası ve yeni bir başlangıçtır” diyerek bundan duyduğu mutluluğu dile getiriyordu. Ona göre bu boru hattı, Hazar bölgesindeki yeni devletlerin kendi ayakları üzerinde durabilmesini sağlarken ayrıca Batı ile bu devletler arasında ticari ve siyasi bir köprü oluşmuş olacaktı.³⁶⁷ Ayrıca bu petrol boru hattının inşası ile bu ülkeler arasında siyasi rekabet yerine ekonomik ve ticari işbirliği yaratılacak ve enerji kaynakları çeşitlendirilerek, gelecek için bir sigorta olacaktı. Bu hattın seçimiyle özellikle Türkiye’nin üzerinde önemle durduğu çevre ve boğaz güvenliği de sağlanmış olacaktı.³⁶⁸

Amerika, bu boru hattının inşası için 823 milyon dolarlık yardım sözünü, İstanbul’u ziyaret eden Amerikan Dışişleri Müsteşarı Stuart Eizenstat vasıtasıyla Türkiye’ye bildirmiştir.³⁶⁹ Ayrıca bu projeye yatırım yapmak isteyen Amerikan

---

³⁶⁵ “Sayın Cumhurbaşkanımızın Birinci Enerji Şurası’nın Açılışında Yaptıkları Konuşma” (7 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.56

³⁶⁶ “Signing of Framework”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.45, Number.11, November 1999, s.43280; “Türkiye, Hazar Petrol Boru Hattı Konusunda ABD’nin Planını Destekliyor” (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.202, 2 Kasım 1998

³⁶⁷ **Ayın Tarihi** (25 Kasım 1999), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 1999,s.169

³⁶⁸ “Remarks at a Signing Ceremony for the Baku-Ceyhan and Trans-Caspian Gas Pipeline Agreements in Istanbul” (November 18, 1999), **Public Papers of the Presidents**, s.2109; Enerji Bakanı Bill Richardson da bu konuda; “Bu, dünya çapındaki petrol ve gaz kaynaklarımızın çeşitlenmesine dayanan Amerikan enerji güvenliğine ve ayrıca bizim değerlerimize katılmayan grupların stratejik saldırılarını önlemeye yönelik bir tutumdur.” diyordu. Heinz Kramer, **Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye**, 2.bs.,Çev. Ali Çimen, İstanbul, TİMAŞ Yayınları, 2001, s.158-159

³⁶⁹ “ABD ve Türkiye Hazar Petrollerinin Taşınması İçin Güney Güzergahına Öncelik Veriyorlar” (Le Monde), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.203, 3 Kasım 1998

şirketlerine yardımcı olmak amacıyla bir Hazar Finans Merkezi Şubat 1999'da Ankara'da açılmış ve Boru Hatları ile Petrol Taşımacılığı Anonim Şirketi 'ne (BOTAŞ) Türkiye'nin mali, teknik ve çevresel konularla hukuki sorunlarda Amerika'dan uzmanlık hizmeti alması amacıyla kredi tahsis edilmiştir.

Clinton yönetimi, Bakü-Tiflis-Ceyhan hattıyla Türkiye'nin Hazar bölgesinin ana oyuncusu haline gelmesini garanti altına alacağına inanmaktaydı. Böylece sadık bir NATO üyesinin statüsü desteklenmiş olacak ve Müslüman olan bu ülkenin laik ve ılımlı hükümet yapısı Gürcistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi eski Sovyet Cumhuriyetleri için bir model haline gelecek ve Türkiye güvenilir bir ortak olacaktı. Moningstar da Amerika'nın Jeo-politik çıkarlarının Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının inşasıyla gerçekleşeceği ve bunun gerçekleşmesi için istikrar kartı dışında çevre kartının da kullanılması gerektiğini savunuyordu.³⁷⁰ Clinton, Ecevit'in Amerika gezisinde de bu konuda Amerika'nın desteğinin süreceği tekrar etmiştir.³⁷¹ Böylece 23 Haziran'da da TBMM bu hattın inşasını onaylayarak bir adım atmış oluyordu.³⁷²

2.1.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular:

Clinton'ın ikinci dönemdeki başkanlığı süresince de Rum ve Ermeni lobisinin özellikle Kongre üzerindeki etkisi devam etmiş ve bu durum zaman zaman hem Yunanistan ve Ermenistan ile hem de Amerika ile ilişkileri zora sokmuştur. Ancak gene de Clinton, bu dönemde de Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çabalara devam ederken, "soykırım" tartışmaları karşısında Kongre'yi dengeleyici bir politika izlemeye çaba göstermiştir diyebiliriz.

³⁷⁰ "ABD, Petrol Boru Hattı Konusundaki Tartışmada Türkiye'yi Destekliyor" (Los Angeles Times), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.225, 03 Aralık 1998; **Fact Sheet on Pipeline II, a.y.**

³⁷¹ "Remarks Prior to Discussions with Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and Exchange with Reporters" (September 28, 1999), **Public Papers of the Presidents**, s.1621

³⁷² "Approval of Baku-Ceyhan Pipeline", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.6, June 2000, s.43639

2.1.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu:

Türkiye ile Yunanistan arasında devam eden sorunlar bu dönemde de Amerika ile ilişkileri meşgul eden konulardan biri olmuştur.³⁷³ Yeni Clinton yönetimi, bu iki ülke arasındaki sorunların çözümünde taraflardan birini dışlamak yerine bir denge politikası izlemeye ve bölgede istikrarı sağlamaya devam etmiştir.³⁷⁴ Bunun yanında Senato'nun etkili 36 üyesi Başkan Clinton'a Türk-Yunan anlaşmazlıkları konusunda Amerika'nın taraf olmaması yönünde yazılı bir ultimatoma da vererek yönetimi uyarmıştır.³⁷⁵

Amerika, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs sorunu ve Ege'deki diğer anlaşmazlıklarda taraflar için kabul edilebilir bir çözüm üretilmesinden yanaydı. Çünkü bu sorunlar hem Türkiye hem de Yunanistan'ı gerçek birer müttefik olmaktan alıkoyup, tüm enerji ve kaynaklarını kendi halklarına barış ve refah sağlamalarına ve bölgelerinde birer istikrar gücü oluşturmalarına engel oluyordu. Bu yüzden iki ülke arasındaki problemlerin çözümü önem arz etmekteydi.³⁷⁶ Bu amaçla, iki ülke ilişkilerinin yumuşatılmasına yönelik bir dizi ilke iki tarafa da kabul ettirilmeye çalışılmış ve Temmuz 1997'de NATO'nun Madrid Zirvesinde Dışişleri Bakanı Albright, Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos'u biraraya getirerek bu ilkeleri tartışmaları için arabuluculuk

---

³⁷³ “Yunanistan ve Türkiye Arasında Gerilim Yeniden Arttı” (BBC), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.199, 24 Ekim 1997

³⁷⁴ The President's News Conference With European Union Leaders in London, United Kingdom (May 18, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.915; Amerikan Kongresi bu dönemde de Türkiye ve Yunanistan arasında sorun olmaya devam eden Ege'deki sınır sorunlarının Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi konusunda Türkiye'ye çağrıda bulunmuştur. “Expressing the Sense of the Congress Regarding Turkey's Claims of Sovereignty Over Islands and Islets in the Aegean Sea”, **H.CON.RES.340, 106th Congress, 1st Session** (May 25, 2000), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.+Con.+Res.+340>: (12 Mart 2006)

³⁷⁵ Esen Ünür, “Clinton'a Türkiye Ültimatomu”, **Hürriyet**, 26 Temmuz 1997, s.20

³⁷⁶ “Clinton ve Blair: “Türkiye Avrupa Uluslar Ailesinin Önemli Bir Üyesidir” (BBC), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.86, 20 Mayıs 1998; Bu çaba ve desteğin süreceği birçok kez tekrarlanmış ve Bülent Ecevit'in Amerika gezisi sırasında da özellikle Yunanistan'la olan ilişkilerin gelişmesinde ve yardımcı olunacağı söylenmiştir. “Remarks Prior to Discussions with Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and Exchange with Reporters” (September 28, 1999), **Public Papers of the Presidents**, s.1621

yapmıştır. Bu görüşmelerdeki amaç, taraflar arasında Kardak benzeri gelişmeler sonrası ortaya çıkan ve tarafları çatışmaya sürüklenebileceği durumları kontrol altına almaktı. Madrid’te ve iki ülke başkentlerindeki bu görüşmeler sonrası Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel, Yunanistan Başbakanı Simitis ve Amerikan Dışişleri Bakanı Albright tarafından imzalanan “Madrid Mutabakat Metni” ile her iki ülke, barış, güvenlik, iyi komşuluk ilişkilerini geliştirecekleri; birbirlerinin egemenliğine saygı gösterecekleri; uluslararası hukuk ilkelerine ve uluslararası anlaşmalara ve Ege’deki meşru-hayati çıkarlarına ve endişelerine saygı gösterecekleri; yanlış anlaşmalardan kaynaklanan ihtilaflardan kaçınılacağı ve anlaşmazlıkların ortak rızaya dayanarak ve barışçı yollardan çözülmesi konularında anlaşıldılar.³⁷⁷

Ancak kısa bir süre sonra Yunanistan’ın metne sadık kalmaması ile metin işlerliğini kaybediyor ve Türkiye ve Yunanistan’ı karşı karşıya getirecek ve ilişkileri olumsuz etkileyecek yeni gelişmeler yaşanıyordu. Ayrıca 1997 yılında Amerika’nın Yunanistan’ın NATO tatbikatına katılmasını sağlamak için tavizkar davranışı Türkiye’yi küstürmüş ve tarihinde ilk kez bir NATO tatbikatına katılmamasına neden olmuştur.³⁷⁸ Bu dönemde ilişkilerde sorun yaratan bir diğer gelişme de Türkiye’nin bir Yunanlı diplomatı casuslukla suçlaması ve ülke dışına çıkarmasıdır.³⁷⁹

---

³⁷⁷ “Agreement with Greece on Peaceful Resolution of Disputes”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.43, Number.7/8, July 1997, s.41746; **Ayın Tarihi** (8 Temmuz 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 1997, s.20; “Yunanistan ve Türkiye İlişkileri Konusunda Hazırladığı İlkeleri Taraflar Madrid’de NATO Doruğunda Kabul Etti.” (BBC), **Dış Basında Türkiye** (10.07.1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (5 Şubat 2005); “Yunan-Türk İlişkilerinde Yeni Hamle” (Financial Times), **Dış Basında Türkiye** (10.07.1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (5 Şubat 2005); Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bu mutabakatın diplomatik dilden siyaset diline tercümesini “Yunan tarafı Ege’de tek başına karar alıp girişimde bulunmayacak yani karasularını gönlünce uzatıp bunu uygulamaya sokmayacak, Türkiye de bu durumda Yunanistan’ı causus belli (savaş nedeni) ile tehdit etmeyecekti” olarak açıklamaktadır. İsmail Cem, **Türkiye-Avrupa-Avrasya: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs**, Birinci Cilt, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.88-94

³⁷⁸ Amerika’da bulunan Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı, Türkiye’nin NATO’nun “Dynamic Mix 1997” tatbikatına kurallara, anlaşmalara ve teamüllere aykırı olduğu için çekilme kararı aldıklarını bildiriyordu. **Ayın Tarihi** (18 Eylül 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 1997, s.173; Alantan, **a.g.e.**, s.233

³⁷⁹ “Deterioration in Relations with Greece”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.43, Number.12, December 1997, s.41973

1998 yılında Türkiye, uzlaşma girişimlerine devam etmiş ve 12 Şubat ve 11 Mart'ta Yunanistan'a birer nota ile barış önerilerini sunmuştur. Bu barış önerilerinde Türkiye, "iki ülkenin, aralarındaki Ege sorunlarını birlikte tanımlanması; Madrid Mutabakatının resmi bir anlaşmaya dönüştürülmesi; NATO Genel Sekreterinin önermekte olduğu Ege'de Güven Arttırıcı Önlemlerin, onunla işbirliği yapılarak iki ülke tarafından geliştirilip hayata geçirilmesi; iki hükümetin, aralarındaki sorunlara çözüm üretecek olan ve her iki ülkenin belirlediği temsilcilerden oluşan Akil Adamlar Grubunun birlikte göreve çağrılması ve bu önerilerin tartışılması amacıyla, iki dışişleri bakanlığı arasında üst düzeydeki bir toplantının Mart 1998 içinde Ankara veya Atina'da gerçekleştirilmesini" istiyordu. Yunanistan bu önerileri gerçekçi bulmadığını açıklayarak uzlaşmayı reddetti.³⁸⁰ Bunun dışında Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tzohatzopoulos'un "Yunanistan'ın Ege'deki Atina FIR'ın tümünün uzun ve kısa menzilli füzelerle korunmaya başlanacağını" ileri sürmesi ile ilişkilerde bir kez daha olumsuz bir hava esmeye başlıyordu.³⁸¹

Bu döneme damgasını vuran ve karşılıklı ilişkileri zora sokan gelişmelerden biri de terör örgütü PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması aşamasında ve sonrasında gelişen olaylardır. Yunanistan'ın terör örgütü PKK'ya desteği Türkiye tarafından çeşitli zamanlarda dile getirilmiş ve Atina'da örgütün Büro açmasına izin verilmesi eleştirilmiştir. Bu Büro'nun Türkiye karşıtı politikalar izleyeceği ve Yunan hükümetini de bu yönde zorlayacağı Büro'nun açılış töreninde "Yunan hükümetinin Türkiye'ye karşı izlediği politikaların terör örgütüne denetleneceği, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı olumlu davranışlarına rastlanırsa, bunların cezalandırılacağı"nın Yunan yöneticilerinin önünde ilan edilmesiyle anlaşılıyordu.³⁸² Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın her yıl yayınladığı "global

---

³⁸⁰ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.189; "Aegean Peace Proposal", **Keesing's Record of World Events**, Vol.44, Number.2, February 1998, s.42082; Cem, **a.g.e.**, s.103-104

³⁸¹ "Yunanistan Savunma Bakanının Ege'deki Fır Sınırları Konusundaki Beyanına İlişkin Türkiye'nin Görüşlerini İçeren Açıklama" (4 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.37

³⁸² Cem, **a.g.e.**, s.111; Türkiye'ye göre, Yunanistan PKK'ya sadece destek ve eğitim vermekle kalmamış, örgütün üst düzey personeli sürekli Yunan pasaportlarıyla Avrupa ve Beka arasında yolculuk yapma imkanı bulmuştur. "Komşu Yunanistan da Baskı Altında" (Spiegel), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.37, 02 Mart 1999

terörizmin biçimleri” raporunun açıklanan sonucunda, PKK’ya destek ve barınak sağlayan ülkeler arasında -Suriye, İran ve Irak- Yunanistan yer almasa da, raporun Yunanistan ile ilgili bölümünde, bu ülkede PKK’nın gördüğü olumlu tepkiye ve Yunan Parlamentosu’nun 157 üyesinin, PKK lideri Öcalan’ın Yunanistan’a resmen davet edilmesine yönelik bir bildiriye imzaladıklarına dikkat çekilmiş³⁸³ ve Yunan Hükümeti’nden PKK’nın gerçekten de Atina’da bir Büro açıp açmadığı konusunda bilgi istenmiştir.³⁸⁴ Aslında Yunanistan dışişleri bakan yardımcısı Yorgo Papandreu’nun “Kürt sorunu uluslararası bir sorundur ve kimin terörist olup kimin olmadığına karar vermek bizim işimiz değildir” sözü Yunanistan’ın sorunu nasıl gördüğünü gösteriyordu. Türkiye bu sözleri Yunanistan’ın terörizmi desteklediğinin yeni bir kanıtı olarak gördü.³⁸⁵

Yunanistan’ın terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan’a olan desteği onun Suriye’den çıkarılması sonrası ve sürgündeki dönemi boyunca da devam etmiş ve onun bir bakıma hamiliği yapılmıştır.³⁸⁶ Nitekim Öcalan’ın Yunanistan’ın Kenya’daki büyükelçilikte tutulması ve 15 Şubat 1999 tarihinde baskılar sonucu büyükelçilikten çıkarılmaya zorlanarak yakalanıp Türkiye’ye getirilmesi Yunanistan’ın bu desteğini somut bir şekilde ortaya koyan bir gelişmeydi.³⁸⁷ Bu gelişmeler üzerine terör örgütü Batı Avrupa’nın bütün merkezlerinde sorumlu tuttıkları Yunanistan’ın elçilikleri ve konsolosluklarına saldırılar düzenlerken

---

³⁸³ “Yunan Parlamenterlerin Bölücü Terör Örgütü Elebaşısını Yunanistan’a Davet Etmeleriyle İlgili Açıklama” (6 Kasım 1998), **Dışişleri Güncesi** (Kasım 1998), s.44; “ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Yayınladığı “Global Terörizmin Biçimleri Raporu: Yunanistan’daki Bazı Siyasi Çevreler PKK’ya Destek Veriyor” (BBC), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 77, 04 Mayıs 1998

³⁸⁴ “ABD Dışişleri Bakanlığı, Atina’dan PKK Konusunda Bilgi İstedi” (Eksusia), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.81, 08 Mayıs 1998; “ABD, Terör Örgütü PKK’nın Atina’da Açtığı Temsilcilikler Konusunda Yunanlı Politikacıları Eleştirdi” (BBC), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.81, 08 Mayıs 1998

³⁸⁵ “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Necati Utkan’ın Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısının Düzenlediği Basın Toplantısına İlişkin Bir Soruya Verdiği Cevap” (14 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.75

³⁸⁶ Hatta 110 Yunanlı Milletvekili 15 Kasım 1998’de Yunan Hükümeti’nden Öcalan’ın Resmen Yunanistan’a Davet Edilmesine Yönelik Ortak Bir Bildiriye İmza Atıyorlardı. **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.190

³⁸⁷ “Bölücü Terör Örgütü Elebaşısının Türkiye’ye Getirilmesine İlişkin Başbakan Sayın Bülent Ecevit Tarafından Yapılan Basın Açıklaması” (16 Şubat 1999), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 1999), s.79

Yunanistan'ın iç siyasetinde köklü değişiklikler yarattı.³⁸⁸ Yunanistan'da bir yanda ülkenin adının teröre karıştırılmasını eleştirenler, diğer yanda da Türkiye'nin düşmanı olan müttefikine(Öcalan) ihanet edildiğini savunanlar bir suçlu aramaya başlamışlardı. Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos, bu yapılanları başbakan Simitis'in bilgisi dahilinde yaptığını itiraf etmiş ve istifa etmiştir.³⁸⁹

Pangalos sonrası dışişleri bakanlığına getirilen Yorgo Papandreou ile iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını söyleyebiliriz. Özellikle Cem ve Papandreou arasındaki sıcak dostluk iki ülke ilişkilerine de olumlu şekilde yansımıştır. Örneğin Cem'in iki ülke arasında "terörle mücadele anlaşması" imzalanmasına yönelik çağrısı Yunanistan'daki yoğun tartışmalara rağmen kabul ediliyor ve Yunanistan'ın bu konuda bir adım atması sağlanmış oluyordu. Nitekim 1999 yılının Haziran sonu Temmuz başında gerçekleşen New York'taki "Kosova Dostları" toplantısında iki bakan bu konuda görüşerek, anlayış birliği sağladıkları hususları basın toplantısı ile açıkladılar. Buna göre, "Türk ve Yunan dışişleri bakanları, aşağıdaki konuları ele almak üzere iki bakanlık arasında her konuda ayrı bir toplantı düzenlemek için anlaşıyorlardı; Organiza Suç, Uyuşturucu Ticareti, Yasadışı Göç ve Terör, Turizm, Çevre, Kültür, Ticaret". Yunanistan, bu şekilde terörle mücadele konusunun diğer konular arasında önemsiz bir konuymuş gibi gördüğünü ima ediyor ama Türkiye'nin isteği de gerçekleşmiş oluyordu.³⁹⁰

20-22 Ocak 2000 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı Papandreou'nun Türkiye'yi ziyareti Yunanistan'dan 1962 yılından beri yapılan ilk resmi ziyaretti.³⁹¹ Bu ziyaret sonrası Cem de 3-4 Şubat 2000 tarihinde Yunanistan'ı ziyaret etti. Bu

---

³⁸⁸ "Capture of Öcalan", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.2, February 1999, p.42791; "Yunanistan, Öcalan Olayı Sonrası Gelişmelere Karşı Mücadele Veriyor" (Der Standard), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.35, 26 Şubat 1999

³⁸⁹ Türkiye, Amerikan dışişleri bakanlığı tarafından "...sürekli, sistemli ve üst düzeyden devlet himayesinde terörizme destek veren ülkeler.." olarak tanımlanan terörist devletler tanımlamasına uymasına rağmen Yunanistan'ı bu ülkeler arasına alınmasını sağlayamamıştır. Cem, **a.g.e.**, s.116-117

³⁹⁰ **A.e.**, s. 126-127; "Relations with Greece ", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.6, June 1999, s.43031

³⁹¹ "Anlaşmazlığa Rağmen 4 Anlaşma İmzalandı", **Sabah**, 22 Ocak 2000, s.23

gelişmeler iki ülke ilişkilerinin normale dönmesi için önemli bir adımdı.³⁹² Her iki ülkede yaşanan deprem felaketi de iki ülke ilişkilerine bir ivme kazandırmış ve iki hükümet dışında halkları da yakınlaştırmıştır.³⁹³ Bu yakınlaşma sonrası her iki ülke de gelecek yıla ait tatbikat programlarını NATO'nun Napoli karargahına sunarak birbirlerini daha önceden haberdar etmişler ve iyi niyet gösterisi sunmuşlardır.³⁹⁴

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Yunanistan'ın egemenlik sorunu olarak gördüğü Ege sorunlarında ve Batı Trakya sorununda olumlu bir gelişme yaşanmıyor ve Kıbrıs sorunu iki ülke ilişkilerini meşgul eden önemli konulardan biri olmaya bu dönemde de devam ediyordu. 1997 yılını "Kıbrıs yılı" ilan eden Clinton, bu sorunun çözümü için dış politika ekibiyle birlikte kişisel çaba harcamaya hazır görünüyordu. Aralarında Başkan Clinton'ın da bulunduğu Amerikan yönetiminin üç üst düzey görevlisinin Kıbrıs konusundaki beyanları bunu destekler niteliktedir. Clinton, "toplumlararası uzlaşmaya yardımcı olmak için bölgedeki tüm gelişmeleri yeniden gözden geçireceklerini" söylerken, Dışişleri Bakanı Albright, "Stratejik öneme sahip olan Kıbrıs'ta barış sürecinin devamını sağlamak için nüfuslarını kullanacaklarını" tekrarlıyordu. Bunun yanında Savunma Bakanı Cohen de "Ada'da artan gerilimin sona erdirilmesi için Amerika'nın beklemeye ve ertelemeye gitmemesi gerektiğini" söylüyordu.³⁹⁵ Amerika'nın bu çabaları yanında BMGS Kofi Annan'ın çabaları da eklenince Kıbrıs sorununun çözümü yönünde uluslararası trafiğin arttığını söyleyebiliriz.³⁹⁶ Ancak GKRY'nin 1998'den itibaren AB ile üyelik görüşmelerine başlaması, bu sorunda yeni bir dönemi başlatmıştır diyebiliriz. Bu dönemde

---

³⁹² "Visit by Greek Foreign Minister", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.1, January 2000, s.43375-43376; "Visit by Foreign Minister to Greece", **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number.2, February 2000, s.43430

³⁹³ "Earthquake", **Keesing's Record of World Events**, Vol.45, Number.7/8, August 1999, s.43111;

³⁹⁴ "Ege'ye Güven Geliyor", **Radikal**, 14 Aralık 2000, s.11

³⁹⁵ "Kıbrıs Baskısı Artıyor", **Sabah**, 14 Şubat 1997, s.14

³⁹⁶ BM Genel Sekreterliğine gelirlenmez Erbakan'a bir mektup gönderen Annan, ondan Ada'da liderler arasındaki doğrudan görüşmelerin başlatılması için yardım istemiştir. Bahadır selim Dilek, "BM Genel Sekreteri Annan Erbakan'dan Yardım İstedi", **Akşam**, 15 Şubat 1997, s.9; Bu dönemde Kongre'nin öncelikli konularından biri de Kıbrıs sorunu olmuştur. "Calling for a United States Initiative Seeking a Just and Peaceful Resolution of the Situation on Cyprus", **H.CON.RES.81, 105th Congress, 1st Session** (May 15, 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.CON.RES.81.RFS>: (12 Mart 2006); Yakup Beriş, "Dönüşüm Noktalarıyla Kıbrıs Kronolojisi", **Görüş**, Sayı:31 (Haziran 1997), s.68; "Kıbrıs Konusunu Yeniden Canlandırmak" (Washington Times), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.168, 13 Eylül 1998

Yunanistan'ın, Kıbrıs'ın üyelik başvurusunun geri çevrilmesi halinde AB'nin genişlemesini bloke edeceği konusunda ortaklarını uyarması ve AB'yi sorunun içine çekme çabaları Türkiye'nin elini kolunu bağlıyordu.³⁹⁷

Amerika, bu gelişmelere rağmen sorunun çözümüne yönelik girişimlerine hem BM nezdinde hem de Kıbrıs Özel Temsilcisi aracılığıyla devam etmiştir. Clinton, sorunun çözümü için Bosna'da önemli başarı sağlayan ve Dayton Barış Anlaşmasının mimarı Richard Holbrook'u Kıbrıs özel temsilcisi olarak atayarak bu sorunun çözümünde ısrarlı olduğunu gösteriyordu. Bu dönemde hem Richard Holbrooke hem de Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas Miller, Kıbrıs'ta arabuluculuk rolüne soyunmuşlar ve bu amaçla Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rum ve Türk tarafının liderleriyle sayısız görüşme yapmışlardır.³⁹⁸

Ancak bu dönemde Temmuz 1996'daki Yeşil Hat üzerindeki bayrak indirme olaylarıyla başlayıp, 1997'de GKRY-Yunanistan arasında gerçekleşen Nikiforos tatbikatına KKTC-Türkiye de Toros tatbikatıyla cevap vermesiyle devam eden gerginlikler sorunun çözümünü ve Amerika'nın çabalarını zora sokuyordu.³⁹⁹ Amerika, bu gerginlik üzerine Ege'ye çok sayıda gemi göndermek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁰ Türkiye, bu tartışmalı dönemde KKTC ile Ağustos 1997'de "Ortaklık Konseyi" oluşturarak bu ülke ile ilişkileri GKRY-Yunanistan arasındaki ilişkiler ve anlaşmalar seviyesine çıkarılmak istemiştir. Bu yakınlaşmayla KKTC'nin hedef olabileceği yeni ve büyük haksızlıklara karşı Türkiye'nin güvencesi yineliyordu.⁴⁰¹

---

³⁹⁷ "Kıbrıs'ın Geri Çevrilmesi Halinde, Yunanistan AB'nin Genişlemesini Bloke Edecek" (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.209, 11 Kasım 1998

³⁹⁸ "Peace Negotiations", **Keesing's Record of World Events**, Vol.43, Number.11, November 1997, s.41929; "Holbrooke ile Miller Bugün Atina'ya Geliyor" (Yunanistan'ın Sesi Radyosu), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No: 110 (23 Haziran 1998); Bu çabalar Başkanın belirli dönemlerde Kongre'ye yazdığı mektuplarda açıkça belirtilmiş ve sorunla ilgili gelişmeler konusunda Kongre bilgilendirilmiştir. **Presidential Letters to Congress on Cyprus** (Çevrimiçi) [http://clintonfoundation.org/legacy/\(123199-060399-092298-011398-070997\)-presidential-letter-to-congress-on-cyprus.htm](http://clintonfoundation.org/legacy/(123199-060399-092298-011398-070997)-presidential-letter-to-congress-on-cyprus.htm) (4 Mart 2005)

³⁹⁹ "Turkish Military Exercises in TRNC", **Keesing's Record of World Events**, Vol.43, Number.11, November 1997, s.41929; "Türkiye Kıbrıs İçin ABD'ye Sertleşti", **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1997, s.1

⁴⁰⁰ Murat İlem, "6. Filo Ege'ye Demirledi", **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1997, s.9

⁴⁰¹ "Partial Integration Agreement Between Turkey and TRNC", **Keesing's Record of World Events**, Vol.43, Number.7/8, August 1997, s.41789; Cem, **a.g.e.**, s.194-195

Amerika da GKRY ile yürütülecek üyelik görüşmelerinin Kıbrıs'taki sorunların çözümünü engelleyeceği yolunda uyarıda bulunmuş, AB'nin Ada'daki iki toplum arasındaki müzakereleri, BM ve Amerika'nın çabalarını gözönüne almayarak ve çözümü beklemeksizin Rum kesimini üye olarak kabul etmesinin yanlış olacağını belirtmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin tepki olarak KKTC ile ekonomik ve savunma alanındaki entegrasyon başlatmak amacıyla imzaladıkları anlaşmanın da bu yöndeki çabaları engellediği ve bu durumun Amerika'yı rahatsız ettiği Türkiye'ye bildirerek bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca Amerika, Kıbrıs sorununun halledilmesini Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine bağladığından, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'ye verilecek AB fonlarının serbest bırakılması konusunda Yunanistan'dan yardım istemiş ancak bu Yunanistan tarafından reddedilmiştir.⁴⁰²

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen Holbrooke, Amerika'nın sırtını Kıbrıs'a dönmeyeceğini, Kıbrıs sorunuyla yakından ilgilenmeye devam edeceğini bildirerek⁴⁰³ Kıbrıs Türklerini uzlaşmaz olmak, AB'yi de Türkiye'ye karşı duyarsız kalmakla suçladı. Düzenlediği basın toplantısında Denктаş'ın BM gözetimindeki barış görüşmelerinin yeniden başlamasının ön koşulu olarak KKTC'nin tanınması konusunda ısrar ettiğini, AB'nin de Kıbrıs(GKRY) ile üyelik görüşmelerini iptal etmesi gerektiğini belirterek bu yaklaşımın gelişme sağlanmasını zorlaştıracığını ifade ediyordu.⁴⁰⁴ Holbrook ve Albright'ın çabalarıyla taraflar bir kez daha bir araya getirilseler de görüşmelerde kalıcı bir çözüme ulaşamadı. Holbrooke, Amerika'nın yeni BM Büyükelçisi olmak için Kıbrıs özel temsilciliği görevinden istifa etmeden

---

⁴⁰² “Yunanistan, Clinton'ın Türkiye Konusundaki Ricasını Hiç Saydı” (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.107, 18 Haziran 1998; “Türk-Yunan Gerginlikleri...Kıbrıs Rehin Alındı...Ada, Atina ve Ankara'nın Rekabet Alanı Haline Geldi” (Le Figaro), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.109, 22 Haziran 1998

⁴⁰³ “Holbrooke, Türk Tarafının Sert Tutumundan Yakındı, Ancak Amerika'nın İşin Peşini Bırakmayacağını Söyledi” (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 78, 05 Mayıs 1998

⁴⁰⁴ “Holbrooke Kıbrıs'ta Başarısızlığını Kabul etti” (The Daily Telegraph), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.79, 06 Mayıs 1998; “Kıbrıs'ta Hayal Kırıklığı” (Der Standart), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.79, 06 Mayıs 1998;”Holbrooke, Tıkanıklıktan Kıbrıs Türk Tarafını Sorumlu Tuttu” (AP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.78, 05 Mayıs 1998

önce “Kıbrıs sorunu diplomatlar için bir karabasandır” diyerek sorunun çözümündeki zorluğu dile getiriyordu.⁴⁰⁵

Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan’ı karşı karşıya getiren bir diğer olay da S-300 füze krizidir.⁴⁰⁶ GKRY’nin Rus yapımı S-300 füzelerini Ada’ya konuşlandırmak istemesi ve Türkiye’nin böyle bir durumda bu füzeleri imha edeceğini bildirmesi üzerine çıkan kriz kısa zamanda tırmanmış ve bölgede Amerika’yı rahatsız eden bir duruma gelmiştir.⁴⁰⁷ Bu gelişmeler yanında bir de iki ülkenin savaş uçakları Kıbrıs’ta gövde gösterisine bulunarak birbirine gözdağı vermeye çalışmıştır.⁴⁰⁸ İsmail Cem, “Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların ortak askeri anlaşması ve Ada’daki S-300 Füzeleri, Kıbrıs’ın, Yunanistan’ın Türkiye’ye saldırması için atlama tahtası olarak kullanılacağına açık birer göstergesidir. Türkiye saldırı riskine karşı gereken bütün önlemleri almıştır ve almaya devam edecektir” diyerek Türkiye’nin kararlılığını dile getirirken, GKRY Hükümet Sözcüsü Christos Stylianides de “hava sahasının Türkiye tarafından tahrik edici bir şekilde ihlal edilmesinin kınandığını ve gerekli diplomatik girişimlerde bulunulacağını” belirtiyordu.⁴⁰⁹ Kıbrıs’ta tansiyonun arttığı bir dönemde Cumhurbaşkanı Demirel KKTC’ye gitti. Bu ziyaret bir Türk Cumhurbaşkanı’nın KKTC’yi ilk resmi ziyareti olması açısından da önem arzeder.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁵ “Yunanlılar ve Türkler Birbirlerine Meydan Okuyorlar” (Het Blang Van Limburg), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.109, 22 Haziran 1998

⁴⁰⁶ “Increased Tension over Russian Missiles”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.43, Number.9, September 1997, s.41835

⁴⁰⁷ Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (May 26, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.967; Bu krizin ayrıntıları için Bkz. S. Gülden Ayman, **Tırmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2000

⁴⁰⁸ “Heightened Tension Between Turkey and Greece”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.43, Number.10, October 1997, s.41877

⁴⁰⁹ “Türk Savaş Uçakları Kıbrıs’a İndi” (Reuter), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.108, 19 Haziran 1998; “Türkiye, Kıbrıs’ta Bütün Askeri Statüko Değişikliklerini Reddediyor” (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.108, 19 Haziran 1998; “Kıbrıs,Türk Savaş Uçakları Tarafından Gerçekleştirilen Hava Sahası İhlallerini Kınıyor” (AP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.108, 19 Haziran 1998; “Türkler Kıbrıs’a Savaş Uçağı Gönderdi....Ankara, Rumları Askeri Güçlerini Takviye Etme Fikrinden Vazgeçirmeyi Amaçlıyor” (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.109, 22 Haziran 1998

⁴¹⁰ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.191

Yunanistan ve GKRY, bu füzeleri Kıbrıs'ın askerden arındırılması doğrultusunda "kapsamlı" ilerlemeler sağlanması yönünde bir pazarlık konusu yapıyordu.⁴¹¹ Cem, bu gerçeği "Rum-Yunan savunma doktrini aslında bir saldırı doktrinidir. Bunun iki amacı var; birincisi Türkiye'ye doğrudan bir tehdit oluşturabilecek silahları kullanabilmek ve konuşlandırabilmek, ikincisi de Türkiye'yi ve KKTC'yi belli bir pazarlığa, alışverişe sürüklemek" diye açıklıyordu.⁴¹² Gerçekten de bir çok NATO ülkesi de Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk askerinin sayısında sembolik anlamda bir azaltma sağlanması ve Kıbrıs üzerindeki gözlem uçularının rotasını, Rumların öteden beri istediği şekilde değiştirilmesi gibi jestler karşılığında Rum yönetimini ikna etmeye çalışacaklarını dile getirmişlerdi.⁴¹³ Türkiye ise bu girişimi "BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarının açık ihlali ve Türkiye ve komşuları için açık bir tehdit" olarak yorumluyor ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışıyordu.⁴¹⁴

Amerika, artan tansiyondan son derece rahatsız olmuştu. Clinton, Rumları bu konuda uyarırken⁴¹⁵ Amerikan Savunma Bakanı Cohen, Kıbrıs'a S-300 füzelerinin konuşlandırılmasını hata olarak gördüğünü söylüyor ve bu karardan sonra ortaya çıkan durumun çok tehlikeli olduğuna dikkat çekiyordu. Ayrıca bunun Kıbrıs sorununa siyasi çözüm amaçlı görüşmelerin başlaması yolundaki çabaları daha da karmaşıklaştıracağını belirtiyordu.⁴¹⁶

---

⁴¹¹ "Kıbrıs Füzelerden Vazgeçmeyi Önerdi..Karşılığında Ada'nın Askerden Arındırılmasını İstiyor" (Kolner Stadt-Anzeiger), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.111, 24 Haziran 1998

⁴¹² "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in S-300 Füzelerine İlişkin Beyanları" (30 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.157

⁴¹³ Cem, **a.g.e.**, s.206

⁴¹⁴ **A.e.**, s.211

⁴¹⁵ "Clinton Rumları Füze İçin Uyardı", **Akşam**, 9 Şubat 1997, s.1; Amerika'ya göre, Rusların S-300 füzelerini Rumlara satmasındaki amaç, Yunanistan ile Türkiye'yi karşı karşıya getirerek NATO'nun genişlemesini engellemektir. "Rusya'nın Füzelerin Ardındaki Hesabı", **Akşam**, 13 Şubat 1997, s.11

⁴¹⁶ **Aydın Tarihi** (13 Şubat 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1997, s.97; "William Cohen'e Göre, Kıbrıs'a S-300 Füzelerinin Konuşlandırılması "Hata" Olur" (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.70, 22 Nisan 1998

Bu yüzden Amerika, Rumların bu füzeleri Kıbrıs yerine Girit'e -Türk hava sahasını tehdit etmeyecek şekilde- yerleştirmeleri için baskıda bulunmuştur.⁴¹⁷ Bunda Rusya'nın temin ettiği bu füzelerin bölgede temel askeri güvenlik dengelerini bozabileceği düşüncesi etkilidir diyebiliriz. Bu çabalar sonucu Glafkos Klerides füzelerin Kıbrıs'a yerleştirilmesi planını 29 Aralık 1998'de iptal ettiklerini açıklıyordu.⁴¹⁸ Amerikan basını bu açıklamayı yapılmış bir yanlışın düzeltilmesi olarak verirken, Avrupa basını da bu krizin son bulmasını olumlu karşılıyordu.⁴¹⁹ Ancak Türkiye füzelerin Kıbrıs yerine Girit'e konuşlandırılmasına da sıcak bakmadı. Çünkü Türkiye'ye göre bu füzeler nereye konuşlandırılırsa konuşlandırılırsın Ege'de dengeleri bozacak bir rol oynayacaktı.⁴²⁰ Bu füze bunalımı sonrası özellikle KKTC ile ilişkiler daha da geliştirilmiş ve iki ülke arasındaki bağların karara bağlanan bütünleşme hedefinde derinleştirileceği konusunda anlaşılmıştır.⁴²¹

⁴¹⁷ "ABD'den Füze Resti", **Akşam**, 15 Şubat 1997, s.1

⁴¹⁸ "Kıbrıs...Cumhurbaşkanı Klerides, S-300 Füzelere Ada'ya Konuşlandırılmamasına Karar Verdi" (AP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.244, 30 Aralık 1998; Klerides'in bu kararı üzerine Kongre, Klerides'in bu kararını öven ve Başkanı Türkiye'yi Kıbrıs sorununun çözümü için işbirliğine ve BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Aralık 1998'de aldığı iki karara (1217 ve 1218) razı olmasına yönelik zorlamaya davet eden bir karar almıştır. Bu kararlarda Kıbrıs'ta bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü garanti altında olan ve iki eşit topluluğu kapsayan tek bir Kıbrıs devletinin varlığı ve BMGS'nin bu yöndeki çabalarının desteklenmesi yer alıyordu. "Whereas the Republic of Cyprus was Invaded by Turkey in 1974 and has Since then Remained Forcibly Divided and Occupied by Foreign Forces in Violation of Several United Nations Resolutions", **H.CON.RES.100, 106th Congress, 1st Session** (May 6, 1999), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.CON.RES.100.IH> (12 Mart 2006)

⁴¹⁹ "Kıbrıs'a Füze Yerleştirmek" (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.245, 31 Aralık 1998; "Kıbrıs, Füzelere Vazgeçti" (Financial Times), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.245, 31 Aralık 1998; "Kıbrıs Baskılara Dayanamayıp, Füze Planından Vazgeçti" (The Guardian), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.245, 31 Aralık 1998; "Rus Füzelere Krizinde Perde Kapanıyor" (La Libre Belgique), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.245, 31 Aralık 1998

⁴²⁰ "Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem'in S-300 Füzelere İlişkin Beyanları" (30 Aralık 1998), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 1998), s.160; "Ankara, S-300 Füzelere Ada'ya Yerleştirilmesi Önerisine Reddini Tekrarladı" (AFP), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.01, 04 Ocak 1999; Yunanistan 18 Şubat 1999'da bu füzelerin Girit'e konuşlandırılmasına yönelik anlaşmayı Rusya ile imzalamıştır. "Agreement on Location of S-300 Missiles on Crete", **Keasing's Record of World Events**, Vol.45, Number.2, February 1999, s.42792

⁴²¹ Denktaş'ın TBMM'deki konuşma sonrasında Türkiye'nin KKTC'ye tam, kesintisiz ve şartsız desteğinin süreceğine yönelik deklarasyon yayınlanmıştır. **TBMM'nin Deklarasyonları** (15 Temmuz 1999-21.Dönem 1.Yasama Yılı 34. Birleşim) (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_dek_150799.html (15 Temmuz 2006); "Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ortak Açıklaması" (20 Temmuz 1999) **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 1999),s.123

Ecevit'in Clinton'la görüşmesinde Clinton, her iki ülkeye bölünmüş ada Kıbrıs konusunda barışçıl bir çözüme yanaşması çağrısında bulunurken Ecevit ise, Kıbrıs'ta iki ayrı bağımsız devletin varlığının bir realite olduğunu ve bu durumun uluslararası topluluk tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirtiyordu.⁴²² Clinton'ın sorunu çözüme çabası devam etmiş hatta Annan'a bir mektup göndererek sorunun çözümüne verdiği önemi göstermiştir.⁴²³ Bunun dışında sorunların masaya yatırılarak çözülmesi karşılığında Amerikan yönetiminin taraflara 2 milyar dolar vereceği de söyleniyordu.⁴²⁴

Ada'da Uluslararası Barış Gücü'nün (UNFICYP/United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) görev süresi 15 Haziran 2000'e dek uzatılırken KKTC'nin talepleri doğrultusunda, Kıbrıs'ta tek devlet, tek egemenlik ve tek uluslararası kişilik bulunduğunu öne süren paragraf çıkartılıyor ve bu durum hem KKTC hem de Türkiye tarafından olumlu bir gelişme olarak adlandırılıyordu.⁴²⁵ Cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Necdet Sezer de ilk resmi ziyaretini 22-23 Haziran 2000 tarihleri arasında KKTC'ye gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette Sezer, “şu bilinmelidir ki Türkiye var olduğu sürece, Kıbrıs Türk halkı, güven ve huzur içinde yaşayacaktır” diyordu. Bu ziyaretin BM Güvenlik Konseyinde 14 Haziran'da alınan kararın ertesinde gerçekleşmesi de anlamlıdır. Bu kararda “UNFICYP görev süresi birkez daha uzatılıyor ancak bu sefer GKRY'den Kıbrıs Cumhuriyeti olarak söz ediliyordu. Türkiye, bu geziyle KKTC'ye desteği en üst seviyede bir kez daha vurgulamış oldu.”⁴²⁶

---

⁴²² “Ecevit Kıbrıs Konusundaki Tavrında Israr Ediyor.. ABD Başkanı Türk Başbakanı'nın Görüşünü Paylaşmıyor” (Frankfurter Rundschau), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No. 184, 05 Ekim 1999

⁴²³ “Kıbrıs İçin Zor Başlangıç”, **Radikal**, 3 Aralık 1999, s.11

⁴²⁴ “Sıkı Kıbrıs Pazarlığı”, **Radikal**, 5 Aralık 1999, s.11

⁴²⁵ “BM'den Tarihi Karar”, **Radikal**, 17 Aralık 1999, s.11

⁴²⁶ **Cumhurbaşkanı Sezer'in İlk Yurtdışı Ziyareti: KKTC** (22-23 Haziran 2000) (Çevrimiçi) <http://www.belgenet.com/belge/anskktc2000.html> (5 Haziran 2005)

2.1.3.2. Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve “Soykırım Sorunu”:

Bu dönemde de Ermeni lobisi faaliyetlerine devam etmiş ve Clinton’ın ikinci başkanlık döneminin daha ilk aylarında Başkana bir mektup yazarak “soykırım”ın kabul edilmesine kadar Türkiye’ye yapılan yardımların askıya alınması istenmiştir.⁴²⁷ Ermenistan da Türkiye’yi zorlamak için Türkiye’yi tedirgin eden dış politikalar izleyerek özellikle Yunanistan, İran ve Rusya ile yakın ilişkilerini geliştirmiştir. Ermenistan-Yunanistan-İran yaklaşması 1999 yılında Ortak Anlaşım Memorandumu imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Dışişleri Bakanı Oskanyan, bu yaklaşmanın sebebini “bu üçlü işbirliğimiz, İran ve Ermenistan’ı Yunanistan üzerinden Avrupa’ya, Yunanistan’ı da İran ve Ermenistan üzerinden Kafkasya ve Orta Asya’ya yaklaştıracaktır” diye açıklasa da ortak işbirliğinin bir nedeninin de Türkiye’ye karşı politikalar olduğu çok açıktı. Ermenistan bu dönemde ayrıca Türkiye ile olan sınırında Rus üslerinin kurulmasına izin veren anlaşmayı da onaylamış⁴²⁸ ve Yukarı Karabağ’da tek yanlı bir Cumhuriyet ilan ederek soruna yeni bir boyut kazandırmıştır.⁴²⁹ Ancak Ermenistan’ın özellikle İran ve Rusya ile yaklaşması Türkiye kadar Amerika’yı da tedirgin etmekteydi.⁴³⁰

Bu gelişmeler dışında 1998’de Koçaryan’ın iktidara gelişiyle de “soykırım”ı Türkiye’ye kabul ettirme yolundaki baskı ve propagandalarda bir artış olmuştur. Gerçekten de Koçaryan’la birlikte Ermenilere karşı “soykırım” uygulandığı tezinin uluslararası kamuoyunda kabul görmesine yönelik politikalar Ermenistan’ın temel dış politika hedeflerinden biri olurken, Koçaryan, “bizler için bu aşırı bir yük ve tarihi bir gerçektir. Bundan kurtulmak için Almanya’nın Nazi döneminde işlenen suçlardan dolayı özür dilemesi gibi, bunu gerçekten kabul ederek, pişmanlık duymak gerekiyor. Türkiye tarafından bu yapıldığı taktirde Kafkasya bölgesinde bambaşka

⁴²⁷ “ABD’de Ermeni Lobisinden Girişim”, **Akşam**, 8 Şubat 1997, s.11

⁴²⁸ **Ayın Tarihi** (29 Nisan 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 1997, s.76

⁴²⁹ **Ayın Tarihi** (20 Mart 1997), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 1997, s.183

⁴³⁰ Laçiner, **a.g.e.**, s.150

bir ortam hakim olacaktır” diyerek Türkiye’den beklentilerini açıklıyordu.⁴³¹ 1998 sonunda, özellikle Öcalan’ın ve PKK’nın desteklenmesi konusunda Türkiye’nin Ermenistan’ı suçlaması Ermeni yetkililerce Türkiye’nin “Ermeni Soykırımı”nın tanınması yönündeki çabalardan rahatsız olmasına bağlanmıştır.⁴³²

Amerika ise iki ülke arasındaki problemlerin çözümüne yönelik çabalarını sürdürmüştür. Talbott, “Ermenistan tarihte büyük acılar çekmiş bir millettir. Türkiye’nin Ermenistan’la daha güçlü ve kalıcı ilişkiler kurmasını istiyoruz” diyerek Amerika’nın iki ülke arasındaki problemlerin ancak iyi ilişkiler kurularak çözüleceği görüşünde olduğunu yineliyor⁴³³ ve Koçaryan’ın Amerika gezisinde Clinton, Yukarı Karabağ bölgesinde barışı desteklediğini ve bunun çözümü için de uluslararası toplulukla hareket edileceğini belirtiyordu.⁴³⁴ Clinton yönetiminin bu tutumu üzerine özellikle eyaletlere yönelik politikalarını arttıran Ermeni lobisi, Amerika’nın çeşitli eyaletlerinde “soykırım”ın ilanı ve “Ermeni soykırım” anıtının dikilmesi konusunda büyük başarılar elde etmişlerdir.⁴³⁵

Başkanlık seçimlerinin yaklaşması ve iki parti arasındaki oy oranlarının neredeyse başabaş gitmesi özellikle azınlık oylarının önemini dolayısıyla lobilerin etkisini arttırmıştı. Nitekim böyle bir dönemde Ermenilerin 24 Nisan’ı 1915-23 “Ermeni Soykırımı”nın ulusal anma günü olarak anılması yönündeki teklifi, Amerikan Kongresi Uluslararası İlişkiler Komitesi’ne Cumhuriyetçi ve Demokrat üyeler tarafından getiriliyor⁴³⁶ ve teklif 2 çekimser oy ve 11 aleyhte oya karşılık 24

---

⁴³¹ Çeviköz, a.g.e., s.13

⁴³² “Ermenistan, Türkiye’nin Beyanatlarından Dolayı Memnuniyetsizlik Belirtiyor”, (Vremya Mn), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.192, 15 Ekim 1998

⁴³³ “Talbott, Eski Cumhurbaşkanı Özal’ın Anısına Düzenlenen Konferansta Türkiye ile İlgili Konuları Ele Aldı” (Washington Post), **Dış Basın ve Türkiye**, Bülten No.194, 19 Ekim 1998

⁴³⁴ “Clinton Meets Armenian Counterpart”, **People’s Daily**, 28 June 2000 (Çevrimiçi) http://english.people.com.cn/english/200006/28/eng20000628_44152.html (11 Kasım 2005)

⁴³⁵ Amerika’nın Massachusetts Eyaleti’nde bir “Ermeni Soykırım” Anıtı’nın dikilmesine yönelik tasarı Eyalet parlamentosunda onaylanmıştır. **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2000), s.107

⁴³⁶ “Ermeni Soykırımı” iddiaları doğrultusunda hazırlanan 398 sayılı karar tasarısı 21 Eylül 2000’de yapılan Alt Komite toplantısında oya sunulmuş ve 2 aleyhte 7 lehte oyla kabul edilmiştir. Alt komitede kabul edilen tasarı Uluslararası İlişkiler Komitesine gelmiş ve 28 Eylül’de kamitede ele alınarak başka bir komiteye gitmesinin önlenmesi için eğitimle ilgili bölüm çıkartılarak 596 numarasına alınmıştır. Uluslararası Komitede görüşülen tasarı bu numaralı tasarıdır. **Dışişleri Güncesi** (Eylül 2000), s.133-134

oyla kabul edilerek genel kurula havale ediliyordu (H Res 596).⁴³⁷

Bu gelişmeler üzerine Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) ve Meclisin öncelikli gündem maddesi bu konu oluyordu. MGK Eylül ayındaki toplantısında Amerikan yönetimine bu tasarının yasalaşmasına engel olması çağrısında bulunulurken, Ermenistan'a da Türkiye ile iyi geçinmeleri aksi taktirde Türkiye'nin de sertleşeceği uyarısında bulunulmuştur.⁴³⁸ 1 Ekim'de de TBMM'de bu tasarı ile ilgili olarak bir bildiri yayınlanmış ve bu bildiriye, "TBMM, küçük siyasi hesaplar için, tarihi çarpıtarak, tek yanlı ve yanlış iddialara dayalı gerçeklerden hareketle, işin gerçek yüzünün tarihçilere bırakılması yerine siyasi alana çekilerek bir milleti rencide edecek kararlardan medet uman ve bir yasama organını bu amaçlar için kullanmaya yeltenenlerin, uzun yıllara dayanan Türk-Amerikan dostluğunu tehlikeye düşürecek girişimleri de kuvvetle kınanmaktadır" denerek bundan duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.⁴³⁹ Tasarının Temsilciler Meclisi komisyonunda kabul edilmesi üzerine de bu tasarının karara dönüşmesi durumunda Türkiye-Amerika ilişkileri yanında "Kuzeyden Keşif Harekatı" konusunda da olumsuzlukların olacağı ve TBMM'nin bu Harekatın uzatılmasını değişen koşullar çerçevesinde değerlendireceği açıkça belirtilerek Clinton yönetimi uyarılmıştır.⁴⁴⁰

Bunun üzerine devreye giren Clinton da Temsilciler Meclisi Sözcüsü J. Dennis Hastert'e bir mektup yazarak ulusal güvenliği etkileyebilecek herhangi bir girişimden kaçınılmasını isterken, aynı zamanda "dünyanın sorunlu bölgelerinde önemli çıkarlarımız var. Saddam Hüseyin tehlikesi devam ederken, Orta Doğu'da, Orta Asya'da ve Balkanlarda barış ve istikrarı getirmeye çalışıyor ve yeni enerji kaynakları yaratmak için çalışıyoruz diyerek böyle hassas bir dönemde böyle bir karar almak sadece bu çıkarlarımızı etkilemekle kalmaz aynı zamanda Ermenistan ve Türkiye arasındaki ilişkileri düzeltmeye yönelik çabalarımızı da etkiler" diyerek bu

⁴³⁷ **Dışişleri Güncesi** (Ekim 2000), s.246

⁴³⁸ **Sözde Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı...** (30 Eylül 2000) (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/2000/3009_02.html (21 Şubat 2006)

⁴³⁹ **Ermeni Yasa Tasarısı ve TBMM Bildirisi** (1 Ekim 2000)

(Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/arsiv/tbmmbildiri_01.html (21 Şubat 2006)

⁴⁴⁰ **Sözde Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı: Meclis'ten ABD'ye Keşif Harekatı Uyarısı** (5 Ekim 2000) (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/arsiv/tbmmbildiri_02.html (21 Şubat 2006)

tasarının görüşülmesinin reddedilmesini istemiştir. Böylece tasarı genel kurul gündeminden geri çekiliyordu.⁴⁴¹ Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Sezer, Clinton'a yolladığı mektubunda “Ülkelerimiz arasındaki iyi ilişkilere darbe vurabilecek nitelikteki bu tasarının sonuçsuz kılınmasına yapmış olduğunuz bu önemli katkıdan dolayı Türk halkının gönlünde Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek ve önder bir dostu olarak daima seçkin bir yeriniz olacaktır” diyerek bundan duyulan memnuniyeti dile getiriyordu.⁴⁴²

---

⁴⁴¹ “Letter to the Speaker of the House of Representatives on a Resolution on Armenian Genocide” (October 19, 2000), **Public Papers of the President**, s.2225 ; “Withdrawal of Armenian Genocide Resolution”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.46, Number. 10, October 2000, s.43814; “Armenia Resolution”, **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X (1997-2001), s.231

⁴⁴² **Ayın Tarihi** (21 Ekim 2000), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, s.65

III. BÖLÜM

G.W.BUSH DÖNEMİ

TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

1-George Walker Bush (G.W. Bush) Döneminde Amerika'nın İzlediği Dış Politika İlkeleri ve Uygulamaları:

Clinton ve ekibinin izlediği dış politika, Amerikan dış politika uzmanları tarafından zaman zaman eleştirilmiş ve bu politikanın Amerika'nın bu yüzyıldaki yeni vizyonuna uymadığı yönünde muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. Clinton'ın dış politikasını eleştirenler arasında özellikle Cumhuriyetçi partinin şahin kanadı önemli bir yer alıyordu. Bu gruptaki bazı isimler daha sonra 2000 seçimlerini kazanan Cumhuriyetçi parti adayı ve eski Başkanlardan George H.W. Bush'un oğlu George W. Bush'un dış politika ekibinde yer aldı. Çoğu zaman da dış politikaya bu ekibin yönverdiği söylendi.

1.1. I. G.W. Bush Dönemi (2001-2004):

Aslında G.W.Bush, seçimleri kazanarak Başkan olduğunda -seçim kampanyasında dış politikaya yönelik çok az şey söylemiş olsa da- güçlü ve deneyimli bir dış politika ekibi oluşturarak, bu konuda kendisine gelen eleştirilere bir cevap verirken aynı zamanda dış politikaya ilgisiz kalmayacağını da sinyallerini veriyordu. Buna rağmen yönetiminin ilk ayları boyunca Kyoto Anlaşmasının reddi ve “ulusal füze savunması”nın yürütülmesi dışında-ki bu politikalar geleneksel Cumhuriyetçi parti politikalarıydı- dış politikaya yönelik pek bir gelişme yaşanmadı.¹ Bu dönemde, Clinton yönetiminin global ve farklı yerlerdeki etnik problemlere odaklanmasına karşın Bush ve dış politika ekibi, büyük güçlerle ve

---

¹ Llewellyn D Howell, “Bush’s Foreign Policy:Just Say No!”, **USA Today**, Vol.130, Iss.2676, September 2001, s.33

komşularıyla olan ilişkilere önem vermiştir.² Bu yüzden 2001 yazına kadar Bush'un politikaları “tek taraflılık” ve “yalnızcılık” veya Latin Amerika ve Asya-Pasifik bölgesinde odaklandığı için de “yarıküre yalnızcılığı” şeklinde ifade edilmeye başlandı.³ Ancak bu durum 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren değişecekti.

Başkan Bush ve dış politika ekibinin öncelikli hedefleri Amerika'nın güvenliğini arttıran politikalar izlemektir. Bu politikalar da üç amaca hizmet ediyordu; Amerikan ordusuna güveni arttırmak, Amerikan halkını terör tehlikesinden ve saldırılardan korumak ve bu yüzyılın yeni tehlikeleriyle yüzleşecek yeni teknolojilere sahip bir ordu yaratmak.⁴ Ancak tüm bu çabalara rağmen 11 Eylül 2001'de Amerika'nın kendi topraklarında terörle yüzyüze kalmasına engel olunamadı. Amerikan halkıyla beraber tüm dünyayı da şok eden görüntülerde Amerika'nın ekonomik gücünü simgeleyen Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleleri terörist grupların kullandığı uçakların çarpması sonucu yerlebir olurken, aynı saldırılardan biri de askeri gücü simgeleyen Pentagon (Savunma Bakanlığı) Binasına yapılıyordu. Aynı gün Bush, Amerikan halkına terörizme karşı birlik olmaları çağrısında bulunurken Amerikan dış politikası da bu tarihten itibaren “terörizmle mücadele” merkezinde gelişmiştir.⁵

---

² Ed. Colin Campbell, Bert A. Rockman, **The George W. Bush Presidency, Appraisals and Prospects**, Washington D.C, A Division of Congressional Quarterly, Inc., 2004, s.191

³ Tom Lansford, Robert Watson, Bryan Hilliard, “Foreign Policy in the Bush Administration”, An Early Report Card, **American Diplomacy**, Vol.VIII, No.2, 2003 (Çevrimiçi) http://www.ciaonet.org/olj/ad/ad_v8_2/lat01.html (15 Mayıs 2005); “Bush'un Atlasının Merkezi Amerika”, **Radikal**, 24 Ocak 2001, s.9

⁴ Donald Rumsfeld, “The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/ Defens Goals” Remarks at Official Pentagon Welcoming Ceremonies (January 26, 2001), **U.S Foreign Policy Agenda**, Vol.6, No.1, March 2001 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pi61rums.htm> (14 Nisan 2005)

⁵ “Terrorist Attacks on Washington DC and New York”, **Keesing's Record of World Events**, Vol.47, Number.9, September 2001, s.44333-44334; **Statement by the President in His Address to the Nation** (September 11, 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (26 Nisan 2004); “Yeni Dünya'nın Uzun Savaşı”, **Milliyet**, 14 Eylül 2001, s.16

1.1.1. “Bush Doktrini” ve Dış Politikaya Yansıması:

11 Eylül’ün Bush yönetiminin dış politika uygulamalarında büyük bir farklılık yarattığı söylene de aslında Başkanın dünya görüşünde bir değişiklik yarattığını söyleyemeyiz. Çünkü bu saldırılar aynı zamanda Cumhuriyetçi şahinlerin dış politika vizyonunun pratiğe geçişi için uygun bir zemin yaratıyor, Başkan ve dış politika ekibinin Amerika’nın dünyadaki tehlikelerden sadece kendi gücüne -özellikle askeri güç- güvenerek korunabileceği ve bunun için de gerekli her türlü girişimin ve askeri müdahalenin yapılması gerektiği görüşünü destekliyordu.⁶ Bush, zaten seçim kampanyasındaki dış politikaya yönelik az sayıdaki konuşmalarında Amerika’nın rakipsiz ve yeni dünyada özgürlüğün yaygınlaşmasından sorumlu bir güç olduğunu söylerken bu sorumluluğun yerine getirilmesinde engel teşkil eden yeni tehlikeleri de serseri devletler, terörist gruplar ve kitle imha silahlarının yaygınlaştırılması olarak sıralamıştı.⁷

11 Eylül olayları sonrası Bush, ulusa seslenişinde “biz bu eylemlerle bağlantısı olan teröristlerle onları barındıranlar arasında ayırma gitmeyeceğiz” diyerek aslında Amerika’nın bundan sonraki dış politikasının ne yönde gelişeceğini sinyallerini de vermiş oldu.⁸ Nitekim 20 Eylül’de Kongre’de yaptığı konuşmada da Amerika’nın dünyada terörizmle mücadele yolunda hertürlü müdahaleye hazır olduğunu ilan ediyordu. Bu konuşmada “biz teröristlere güvenli sığınak ve yardım sağlayan ulusları izleyeceğiz. Her bölgede her ulus bir karar vermek zorunda, ya bizden olacak ya da teröristlerden yana. Bu günden itibaren terörizme destek ve

---

⁶ Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, “ Bush’s Foreign Policy Revolution”, Ed. Fred I. Greenstein, **The George W. Bush Presidency: An Early Assessment**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2003, s.135

⁷ George W. Bush, seçim kampanyası boyunca sadece dört dış politika konuşması yapmıştır. Bunların da genel teması savunma ve güvenlik üzerinedir. Ed. John W. Dietrich, **The George W. Bush, Foreign Policy Reader: Presidential Speeches With Commentary**, New York, M.E. Sharpe, Inc., 2005, s.8-10

⁸ **Statement by the President in His Address to the Nation** (September 11, 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (26 Nisan 2004)

yardım sağlayan herhangi bir ulus Amerika tarafından düşman rejim olarak görülecek” diyordu⁹

Daha sonra yayınlanan ve Amerika'nın yeni ulusal güvenlik stratejisini belirleyen ve tarihe “Bush Doktrini” olarak geçen 35 sayfalık metinde de “Amerika, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını bizi ve müttefiklerimizi kitle imha silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır” denmekte ve kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkı Amerika'ya tanınmaktaydı.¹⁰

Bu önleyici müdahale stratejisi (pre-emptive) Bush'la birlikte anılsa da aslında Amerika kuruluş tarihinden itibaren bu stratejiye sık sık başvurmuştur. Bush'un 11 Eylül'ün ardından yaptığı sadece bu stratejiyi bir doktrine dönüştürmekti. Bu stratejinin uygulanışında yıllardır değişmeyen tek şey ise bu eylemi meşrulaştıran söylemdir: “özgürlük”. Nitekim Bush da savunulan ve uğrunda savaşılan unsur, Amerika'nın milli çıkarı olarak değil, demokratik değerler, özgürlük ve insan hakları gibi temalar olarak lanse eder.¹¹ Ayrıca Bush, bu doktrinde 20.yy'da totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan mücadeleyi özgürlüğün kazandığına işaret ederken, 21.yy'daki mücadeleyi de bunu korumak olarak belirlemektedir.¹²

---

⁹ **Address to a Joint Session of Congress and The American People**, (September 20, 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (28 Ocak 2002)

¹⁰ **The National Security Strategy of The United States of America** (September 2002) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (28 Ocak 2002) ;

Sema Emiroğlu, “Annan:Bush Doktrini Barışa Meydan Okuyor”, **Milliyet**, 24 Eylül 2003, s.18; Böylece “Yeni Muhafazakarlar”ın görüşleri devlet politikası oluyordu. Böylece bu doktrin üç temel üzerine oturtuldu; “birincisi, küresel askeri, ekonomik, diplomatik ve kültürel alanlarda Amerika'nın başat rolünü, mutlak denetleyici düzeyine taşıması için alınacak önlemler; ikincisi, geleneksel tehdit-merkezli savunma anlayışının , yani saldırılara karşı öşru müdafaa yaklaşımının, olası tehditleri önlemeye yönelik önalıcı saldırı yaklaşımıyla değiştirilmesi; üçüncüsü, mevcut uluslararası hukukun Amerika'nın beklentilerini tatmin etmediği noktalarda devre dışı bırakılması” Çağrı Erhan, “Yeni Muhafazakarların Gözüyle Türkiye'nin Değişen Vizyonu”, **Görüş**, Sayı.55, Haziran Temmuz 2003,s.30

¹¹ Melvyn P. Leffler, “Bush'un Dış Politikası”, Çev. Mehmet Ali Tuğtan, **FP(Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım/Aralık 2004, s.11-12

¹² Keir A. Lieber and Robert J. Lieber, “The Bush National Security Strategy”, **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.7, Number.4, December 2002 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/1202/ijpe/pj7-4lieber.htm> (14 Nisan 2005)

Böylece Bush ve dış politika ekibi bu dönemde dış politikanın merkezine “terörizm”i oturtuyor ve özellikle El Kaide gibi uluslararası terörist grupların Amerika’nın güvenliğine en büyük tehlike olduğu ileri sürülüyordu. Aslında bu tehlike Clinton yönetimi boyunca da sık sık gündeme gelmişti. Gerçekten Clinton yönetimi de bu örgütle mücadele için bir karşı terör timi oluşturmuş ve 1998 yılında bir takım öneriler üretilse de fiiliyata dönüştürülmemişti. Ancak 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bu örgüte yönelik esaslı çalışma Bush yönetiminin ulusal güvenlik ekibi tarafından -özellikle UGD Condoleezza Rice ve CIA Başkanı George Tenet’in Başkanlığında- yapılmış ve bu örgütü ortadan kaldıracak ve yıllar sürececek bir strateji geliştirmiştir. Bush doktrinin özünü oluşturan bu strateji ile bireysel saldırılara yaptırımlarla karşılık vermekle kalınmıyor, örgütü çökertmek için ulusal gücün bütün unsurları seferber ediliyordu. Ayrıca Başkan ve Kongre, Amerikan Yurtseverlik Yasası sayesinde, 11 Eylül öncesinde istihbarat ve hukuk birimlerinin, terör tehdidine dair hayati bilgileri edinmesi ve paylaşmasını engelleyen yasal ve bürokratik duvarları yıkarak bu konuda işbirliği içinde olmuşlardır.¹³

Bu stratejiye göre, mücadele düşmanın yaşadığı yere taşınacak ve buna yönelik müdahale kitle imha silahlarını edinen muhaliflerin Amerika ya da ittifaklarına karşı tehlike yarattıkları düşünülüp, barış olasılığının ortadan kalkması ile başlayacaktı.¹⁴ Böylece 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olarak El Kaide ve ona destek sağlayan devlet olarak da Afganistan’ın işaret edilmesiyle hedef belirlendi ve müdahale kaçınılmaz oldu. Bundan sonra Amerika’nın öncelikli amacı Afganistan’a yapılacak bir müdahale için istekli bir koalisyonun oluşturulmasıydı. Bu amaçla kısa bir sürede çok taraflı destek deklarasyonu yayınladı ve sorun yaşanan ülkelerle (Rusya ve Çin) ilişkiler iyileştirilmeye başlandı.¹⁵ Afganistan’a yönelik ortak

¹³ Condoleezza Rice, “Savaş Daha Sona Ermiş Değil”, **Radikal (Washington Post)**, 23 Mart 2004, s.10

¹⁴ William James Stover, “Preemptive War: Implications of the Bush and Rumsfeld Doctrines”, **International Journal on World Peace**, Vol:XXI, No:1, March 2004, s.9

¹⁵ Powell, Washington’da düzenlediği basın toplantısında saldırıların sorumlusu olarak Afganistan’da bulunduğu sanılan Suudi terörist Usama Bin Ladin’i işaret ediyordu. **Ayın Tarihi** (13 Eylül 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.77; “Hazır Ol Emri”, **Hürriyet**, 16 Eylül 2001, s.14; “Hedef Afganistan”, **Milliyet**, 16 Eylül 2001, s.19; Usama Bin Ladin ve El Kaide’nin saldırılardan sorumlu olduğuna dair kanıtlar NATO’ya sunulmuş ve NATO’nun da desteği alınmıştı. “Washington NATO’yu İkna Etti”, **Radikal**, 3 Ekim 2001, s.11

operasyona rağmen Amerika, bu operasyonun kumandanlığını tek başına yürütmüştür. Böylece komünizm tehlikesinin yerine geçen terörizmle mücadelede liderliği yürüteceğinin işaretini de vermiş oluyordu.

Ancak Bush'un terörizmle mücadeleyi "haçlı seferi"ne benzetmesi ve "bu yalnız Amerika'nın savaşı değil, tehlikede olan sadece Amerika'nın özgürlüğü değil. Bu dünyanın savaşıdır. Bu medeniyetin savaşıdır. Bu savaş ilerleme ve plüralizme, hoşgörü ve özgürlüğe inananların savaşıdır" demesi Amerika'nın bir "medeniyetler çatışması" yaratmak amacı güdüp gütmeye başladığı sorusunu ortaya çıkarıyor ve bu tüm dünyada tartışılmaya başlanıyordu.¹⁶ Bu eleştiriler üzerine Bush'un bu sözünün "büyük dava" anlamında kullandığı Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer tarafından açıklanarak gelen tepkiler engellenmeye çalışılmıştır.¹⁷

Bu stratejiye yönelik eleştiriler dışında Bush ve ekibinin bu politikaları ülke içinde de tartışılmaya başlanmış ve Afganistan hareketinde Bush'a tam destek veren Amerikan kamuoyunun da desteği giderek azalmıştı. Öyleki New York Times ve CBS kanalının ortak yaptığı ankete göre, halkın %53'ü yeni saldırıların olacağı görüşündeyken sadece %18'i hükümetin kendilerini koruyacağına dair güven içindeydi.¹⁸

Ancak Bush ve dış politika ekibi tüm bu eleştirilere rağmen başlattıkları işi bitirmek istiyorlardı. Nitekim Ocak 2002'de "Birliğin Durumu" konuşmasında Bush, "dünya barışını tehdit edecek şekilde silahlanan diğer terörist ittifaklar var. Bu terörist grupları destekleyen rejimler (Irak-İran-Kuzey Kore) önemli ve büyük bir tehlike. Bu tehlikelere karşı ilgisiz davranışlar kötü sonuçlar yaratabilir. Bütün

---

¹⁶ Samuel Huntington'ın Foreign Affairs'te 1993 yılında yayınladığı "Medeniyetler Çatışması" makalesinde 21.yy'da artık ulus-devletlerin ya da ideolojilerin değil, bunlardan daha kapsamlı bir şemsiye oluşturan medeniyetlerin çatışmasına sahne olunacağından bahsedilmekteydi. Samuel Huntington, "The Clash of Civilizations", **Foreign Affairs**, Vol.72, Number.3, Summer 1993, s.22-49

¹⁷ "Bush'un Haçlı Özü", **Milliyet**, 20 Eylül 2001, s.17

¹⁸ "Amerikalı Kuşku", **Radikal (New York Times)**, 31 Ekim 2001, s.11; 11 Eylül sonrası Bush'un terörizmle savaş ve Irak'a müdahale politikalarına olan kamuoyu desteğine yönelik ayrıntılı anket sonuçları için Bkz: "America After 9/11: Public Opinion on The War on Terrorism, The War with Iraq and America's Place in the World", **AEI (American Enterprise Institute) Studies in Public Opinion**, updated September 19, 2003, s.3-95

uluslar bilmelidir ki Amerika, ulusunun güvenliğini sağlamak için ne yapması gerekiyorsa yapacaktır” diyerek diğer hedefleri de belirlemiş oluyordu.¹⁹ Ayrıca Mart 2002’de yaptığı konuşmada da El Kaide ve Taliban’a yönelik mücadeleyi kazandıklarını ve terörizmle savaşın ikinci aşamasını başlattıklarını ilan etti. Bu aşamada Amerika, dünyanın herhangi bir yerinde ülkesi ve dünya barışı için tehlike yaratan teröristlerden kurtulmak için hertürlü mücadeleye hazır olduğunu belirtiyordu.²⁰

Ocak 2003’teki “Birliğin Durumu” konuşmasında da Amerika’yı tehdit eden en önemli unsurun bazı rejimlerin kitle imha silahları geliştirmesi olduğunu söyleyerek Irak’ın da 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla kendisine verilen son şansı kullanmadığı, BM ile işbirliği yapmadığı, kitle imha silahları üretimini ve nükleer programını sürdürdüğü ve uluslararası terör örgütleriyle temas içinde olduğu tekrarlanmış ve Amerika Irak’a müdahale için gerekli girişimlere başlamıştır.²¹ Dışişleri Bakanı Powell, 5 Şubat’ta Irak’ın kitle imha silahı bulundurduğuna ve geliştirdiğine yönelik kanıt niteliğindeki bir dizi istihbarat bilgisini BM Güvenlik Konseyi’ne sunarak BM’nin de desteğini almaya çalışmıştır.²²

---

¹⁹ Bu rejimler, serseri devletler (rogue states) olarak adlandırılmıştır. Serseri devletler söylemi Clinton yönetimiyle birlikte Amerikan dış politikasına yerleşmiş ve bu devletler arasında Irak, İran ve Kuzey Kore dışında zaman zaman Libya, Sudan, Küba, Suriye, Pakistan, Çin ve Hindistan da yer almıştır. Paul D. Hoyt, “The Rouge State Image in American Foreign Policy”, **Global Society**, Vol.14, No.2, 2000, s.302; **President Delivers State of the Union Address** (29 January 2002) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (18 Şubat 2005); “Bush Listeye İran’ı Eklledi”, **Milliyet**, 31 Ocak 2002, s.18

²⁰ Remarks on the Six-Month Anniversary of the September 11th Attacks (March 11, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.391

²¹ U.N Security Council Resolution 1441(2002), November 8, 2002 (Çevrimiçi) <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm> (8 Mayıs 2006); **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2003), s.159-160; **President Delivers “State of the Union”** (January 28, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html> (4 Şubat 2005); Aslında Bush’un Irak’a müdahale girişimini iç politikada karşılaştığı problemlerden dolayı olduğu da söylenmekteydi. Özellikle ENRON adlı enerji şirketinin batışı ve bu gelişmelere Bush ve Cheney’in de adının karışması üzerine tarihinde ilk kez Beyaz Saray mahkemeye verilmişti. Sema Emiroğlu, “Beyaz Saray Mahkemelik”, **Milliyet**, 27 Ocak 2002, s.20

²² **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.136

Amerika'nın Irak'a müdahale amacının terörizmle mücadele ile sınırlı olmadığı ve İsrail'in güvenliği, petrol ve bölgede Amerikan askeri ve siyasi gücünü hegemon kılma gibi amaçları da barındırdığı yönündeki eleştirilere, BM silah denetçilerinin Amerika'nın iddia ettiği gibi Irak'ın kitle imha silahı ürettiğine yönelik raporlar sunamalarına, Fransa, Rusya ve Çin gibi BM Güvenlik Konseyi üyelerinin ve uluslararası kamuoyunun itirazlarına rağmen 20 Mart 2003 tarihinde "Irak'a Özgürlük Operasyonu" başlatıldı.²³ Kısa bir süre sonra da terörle mücadele çerçevesinde yapılan yatırım ve harcamalar yüzünden Clinton döneminde oluşan bütçe fazlası devasa açıklara dönüştü.²⁴

Bu dönemde dış yardımlar izlenen politikaya paralel olarak terörizmle savaşa yönelik kullanılmıştır. Bu nedenle dış yardımların büyük bir bölümü terörizm tehlikesine maruz kalan zayıf devletler ile terörizmle savaşta bölgesel anlamda önemli bir rol üstlenen devletlere verilmiştir. Nitekim bu dönemde Afganistan, Pakistan, Ürdün ve Türkiye gibi ülkeler Amerikan yardımlarından yararlanan ülkeler arasında yer almıştır.²⁵

2- I. G.W. Bush Dönemi (2001-2004) Türkiye-Amerika İlişkileri:

11 Eylül 2001'den sonra dünyada terörizmle mücadeleyi başlatan ve dış politikanın yönünü Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyaya döndüren Bush ve dış politika ekibinin bu dönemde izlediği dış politikada, "stratejik ortak" Türkiye ile ilişkilerin daha yoğun yaşanacağı bir gerçektir.²⁶ İlişkilerin bu kadar yoğunlaştığı bir

²³ "Amerika Hızlı Başladı", **Radikal**, 21 Mart 2003, s.1

²⁴ "ABD İmparatorluğu İflasın Eşiğinde mi?", **Milliyet**, 21 Temmuz 2003, s.13

²⁵ Bush yönetimi en büyük sürprizi dış yardımlar konusunda yapmış ve Bush, Mart 2002'de gelecek üç yıl için yardımlarda %50 artış önermiştir. Steve Radelet, "Bush and Foreign Aid", **Foreign Affairs**, Vol.82, No.5, September/October 2003, s. 109

²⁶ Bush, iktidarının ilk aylarında Cumhurbaşkanı Sezer'e bir mektup yazarak Türkiye ile stratejik ortaklığa kişisel bağlılığını tekrarlamış ve Türkiye'nin Amerika için öneminden bahsetmiştir. **Bush'dan Sezer'e Mektup** (1 Mart 2001) (Çevrimiçi)

http://www.belgenet.com/2001/bush_010301.html (6 Nisan 2003); Amerika Türkiye'yi stratejik konumu dışında demokratik, laik, Batı yanlısı tutumu ve Müslüman kimliğiyle bölgede bir model olarak görüyordu. Türkiye için Amerika da gerek terörle mücadelede gerekse AB konusunda Türkiye'nin en büyük destekçisiydi. Ayrıca Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer kuruluşlarla olan

dönemde Türkiye’de iktidar değişiklikleri Clinton’ın başkanlık dönemine nazaran daha az olmuş ve ilk iki yıl Ecevit hükümeti, sonraki iki yıl da önce Gül hükümeti ve 14 Mart 2003 tarihinden itibaren de siyasi yasaklılığı kaldırılan Erdoğan hükümeti dış politikaya yönvermiştir.²⁷

2.1. Bu Dönemde İkili İlişkilerin Genel Seyri:

Bush’un iktidarıyla Türkiye-Amerika ilişkileri, Amerika’nın dış politika stratejisi doğrultusunda “terörizmle mücadelede Türkiye’nin rolü” etrafında yeniden şekillenmiştir diyebiliriz. Bush yönetiminin başlarında yaşanan 11 Eylül olayları, Amerika’nın Türkiye’ye olan stratejik bakışını önemli ölçüde etkilemiştir; bu dönemde Türkiye’nin terörizmle mücadelesine daha olumlu bakılmaya başlanmış²⁸ ve Kasım 2003’de İstanbul’da gerçekleşen terörist saldırılardan sonra da iki ülke istihbarat konusunda daha sıkı bir işbirliği içine girmiştir.²⁹

---

ilişkilerde de Amerika’nın işbirliğine destek duyulmaktaydı. Sami Kohen, “Ya Biz ABD’ye Nasıl Bakıyoruz”, **Milliyet**, 7 Ocak 2002, s.18

²⁷ Bülent Ecevit hükümetleri (11 Ocak 1999-18 Kasım 2002) dışişleri bakanı İsmail Cem, Abdullah Gül hükümeti (18 Kasım 2002-11 Mart 2003) dışişleri bakanı Yaşar Yakış, Recep Tayyip Erdoğan hükümeti (14 Mart 2003) dışişleri bakanı Abdullah Gül. **Hükümetler** (Çevrimiçi) <http://www.basbakanlik.gov.tr> (26 Nisan 2006); Uzun bir süreden sonra iktidara tek başına gelen ve Gül ve Erdoğan’ı başbakanlığa taşıyan AKP Amerika’da tedirginlik yaratmış ancak sonrasında iki ülke ilişkilerinin aynı şekilde devam edeceği Amerika tarafından belirtilmiştir. “ABD’den Yorum Yok”, **Cumhuriyet**, 5 Kasım 2002, s.1; “Pearson: Desteğimiz Tam”, **Cumhuriyet**, 6 Kasım 2002, s.11

²⁸Bu kararda “uluslararası terörizm” yerine “terörizm” ya da “terör eylemleri” tanımlarının kullanılması ile Türkiye’nin terör eylemlerine karşı bulamadığı uluslararası destek de sağlanmış oldu. Çünkü bu ana kadar “Türkiye’deki terör eylemlerine başvuran örgütlerin, uluslararası terörizm sınıfına girmediği için yakalanan ve yargılanan militanların savaş suçlusu olarak muamele görmeleri isteniyor ve terör eylemi faillerinin iadesi engelleniyordu”. Murat Yetkin, “1373 ve Ankara’ya Düşen”, **Radikal**, 3 Ekim 2001, s.6

²⁹ 15 Kasım 2003’te İstanbul’daki iki Sinagog’a (Neve Shalom ve Beth İsrail Sinagogu) ve 20 Kasım 2003’te de gene İstanbul’daki İngiliz Konsoloslugu ile HSBC Bankası Genel Müdürlük binasına terörist saldırılar yapılmış ve bu saldırılarda birçok kişi ölmüş ya da yaralanmıştı. Bu saldırılar, Türkiye kadar dünyada da şaşkınlık yaratmış ve Amerikan Kongresi de bu saldırıları kınamıştı. “Condemning the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey, on November 15 and 20, 2003, Expressing Condolences to the Families of the Individuals Murdered in the Attacks, Expressing Sympathies”, **S.RES.273, 108th Congress, 1st Session** (November 24, 2003), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Res.+273>: (12 Mart 2006); “Türkiye’ye Yapılan Saldırıları İslam ile Batı Arasındaki Köprüyü Yıkma Çabasıdır” (The NewYork Times), **Dış Basında Türkiye** (24.11.2004) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları

(Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); Amerika, Amerikan Terör Örgütleri Listesinde yer alan ve isim değişikliğine giden PKK/KADEK’i yeni ismiyle KHK, KONGRA/GEL listeye ekliyordu. **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.144;

Türkiye de 11 Eylül olaylarının meydana geldiği ilk günden itibaren Amerika'ya desteğini bildiren ülkelerden biri olmuştur. NATO'nun 5.maddeyi işletmeye karar vermesinden itibaren Türkiye'nin Amerika'nın yanında olduğu ve terörle mücadelede en deneyimli ülkelerden biri olarak elinden gelen yardımın yapılacağı bildiriliyor³⁰ ve Afganistan'daki "sürekli özgürlük" hareketi çerçevesinde görev yapan tüm Amerikan ve koalisyon üyesi ülkelerin uçaklarına hava sahasından geçiş ve iniş-kalkış için izin isteğine 21 Eylül 2001 tarihinde olumlu yanıt veriliyordu.³¹ Bunun dışında Amerika'nın bu operasyonu ve bağlantılı hareketlerini yönettiği Merkezi Yönetim Komutanlığı (USCENTCOM/United States Central Command) karargahına Taliban karşıtlarını eğitmek amacıyla 90 terörle mücadele eğitimi almış Türk askeri personeli gönderilirken³² Afganistan'daki görev gücü

"Compensation for Kurds-Kurdish Group Designated Terrorist", **Kesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.1, January 2004, s.45821; Remarks Following Discussions with Prime Minister Recep Tayyip Erdogan of Turkey, (January 28, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.157-158; Statement on the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey (November 15,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1622-1623; Exchange with Reporters at Sedgefield Community College in Sedgefield, United Kingdom (November 21,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1666-1667

³⁰ Fikret Bila, "Asker ve 5. Madde", **Milliyet**, 20 Eylül 2001, s.16; NATO Genel Sekreteri Pearson, Amerika tarafından sunulan kanıtları Ecevit'e sunmuş ve Türkiye'nin desteğini istemiştir. "Ecevit: ABD'ye İnanıyorum", **Radikal**, 3 Ekim 2001, s.11; NATO Anlaşmasının (4 Nisan 1949) 5. maddesi "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir" der. **Kuzey Atlantik Antlaşması** (4 Nisan 1949) (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm> (19 Nisan 2005)

³¹ Utku Çakırözer, "ABD'ye İki Yeni Üs", **Milliyet**, 16 Eylül 2001, s.20; **Ayın Tarihi** (22 Eylül 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.198; TBMM'nin Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca, 1990 yılından bu yana aldığı "hükümete izin" kararları için Bkz: **TBMM Kararları** (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_karar-92.html (15 Temmuz 2006)

³² Gerek Amerika gerekse Kuzey İttifakı Türkiye'yi bu yönde desteklemiştir. Nitekim Amerika'nın BM eski daimi temsilcisi Richard Holbrook, Türkiye'nin Afganistan'da görev yapacak olan çok uluslu barış gücü için en iyi seçenek olduğunu söyleyerek, Afganistan'da aktif olarak görev almasını istemişti. "Türkiye Önderlik Etsin", **Akşam**, 15 Kasım 2001, s.13; Deniz Zeyrek, Murat Gürgen, "ABD'den Öneri: Türkiye Öncü Olsun", **Radikal**, 14 Kasım 2001, s.10; "Ecevit:Ön Safta Olmamız Doğal", **Cumhuriyet**, 2 Kasım 2001, s.17; "90 Asker Gidiyor", **Cumhuriyet**, 2 Kasım 2001, s.17; "Asker Göndermeye Jet Onay", **Radikal**, 2 Kasım 2001, s.4; Türkiye'nin bu tutumu Kongre tarafından da memnunlukla karşılanmıştır. "Expressing Appreciation to Turkey for Offering to Provide Special Forces in Support of Operation Enduring Freedom", **H.CON.RES.265, 107th Congress, 1st Session** (November 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.CON.RES.265>: (12 Mart 2006)

ISAF'ın (International Security Assistance Force) komutanlığı da 20 Haziran 2002 tarihi itibarıyla üstlenilmiştir.³³ Özellikle ISAF komutanlığı konusunda Amerika'nın büyük beklentisi ve desteği olmuştur.³⁴

Türkiye, bölgeye asker gönderirken hem dünyaya hem de kendi halkına bazı mesajlar da veriyordu: uluslararası terörizm, Türkiye'nin de savaşıdır; Türkiye, NATO müttefiki olmanın sorumluluğunu da taşımalıdır; Türkiye'nin böyle bir operasyona katılması Amerika ile kurulan stratejik ortaklık ilişkisine de uygun olacaktır; ileride değişmesi beklenen Orta Asya ile tarihi ve yakın ilişkileri bulunan Türkiye için bölgede askerleriyle yer alması bölgenin geleceği konusunda daha ağırlıklı bir role sahip olabilmelerini sağlayacaktır.³⁵

Türkiye'nin bu desteğinden duyulan memnuniyet Amerikan Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Phil Reeker tarafından "Türkiye, terörizme karşı global mücadelede anahtar bir NATO müttefiki ve ortaktır" denilerek belirtilirken Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Robert Pearson da Türkiye'yi "terörle mücadelede vizyon açısından liderlik üstlenecek bir ülke" olarak tanımlıyordu.³⁶ Türkiye'nin bu desteği Kongre'de de olumlu karşılanmış ve 36 Temsilciler Meclisi üyesi Bush'a bir mektup göndererek, bu desteğin karşılığında Türkiye'nin borçlarının silinmesi ve ticaret kolaylığı gibi çeşitli yollarla memnun edilmesi istenmiştir.³⁷

³³ Carol Migdalovitz, Turkey: Issues for U.S. Policy” **Report for Congress** (May 22, 2002), s.8 (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/man/crs/RL31429.pdf> (29 Mayıs 2005); Türkiye, ISAF'ın komutanlığı için Amerika'dan bazı talepleri olmuştur: Barış gücündeki diğer ülkelerin askerlerini geri çekmemesi, ISAF'ın görev tanımı ve alanının net biçimde tanımlanması ve bu görevin mali külfetinin karşılanması. Cheney'in Türkiye gezisinde de bu konu öncelikli gündem maddesi oluyordu. "ISAF Cheney'yle Çözülecek", **Radikal**, 19 Mart 2002, s.11; "ISAF Pazarlığı Tozduman", **Radikal**, 21 Mart 2002, s.11; "ABD'de ISAF Mutluluğu", **Radikal**, 1 Mayıs 2002, s.11; Türkiye'nin bu konudaki yardımları için Ocak 2004'te Amerika ziyaret eden Erdoğan'a teşekkür edilmiştir. "Whereas for More Than 50 Years a Strategic Partnership has Existed Between the United States and Turkey that has been of Enormous Political, Economic, Cultural, and Strategic Benefit", **S.CON.RES.87, 108th Congress, 2d Session** (January 28, 2004), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Con.+Res.+87>: (12 Mart 2006)

³⁴ Yasemin Çongar, "Afgan Gücünde Liderliğe Doğru", **Milliyet**, 17 Ocak 2002, s.15

³⁵ "Asker Göndermeye Karar Veren Ankara'ya Göre Artılar Eksilerden Çok", **Cumhuriyet**, 2 Kasım 2001, s.11

³⁶ Yasemin Çongar, "Teşekkürler Türkiye", **Milliyet**, 3 Kasım 2001, s.15; "Türkiye'ye Minnettarız", **Aksam**, 3 Kasım 2001, s.12; "Amerika Minnettar", **Radikal**, 3 Kasım 2001, s.11; Powell 4-5 Aralık 2001 tarihindeki Türkiye ziyaretinde de bu dile getirilmiştir. "Visit of secretary of state", **Keessing's Record of World Events**, Vol.47, Number.12, December 2001, s.44528

³⁷ "Desteği Hak Ettiniz", **Radikal**, 11 Kasım 2001, s.13

Bu operasyona katılan ilk Müslüman ülke olması açısından da Türkiye, Amerika açısından önem arz etmekteydi.³⁸ Nitekim Bush, “güvenilir dost ve NATO’nun tek Müslüman ülkesi Türkiye’nin desteği, Amerika’nın İslam’a karşı değil, kötüyü karşı savaştığını gösteriyor” diyerek Türkiye’nin askeri katkının ötesinde siyasi bir katkı sağladığını da ima ediyordu.³⁹ Türkiye’nin de gelişmeleri böyle yorumladığı Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in “Türkiye’nin Afganistan’a asker göndermesi hareketin İslam’a karşı olmadığına ilişkin verilen önemli bir mesaj taşımaktadır” sözlerinden anlaşılıyordu.⁴⁰

Amerika’nın uluslararası terörizmle mücadele alanında gerek stratejik konumu, gerek sahip olduğu üs ve gerekse Müslüman ama laik yapısıyla Türkiye’ye önemli bir yerverdiği bir gerçektir. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 26-31 Mart 2001 tarihleri arasında Amerika’yı ziyaret ederek Başkan Yardımcısı Cheney, Dışişleri Bakanı Powell, UGD Rice ve Savunma Bakanı Rumsfeld’le görüşüyor ve bu görüşmelerde Türkiye’nin çok taraflı bölgesel bir güç olarak oynadığı önemli rolün devamının gerekliliği üzerinde duruluyordu.⁴¹ Ayrıca Savunma Bakanı Rumsfeld Avrupa’yı ve Orta Doğu’yu kapsayan ilk yurtdışı gezisinde Türkiye’ye de gelmiş ve bu görüşmelerde de ikili siyasi konular dışında, Türkiye’nin bölgedeki istikrar ve güvenliğin korunmasındaki rolü tekrarlanmıştır.⁴² Wolfowitz de “Türkiye, Güney Avrupa’dan Yakın Doğu’ya ve doğu yönünde Kafkaslar’dan Orta Asya’ya kadar barışın güvence altına alınmasında büyük önem taşımaktadır. Batı ile Müslüman dünya arasında kurulacak köprü için Türkiye kaçınılmazdır” diyerek bunu doğruluyordu.⁴³ Amerika’nın Türkiye’ye verdiği önemin bir diğer göstergesi de partisinin iktidara gelmesine rağmen siyasi yasak nedeniyle başbakan olamayan

³⁸ “Cesaret Veren Karar”, **Milliyet**, 3 Kasım 2001, s.15

³⁹ “Fikret Bila, “90 Askerin Siyasi Anlamı”, **Milliyet**, 3 Kasım 2001, s.14; **Ayın Tarihi** (1 Kasım 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2001, s.81

⁴⁰ “Cem: Bu Savaş İslam’a Karşı Değil Mesajı Verdik”, **Hürriyet**, 2 Kasım 2001, s.19

⁴¹ “Türkiye-ABD İlişkileri ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in Amerika Birleşik Devletlerini Ziyareti”, **Anadolu’ya Haberler**, Bülten No.13, Yıl.17, 06 Nisan 2001 (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ANADOLUYAHABERLER/AHA63.htm> (5 Ocak 2006)

⁴² Feral Tınç, “Yeni Savunma Mimarisinde Türkiye’nin Rolü”, **Hürriyet**, 4 Haziran 2001, s.14

⁴³ Vural Öger, “Konuya Giriş”, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, 2002, s.2

ancak iktidar üzerindeki etkisi bilinen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Aralık 2002'de Amerika'ya davet edilerek Bush ile görüşmesi olmuştur.⁴⁴

Bu dönemde Bush yönetimi, Türkiye'nin Körfez Savaşı sonrası karşılaştığı ekonomik kriz ve Amerika'nın Türkiye'nin bu kayıplarına gözünü kapamasından dolayı rahatsız olduğunu bildiği için Türkiye'nin Amerika'nın arkadaşlığından daha fazla şey beklediğinin de farkındaydı. 2001'deki ekonomik kriz Türkiye'nin bu beklentisini arttıran bir diğer unsurdur. Nitekim Powell, "Türkiye, Amerika'nın büyük dostu ve müttefikidir. Son olarak karşılaşılan ekonomik zorluklardan çıkması için Türkiye'ye yardım etmeye çalışıyoruz" diyerek bu konuda Türkiye'ye destek olunacağını sinyallerini veriyordu.⁴⁵ Zaten buna yönelik talepler de hem Başbakan Ecevit'in Ocak 2002'deki hem de iktidar değişikliği sonrası AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Aralık 2002'deki Amerika seyahatlerinde dile getirilmiş ve bu konu ikili ilişkilerde öncelikli gündem maddesi olmuştur.⁴⁶ Bu görüşmelerde Amerikalı yetkililer "Kore'den Kosova'ya şimdi de Afganistan'da özgürlük, demokrasi ve barış için ortak çalıştığımız Türkiye'nin ekonomik kaygıları

---

⁴⁴ Remarks Prior to Discussions With Chairman Recep Tayyip Erdogan of Turkey's AK Party and Exchange With Reporters (December 10, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.2147-2148; Bush yönetimi, Avrupa liderleri tarafından kabul edilen Erdoğan'ın Amerika'ya çağrılmasının yadırganmaması gerektiğini söylüyor ve bu durum emsal yaratmıştır deniyordu."Beyaz Saray Kapıyı Açıyor", **Hürriyet**, 2 Aralık 2002, s.23; Turan Yılmaz, "Resmen Davet etti", **Hürriyet**, 4 Aralık 2002, s.19

⁴⁵ Douglas Frantz, "Bush Team Getting Initiation On Turkey's Ailing Economy", **The New York Times**, Mar 18, 2001, s.4; **Ayın Tarihi** (17 Mayıs 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.132

⁴⁶ Remarks Prior to Discussions With Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and an Exchange With Reporters (January 16, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.75; Ecevit'in talepleri ekonomik yardım dışında ekonomik işbirliğini güçlendirecek taleplerdi; gümrük oranlarının düşürülmesi, Türkiyenin askeri borçlarının silinmesi ve tekstil ve demir ithalat kotalarının yükseltilmesi bu talepler arasındaydı. "Türk Lider Acil Ekonomik Yardım Talebiyle ABD Yolcusu" (The New York Times); "Ecevit Irak'a Karşı ABD'ye Destek Vermek İçin Ticari Yardım Talebinde Bulunacak" (The Washington Times), **Dış Basında Türkiye** (15.01.2002) T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); "Ecevit'den 3 Somut İstek", **Milliyet**, 16 Ocak 2002, s.14; Sami Kohen, " ABD ile Yeni Ortaklık", **Milliyet**, 15 Ocak 2002, s.12

karşılacaktır” mesajı verirken⁴⁷ Ecevit’in Amerika’daki görüşmelerinden sonra Türk-Amerikan iktisadi ortaklığını geliştirmek üzere üst düzey bir komite kurma kararı alınıyor ve buna yönelik çalışmalara hız veriliyordu.⁴⁸

Bush yönetiminin özellikle Irak’a yönelik müdahale girişimi içinde olduğu dönemde Türkiye’nin ekonomik endişeleri artmaya başlamış ve Amerika da bu endişeleri giderecek ekonomik paket önerileri ile Türkiye’yi ikna etmeye çalışmıştır. Bu paketler “bağış, ticari düzenlemeler, askeri malzeme transferi ve Irak’ın yeniden inşasında Türk şirketlerine sözleşme garantileri verilmesi” gibi hususları kapsıyordu.⁴⁹ Nitekim Wolfowitz ve Grossman böyle bir paket önerisi ile Türkiye’ye geldi. “Bu pakette yer alan yardımın 2 milyar 250 milyon dolarlık dilimi Türkiye’nin talep ettiği bazı savunma ekipmanlarının ortak üretimine yönelik üretim lisansları, hassas silah teknolojilerine yönelik bilgi ve teknoloji transferi ile acil ihtiyaç duyulan silah sistemleri için ayrılırken, geri kalan 1 milyar 150 milyon dolarlık kısmı ise çok düşük faizli kredi niteliğindedir.⁵⁰ Amerika ayrıca 20 milyar doları bulan yeni bir paket üzerinde de çalışıyordu. Bu paket “6 milyar dolarlık FMS borçlarının silinmesi, Amerikan sermayesinin Türkiye’ye yatırımlarının teşviki, Nitelikli Sanayi Bölgelerinin hayata geçirilmesi ve bazı alanlarda kota yöntemine kolaylık getirilmesini içeriyordu”.⁵¹

Bunun yanında Amerikan Hazine Bakanlığı Müsteşarı John Taylor başkanlığındaki bir heyet Türkiye’ye yapılacak muhtemel ikili ekonomik yardım paketiyle ilgili görüşmek üzere 6-9 Şubat 2003 tarihleri arasında Ankara’yı ziyaret

⁴⁷ W. Robert Pearson, “The United States and Turkey”, **Remarks to Assembly of Turkish American Associations** (December 12, 2002) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2002/15950.htm> ; “Expressing the Sense of Congress Regarding the Republic of Turkey's Cooperation in the War Against Terrorism, Economic Reforms in Turkey, and the Economic Partnership Meetings to be...”, **H.CON.RES.334, 107th Congress, 2d Session** (February 26, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+334>: (12 Mart 2006)

⁴⁸ Yasemin Çongar, “Bush’dan Ecevit’e: Yanımızdayız”, **Milliyet**, 17 Ocak 2002, s.14

⁴⁹ “ABD-Türkiye Arasında Irak Pazarlığı”, **Cumhuriyet (The Washington Post)**, 20 Kasım 2002, s.11

⁵⁰ Uğur Ergan, “ABD, Irak Karşısında Destek Paketi Açıyor: 24 Milyar Dolar”, **Hürriyet**, 4 Aralık 2002, s.14

⁵¹ **A.e.**

etmiş⁵² ve Bush'un Amerikan Kongresi'ne sevkettiği 79 milyar dolarlık ek savaş bütçesi içinde Ekonomik Destek Fonu çerçevesinde Türkiye'ye 1 milyar dolar hibe veya 8.5 milyar dolara kadar kredi verilmesi öngörülmüştür.⁵³ Ancak pakette yer alan Türkiye'ye destek için bir milyar dolarlık yardıma Kuzey Irak şartının getirilmesi üzerine⁵⁴ Başbakan Erdoğan, Amerikan Kongresi'nde şartlı kabul edilen kredi desteğiyle ilgili "biz bir şey karşılığında kredi talebinde bulunmadık. Ülkemiz alacağı kararları kendi iradesiyle alır" diyerek tepkisini belirtmiştir.⁵⁵

Bu ekonomik talepler, zaman zaman Türkiye'nin Irak konusunda Amerika ile pazarlık yaptığı yönünde eleştirilerin çıkmasına da neden oluyordu.⁵⁶ Türkiye bu eleştiriler üzerine "Türkiye'nin Irak üzerinde cereyan edebilecek bir askeri operasyon neticesinde siyasi, güvenlik ve ekonomik çıkarları etkilenecektir. Türkiye kendisini bu olası etkilemelere karşı güvence altına almak istemektedir. Dolayısıyla Amerika ile yürütülen danışmalar ve müzakereler, Türkiye'nin çıkarlarının güvence altına almalarıyla ilgilidir" diyerek bu konudaki rahatsızlığını dile getiriyor,⁵⁷ Erdoğan da Amerikan basınında çıkan olumsuz haberler üzerine "müzakerelerde hiçbir zaman Amerikan kamuoyuna yansıtıldığı gibi dolar pazarlığı yapılmamıştır. Basında yer

---

⁵² **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.122; Mart ayı içinde iki ülke arasında yapılan askeri, siyasi – ekonomik işbirliğine dair yapılan mutabakat çerçevesinde Türkiye'nin savaş nedeniyle karşılaşacağı ekonomik sorunların giderilmesi ve 2 milyar hibe olmak üzere uzun vadeli 24 milyar dolarlık kredi verilmesi öngörülmüş ancak tezkerenin reddiyle bu rafa kaldırılmıştır. "Müzakere Bitti İmza Yok", **Radikal**, 4 Mart 2003, s.7; "ABD:Yardım Paketi Yok", **Radikal**, 15 Mart 2003, s.7; "Powell: İstediğimiz Desteği Alamadık", **Akşam**, 15 Mart 2003, s.15; "Powell: Türkiye'ye Yardım Paketi Masada Değil", **Hürriyet**, 15 Mart 2003, s.9; Mutabakatın ayrıntıları için Bkz: Deniz Zeyrek, "Pazarlıklarda ABD'nin Dediği Oldu", **Radikal**, 2 Mart 2003, s.7

⁵³ Bu ek bütçe görüşmelerinde Kongre'de özellikle Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda eleştiriler yapılmış ve bu yardımı hakedip edilmediği sorgulanmıştır. "Milyar Dolarlık Sürpriz", **Radikal**, 26 Mart 2003, s.12; "ABD'li Senatörler Ankara'ya Kızgın", **Radikal**, 4 Nisan 2003, s.5

⁵⁴ Bu şartlar; Ankara'nın Irak'taki özgürlük operasyonu için işbirliği içinde olması, insani yardımın sürdürmesi ve Kuzey Irak'a Türk askerinin tek yanlı olarak girmemesi konularındaydı. "ABD Kredisine Kuzey Irak Şartı" **Akşam**, 9 Nisan 2003, s.9, "Yardım Komite'den Geçti: 8.5 Milyar Dolar Bush'u Bekliyor", **Akşam**, 13 Nisan 2003, s.12

⁵⁵ Şenay Yıldız, "Kararı Biz Veririz", **Akşam**, 10 Nisan 2003, s.17

⁵⁶ Bu eleştirilerden biri de Türkiye'nin Amerika ile "petrol karşılığı müdahaleye destek vereceği" yönündeydi. Buna göre "Türkiye, 1926'da Musul ve Kerkük petrol gelirlerinden 25 yıl yüzde 10 pay alınmasına yönelik, Britanya ile yaptığı anlaşmaya işlerlik kazandırma niyetindeydi". "Pazarlık Petrol İçin", **Radikal**, 21 Mart 2002, s.11

⁵⁷ "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Yusuf Buluç'un Haftalık Olağan Basın Toplantısı" (19 Şubat 2003), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.88

alan bu yazı ve karikatürler ile Kongre üyelerinin tavırlarını yadırgadık. Bu tavır, Türk halkı tarafından da üzüntüyle karşılanmıştır” diyordu.⁵⁸

Tablo 5. 2001-2004 yılları arasında Türkiye’ye yapılan ESF, FMF ve IMET yardımları⁵⁹:

	FY2001	FY2002	FY2003	FY2004
ESF	0	200.000	1.000.000	10.000
FMF	0	48.000	17.350	35.000
IMET	1.689	2.756	2.800	5.000

Tablo 6. 2001-2004 yılları arasında Türkiye’ye yapılan FMS yardımları⁶⁰:

	FY2001	FY2002	FY2003	FY2004
FMS	465.525	280.059	482.630	291.094

Ancak Kongre’nin Türkiye karşıtı tutumu ve yönetimin Türkiye için öngördüğü yardımlara bazı şartlar getirme geleneği bu dönemde de devam etmiştir. Örneğin Ağustos 2001’de Kongre, Türkiye’ye Kıbrıs sorununun çözümünde BM temelli bir anlaşmanın kabulü için KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş’ı zorlayıncaya kadar her türlü yardımın durdurulması kararını alıyordu.⁶¹ Bunun yanında

⁵⁸ Fatma Sibel Yüksel, “Türkiye Dert Anlatacak”, **Radikal**, 4 Nisan 2003, s.5

⁵⁹ **Country/Account Summaries (FY 2001)**, s.504 (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/9478.pdf> (23 Nisan 2006)

Country/Account Summaries (FY’s 2002-2004), s.560-576 (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/17793.pdf> (23 Nisan 2006)

Military Assistance (International Military Education and Training, Foreign Military Financing, Peacekeeping Operations) (FY’s 2001-2003), s.135-144

(Çevrimiçi) <http://www.state.gov/documents/organization/9468.pdf> (23 Nisan 2006)

Military Assistance (International Military Education and Training, Foreign Military Financing, Peacekeeping Operations) (FY’s 2002-2004), s.155-165 (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/17783.pdf> (23 Nisan 2006)

Fact Book (September 30, 2004), a.g.e., s.45 ve s.113; Clyde Mark, “Middle East: U.S Foreign Assistance FY2001, FY2002 and FY2003 Request” **CRS Report for Congress**, Congressional Research Service/The Library of Congress, March 28, 2002, s. 10

(Çevrimiçi) <http://fpc.state.gov/documents/organization/9190.pdf> (6 Mayıs 2006)

⁶⁰ **Fact Book (September 30, 2004)**, a.g.e., s.23

⁶¹ “To Restrict United States Assistance of Any Kind to Turkey until Turkey uses its Influence with the Turkish Cypriot Leadership to Achieve a Settlement on Cyprus based on United Nations”,

Amerika'nın ISAF başkanlığını üstlenmeye hazırlanan Türkiye'ye sözverdiği 228 milyon dolarlık yardım (28 milyon doları ISAF harcamaları, 200 milyon doları da ekonomik yardım) geciktirilmiş⁶² ve Türkiye'nin Amerika'dan 14 adet deniz helikopteri alımı projesi için beklediği 300 milyon dolarlık Eximbank kredisine Rum lobisinin etkisiyle onay verilmemiştir. Ayrıca Başbakan Ecevit'in Washington ziyaretinde alınan ilke kararları çerçevesinde oluşturulması planlanan Türkiye-Amerika Nitelikli Sanayi Bölgeleri için gerekli yasal düzenlemeye de vize verilmemiştir.⁶³

Amerika, Bush'un başkanlık döneminde de AB'nin genişlemesine olumlu bakmış ve bu genişlemenin, NATO'nun genişlemesiyle birlikte, Avrupa'ya barış getireceği ve bu ülkelerin tümünde demokrasinin ve özgürlüğün yaygınlaşmasına katkı sağlayacağı belirtilmiştir.⁶⁴ Bu politikaya paralel olarak Türkiye'nin stratejik-askeri-savunma bağlamında AB'ye üyeliği konusundaki desteğe de devam edilmiştir. Nitekim Başkan Yardımcısı Cheney, "Türkiye'nin AB ile bütünleşme çabaları desteklenmeye değer çabalar" diyerek bu konudaki kararlılıklarını tekrarlıyordu.⁶⁵ Amerika için Orta Doğu'da değişiklik yaşandığı bir dönemde Türkiye'nin AB içine alınması İslam dünyası ile bir köprü yaratması açısından da önem arz ediyordu.⁶⁶ Bu yüzden Bush, AB liderleriyle yaptığı görüşmelerde Türkiye'nin tam üyeliği için gerekli müzakerelerin başlamasından yana olduğunu sıklıkla dile getiriyor⁶⁷ ve Türkiye'ye bu konuda desteğin devam edeceğini söylüyordu.⁶⁸ Bu söylemler ve

---

H.R.2707, 107th Congress, 1st Session (August 1, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.R.2707.IH>: (12 Mart 2006)

⁶² ISAF Komutası İçin 228 Milyon Dolarlık Jest", **Radikal**, 20 Mart 2002, s.11; 28 milyon dolarlık ISAF yardımı daha sonra Türkiye'ye verilmiştir. "ISAF Yardımı Hesaba Yattı", **Cumhuriyet**, 8 Kasım 2002, s.8

⁶³ Deniz Zeyrek, "Gidişat Dış Siyaseti Vurdu", **Radikal**, 12 Haziran 2002, s.10

⁶⁴ "Statement on the Enlargement of the European Union" (May 3, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.748

⁶⁵ "Cheney'den Avrupa'ya Çağrı, Türkiye'ye Övgü", **Milliyet**, 25 Ocak 2004, s.11

⁶⁶ "Whereas the United States has Long Supported the Efforts of the Republic of Turkey to Join the European Union", **H.RES.594, 107th Congress, 2d Session** (October 16, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+594>: (12 Mart 2006); Roger Cohen, "America Has Second Thoughts About a United Europe", **The New York Times**, May 2, 2004, s.4.3

⁶⁷ "The President's News Conference with European Union Leaders in Shannon" (June 26, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1163

⁶⁸ **President Bush Discusses Democracy, Freedom From Turkey** (June 29, 2004), (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-4.html> (1 Haziran 2005)

ısrarcı tutum zaman zaman Avrupalı liderlerce eleştirilmiş ve AB'nin içişlerine müdahale olarak yorumlanmıştır. Nitekim Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, Bush'un "ben olsam Türkiye ile müzakerelere hemen başlardım" sözlerine "Bush, yetki alanının dışına çıktı, AB'ye yol göstermek Bush'a düşmez" diyerek tepkisini dile getirmiştir.⁶⁹

Kasım 2002'de iktidara gelen AKP'nin de AB'ye üyelik konusunu dış politika önceliği olarak algıladığı, parti başkanı Erdoğan'ın Amerika gezisinde Başkan Bush ile görüşmesinde öncelikli olarak AB konusunu gündeme getirmesinden anlaşılıyordu. Gerçekten de yeni iktidarın dış politikasında, AB üyeliğine yönelik çabalar ilk sıraya oturmuştur.⁷⁰ Bu çabalar sonucunda 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde AB Konseyi Türkiye'ye katılım müzakerelerinin başlama tarihi olarak Aralık 2004'ü vermiş⁷¹ ve AB Komisyonu'nun rapor ve tavsiyelerine dayanarak Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verdiği takdirde, AB'nin Türkiye ile katılım müzakerelerine gecikmeksizin başlayacağı ifade edilmiştir. Bu siyasi kriterler; "Üyelik, aday ülkenin demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarını ve azınlıkların korunması ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini, AB içindeki rekabet ve piyasa güçleriyle başatma kapasitesini gerektirmektedir. Üyelik, adayın siyasi, ekonomik ve parasal birliğe katılım da dahil olmak üzere üyeliğin getirdiği yükümlülükleri üstlenebileceğini varsayar" der.⁷²

---

⁶⁹ "Statement on the Enlargement of the European Union"(May 3, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.748 ;"Yol Göstermek Bush'a Düşmez", **Milliyet**, 29 Haziran 2004, s.18; "Chirac: Bush İşine Baksın", **Radikal**, 29 Haziran 2004, s.9

⁷⁰ "Remarks Prior to Discussions With Chairman Recep Tayyip Erdoğan of Turkey's AK Party and Exchange With Reporters" (December 10, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s. 2148

⁷¹ Bu tarihin alınmasında Amerika'nın desteği Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher tarafından "Biz güçlü şekilde Türkiye'ye yakın zaman için teyid edilmiş, somut bir tarih verilmesini gerektiğini düşünüyoruz ve bu görüşlerimizle ilgili çeşitli hükümetlerle görüş halindeyiz" diyerek dile getiriliyordu. "Türkiye'ye Tarih Verilmeli", **Cumhuriyet**, 8 Aralık 2002, s.8

⁷² **Türkiye-AB İlişkileri** (Çevrimiçi)

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm (3 Nisan 2006)

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde de Türkiye'nin atmış olduğu olumlu adımlar üzerine müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlatılması kararı alındı.⁷³ Bu kararın alınması sonrası Bush'un sözcüsü Scott McClellan, "Türk hükümetinin AB'ye entegrasyon sürecinde önemli bir yol katettiğini, bundan Amerikan hükümetinin memnuniyet duyduğunu" söylerken⁷⁴ Erdoğan da Bush'u arayarak, "AB ile gelinen aşamada Amerika ile olan dostluk daha da güçlenecektir" diyordu.⁷⁵

Ancak Türkiye'nin AB'ye üyelik konusunda bu kadar odaklandığı bir dönemde Amerika'nın bölgeye yönelik politikaları ve bu yönde Türkiye'den beklentileri konusunda beklediğini alamayacağına yönelik yorumlar da vardı. Bu yorumlara göre, Türkiye, böyle bir durumda müdahaleye karşı olan AB ile birlikte hareket etmek isteyecekti.⁷⁶ Aslında aynı endişeleri AB de Türkiye'nin Amerika ile olan ilişkileri açısından taşıyordu. Bu nedenle Türkiye her fırsatta Kuzey Irak'a herhangi bir müdahalede bulunmaması konusunda uyarılmıştır. Nitekim AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen, Kuzey Irak'a yönelik bir müdahalenin AB-Türkiye ilişkileri açısından ciddi sorunlar yaratacağını söyleyerek Türkiye'ye gözdağı verirken,⁷⁷ Türkiye de Amerika'nın Irak müdahalesi başlar başlamaz 20-21 Mart 2003 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB zirvesinde Türkiye Irak'a yönelik tutumunu ayrıntılı bir şekilde anlatarak AB'yi rahatlatmaya çalışmıştır.⁷⁸

---

⁷³ **A.e.**; "European Union President on a Membership Invitation to Turkey", Historic Documents of 2004" (December 17,2004), **Historic Documents of 2004**, Cumulative Index (2000-2004), Washington, Congressional Quarterly Press, 2005, s.979-980; **Aynı Tarihi** (17 Aralık 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s.231

⁷⁴ **A.e.**

⁷⁵ **Aynı Tarihi** (21 Aralık 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s.243

⁷⁶ Burada AB'den Birlik içinde Amerika'nın Irak'a müdahalesine karşı çıkan ve Fransa ve Almanya'nın başını çektiği ülkeler olarak bahsedilmektedir. AB içindeki sekiz AB ülkesi (İngiltere, İspanya, Portekiz, Polonya, Macaristan, danimarka ve Çek Cumhuriyeti) ise Amerika'ya destek niteliğinde bir bildiri yayınlarak Saddam'a karşı ortak bir cephe oluşturulması çağrısı yapıyor ve Fransa ve Almanya'nın savaş karşıtı tutumu reddediliyordu. "AB'de Irak Çatlağı", **Akşam**, 31 Ocak 2003, s.15

⁷⁷ Güven Özalp, "Kuzey Irak'a Girerseniz AB'yi Unutun" **Milliyet**, 27 Mart 2003, s.19

⁷⁸ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.59

Bush yönetimi, Clinton dönemindeki kadar Türkiye’yi insan hakları ve Kürt sorunu konusunda sıkıştırmasa da Kongre, bu konuyu gündemde tutmaya devam etmiştir. Mayıs 2001’de Kongre, hapisteki Kürt milletvekillerinin hemen ve koşulsuz serbest bırakılmasını isterken, ancak demokrasi, insan hakları ve hukuk kurallarına riayet eden bir Türkiye’nin Amerika ve AB ile sağlıklı bir ilişki içinde olabileceği söyleniyordu.⁷⁹ Nitekim Amerika dışında AB’nin de baskılarıyla Haziran 2004’te Yargıtay 9. Ceza Dairesi, kapatılan DEP’in eski milletvekilleri Leyla Zana, Hatip Dicle, Orhan Doğan ve Selim Sadak hakkındaki infazı durdurarak oybirliğiyle tahliyelerine karar veriyor hatta Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Gül bu kişilerle görüşmekte sakınca görmüyordu.⁸⁰ Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nın bir yetkilisi, “karar, reform sürecinin derinleştiğini gösteren bir işaret daha anlamına geliyor” derken, Günter Verheugen da “karar Türkiye'nin iki yıldır yaptığı siyasi reformların uygulamalarının giderek yerleştiğinin bir işaretidir” diyordu.⁸¹

Bush yönetimi, Clinton yönetimi gibi NATO’yu Avrupa savunmasının kalbi olarak görmüş ve “geçmişteki başarılarını gelecekte de sürdürebilmesi için bu örgütün daha güçlü, daha esnek ve daha etkili bir karakter kazanması gerektiğini” savunmuştur.⁸² Bu yüzden NATO’nun terörizme ve kitle imha silahlarına karşı yeni yetenekler kazanabilmesi ve Avrupa’nın yeni demokrasileri içine alacak şekilde genişlemesi politikalarını desteklenmiştir. Çünkü bu genişleme Avrupa’da demokrasilerin gelişmesiyle birlikte NATO’nun da güçlenmesini sağlayacaktı. Güçlü

---

⁷⁹ “Calling for the Immediate and Unconditional Release from Prison of Certain Kurdish Members of the Parliament of the Republic of Turkey”, **H.RES.133, 107th Congress, 1st Session** (May 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+133>: (12 Mart 2006)

⁸⁰ **Ayn Tarihi** (11 Haziran 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s.230

⁸¹ **Ayn Tarihi** (9 Haziran 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s.224

⁸² Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation’s Critical Infrastructure /Missile Defense, White House Briefing (February 22, 2001), **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005); Donald Rumsfeld, The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/Missile Defense Program, Remarks at Munich Conference on European Security Policy (February 3, 2001), **U.S. Foreign Policy Agenda** Vol.6, Number.1, March 2001

(Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/itps/0301/ijpe/pj61rums.htm> (14 Nisan 2005)

bir NATO da güçlü bir Avrupa demektir.⁸³ Bush'a göre, "güçlü bir Avrupa, Amerika ile birlikte barışçı ülkeleri çağın tehlikelerinden koruyabilir, özgürlüğü genişletebilir, yalnızlığın boyunduruğunu kırmanın ve baskı korkusundan kurtulmanın yollarını arayanlara umut verebilirdi".⁸⁴

Türkiye de NATO'nun yeni üyeliklere açık kapı politikasını bazı tereddütlere rağmen desteklemiştir.⁸⁵ Ancak Türkiye açısından NATO'nun yeni risk ve tehditlere karşı hızlı ve etkili yanıt verecek ve uluslararası güvenlik alanında etkin roller üstlenecek bir örgütlenme olması daha çok önem arz ediyordu. Bu nedenle "İttifak kuvvetlerinin kullanılabilirliğinin artırılması, NATO'nun planlama ve karar verme süreçlerinde gerekli düzenlemelerin yapılması ve savunma planlama ve kuvvet teşkil süreçlerinin gözden geçirilmesi" gerekliydi.⁸⁶

Tüm bu eleştirilere rağmen NATO Türkiye'nin güvenliği açısından önemini koruyordu. Nitekim daha 2001 Ağustos ayında CIA Başkan yardımcısı John Mclaughlin, Irak ve İran'ın karadan karaya atılan füze olanaklarını ilerletmesi sonucu, Türkiye ve İsrail'e bu ülkelerden yönelen füze tehditlerinin arttığını söylüyordu. Irak müdahalesinin kesinleşmeye başladığı dönemlerde Türkiye de bu tehdit karşısında Amerika'nın 1998'de Irak'a yaptığı hava saldırılardan sonra İncirlik'de konuşlandırdığı ancak 2000'de geri çektiği PATRIOT füzelerini yeniden konuşlandırılması ve özsavunma önlemlerinin alınması sırasında NATO'nun desteklemesi talebinde bulundu.⁸⁷

---

⁸³ **U.S. Turkey Agree NATO Needs New Capabilities**, Marc Grossman Under Secretary of State for Political Affairs; Ministry of Foreign Affairs Under Secretary Ambassador Ugur Ziyal, Ankara, Turkey (April 16, 2002) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/9619.htm> (4 Nisan 2005); Rumsfeld, **a.y.**

⁸⁴ "A.B.D & NATO Bir Amaç İttifakı", **ABD Dış Politika Gündemi** (Haziran 2004), ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Enformasyon Programları Bürosu, s.2

(Çevrimiçi) http://turkish.turkey.usembassy.gov/dis_iliskiler.html (5 Şubat 2006)

⁸⁵ Türkiye, bu genişlemeyle kendine ayrılan kaynakların ve müttefikler gözünde stratejik öneminin azalacağından ve güvenlik risklerinin artacağından endişeliydi. Mensur Akgün, "NATO'nun Genişlemesi ve Türkiye", **Görüş**, Sayı.30, Nisan-Mayıs 1997, s.60

⁸⁶ "Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül'ün Türkiye'nin NATO'ya Üye Oluşunun 52. Yıldönümü Münasebetiyle Yayınladığı Mesaj" (18 Şubat 2004), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s. 68

⁸⁷ "Türkiye ABD'nin Hedef Listesinde Sıranın Irak'a Gelmiş Olmasından Endişe Duyuyor" (Los Angeles Times), **Dış Basında Türkiye** (14.01.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

Amerika da özellikle Türkiye'nin Irak'tan gelecek biyolojik ve kimyasal saldırılara karşı NATO tarafından desteklenmesi ve bu amaçla Türkiye'ye AWACS uçakları ve PATRIOT füzeleri gönderilmesine yönelik kararın alınmasında büyük çaba göstermiştir.⁸⁸ Böylece NATO Savunma Planlama Komitesi, NATO'nun 4. maddesi çerçevesinde, İttifak'ın Türkiye'ye savunma desteği vermesini kabul etti. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Sezer, "NATO'nun Türkiye'nin korunmasına yönelik planlama ve uygulama alanlarında gerekli kararları alması, İttifak dayanışmasının ve İttifak'ın temel ilke ve esaslarının halen güçlü biçimde geçerliliğini koruduğunun bir göstergesidir" diyerek Türkiye'nin bundan duyduğu memnuniyeti dile getiriyordu.⁸⁹

20 Mart 2003'te Irak'ta çatışmaların başlaması üzerine de NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, Türkiye'nin bir saldırıya hedef olması durumunda İttifakın Washington Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini Türkiye'ye karşı yerine getirmeye kararlılığını ortaya koymuş ve "NATO halihazırda AWACS ve hava savunma füzeleri türünden teçhizatı konuşlandırmak suretiyle Türkiye'nin Irak'tan gelecek tehditlere karşı savunulmasına yardımcı olacak ve saldırıyı caydıracak şekilde hareket etmektedir" demiştir.⁹⁰ Böylece iki NATO AWACS erken uyarı uçağı personeliyle birlikte 26 Şubat 2003 günü Konya havaalanına konuşlandırılırken Hollanda'dan gelen iki PATRIOT hava savunma sistemi personeliyle beraber aynı gün Batman ve Diyarbakır'a nakledilmiş ve 5 Mart 2003 günü de füze bataryaları operasyonel hale getirilmiştir.⁹¹ Ancak kısa bir süre sonra Irak'taki gelişmeler ve

---

⁸⁸ Daha önce Amerika'nın Türkiye'yi Irak'tan gelebilecek olası saldırılardan korumak için NATO'dan dolaylı destek talebi Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg'un itirazı nedeniyle karşılık bulmamıştı. "NATO'ya Başvuru", **Akşam**, 31 Ocak 2003, s.14; "Türkiye İçin Patriot İstediyi", **Hürriyet**, 7 Aralık 2002, s.14; Statement on the North Atlantic Treaty Organization Decision on Planning for the Defense of Turkey (February 19,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.217; Remarks Prior to Discussions With Secretary General Lord Robertson of the North Atlantic Treaty Organization (February 19, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.216; Secretary Colin L. Powell, "Press Availability with NATO Secretary General Lord Robertson" (February 20, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17818.htm> (24 Ocak 2005)

⁸⁹ "Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in Türkiye'nin NATO'ya Üye Oluşunun 51. Yıldönümü Nedeniyle Yayınladıkları Mesaj" (19 Şubat 2003), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.85; NATO Anlaşmasının (4 Nisan 1949) 4. maddesi "Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır" der. (Çevrimiçi) **Kuzey Atlantik Antlaşması, a.y.**

⁹⁰ "NATO Genel Sekreteri Lord Robertson'un Irak Harekatı Nedeniyle Türkiye ile İlgili Yaptığı Açıklama" (21 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.28

⁹¹ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.57

tehlikenin ortadan kalkması üzerine Türkiye’de konuşlandırılmış bulunan NATO savunma unsurlarının kademeli bir şekilde geri çekilmelerinin uygun olacağı açıklanmıştır.⁹²

AB Helsinki zirvesinde, 2003 yılında operasyonel hale getirilmesi amaçlanan bir Avrupa Acil Müdahale Gücü (Avrupa Ordusu)’nün onaylanması ve bu gücün insani yardım ve kurtarma faaliyetleri yanısıra “barışın kuvvet kullanılarak kurulması ve korunması” gibi operasyonlarda kullanılacak olması AB üyesi olmayan Türkiye’nin endişelerinin bu dönemde de devam etmesine neden olmuştur.⁹³ Çünkü bu operasyonlar için gerekli askeri ve teknolojik yapıya sahip olmayan bu gücün NATO olanaklarından yararlanırken AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin karar aşamasında bir yetkilerinin olmaması Türkiye açısından önemli bir problemdi. Bu problemin çözümü için de Amerika’nın desteği şarttı. Bu amaçla Dışişleri Bakanı Cem, göreve yeni atanan meslektaşı Powall’a Şubat 2001’de bir mektup göndererek AGSP’ye karşı ortak hareket edilmesi çağrısında bulunmuş ve Türkiye’nin taleplerinin ve ısrarının süreceğini tekrarlamıştır. İki sayfalık mektupta “talepte bulunan AB, kuralları belirleyecek olan NATO’dur. Biz NATO müttefiki olarak kurallar konusunda kararlıyız. AB güvenceli erişim istiyorsa üyesi olmayan NATO müttefiklerine eşit katılım olanağı sunmalıdır” diyerek, gerekirse veto kartına başvurabileceğini hatırlatmıştır.⁹⁴

Türkiye, bu endişelerini AB cephesinde de dile getirmeye devam etmiş ve anlaşma için bazı şartlar ortaya atmıştır. Bu şartlar arasında, AB’den NATO müttefiklerini doğrudan ilgilendiren uzlaşmazlıklara (Ege ve Kıbrıs gibi) müdahale etmeyeceği yönünde güvence vermesi; ileride Avrupa gücü ile düzenleyeceği operasyonlarda Ankara’ya katılım konusunda güvence vermesi; NATO imkan ve yeteneklerini otomatik olarak kullanacağı operasyonlarda, Ankara’nın karar alma

---

⁹² “ NATO Savunma Unsurları Hakkında Basın Açıklaması” (16 Nisan 2003), **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2003), s.53

⁹³ “Avrupa Ordusu Tamam”, **Radikal**, 11 Aralık 1999, s.12

⁹⁴ **Ayın Tarihi** (12 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.103

mekanizmasında yer almasının garantilenmesi yer alıyordu.⁹⁵ Hatta AB üyesi ve aday ülkelerle NATO üyesi ülkeler savunma bakanlarının katıldığı bir toplantıda bakan Sabahattin Çakmakoğlu, AGSP konusunda Ankara'nın "etkin, kabul edilebilir bir konum isteğinin" devam ettiğini tekrarlamış ve AGSP'de uzlaşma sağlanması koşuluyla hava ve deniz unsurlarıyla takviye edilmiş bir tugayı kurulacak AB ordusunun hizmetine sunmayı önermiştir.⁹⁶ AB, Türkiye'ye NATO müttefiklerini doğrudan ilgilendiren otonom operasyonlara müdahale edilmeyeceği ve Türkiye'nin karar alma mekanizmasında olmasa da "genişletilmiş danışma sürecinde" yer alacağı konusunda sözlü güvence verse de Türkiye bu sözlü güvencelerle yetinmemiştir.⁹⁷

Amerika ise İngiltere ile birlikte Türkiye'yi bu konuda ikna etme çabalarına devam etmiş özellikle de 11 Eylül'den sonra buna yönelik baskılar artmıştır.⁹⁸ Nitekim bu gelişmeler üzerine 30 Kasım 2001'de Türkiye, Amerika ve İngiltere'nin de çabalarıyla AGSP'nin faaliyete geçirilmesi yönünde ikna edilmiş ve "Yaklaşımlar Paketi"ni onaylamıştır. Tarafların uzlaşmaya vardıkları konular şunlardır:

- Avrupa gücü, NATO müttefiklerinden herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunların çözümünde AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Türkiye'ye karşı kullanılmayacaktır

- Avrupa gücünün sadece kendi olanaklarını kullanacağı otonom operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olup, AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında AB Konseyi'nin daveti esas alınacaktır. AB Konseyi Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda yapacağı otonom operasyonlar öncesinde Türkiye'nin görüş ve endişelerinin dinleneceği bu müzakerelerde olası operasyonlarla ilgili son karar bizzat AB Konseyince

---

⁹⁵ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: AB, NATO ve Türkiye", **Foreign Policy**, Ocak/Şubat 2002, s.74

⁹⁶ "AGSP Karşılığı Tugay Önerisi", **Radikal**, 21 Kasım 2001, s.10

⁹⁷ Güney, **a.y.**

⁹⁸ Bu ikna görüşmelerinde Türkiye, AB ordusu NATO müttefikleri aralarındaki sorunlara müdahil olamaz şartından vazgeçmese de AB ordusunun otonom operasyonlarıyla ilgili karar mekanizmalarına katılma ısrarından vazgeçip "Danışma Kurulu" niteliğinde bir mekanizmaya sıcak yaklaşmıştır. "AGSP'de Kıran Kıran'a", **Radikal**, 28 Kasım 2001, s.10

verilecektir. Aslında bu karar AB'nin üzerinde ısrarla durduğu kurumsal otonomi ilkesi ile bağdaşmaktadır

- Ankara Hükümeti, AB'nin NATO imkan ve yeteneklerini kullanacağı operasyonlarda “garantili erişim”e yeşil ışık vermeyi yukarıda varılan uzlaşma koşullarının yerine getirilmesi şartına bağlamıştır.⁹⁹

Bunun üzerine Dışişleri Bakanı İsmail Cem, “bu gerçekte bir uzlaşma değil daha ziyade üç NATO ülkesinin (Amerika-İngiltere ve Türkiye) hazırladığı bir anlaşma. Bu anlaşma AB'nin NATO imkanlarından yararlanmasına ilişkin sorularına nasıl cevap verileceğini düzenliyor. Bunu yaparken AGSP'nin hiçbir koşulda ve hiçbir krizde bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı konusunda görüş birliğine vardık” diye cevap veriyordu.¹⁰⁰

AGSP'nin karar alma mekanizmalarına Türkiye'nin dolaylı katılımını sağlayan Ankara mutabakatı Yunanistan'ın vetosuyla karşılaşınca Brüksel zirvesinde Yunanistan'ın çekincelerini yansıtan yeni bir belge hazırlandı.¹⁰¹ Ankara Mutabakatında AGSP çerçevesinde oluşturulacak olan Avrupa Ordusu, NATO ülkelerine karşı kullanılmaz ve Türkiye'nin yanındaki coğrafyada yapılacak Avrupa Ordusu operasyonlarında Türkiye ile danışma içinde olunacaktır ibareleri yerilirken Brüksel Mutabakatı, AGSP çerçevesinde oluşturulacak Avrupa ordusu NATO ülkelerinden herhangi biri aleyhine kullanılmaz, NATO da herhangi bir AB ülkesine karşı kullanılmaz ve NATO olanakları BM Sözleşmesinin kurallarına aykırı operasyonlarda da kullanılmaz ibarelerini içeriyordu.¹⁰²

⁹⁹ Güney, **a.g.e.**, s.75-76

¹⁰⁰ “2002 Sona Ermeden Kıbrıs Konusunda Bir Çözüme Ulaşılmış Olmalı” (Frankfurter Allgemeine Zeitung), **Dış Basında Türkiye** (09.01.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (İsmail Cem ile Mülakat) (Çevrimiçi)

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); AB üyeleri Türkiye'yi bu konuda ikna için Eskişehir'deki NATO'ya bağlı Birleştirilmiş Hava Harekatı Merkezini kapatmak için NATO'ya başvurma kararı almış ancak Bush, buna engel olmuştur. “Oyunu Bush Bozdu”, **Akşam**, 8 Kasım 2001, s.12

¹⁰¹ “Robertson'ın AGSP Uyarısı”, **Radikal**, 16 Kasım 2002, s.11

¹⁰² “AGSP'de Şeytan Ayrıntıda Gizli”, **Radikal**, 15 Kasım 2002, s.11

2.2. Bölgesel İşbirliği Alanları:

Bu dönemde de soğuk savaş sonrası dönemin şartlarına uygun olarak izlenen bölgesel politikalara yönelik ilişkiler farklılık göstermeye devam etmiştir diyebiliriz. Bazı bölgelerde Clinton dönemindeki işbirliğine yönelik politikalara devam edilirken bazı bölgelerde ise ilişkileri ciddi şekilde olumsuz etkileyecek gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Bush'un Orta Doğu'ya yönelik politikaları dolayısıyla ilişkiler bu bölge ağırlıklı gelişmiştir diyebiliriz.

2.2.1. Orta Doğu:

11 Eylül 2001'deki terörist saldırılarıyla birlikte “terörizmle savaş” a ağırlık veren ve mücadele alanını Orta Doğu'ya kaydıran Amerika ile bu bölgeye olan yakınlığı, ilgisi ve sahip olduğu stratejik üstün dolayı Türkiye arasındaki ilişkilerin bu bölge merkezli olacağı bir gerçektir. Nitekim Afganistan'daki “sürekli özgürlük” adı altında El Kaide'ye yönelik müdahale sonrası gündeme gelen Irak'a müdahale olasılığı ve sonrasında da gerçekleşen müdahale bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerde sorun yaratmış hatta Clinton döneminde “stratejik ortaklık” olarak adlandırılan ilişkilerin bu yönde devam edip etmeyeceği tartışılmaya başlanmıştır. Irak çerçevesinde gelişen ve zaman zaman ilişkileri geren olaylar, özellikle Türkiye'nin İran'la olan yakın ilişkileri ve İsrail'in Filistin'e karşı uyguladığı operasyonlara Türkiye'nin olumsuz bakışı dolayısıyla bu bölgeye yönelik ikili ilişkiler sorunlu gelişmiştir diyebiliriz.

2.2.1.1. Irak ile İlişkiler ve Kuzey Irak Sorunu:

Bush, Clinton yönetimini babasının Irak'a karşı savaşmak üzere ustaca bir araya getirdiği Körfez Savaşı koalisyonunu sürdürmekte başarısız olmakla suçlamış ve yönetimi boyunca Irak'ı her zaman dış politikasının merkezine oturtmuştur.¹⁰³

¹⁰³ James Mann, *Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikayesi*, Çev. Hakan Köni, İstanbul, İlk Yayınları, 2004, s.343; Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The

Nitekim daha Afganistan'da hareket devam ederken Bush, Saddam Hüseyin'den kitle imha silahları geliştirip geliştirmedığının belirlenmesi için BM silah denetçilerini tekrar ülkesine kabul etmesini istedi. “Bu olmazsa sonuçlarına katlanır” deniyordu. Harekat sonrası da Amerikan Dışişleri Bakanı Powell, “bundan sonra, dünya çapında terörizme odaklanacağız. Irak gibi kitlesel imha silahları peşinde koşan ülkeler de onların faaliyetleriyle ilgilenmediğimizi, gözlerimizi onlara çevirmediğimizi düşünmesinler” diyerek bundan sonraki hedefin Irak olacağını ima etmişti.¹⁰⁴ Bu söylemler dışında Amerika, müdahaleye yönelik girişimlere de başlamıştı. Öncelikle Başkan Yardımcısı Cheney, olası bir Irak müdahalesi için Orta Doğu'da destek gezisine çıktı.¹⁰⁵ Ancak bu Irak hareketi konusunda kuşkuları perçinlemekten başka bir şeye de yaramadı. Cheney'in bu çabası Clinton'ın Dışişleri Bakanı Christopher'ın 1993'de Sırlara karşı Bosnalı Müslümanlara destek için Avrupalı müttefiklerin desteğini kazanmak için Avrupa'ya yaptığı ve başarısızlıkla sonuçlanan geziyi çağırıyordu.¹⁰⁶

Orta Doğu'daki bu destek gezileri dışında Bush ve ekibi kendi kamuoyunu ve Kongre'yi de ikna etmesi gerektiğini biliyordu. Bush'un Ekim 2002'de kamuoyuna yaptığı konuşmada Irak'ın bir tehlike olduğundan, bu ülkenin kitle imha silahlarını yok etmesi, bu tür silahların geliştirilmesini durdurması ve terörist grupları desteklemeyi bırakması gerektiği tekrarlanıyor ancak Irak rejiminin tüm bu zorunlulukları ihmal ettiğinden söz ediliyordu. Başkanın bu görüşleri Kongre'deki her iki parti ve tüm UYG üyeleri tarafından destek gördü ve Irak diktatörünün Amerika için bir tehdit olmasına izin verilmeyeceği üzerine basılarak ifade edildi. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra 11 Ekim'de Amerikan Kongresi, Başkan Bush'a BM desteğini beklemeden savaş ilan etme yetkisi veriyor ve 12 Ekim'den itibaren de

---

Nation's Critical Infrastructure/Iraq”, White House Briefing (February 22, 2001), **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

¹⁰⁴ Irak, Aralık 1998 yılında BM silah denetçilerini sınır dışı etmişti. “Bush Irak Dedi”, **Radikal (Reuters-Newsweek)**, 27 Kasım 2001, s.10

¹⁰⁵ “Cheney'in Yolu Uzun”, **Radikal**, 11 Mart 2002, s.11

¹⁰⁶ William Kristol ve Robert Kagan, “Cheney Eli Boş Döndü”, **Radikal (The Weekly Standard)**, 28 Mart 2002, s.8

Bush yönetimi tüm NATO müttefiklerine muhtemel bir Irak hareketindeki beklentilerini içeren mesajlar iletmeye başlıyordu.¹⁰⁷

Bu gelişmeler üzerine Saddam, BM silah denetçilerini Irak'a tekrar davet etti.¹⁰⁸ Silah araştırma/denetim komisyonu (UNMOVIC/The United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission) Başkanı Blix, BM Güvenlik Konseyine yaptığı sunuşta silah denetimleri konusunda Irak tarafından yanıtlanmayan sorular olmasına rağmen Irak'ın silah denetçileriyle yönetimsel işbirliğine devam ettiğini belirtiyor ve 27 Ocak 2003 tarihinde Irak konusundaki ilk raporlarını BM'ye sunuyordu.¹⁰⁹ Ancak raporun verilmesinden kısa bir süre sonra Bush'un ağzından bu raporu değerlendiriş biçimi, Irak konusunda son kararın alınacağı noktaya yaklaştığının işaretini veriyordu. Nitekim Bush, 29 Ocak 2003 tarihinde yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında Irak'ın ciddi bir tehdit olduğunu açıklamış ve Amerika'nın bu tehdidi gerekirse güç kullanarak ortadan kaldırmaya kararlı olduğunu dünyaya ve Amerikan kamuoyuna ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra da 17 Mart 2003'te Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'e yakın çevresiyle birlikte ülkeyi terketmesi için 48 saatlik bir müddet veriliyor ve bu süre dolunca da 20 Mart 2003'te harekate başlanıyordu.¹¹⁰ 13 Aralık 2003 tarihinde de Saddam Hüseyin Tikrit yakınlarında ele geçirildi.¹¹¹

Amerika'nın Irak'a müdahale olasılığının ortaya çıkışıyla beraber Amerika'nın Türkiye'ye olan ilgisi daha da artmış ve ilişkilerin büyük bir bölümünü Irak ve Kuzey Irak ile ilgili sorunlar oluşturmuştur.¹¹² Çünkü Amerika açısından

---

¹⁰⁷ Address to the Nation Iraq From Cincinnati, Ohio (October 7, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1716-1717

¹⁰⁸ "Saddam BM'ye Tamam Dedi", **Sabah**, 14 Kasım 2002, s.19

¹⁰⁹ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.57

¹¹⁰ **A.e.**; Irak'a müdahale başlar başlamaz dünyanın dört bir yanından Amerika'ya tepki yağmaya başlamıştır. "Dünya'nın Savaş İsyanı", **Akşam**, 21 Mart 2003, s.14

¹¹¹ "Devrik Irak Rejiminin Lideri Saddam Hüseyin'in 13 Aralık 2003 Tarihinde ABD Kuvvetlerince Tikrit Yakınlarında Ele Geçirilmesi Hakkında Basın Açıklaması" (15 Aralık 2003), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 2003), s.74

¹¹² Türkiye'yi ikna için Amerikan Senatosu üyeleri Türkiye'ye gelerek Ecevit ve Cem'le görüşmüşlerdi. Bu görüşmelerde Irak'ın kitle imha silahları üreten ve Amerika'nın güvenliğini tehdit eden bir ülke olduğu bunun için de Saddam'ın devrilmesi gerektiği söyleniyordu. **Ayın Tarihi** (4 Ocak 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2002, s.12

olası bir Irak müdahalesinde coğrafi konumu ve askeri alandaki alt yapısı nedeniyle Türkiye anahtar bir rol oynayacaktı. Bu nedenle de Türkiye'nin ittifakı ve tutumu önem arz ediyordu.¹¹³ Bu yüzden Başbakan Ecevit'in Ocak 2002'deki Amerika gezisi standart bir Türk başbakanının ziyaretinden öte bir ziyaretti.¹¹⁴ Bu gezide Irak meselesinin de gündeme gelmesi kaçınılmazdı. Hernekadar ortak basın açıklamalarında Bush, bu aşamada beklentilerinin Türkiye'den çok Irak'tan olduğu ve Saddam'ın BM denetçilerine izin vermesi gerektiği bu olmazsa müdahalenin kaçınılmaz olduğu üzerinde dursa da bu görüşmenin gizli gündeminin olası Irak müdahalesinde Türkiye'nin rolü olduğu söylenmekteydi.¹¹⁵ Nitekim Bülent Ecevit'in bu müdahaleden ve bu müdahalenin sonuçlarından çekindiği basına yansdı.¹¹⁶ Zaten Irak'a operasyon sonrası Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşumunun Türkiye'nin bütünlüğüne bir tehdit olabileceği endişesi bizzat Başbakan tarafından dile getirilmiş ve bu endişeler zaman zaman tekrarlanmıştır.¹¹⁷

Amerika da Türkiye'nin desteğini kazanabilmek için müdahalede amacının Irak'ı bölmek olmadığını açıkça ifade etmesi gerektiğinin farkındaydı.¹¹⁸ Amerikan Başkan Yardımcısı Dick Cheney Türkiye'ye gelerek "Saddam rejimi tehlikeli bir şekilde silahlanmakta ve tehdit olmayı sürdürmekte. Bu tehditi ortadan kaldıracak adımları mutlaka atacağız" mesajını verirken, Başbakan Ecevit ve Genelkurmay

¹¹³ Christoph Von Marschall, "Türk Dış Politikası İçin Gelecek Perspektifleri", **11 Eylül'den Sonra Türkiye'nin Politik ve Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, 2002, s.129

¹¹⁴ Neşe Düzel, "Türkiye, İsrail'den Önemli Olacak", **Radikal**, 14 Ocak 2002, s.6; **Ayn Tarihi** (15 Ocak 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2002, s.42

¹¹⁵ Remarks Prior to Discussions With Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and an Exchange with Reporters (January 16,2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.76; **President Bush, Turkish Prime Minister Discuss War on Terrorism** (January 16, 2002) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020116-5.html> (12 Şubat 2005); Bush, Ecevit'e Irak muhakkak kontrol altında tutulmalı ve lider değişmeli diyordu. "ABD:Saddam Gitmeli", **Milliyet**, 16 Ocak 2002, s.14

¹¹⁶ "Daniel Simpson, Turkey Warns U.S. of Difficulties in an Assault on Baghdad", **The New York Times**, Jul 22, 2002, s.A.5 ; Ecevit, bu görüşmeler sonrasında "Irak'a yönelik bir askeri hareket olmayacağını umuyorum. Böyle bir hareket Türkiye buna katılmasa bile, Türkiye açısından felaket doğurur" diyordu. "Irak'a Müdahale Felaket Doğurur", **Milliyet**, 18 Ocak 2002, s.14

¹¹⁷ Enis Berberoğlu, "Gizli Gündem Kürtler" **Radikal**, 14 Ocak 2002, s.7

¹¹⁸ "İkinci Aşama ve Irak" (Washington Post), **Dış Basında Türkiye** (14.01.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); "Türkiye'yi Öve Öve Bitiremedi", **Radikal**, 15 Mart 2002, s.11

Başkanı Kıvrıkoğlu da olası müdahale sonrası değişikliklerin doğuracağı güvenlik sorunlarından duyulan rahatsızlığı tekrarlamışlardır.¹¹⁹ Türkiye'nin bu endişelerini gidermek amacıyla Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Grossman da Türkiye'yi ziyaret ediyor ve Irak'ın toprak bütünlüğüne önem verildiği ve bir Kürt devleti kurmak gibi bir amaçlarının olmadığı yönünde yetkilileri iknaya çalışıyorlardı. Bu görüşmelerde ayrıca yeni hükümeti önemli bir sürecin beklediği belirtilerek AB ve Kıbrıs konularında her türlü desteğin sürdürüleceği ve Türkiye'nin uğrayacağı ekonomik zararların da karşılanacağı konusunda garanti veriliyordu.¹²⁰

Bush, ayrıca iktidar değişikliği sonrasında AKP Başkanı Erdoğan'ı Amerika'ya davet ederek Irak konusunda destek talebinde bulundu. Erdoğan'ın Amerika'nın talepleri karşısında Türkiye'nin de terörizmle savaşa sıcak baktığını fakat Irak konusunda ancak BM kararı doğrultusunda gerekli desteğin verilebileceğini söylemesi Amerikan basında Türkiye'den sınırlı destek alındığı yönünde yansıdı. Bu yazılarda Erdoğan'ın kamuoyu baskısı içinde olduğu söyleniyordu. Gerçekten de Türk kamuoyu nedenlerine inanmadığı bu müdahaleye karşıydı.¹²¹

Kamuyu dışında TBMM de bu gelişmelerden son derece rahatsızdı. Meclis Başkanı Bülent Arınç, "Amacımız, barışın esas olmasıdır" diyerek TBMM'nin de Irak'a müdahaleye sıcak bakmadığını dile getirirken, TBMM İnsan Hakları Komisyonu savaşın insanlık suçu olduğu ve "hangi gerekçe olursa olsun savaşa hayır" yönünde bildiri yayınladı.¹²² Bu nedenlerle Türkiye, bu sorunun ortaya çıkışıyla birlikte uluslararası meşruiyete işaret etmiş, BM ile işbirliği içinde olmuş, sorunun barışçı yöntemlerle çözülmesi amacıyla bölgesel anlamda görüşmeler

---

¹¹⁹ Deniz Zeyrek, "Herkes Kendine Yordu", **Radikal**, 21 Mart 2002, s.11; Enis Berberoğlu, "Cheney Ne İstedi, Ne Aldı?", **Radikal**, 21 Mart 2002, s.9

¹²⁰ **Ayın Tarihi** (17 Temmuz 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002, s.51

¹²¹ David E. Sanger, "Turk Offers Partial Support on Iraq in Meeting With Bush", **The New York Times**, Dec 11, 2002, s.A.21; Nitekim 1 Mart tezkeresinin görüşmeleri sırasında tezkerenin reddi için büyük protesto gösterileri yapılmıştır. "Millet Tek Ses:Barış", **Radikal**, 2 Mart 2003, s.5

¹²² "Arınç: Barış Esas Olmalıdır", **TBMM Aylık Bülteni**, Sayı.94, Aralık 2002-Ocak 2003, s.13

yapılmış ve İstanbul'da dışişleri bakanlarının katıldığı toplantıda Irak'a işbirliği içinde olması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Hatta bu çabalar zaman zaman Irak tarafından iç işlerine müdahale olarak algılanmıştır.¹²³

Türkiye, bu sorunun savaşa sonuçlanmaması için gerekli çabaları gösterirken aynı zamanda olası bir müdahale karşısında ülkeyi bu gelişmelere hazırlamanın da gerektiğini düşünüyordu. Nitekim Milli Güvenlik Kurulu, "istenmeyen bir olasılığa karşı Türkiye'nin ulusal çıkarını korumaya yönelik olarak atılabilecek adımlar üzerinde durmuş ve Anayasa'nın 92 maddesine uygun olarak uluslararası yasallık koşulunun yerine getirilmesine bağlı olarak, TBMM'nin ulusal çıkarları korumak yönünde alınması gereken, askeri dahil, kimi önlemler konusunda karar alması için hükümetin belirleyeceği takvim uyarınca kimi adımlar atılacağı" belirtilmiştir.¹²⁴ Zaten Ocak 2003'te Amerika'nın Türkiye'de yapmayı önerdiği ve bazı üs ve limanları kapsayan keşif faaliyetlerine ilişkin olarak 10 Ocak 2003'te Türkiye Genelkurmay Başkanlığı ile Ankara'daki Amerikan Savunma İşbirliği Ofisi arasında bir "Modus Operandi" imzalanmış ve bu çerçevede Amerikan Silahlı Kuvvetlerinden 150 kişilik bir ekip 13 Ocak'tan itibaren Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunmaya başlamıştı.¹²⁵

Şubat ayı içinde de Hükümet Meclise Irak'taki olası operasyona yönelik iki tezkere gönderdi. 5 Şubat'ta gönderilen ilk tezkerede Türkiye'deki askeri üs ve tesislerde modernizasyon çalışmaları yapılabilmesini öngörüyordu. Meclis 6 Şubat'taki gizli oturumda 308 kabul, 193 ret ve 9 çekimser oyla izin kararını

---

¹²³ Dışişleri Bakanı Gül, bu sorunun barışçıl yollarla çözümü doğrultusunda Mısır, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye ve İran'ı kapsayan bir dizi geziye çıkarak bu ülkelerin de desteğini istemiş ve bu girişimler telefon diplomasisiyle devam etmiştir. "Gül'den Telefon Diplomasisi", **Akşam**, 31 Ocak 2003, s.14; "Başbakan Sayın Abdullah Gül'ün CNN Türk Televizyonunda Sorulan Sorulara Verdiği Yanıtlar" (10 Şubat 2003), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.62-65

¹²⁴ İstenmeyen durumlar; bir göç dalgası, insani yardımların ihtiyaç duyulacak kitlelere ulaştırılabilmemesinin engellenmesi ve Türkiye'nin "kırmızı çizgi" olarak belirlemiş olduğu hususların aşılmasıdır. **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.18-21

¹²⁵ **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2003), s.158; Davos'da Powel'la biraraya gelen Erdoğan ve Gül, Powel'a Amerika'nın yeni bir BM kararı çıkarılması gerektiğini tekrarlamış ve meşruiyete önem verildiği söylenmiştir. Powell, yeni bir BM kararı çıkarılması için uğraşılacağını ancak Saddam'ın Irak'tan çıkması ya da teslim olması gerektiğini vurgulamıştır. Okan Müderrisoğlu, Hüseyin Özalp, "Powell, Saddam'la İlgili Şartlarını Gül'e Sıraladı", **Sabah**, 26 Ocak 2003, s.25

onayladı ve Amerika üslerde modernizasyon çalışmalarına başladı.¹²⁶ İkinci tezkere ise yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'ye kabulüne ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesine ilişkindi. 25 Şubat'ta Meclise sunulan tezkere, 27 Şubat'ta gündeme alındı ancak tezkerenin görüşülmesi 1 Mart 2003 gününe ertelendi. Kapalı oturumda görüşülen tezkere TBMM'de oylandı ve 264 kabul oyuna karşılık 250 ret ve 19 çekimser oya rağmen salt çoğunluk sağlanamadığı için kabul edilmedi.¹²⁷ Kabul edilmeyen tezkere metni şöyleydi: "Kapsamı, sınırı ve zamanı Hükümetçe belirlenecek şekilde;

- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına

- Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde en fazla 62 bin askeri personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırmak üzere 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına; bu amaçla Türkiye'ye gelecek yabancı kara kuvvetlerinden destek unsurları dışındaki muharip unsurların geçici olarak konuşlandırıldıkları bölgelerden Türkiye dışına intikallerinin en kısa sürede tamamlanması ve yabancı hava ve deniz kuvvetleriyle özel kuvvetler unsurlarının muhtemel bir harekatta kullanılmasını sağlayacak şekilde konuşlanmaları için gerekli düzenlemelerin yapılmasına; bu yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'ye gelişi ile ilgili hazırlıkların yürütülmesine; Türkiye ülkesinde tabi olacakları statü ve Türk Silahlı Kuvvetleriyle işbirliği esas ve usullerine ilişkin düzenlemelerin Hükümet'in belirleyeceği esaslar çerçevesinde yapılmasına, Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca TBMM'den izin istenilmesi, Bakanlar Kurulu'nun 24.02.2003 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.¹²⁸ Bu tezkerenin reddi

¹²⁶ Meclis Savaş Hayır Dedi", **TBMM Aylık Bülteni**, Sayı.95, Şubat 2003, s.2

¹²⁷ **A.e.**, s.3; **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.45; "Meclis Savaşı Reddetti", **Radikal**, 2 Mart 2003, s.1; Hükümet tezkerenin sorumluluğunu Milli Güvenlik Kurulu ile paylaşmak istemiş ancak destek bulamamıştı. "AKP Kaderiyle Başbaşa", **Radikal**, 1 Mart 2003, s.5; Daha sonra Dışişleri Bakanı Gül, Türkiye'nin askeri müzakereler sırasında Musul ve Kerkük'e Amerikalılar ve Peşmergeler ile tam işbirliği içinde girmek yönünde talebinin kabul edilmediğini, bunun kabul edilmesi durumunda tezkerenin geçeceğini söylüyordu. Murat Yetkin, "Dışişleri Bakanı: Kerkük Dahil Olsaydı, Tezkere Geçerdi", **Radikal**, 15 Nisan 2003, s.6

¹²⁸ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), a.y.

üzerine asker gönderme ve bulundurma ile ilgili yeni bir tezkerenin Meclise getirilip getirilmeyeceğine yönelik tartışmalar üzerine Meclis Başkanı Arınç, “siyaseten doğru olan şey, bu tezkerenin tekrar aynı şekilde Meclis’e gelmemesidir” diyerek aslında Meclisin tavrını belirtiyordu.¹²⁹

Bunun üzerine Amerikan basınında “Türkiye gerçek bir stratejik ortak mı?” sorusu gündeme getirilip tartışılmaya başlanırken, Bush yönetiminin hayal kırıklığı da Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz tarafından dile getiriliyordu.¹³⁰ Türkiye, bu yönde gelen eleştirilere “Türkiye, Amerika’nın Irak’ın kitle imha silahlarından arındırılması amacıyla bu ülkede bir askeri harekate girişme seçeneğini de içeren planlamaları çerçevesinde başından itibaren müttefikleriyle çok yakın temas ve danışma içinde olmuştur. 1 Mart’ta Meclisin Hükümet tezkeresini onaylamaması, Irak’a askeri bir müdahalenin zemini üzerinde yapılan derin tartışmaların demokratik bir yansımasıdır” diyerek cevap vermiştir. Bu gelişmelerden sonra Türkiye, soğuk savaş sonrasında Amerika ile arasında oluşan “özel bağı” Irak savaşı nedeniyle kaybetmekten ve ilişkilerin buna indirgenmesinden endişeliydi. Bu durum ayrıca Türkiye’yi ulusal çıkarını savunmada çok daha zorlanacağı bir ortamla karşı karşıya kalma olasılığını arttırıyordu.¹³¹

Amerika, Türkiye’ye yapılan tüm eleştirilere ve müdahale için Türkiye üzerinden yapılan planların değiştirilmesi zorunluluğunun doğmasına rağmen bu müdahale başlamadan önce Türkiye’nin endişelerinin giderilmesinin gerekli olduğunun da farkındaydı. Bu amaçla Amerika ve Türkiye temsilcileri ile Irak’taki muhalif grupların temsilcileri arasında Ankara’da yapılan toplantı sonrası bir sonuç

---

¹²⁹ “Siyaseten Doğru Olan Şey, Bu Tezkerenin Tekrar Aynı Şekilde Meclis’e Gelmemesidir”, **TBMM Aylık Bülteni**, Sayı. 95, Şubat 2003, s.4

¹³⁰ “Hatanızı Kabul Edin”, **Akşam**, 7 Mayıs 2003, s.15

¹³¹ “Türkiye’nin ABD ile Irak Harekatı Çerçevesinde Yeterince İşbirliği Göstermemiş Olduğu Yönündeki İddialara ve Eleştirilere Verilen Cevap” (29 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.35; Türkiye’nin bu tezkereyi reddi dünyada büyük yankı yarattı “Meclis’in Kararı Dünyayı Şaşırttı”, **Radikal**, 4 Mart 2003, s.8; Meclis kararına rağmen Mersin, İskenderun, İncirlik, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Batman ve Sinop’ta Amerika’nın hazırlıklarının devam ettiği yönünde görüşler vardı. “Meclis İzni Yok Ama Amerika’nın Türkiye’deki Çalışmaları Sürüyor”, **Radikal**, 6 Mart 2003, s.1; “ABD Hazırlıkları Kesmedi” **Radikal**, 6 Mart 2003, s.5

bildirisi yayınlanmış ve Türkiye'nin endişeleri giderilmeye çalışılmıştır. Bu bildiriye tüm katılımcılar aşağıdaki hususların Irak'ın geleceğine ilişkin temel hedefleri arasında yer aldığı konusunda mutabık kalmışlardır deniyordu. Bu hususlar;

- Londra muhalefet toplantısında mutabık kalınan ilkelerle uyumlu olarak, Irak halkının, özgür ve adil seçimler, hukukun üstünlüğüne ve özel mülkiyete saygı, yasa karşısında eşitlik ve insan haklarına saygı dahil, uluslararası standartları karşılayan tam temsili, demokratik bir yönetim kurmasına imkan sağlanması

- Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması

- İlgili BM Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak Irak'ın kitle imha silahı yeteneklerinin ortadan kaldırılması

- Uluslararası toplumla yeniden tamamen bütünleşmesinin sağlanması amacıyla Irak'ın ilgili tüm BM Güvenlik Konseyi kararlarına tam olarak riayet etmesi suretiyle yaptırımlara ve uçuşa yasak bölge uygulamalarına ihtiyacın ortadan kaldırılması

- Irak'ın müstakbel siyasi sisteminin ve anayasasının Irak halkının tümünün tam katılımı ve hür rızasıyla belirlenmesi

- Irak'ın doğal kaynaklarının Irak halkına tümü için ve ulusal ekonomiyi güçlendirecek şekilde kullanılması ve tüm ulusa ait bir zenginlik addedilmesi

- Yukarıdaki temel hedeflerden, ulusal bütünlüğün sağlanması amacıyla ve Irak'ın tüm bölgeleri ile şehirlerin ebediyen ulusun tümüne ait olduğu gerçeğini yansıtacak biçimde yararlanılması

- Sivillerin can ve mal güvenliğinin korunması, mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin kontrol dışı hareketlerin kuvvetle caydırılması ve Iraklıların haklarını kanun dışı yöntemlerle temin etmeye kalkışmalarının veya bu meyanda sivillerin itiatlılığı azmettirilmelerinin kuvvetle caydırılması. Irak rejimi tarafından evvelce elkonulmuş gayrimenkullerin hak sahiplerine iadesine ilişkin iddialarla diğer iddiaların, yasal ve düzenli bir süreç çerçevesinde ele alınmasını teminen süratle bir komisyon kurulacaktır. Haklı talepleri olan tüm Iraklılar'ın bu taleplerini barışçı ve düzenli bir şekilde bu komisyon aracılığıyla çözüme kavuşturulmaları mümkün olacaktır

- Irak'ta, etnik köken, cinsiyet, dil ve dini inanç temelinde ayrımın ortadan kaldırılması. Gelecekteki Irak'ta, Irak'ın kurucu halklarının-Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryanile, Keldaniler ve diğerlerinin- hak ve özgürlüklerinin korunması asıl olacaktır

- Tüm milis örgütlerinin Irak ordusuna yeniden dahil edilmelerini teminen orduda reform yapılması

- Teröristlerin kurtarılmış bölge oluşturma ve silah temin imkanına kavuşturulmalarının önlenmesi de dahil olmak üzere Irak içinde mevcut olan ve Irak'tan kaynaklanan terörizmin ve teröre desteğin bertaraf edilmesi.¹³²

Bu bildirinin yayınlanmasından bir gün sonra Amerika, Irak'a müdahaleye başladı ve aynı gün yurt dışına asker gönderilmesine ve yabancı askeri unsurların Türk hava sahasını kullanmasına 6 ay süreyle izin veren tezkere 332 kabul, 202 red

---

¹³² "Türkiye ve ABD Temsilcilerinin ADM, CMM, INA, INC, ITF, KDP, PUK ve SCIRI Heyetleriyle Toplantısına İlişkin Sonuç Bildirisi" (19 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.19-20
ADM: Süryani Demokratik Hareketi, CMM: Anayasal Monarşi Hareketi, INA: Irak Ulusal Uzlaşma Hareketi, INC: Irak Ulusal Kongresi, ITF: Irak Türkmen Cephesi, KDP: Irak Kürdistan Demokratik Hareketi, PUK: Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği, SCIRI: Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi

ve 1 çekimser oyla TBMM’de kabul edildi.¹³³ 21 Mart’tan itibaren de Kuzeyden Keşif Harekatının son bulduğu ve İncirlik hava üssünün bu tarihten sonra bu amaçla kullanılmayacağı Amerikan ve İngiliz Büyükelçiliklerine notayla bildirildi.¹³⁴

Ancak Erdoğan iktidarı Türkiye’nin gelişmelerin dışında kalmaması gerektiğini de düşünüyordu. Zaten Amerika da hala ikinci bir tezkere beklentisindeydi ve bu talep büyükelçi Pearson tarafından Gül’e ilemişti.¹³⁵ Daha önce Meclise yeni bir tezkerenin gelmesine sıcak bakmayan Meclis Başkanı Bülent Arınç da “İkinci tezkere gelir ve onaylanırsa bu durum Meclis’in saygınlığına gölge düşürmez” diyerek Meclis’in ikinci bir tezkereye sıcak bakacağını belirtiyordu.¹³⁶ Körfez savaşı tecrübesine sahip olan Türkiye aynı gelişmelerle karşılaşmak istemiyor ve özellikle Kuzey Irak’ta düzenin sağlanmasında rol oynamak istiyordu. Genelkurmay da savaşı tek başına engelleyemeyecek olan Türkiye’nin savaş sonrası söz sahibi olabilmesi için Amerika ile çatışmaması taraftarıydı.¹³⁷ Ayrıca Erdoğan, Bakanlar Kurulunda “güvenlik tehdidi hissedildiği anda Kuzey Irak’ta tedbirleri alınacak ve buraya girilebilecek” diyerek Türkiye’nin Kuzey Irak’a asker gönderilebileceğini ima ediyordu.¹³⁸

Ancak Amerika, Türkiye’yi Kuzey Irak’a asker göndermesini gerektirecek bir durum olmadığı konusunda ikna etmek amacıyla Türkiye’deki siyasiler yanında askerlerle diyalog içinde olmuş ve bölgede yeterince askerlerinin olduğunu

---

¹³³ “Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın Basına Yaptığı Açıklama ve Sorulara Verdiği Yanıtlar” (20 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.21; “TBMM’den Sınırlı İzin”, **TBMM Aylık Bülteni**, Sayı. 96, Mart 2003, s.6; Tezkerenin kabulünden sonra iki ülke subayları bir araya gelerek hava sahasının koalisyon uçakları tarafından kullanılmasına ilişkin esasları belirlemişlerdir. Ancak Amerika’nın bütün uçuşlar için izin istemesine rağmen, Türkiye Amerika’dan günlük rutin uçuşlarda genel, diğer her uçuş için de tek tek bildirim istedi. Deniz Zeyrek, Fatma Sibel Yüksel, “50 Yıllık Ortaklığın Zor Günü”, **Radikal**, 22 Mart 2003, s.4; “Tezkere Geçti Irak Vizesi Çıktı”, **Akşam**, 21 Mart 2003, s.12

¹³⁴ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.59

¹³⁵ “ABD ile Diyalog Isınıyor”, **Radikal**, 5 Mart 2003, s.7

¹³⁶ “Arınç da Yeşil Işık Yaktı”, **Radikal**, 7 Mart 2003, s.6

¹³⁷ Murat Yetkin, “Genelkurmay’ın ABD ile Çatışmayalım Endişesi”, **Radikal**, 6 Mart 2003, s.6; “Asker Tezkereden Yana”, **Radikal**, 6 Mart 2003, s.6

¹³⁸ “Erdoğan: Kuzey Irak’a Gireceğiz”, **Milliyet**, 25 Mart 2003, s.18; “Erdoğan, İşgal Niyetimiz Yok”, **Akşam**, 31 Mart 2003, s.13

tekrarlamıştır.¹³⁹ Bu endişe Türkiye'ye gelen Powell tarafından da dile getirilmiş ve "Kuzey Irak'ta müdahalenizi gerektirecek bir durum yok. Böyle bir durumun doğmaması için de çalışmalara devam edeceğiz" mesajı vermiştir.¹⁴⁰ Erdoğan ise savaş sonrasında bölgede nasıl bir yapı olacağının mutlaka şimdiden bilinmesi gerektiği üzerinde durarak Kuzey Irak'ta dağıtılan silahların savaşın ardından toplatılmasını istemiştir.¹⁴¹ Erdoğan ayrıca Powell'a hangi şartlarda Kuzey Irak'a girilebileceği konusunda bilgi vermiştir. Bunun üzerine Amerika Türkiye'nin dört değişmez şartının yazılı metin haline getirilmesini kabul etti. Bu şartlar; Türkiye'ye PKK-KADEK'ten tehdit gelmesi, Türkmenlerin güvenliğinin tehlikeye düşmesi, Musul-Kerkük'e yönelik bir saldırı olması, Kürt gruplar arasında çatışma çıkmasıydı. Amerika bu şartları kabul etse de bu durumlarda Amerika ile birlikte hareket etmesini şart koştu.¹⁴² Ayrıca Türkiye, Amerika, KYB ve KDP ve Türkmen cephesi yetkililerinin katılımıyla oluşturulacak koordinasyon biriminde askeri ve sivil yetkililer görev alacaktı. Bu birimin asıl amacı göç ve güvenlikle ilgili fiili durumları tespit etmek ve taraflar arasındaki koordinasyonu sağlamak olacaktı.¹⁴³

Powell, bu görüşmelerde Türkiye'den Kuzey Irak'a bir ikmal hattı açılmasından, bu hat üzerinden Irak'a Amerikan askerleri için gıda ve malzeme taşınması ve arama kurtarma çalışmalarında Türkiye'nin devrede olması, yaralanan

---

¹³⁹ Remarks on Returning From Camp David, Maryland and an Exchange with Reporters (March 23, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**,s.355; Bush'un Erdoğan'a yazdığı mektupta da TSK'nın Kuzey Irak'a girişinin hareketi olumsuz etkileyeceği ve çatışmalara yol açabileceği konusunda Türkiye'yi uyarıyordu. "Gül Yalanladı Ama Bush Girmeyin Dedi", **Milliyet**, 25 Mart 2003, s.18; "Ankara'ya Kimse İnanmıyor", **Radikal**, 26 Mart 2003, s.5; "Bush: Sakın Girmeyin", **Radikal**, 24 Mart 2003, s.7

¹⁴⁰ Türk askerini Kuzey Irak'ta istemeyen Kürt gruplar da bundan duydukları rahatsızlığı bölgede gerçekleştirdikleri geniş çaplı protestolarla dile getirmişlerdir. "Türkiye'ye Büyük Protesto", **Radikal**, 4 Mart 2003, s.10; "Powell'dan Sürpriz Ziyaret", **Milliyet**, 1 Nisan 2003, s.14; "ABD'den Kritik Ankara Ziyareti", **Akşam**, 1 Nisan 2003, s.17

¹⁴¹ "Erdoğan'dan Powell'a: Bizi Teröristlerle Uğraştırmayın", **Milliyet**, 4 Nisan 2003, s.18

¹⁴² Ercan Yavuz, "Kuzey Irak'ta Koşullar Değişirse Mutabakatı", **Akşam**, 4 Nisan 2003, s.17

¹⁴³ Ecevit de Amerika ile özellikle hareket sırasında bir göç dalgası olması ihtimaline karşı Türkiye içinde yoğun bir yerleşim olmasını engellemek, sınır ötesinde iskan edilmelerini sağlamak ve gerekli önlemlerin alınması için bir talimat imzalamıştı. "Kuzey Irak'a Giriş İçin Talimat İmzaladım", **Hürriyet**, 8 Aralık 2002, s.18;"Powell'la görüşmeler sonrası iki ülke öncülüğünde Kuzey Irak'taki askeri koordinasyonu sağlamak üzere kurulacak merkezin yeri ve niteliği konusunda tam bir görüş birliği oluşmadı. Türkiye, karargahın Kuzey Irak'ta olmasını isterken, Amerika, Diyarbakır ya da Slopî merkezli Kuzey Irak'taki Süleymaniye'de irtibat bürosu olan bir sekreteryada ısrar etmiştir" Deniz Zeyrek, "Merkezde Anlaşmazlık", **Radikal**, 4 Nisan 2003, s.4

Amerikan askerlerinin İncirlik üssündeki hastanede tedavi görmesi ve gerek halinde Amerikan uçaklarına Türkiye’de yakıt ikmali olanağı tanınmasından Amerika’nın duyduğu memnuniyeti dilegetirdi.¹⁴⁴ Bu görüşmelerde ayrıca tezkere sonrası Türkiye-Amerika ilişkilerine yönelik yeni fırsatların doğduğu ve iki ülkenin özellikle Irak’ın yeniden yapılandırılmasında ortak çalışabileceği konuları konuşulmuştur.¹⁴⁵

Ancak 9 Nisan 2003’te Irak’ın düşmesi sonrası Kürt Peşmergelerin Musul ve Kerkük’e ilerlemeleri yeni bir huzursuzluk yarattı. Bu gelişme üzerine Türkiye, Amerika’yı Kuzey Irak’a girme nedeni saydığı kırmızı çizginin aşılması konusunda uyarırken Cumhurbaşkanı Sezer de Musul ve Kerkük’ün Irak’ın toprak bütünlüğü ve siyasal birliği içindeki yerlerini korumalarını, herhangi bir etnik grubun eline geçmemesi konusunu tekrarladı.¹⁴⁶ Türkiye’nin bu çabalarına rağmen Peşmergeler Kerkük’e girdi. Bunun üzerine Türkiye’nin talebi doğrultusunda Amerikan askerleri Kerkük’e girerek duruma el koyarken Talabani de “kriz çıkmaz sabah çekiliyoruz” açıklaması yapıyordu. Böylece bu kriz de atlatılmış oldu.¹⁴⁷ Bu gelişmeler üzerine Amerikan dışişleri bakanlığı Irak’ın tamamında hiçbir kent veya petrol alanının silahlı grupların kontrolü altında kalmasına izin verilmeyeceğini tekrarlayarak “görev tanımımız Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasıdır” diyordu.¹⁴⁸ Bush ayrıca Reagan döneminin terörle mücadele direktörü Büyükelçi Paul Bremer’i Irak’taki kıdemli koalisyon görevlisi ve Başkanlık temsilcisi olarak atayarak Irak’ta konumunu sağlamlaştırıyordu.¹⁴⁹

---

¹⁴⁴ “Sezer, Sevkıyatta Sakınca Görmüyor”, **Radikal**, 4 Nisan 2003, s.5; “ABD Mutlu Oldu”, **Milliyet**, 4 Nisan 2003, s.18

¹⁴⁵ Secretary Colin L., “Interview by Turkish TV”, Ankara, Turkey (April 2, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/19364.htm> (25 Ocak 2005); “Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer’in ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell’ı Kabulüne İlişkin Açıklama” (02 Nisan 2003), **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2003), s.3

¹⁴⁶ Mutlu Çölgeçen ve Hale Gönültaş, “Kırmızı Çizgi Alarmı”, **Akşam**, 10 Nisan 2003, s.12; “Sezer’den Kuzey Irak Uyarısı”, **Akşam**, 10 Nisan 2003, s.11

¹⁴⁷ “Kerkük Talanı”, **Akşam**, 11 Nisan 2003, s.14; Erdoğan, The Washington Post gazetesinde yayınlanan makalesinde, “Saddamın kaderi ABD ulusal güvenliği için ne kadar kritikse Kuzey Irak’ın kaderi de Türkiye ulusal güvenliği için kritiktir” diyerek bu konuya verilen önemi tekrarlamıştır. “Erdoğan Ortak Strateji Dersi Verdi”, **Radikal**, 22 Nisan 2003, s.11

¹⁴⁸ “Komuta Bizde Olacak”, **Akşam**, 11 Nisan 2003, s.15

¹⁴⁹ **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.188

Ancak 4 Temmuz'da Süleymaniye'de 11 Türk askerinin Amerikan askerlerince gözaltına alınmaları Amerika ile yeni bir sorunun yaşanmasına neden oldu. Bu olayın ardından Türkiye tarafından Amerikan makamlarıyla üst düzeyde girişim ve temaslar gerçekleştirilerek gözaltına alınan askerlerin serbest bırakılarak buna sebebiyet veren Amerikalı yetkililer hakkında gerekli işlemin yapılması istenmiştir.¹⁵⁰ Bu gelişmeler üzerine Orgeneral James Jones Türkiye'ye gelerek Orgeneral Hilmi Özkök'ü ziyaret ederken¹⁵¹ Amerikan Savunma Bakanı Rumsfeld de Başbakan'a mektup göndererek "Amerika ve Türkiye'nin iki müttefik olarak, Irak'ta ortak çıkarları paylaştıklarını, Amerika'nın Türkiye'nin birleşik, özgür ve müreffeh bir Irak'ın oluşturulması hedefine ulaşılmasında oynayacağı önemli rolün bilincinde olduğunu, Kuzey Irak'ın Türkiye'ye yönelik saldırılar için yeniden bir barınak haline gelmesine izin verilmeyeceğini vurgulamıştır. Amerika ve Türkiye arasında stratejik ortaklığın son olaydan etkilenmeyecek kadar sağlıklı ve önemli olduğunu ve Amerika'nın Amerikan-Türk ittifakının gelecekte de iki büyük ulusa yarar sağlayacağını bilinciyle, mevcut bağların güçlendirilmesini arzuladığını" da belirtmişti.¹⁵²

Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Robert Pearson da Türk askerlerinin gözaltına alınmasına yönelik ön bilgileri Türkiye'nin talebi üzerine Amerika'nın gönderdiğini ve bu bilgilerin Türk ve Amerikalı yetkililerce ortak komisyonca ele alınacağını bildiriyordu. Pearson, ayrıca TSK'nin Kuzey Irak'tan çekilmesini talep etmediklerini, Süleymaniye'deki irtibat bürosunun kapatılması yönünde resmi bir talebin olmadığını, PKK/KADEK'in yok edilmesi konusunda kararlı olduklarını ve Gül'ün Amerika gezisinin hala geçerli olduğunu söyleyerek Türkiye'yi bu konuda rahatlatmak istemiştir.¹⁵³

---

¹⁵⁰ "Kerkük'te Amerikan Askerlerince Gözaltına Alınan 11 Türk Silahlı Kuvvetleri Mensubunun Durumuna İlişkin Basın Açıklaması", (5 Temmuz 2003), **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2003), s.36

¹⁵¹ "NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı ve Avrupa'daki ABD Kuvvetleri Komutanı Orgeneral James Jones'un Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Hilmi Özkök'ü Ziyaretine İlişkin Basın Açıklaması" (8 Temmuz 2003), **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2003), s.44

¹⁵² **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2003), s.70

¹⁵³ "ABD Büyükelçisi Pearson Emin Konuştu: Türkiye, Olayın Nedenini Anlayacak" **Milliyet**, 9 Temmuz 2003, s.14

Başbakan Erdoğan, bu krizin “diplomatik nezaketle aşıldığını” ve bu gelişmelerin iki ülke ilişkilerini zedelediğini belirtirken¹⁵⁴, Dışişleri Bakanı Gül, bu durumun mutlaka izah edilmesi ve sorumlularla ilgili işlemin biran önce yapılması gerektiğini söylüyordu.¹⁵⁵ TSK’nin olaya tepkisi daha sert oldu. Genelkurmay Başkanı Ertuğrul Özkök, “Türkiye- Amerika ilişkileri kadar önemli olan bir şey daha vardır. O da milli onur ve TSK’nın onurudur” diyerek TSK’nin hassasiyetini ortaya koyuyor ve büyükelçi Pearson’ın veda ziyaretinde de bu hassasiyet tekrarlanıyordu.¹⁵⁶ Amerika tarafından bu konuda herhangi bir tedbir alınmazsa karşı tedbir olarak Türkiye’nin Amerikan uçaklarına hava sahasını kapatmak, İncirlik Üssünün lojistik amaçlı kullanımına sınırlama getirmek ve bölgede psikolojik savaş unsurlarını devreye sokma gibi tedbirleri alacağı konusu gündeme gelmiştir.¹⁵⁷

Abdullah Gül, Süleymaniye olayları sonrası yaşanan gerginlikten sonra ilk kez Amerika’ya gittiğinde Irak’ın biran önce istikrara kavuşmasını, Irak halkını temsil eden sivil yönetimin biran önce işbaşına gelmesini, bu olurken Irak’ın bütünlüğünü tehlikeye sokmayacak şekilde işlerin gelişmesini, Irak’ta Arapların Kürtlerin ve Türklerin Irak’ın asli unsurları olduğunu ve bu yönde yapılanmanın gerekliliğini anlattı.¹⁵⁸ Gül, Amerika’dan Irak konusunda Amerika’nın birlikte hareket etme talebiyle geldi. Amerika, Irak’ta Türk askerini istiyordu. Çünkü Irak’ta istediği düzeni sağlayamamıştı ve burada uluslararası istikrar gücü oluşturma çabası içindeydi.¹⁵⁹ Bu talep Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanı General John Abizad’ın Türkiye ziyareti sırasında da gündeme gelmiştir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁴ “Yanlış Yapıldı Diye Ortaklık Bozulmayacak”, **Milliyet**, 9 Temmuz 2003, s.15

¹⁵⁵ “Bu İş Burada Bitmez”, **Milliyet**, 9 Temmuz 2003, s.15

¹⁵⁶ “Komutan’dan Büyükelçi’ye Tarihi Sözler:ABD ile En Büyük Güven Bunalımı”, **Milliyet**, 8 Temmuz 2003, s.15

¹⁵⁷ “Barkın Şık, “Bir Daha Yaşanırsa... Karşılık Misliyle”, **Milliyet**, 9 Temmuz 2003, s.14

¹⁵⁸ “ABD ile Yeni Dönem”, **Akşam**, 21 Temmuz 2003, s.15

¹⁵⁹ “ABD, Irak’ta Bizi İstiyor”, **Radikal**, 29 Temmuz 2003, s.7

¹⁶⁰ “Asker Talebi var”, **Akşam**, 21 Temmuz 2003, s.13

Gül, Amerika'nın asker talebi karşısında bu konunun hükümette görüşülebileceğini ancak asker göndermek için Meclisten tezkere çıkması gerektiğini belirtiyordu.¹⁶¹ Bu tezkere talebi özellikle askeriye'den geliyordu. Türkiye bunun yanında askeri destek için bazı şartlar da ileri sürüyordu: PKK-KADEK konusunda Amerika verdiği sözleri tutmalı, ekonomik ve sosyal yapılandırmada etkin rol oynamalı, Türkiye'nin istikrar gücündeki sektör komutanı bağımsız olmalı, Türkmenler gözetilmeli, Irak'daki geçici yönetimin Başkanı Paul Bremen'in ofisinde üst düzey bir Türk temsilci yer almalı.¹⁶²

Gül'ün Amerika gezisinde Powell, PKK/KADEK konusundaki taahhüdlerini tekrarlarlarken¹⁶³ daha sonra Washington'da düzenlediği basın toplantısında da “Biz, PKK/KADEK'i terörist örgüt olarak görüyoruz. Bu terörist tehdidin ortadan kaldırılması için her şeyi yapacağız” diyordu.¹⁶⁴ Nitekim Amerika'nın terörle mücadele koordinatörü Cofer Black başkanlığındaki Amerikan heyetinin Ankara'daki temasları sırasında bu konuda Ankara ile ortak mutabakata varıldı. Bu mutabakata göre, gerekli hallerde Türk ve Amerikan birlikleri terör örgütüne karşı ortak operasyonlar düzenleyeceklerdi. Bu operasyonlar ikna yöntemi sonuç vermezse gerçekleşecekti.¹⁶⁵

Türkiye'deki yoğun tartışmalar üzerine Irak'a asker gönderilmesine ilişkin hükümet tezkeresi 6 Ekim 2003'te Meclise gönderilmiş ve 7 Ekim'de kapalı oturumda görüşülerek 183 red ve 2 çekimser oya karşılık 358 kabul oyuyla kabul edilmiştir. Böylece Irak'a bir yıl süreyle asker göndermenin yolu açılmış oldu. Tezkerede “Türk askerinin Irak'ta güvenlik ve istikrarın teminatı olarak görev

---

¹⁶¹ “ABD, Irak'ta Bizi İstiyor”, **Radikal**, 29 Temmuz 2003, s.7; “Sıkıntı Yaşadık Ama Geleceğimiz Parlak”, **Sabah**, 26 Temmuz 2003, s.22

¹⁶² Serpil Çevikcan, “Türkiye Kimsenin Bekçisi Olmayacak”, **Milliyet**, 30 Temmuz 2003, s.14; Sami Kohen, “Asıl Zorluk...”, **Milliyet**, 30 Temmuz 2003, s.12

¹⁶³ Ercan Yavuz, “ABD'den PKK Garantisi”, **Akşam**, 26 Eylül 2003, s.15

¹⁶⁴ “Powell Güvence Verdi: PKK-KADEK'e Karşı Her Şeyi Yapacağız”, **Akşam**, 3 Ekim 2003, s.14; Yasemin Çongar, “PKK'yi Bitireceğiz”, **Milliyet**, 3 Ekim 2003, s.21

¹⁶⁵ Hakan Atis, “PKK'ya Irak'ta Yer Yok”, **Akşam**, 3 Ekim 2003, s.14; Fikret Bila, “PKK/KADEK Mutabakatı”, **Milliyet**, 3 Ekim 2003, s.18; “PKK İçin Beş Aşamalı Plan”, **Milliyet**, 3 Ekim 2003, s.20

yapacağı” belirtiliyordu.¹⁶⁶ Erdoğan böyle bir izni Türkiye’nin amaçlarına uygun bir şekilde TSK ile birlikte değerlendirilerek alındığını ve böyle bir izin kullanılmasının ilgili taraflarla yapılacak görüşmelerin seyrine ve sonucuna bağlı olduğunu belirtiyordu.¹⁶⁷ Kararın alınmasından sonra Powell, Gül’ü arayarak bundan duydukları memnuniyeti bildirdi.¹⁶⁸

Türkiye’nin Irak’a asker göndermesine yönelik kararın alınmasından sonra Amerika’nın Irak’taki sivil yöneticisi Paul Bremer’in “Türkiye, Irak’ta 400 yıldan fazla işgalci olarak bulundu” sözleri iki ülke arasında yeni bir sorun yaratıyor ve Ankara, Amerika’yı bölgeyi tanımamakla, tarihi bilmemekle suçluyordu.¹⁶⁹ Ankara’nın gönlünü alan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesinin Demokrat kanadı temsilcisi Thomas Lantos oldu. Lantos, “Türk askerinin Irak’a tehdit olduğu düşüncesini reddediyoruz. Türkiye, Irak’ta kurulacak barışa herkesten fazla destek verebilir. Türk askerinin Orta Asya, Kosova ve Orta Doğu’daki barış çabasına katkısı oldu” diyerek Türk askerini bölgede istemeyen Irak Geçici Yönetim Konseyi’ni iknaya çalıştıklarını belirtiyordu.¹⁷⁰ Ancak bölgede Türk askerini istemeyen grupların baskısı sonucu¹⁷¹ Erdoğan, “gelişmeler kaygı verici, işlerin bu noktaya geleceğini daha başından beri Amerikalılara anlattık. İşlerin bu noktaya gelmesi son derece üzücü. Meclisten aldığımız yetki çerçevesinde beklemeye başlamıştık. Çünkü Irak’taki Türk ordusunu istemeyen çevrelerin tepkilerini göze alamaması nedeniyle top Amerika’nın elindeydi. Ancak orayı kan gölüne çevirdikten sonra Türk askerini o bataklığa sokmalarına elbette gönlümüz razı olmaz. Bu noktadan sonra bize gelin

---

¹⁶⁶ Irak’a asker göndermenin öncelikli amaçları; “Irak halkına insani yardım, PKK/KADEK’in bölgeden temizlenmesi, Irak’ın toprak bütünlüğü, sancılı dönemin hızla atlatılmasıydı” “Gerekçe: PKK’yı Bitirmek”, **Radikal**, 7 Ekim 2003, s.6; **Irak’a Asker Gönderilmesi** (6 Ekim 2003) (Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/yasa/izin_061003.html (10 Ocak 2005); Fatma Sibel Yüksek, Ergun Aksoy, “Son Söz Milletvekillerinin”, **Radikal**, 7 Ekim 2003, s.6; Şerife Üstüner, Ercan Yavuz, Rezzak Oral, “85 Yıl Sonra Irak’a”, **Akşam**, 8 Ekim 2003, s.14; “Genelkurmay’dan 16 bin Asker Planı”, **Milliyet**, 9 Ekim 2003, s.18

¹⁶⁷ “Erdoğan: Hemen Gitmeyebiliriz”, **Akşam**, 8 Ekim 2003, s.14

¹⁶⁸ “Powell’dan Gül’e Teşekkür Telefonu”, **Akşam**, 8 Ekim 2003, s.14

¹⁶⁹ “Türklerden Vazgeçin”, **Akşam**, 24 Ekim 2003, s.18; “Gül’den Sert Eleştiri”, **Radikal**, 29 Ekim 2003, s.11; “Beceriksizlik Var”, **Milliyet**, 29 Ekim 2003, s.19

¹⁷⁰ “ABD’den Nafle Gönül Alma Turu”, **Radikal**, 29 Ekim 2003, s.11; “ABD Heyeti: Türk Askeri Gibisi Yok”, **Milliyet**, 29 Ekim 2003, s.19

¹⁷¹ “Iraklılar İkna Olmadı”, **Akşam**, 9 Ekim 2003, s.14; “Kuzey’den Geçirmeyiz”, **Milliyet**, 14 Ekim 2003, s.18

demezlerse, memnun oluruz” diyor ve Amerikan makamlarıyla varılan mutabakat neticesinde 7 Kasım 2003 tarihinde TBMM’nin Irak’a asker gönderme konusunda 7 Ekim 2003 tarihinde hükümete verdiği yetkiyi kullanmayacağını açıklıyordu.¹⁷²

Bu tartışmalardan sonra gerçekleşen Erdoğan’ın Amerika gezisi dış basında Bush’la Erdoğan’ın barışması olarak görüldü ve “Amerika ziyareti Türk hükümeti başbakanının prestijini güçlendirdi” yorumu yapıldı. Bu gezide Erdoğan’ın öncelikli konusu Irak ve terörizmle mücadele oluyordu.¹⁷³ Erdoğan, “Irak’ın etnik ya da dini temele dayalı bir federasyona dönüşmesi bu ülkenin sonu olur, Kürt grupların bu yöndeki girişimlerinden büyük kaygı duyuyoruz.” diyordu.¹⁷⁴ Bu gezi sonrası Amerikan dışişleri bakanlığı Amerikan terör örgütleri listesine yeni ismiyle KHK-Kongre-Gel’in eklendiğini açıklıyor ve Irak konusunda güvence veriyordu.¹⁷⁵ Kısa bir süre sonra da bu görüşmelerde Amerikalı yetkililerce gündeme getirilen Irak’ın yeniden imarında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla Türkiye-Amerika-Irak Ticaret ve Sanayii Odası hayata geçirildi.¹⁷⁶ Ancak PKK konusunda Amerika’nın verdiği sözleri yerine getirmemesi ve Türkiye’nin bu konudaki hassasiyeti dolayısıyla ilişkilerde tekrar sorunların yaşanmasına neden olmuş ve Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığı giderek artmıştır.¹⁷⁷

---

¹⁷² Richard Holbrook, Richard Perle, John Edwards, Richard Hass gibi siyasiler Bush’u sorumsuz davranışlarıyla en önemli müttefiki Türkiye’yi küstürmesinden dolayı eleştirmişlerdir. Onlara göre, Türk askerinin Irak’a gelmesini, Iraklılar tarafından kabul edilmesini garanti almadan TBMM’den asker gönderme işlemini onaylamak yanlışti. “Bush’un Başlı Dertte”, **Akşam**, 11 Kasım 2003, s.17; “Tezkere Rafa Kalkıyor”, **Akşam**, 29 Ekim 2003, s.18; **Dışişleri Güncesi** (Kasım 2003), s.91

¹⁷³ Remarks Following Discussions with Prime Minister Recep Tayyip Erdogan of Turkey (January 28, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s. 157-158; **Remarks by President Bush and Turkish Prime Minister Erdogan in Photo Opportunity** (January 28, 2004) (Çevrimiçi) (<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/01/20040128-3.html>) (16 Ocak 2006)

¹⁷⁴ “Tanrı Şahidimdir Irak Bölünmeyecek”, **Milliyet**, 29 Ocak 2004, s.14

¹⁷⁵ **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.144; **Aynı Tarihi**, 28 Ocak 2004, T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.93-94

¹⁷⁶ **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2004), s.88

¹⁷⁷ “ABD, PKK’nın Irak’tan Atılmasına Yardım Edecek”, **Zaman**, 19 Kasım 2004, s.13; Salih Boztaş, Cumali Önal, “Gül:PKK Operasyonlarını Geciktiren Amerika, Türk Halkını Kaybediyor”, **Zaman**, 24 Kasım 2004, s.13

2.2.1.2. İran'la İlişkiler :

11 Eylül sonrası, terörizmle mücadeleye yönelik ortak güvenlik mekanizmalarının öneminin arttığı bir dönemde Türkiye de bölgesinde komşularıyla mümkün olduğunca sorunsuz ve güvenlik temelli ilişkiler geliştirmek arzusundaydı. İran'da Hatemi'nin diyalog ve gerginliği giderme politikalarının da yardımıyla bu ülkeyle ilişkilerde iyileşme yaşanmış ve İran, topraklarında Türkiye'nin güvenlik çıkarına ters düşecek hiçbir faaliyete izin verilmeyeceğini teyid etmiştir. Ayrıca iki ülke arasında "Yüksek Güvenlik Komisyonu", "Ortak Güvenlik Komitesi" ve sınır illeri valilerinin esbaşkanlıklarında toplanan alt komiteler çerçevesinde güvenlik işbirliği alanında büyük mesafe katedilmiştir. Bu olumlu hava karşılıklı ziyaretlerle devam etmiş ve Dışişleri Bakanı Cem'in 12-13 Şubat 2001 tarihlerindeki İran gezisi sırasında "Kültürel Değişim Programı" imzalanmıştır.¹⁷⁸ Bu gezi sırasında Cem, "İki ülke arasındaki işbirliğinin yeni dünya düzeninin oluşturulmasında anahtar bir öneme sahip olduğunu ve bunun gerçekleşmesi için iki ülkeye de çok iş düştüğünü" söylüyordu.¹⁷⁹ İki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan bu olumlu gelişme sonrası İstanbul-Tahran yolcu treni seferleri tekrar başlatılırken, İran'dan Türkiye'ye doğal gaz ihracı da 10 Aralık 2001'de başlıyordu.¹⁸⁰

Amerika ise bu dönemde de İran'ı Irak ve Kuzey Kore'yle birlikte şer eksenli olarak görmeye devam etmiş ve bir tehdit olarak adlandırmıştır.¹⁸¹ Irak'taki müdahale sonrasında çifte çevreleme politikasında tek ülke olarak kalan İran, Amerika için terörü destekleyen, kitle imha silahlarının peşinde koşan ve halkına

¹⁷⁸ "In Brief", **Keesing's Record of World Events**, Vol.47, Number.2, February 2001, s.44027; **Ayın Tarihi** (13 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.111

¹⁷⁹ **Ayın Tarihi** (12 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.108

¹⁸⁰ **Ayın Tarihi** (11 Aralık 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2001, s.187; Bu dönemde Türkiye'nin Afganistan'a asker göndermesi iki ülke arasında kısa bir süre de olsa olumsuz bir hava estirmiştir. İran bu durumu eleştirirken Cem, "Türk askerleri Afgan halkının teröristlerden kurtulmasına katkıda bulunacak bir güçtür" diyerek buna tepki göstermiştir. "İran'la Bordo Bereli Krizi", **Hürriyet**, 7 Kasım 2001, s.16

¹⁸¹ "Çifte Çevreleme", İran ve Irak'ın askeri açıdan çevrelenmesi ve ekonomik yaptırımlar sayesinde bu iki ülkenin rejimlerini zayıflatmak temeline oturuyordu. **President Delivers State of the Union Address** (29 January 2002), (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (2 Mart 2006)

baskı uygulayan bir ülkeydi.¹⁸² Amerika ayrıca İran'ın El Kaide ile bağlantısı olduğunu da iddia ediyordu.¹⁸³ Bunun dışında Amerika, İran'ın Irak gibi gizli nükleer silah programı yürüttüğünü ve bu ülkenin Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'yla (IAEA/International Atomic Energy Agency) işbirliği içinde çalışması için zorlanması gerektiğini söylüyordu.¹⁸⁴ Bu gelişmeler üzerine 2003 Şubat ayından itibaren IAEA yetkilileri İran'ı ziyaret ederek bu konuda çalışmalara başlamışlardır. IAEA Genel Direktörü El Baradei tarafından İran'ın nükleer programına ilişkin olarak hazırlanan rapor 24 Şubat 2004'te yayınlanmış ve bu raporda İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye sahip olduğu yönündeki açıklamalar Amerika tarafından tatmin edici bulunmamıştır.¹⁸⁵ Bush, Haziran 2004'te zirvesi için bulunduğu Türkiye'de yaptığı konuşmada da Irak'taki demokrasinin yükselişinin Tahran ve Şam'a bir mesaj olması gerektiğini ve Amerika'nın Orta Doğu politikalarının devam edeceğini söylüyordu.¹⁸⁶ İran'da yaşanan deprem sonrası Amerika, İran'a yardımda bulursa da bunun ilişkilerde bir yumuşama anlamına gelmemesi gerektiği bizzat Bush'un ağzından söylenmiştir.¹⁸⁷

Amerika'nın İran'la yaşadığı bu sorunlu ilişkilere rağmen Türkiye'nin İran'la ilişkileri ise artan şekilde gelişmekteydi.¹⁸⁸ Haziran 2002'de Cumhurbaşkanı Sezer, İran'ı ziyaretinde liderler arasında daha çok terörle mücadele ve güvenlik konuları ele alınmış ve Sezer, "İran ile ilişkilerimizi iyi bir şekilde götürmek ve karşılıklı olarak iç işlerine karışmama temelinde ticari, ekonomik ve siyasi ilişkilerimizi

---

¹⁸² **President Delivers "State of the Union"** (January 28, 2003) (Çevrimiçi)

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/20030128-19.html> (5 Mayıs 2005)

¹⁸³ "US Accusation of al-Qaida Links", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.7/8, July 2004, s.46141; "Bush: 11 Eylül ile İran Arasındaki Bağlantıyı İncelemeyi Sürdüreceğiz", **Zaman**, 20 Temmuz 2004, s.12

¹⁸⁴ The President's News Conference with European Union Leaders (June 25,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.814

¹⁸⁵ "Nuclear Developments", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.3, March 2004, s.45929; **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2004), s.117

¹⁸⁶ **President's Remarks at Galatasaray University** (June 29, 2004)

(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-1.html> (7 Ekim 2005); Murat Yetkin, "Bush: ABD Politikası Seçimlerden Etkilenmeyecek", **Radikal**, 30 Haziran 2004, s.6

¹⁸⁷ **Ayın Tarihi** (2 Ocak 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.8

¹⁸⁸ "İran'la Alışılmadık Dönem", **Milliyet**, 3 Ekim 2003, s.20; **Ayın Tarihi** (17 Haziran 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.262

ilerletmek konusunda kararlıyız” diyerek ilişkileri geliştirmeye hazır olduklarını belirtiyordu.¹⁸⁹ İran da ilişkilerdeki bu yumuşamadan son derece memnundu. Nitekim İran Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Muhammed Rıza Arif Türkiye’ye gelmiş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’la görüşmüştür. Bu görüşmede Arif, İran’ın terör örgütü PKK/Kongra Gel konusunda gerekeni yapacağını Türk tarafına iletirken, Erdoğan da İran’ın nükleer silahların sınırlandırılması ve yayılmasının önlenmesine karşı protokolü imzalamasından duyduğu memnuniyeti belirtiyordu.¹⁹⁰

Türkiye’nin Irak sorununun barışçı yollarla çözümüne dair çaba içinde olduğu 2003 yılının başlarında Başbakan Gül, bu amaçla çıktığı Orta Doğu gezisinde İran’a da uğramış ve İran’ın desteği istenmiş ayrıca ikili ilişkilere yönelik görüşmeler yapılmıştır. Nitekim bunu takiben İran Dışişleri Bakanı Kemal Harazi de İstanbul’da yapılan ve Suriye, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün’ün de yer aldığı toplantıya katılmak üzere Türkiye’ye gelmiştir.¹⁹¹ Ayrıca İran Cumhurbaşkanı Hatemi, Özel Temsilcisi İran İslami Danışma Meclisi Birinci Başkan Yardımcısı Behzat Nabavi’yi Cumhurbaşkanı Sezer’e göndererek “1991 yılında Körfez Savaşıyla yaşanan olumsuz gelişmelerin yinelenmesini istemedikleri, sorunun askeri yollardan çözümüne karşı oldukları, Irak’ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik askeri bir müdahalenin başta bölge ülkeleri olmak üzere tüm dünya için olumsuz sonuçlar doğuracağına inandıkları” yönünde bir mesaj iletmiş ve İran’ın bu konudaki desteğini tekrarlamıştır.¹⁹²

İran’da Aralık 2003 yılındaki deprem felaketi iki ülke arasındaki yaklaşmayı daha da arttırıyordu. İran’a maddi manevi yardımda bulunan

---

¹⁸⁹ Turgut Tarhanlı, “Sezer’in İran Ziyareti” **Radikal**, 18 Haziran 2002, s.8

¹⁹⁰ Ancak bu dönemde de İran’ın teröre destek verdiği yönünde tartışmalar ilişkilere gölge düşüren gelişmelerdi. Nitekim Milli Güvenlik Kurulu, hazırladığı raporda İran’ın PKK-KADEK’in ülkesindeki faaliyetlerine göz yumduğuna dikkat çekiliyordu. Ayrıca KADEK’in terör örgütü olarak kabul edileceği sözüne rağmen bunun yerine getirilmemesi de iki ülke arasındaki güvenlik toplantılarını çıkmaza sokmuştu. “İran Göz Yumuyor”, **Cumhuriyet**, 2 Aralık 2002, s.1; “İran’la Görüşmeler Askıya Alındı”, **Cumhuriyet**, 4 Aralık 2002, s.10

¹⁹¹ **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2003), s.180-181

¹⁹² “Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer’in İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi’nin Özel Temsilcisi İran İslami Danışma Meclisi Birinci Başkan Yardımcısı Behzat Nabavi’yi Kabulü” (12 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.15

Türkiye’den bu tarihte de üst düzey ziyaretler yapılmıştır. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin başkanlığındaki bir heyet, sonrasında da Dışişleri Bakanı Gül İran’ı ziyaret ederken,¹⁹³ Şubat ayında Sezer,¹⁹⁴ Temmuz 2004’te de Erdoğan, İran’ı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Hatemi, Türkiye ile ekonomik ilişkiler dışında stratejik ortaklık kurmak istediklerini söyleyerek PKK/Kongra Gel’in terör örgütü olarak ilan edildiğini açıklarken, Erdoğan, “dünya ile aranızdaki duvarları yıkın” mesajı vermiştir.¹⁹⁵ Ancak bu gezi özellikle Amerika cephesinde huzursuzluk ve memnuniyetsizlik yaratmıştır. Amerika’nın rahatsızlığı karşısında Erdoğan, “Tüm dünya ülkeleri komşularıyla münasebetlerini nasıl geliştiriyorsa Türkiye de geliştirecektir, geliştirmekte kararlıdır” diyerek cevap veriyordu.¹⁹⁶ Ancak iyi giden bu ilişkiler İran Hükümeti ile Turkcell ve Tefe-Akfen-Ventures (TAV) şirketleri arasında yapılacak anlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için Meclis onayı şart koşan bir düzenleme getirilmesiyle bozulmuş ve Cumhurbaşkanı Hatemi’nin Türkiye ziyareti bu nedenle ertelenmiştir.¹⁹⁷ Bu ziyaret ancak 24 Aralık 2004’te gerçekleşmiştir.¹⁹⁸

2.2.1.3. İsrail ile İlişkiler ve İsrail Filistin Sorunu:

Bush yönetimi ve Kongre bu dönemde de Türkiye-İsrail arasındaki siyasi, ekonomik ve stratejik ortaklığın Amerika’nın bölgedeki çıkarlarına olumlu katkı sağladığı, bu nedenle de bu ilişkilerin güçlü bir şekilde devamının sağlanması

¹⁹³ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 2003), s.180; Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül’ün Azerbaycan ve İran’a Gerçekleştirdiği Ziyaretler Hakkında Basın Açıklaması (08. Ocak 2004), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.20; **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.150-151

¹⁹⁴ “Sezer, D-8 Zirvesi İçin Bugün Tahran’a Gidiyor”, **Zaman**, 17 Şubat 2004, s.13; **Ayin Tarihi** (17 Şubat 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, s.155

¹⁹⁵ “Erdoğan, İran’a Dünyaya Açılın Mesajı Verdi”, **Zaman**, 30 Temmuz 2004, s.1; **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2004), s.65; **Ayin Tarihi** (27 Temmuz 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/2004/temmuz2004.htm> (23 Şubat 2004)

¹⁹⁶ Salih Boztaş, “Türkiye’nin Komşularıyla İlişisini Amerika’nın Uyarısı Etkilemeyecek”, **Zaman**, 29 Temmuz 2004, s.1

¹⁹⁷ **Dışişleri Güncesi** (Eylül 2004), s.63-64; “Turkcell ve TAV İhaleleri Meclise Takılınca Hatemi Ziyaretini Erteleledi”, **Zaman**, 27 Eylül 2004, s.13

¹⁹⁸ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 2004), s.82

yönündeki politikaların aynı şekilde sürmesi gerekliliği üzerinde duruyordu.¹⁹⁹ Ancak intihar saldırılarındaki artış ve İsrail'in bu saldırılara karşılık vermesi ile bölgede Oslo ile başlayan barış süreci tehlikeye girmişti. Özellikle Ariel Şaron'un sert politikaları Türkiye'nin İsrail'i eleştirmesine neden olurken, Amerika'nın İsrail yanlısı demeçleri dolayısıyla bu konuda görüş ayrılıkları oluştu. Bu da zaman zaman ikili ilişkilere yansdı.

2001 yılının başlarında Türkiye'ye gelen İsrail Dışişleri Bakanı Şalomo Ben Ami'ye Sezer, "Türkiye'nin İsrail ve Filistinliler arasında kan dökülmesine bir an önce son verecek Orta Doğu barış sürecine önem verdiğini" söyleyerek tarafları bunun için çaba sarfetmeye davet ediyordu.²⁰⁰ Türkiye'nin bu mesajı Cem'in Arafat'ı ziyaretinde de tekrarlanmıştır.²⁰¹ Ancak Şubat 2001'de İsrail'de şahin politikalarıyla bilinen Ariel Şaron'un iktidara gelişi ile Orta Doğu barış sürecinde İsrail'in tavrının ne olacağı konusunda Türkiye'yi endişelendirse de barış sürecine yönelik girişimlerde Şaron'la işbirliği içinde olunması gerektiği de biliniyordu.²⁰²

Bu dönemde hem Filistin hem de İsrail tarafı Türkiye'nin desteğini almak için Türkiye'ye ziyaretlerde bulunmuşlardır. Bu ziyaretlerden biri Şaron'un iktidarından kısa bir süre sonra Yaser Arafat tarafından yapılıyordu.²⁰³ Bu ziyarette Ecevit'le yapılan görüşmede Ecevit, her koşulda barış sürecinin devam etmesi gerektiğinin altını çizerken, Dışişleri Bakanı İsmail Cem de yeni İsrail Başbakanı Şaron'dan barış görüşmelerine selefi Barak'ın bıraktığı yerden devam etmesini beklediğini

---

¹⁹⁹ "Commending the Republic of Turkey and the State of Israel for the Continued Strengthening of Their Political, Economic, Cultural, and Strategic Partnership and for Their Actions in...", **H.CON.RES.327, 107th Congress, 2d Session** (February 12, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+327>: (12 Mart 2006)

²⁰⁰ **Ayın Tarihi** (19 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.49

²⁰¹ **Ayın Tarihi** (22 Ocak 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.55

²⁰² "Ankara Bekleyecek", **Radikal**, 8 Şubat 2001, s.9

²⁰³ **Ayın Tarihi** (14 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.114

belirtiyordu.²⁰⁴ İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaların bölgede istikrar ve barış ortamını ortadan kaldıracak boyutlara ulaştığını düşünen Türkiye, bu çatışmaların önlenmesine aracılık yapmak üzere oluşturulan Orta Doğu Araştırma Komisyonu'nun çalışmalarına da üst düzeyde katılmış ve bu amaçla 9.Cumhurbaşkanı Demirel hem İsrail'e hem de Amerika'ya gitmiştir.²⁰⁵

Dışişleri Bakanı Powell ilk resmi ziyaretini Orta Doğu'ya yaparak Amerika'nın Orta Doğu barış sürecine verdiği önemi gösteriyordu. Bu ziyarette Powell, hem Şaron hem de Arafat'la yüzyüze görüşmüştür.²⁰⁶ Bu görüşmede her iki taraftan "şiddeti durdurmalarını isterken Başkan Bush'un da barış sürecinde önemli bir rol oynayacağını" söylüyordu.²⁰⁷ Şaron ise görüşmelerin ancak şiddetin durmasıyla başlayacağı ve bu gerçekleşmediği takdirde Filistin tarafını muhatap olarak almayacakları konusunda ısrarlıydı.²⁰⁸ Amerika, barış sürecini destekleyen politikalarına rağmen İsrail'in saldırı politikalarını destekler demeçler de vermekten geri kalmamıştır. Nitekim Başkan Yardımcısı Cheney, "Eğer, sizin intihar saldırılarını kışkırtan ve kışkırtmayı sürdüren bir örgütünüz olsa, bunu yapanların kim ve nerede olduğunu bilerseniz, sanırım bunlardan korunmayı denemeniz en doğal hakkınızdır" diyordu.²⁰⁹

---

²⁰⁴ "Şaron'un Seçim Zaferi Ankara'yı Rahatsız Ediyor", Neue Zürcher Zeitung (International Herald Tribune), **Dış Basında Türkiye** (19.02.2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları

(Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

²⁰⁵ **Ayın Tarihi** (20 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.200; **Ayın Tarihi** (25 Nisan 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.70

²⁰⁶ "Visit to Middle East by new US Secretary of State", **Keesing's Record of World Events**, Vol.47, Number.2, February 2001, s.44026

²⁰⁷ **Ayın Tarihi** (25 Şubat 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.143-144

²⁰⁸ "Visits by Sharon to USA", **Keesing's Record of World Events**, Vol.47, Number.3, March 2001, s.44079

²⁰⁹ **Ayın Tarihi** (3 Ağustos 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.86

Türkiye ise Orta Doğu'daki olumsuz gelişmelerden rahatsızdı. Bu rahatsızlık Ağustos 2001'de Türkiye'yi ziyaret eden Şaron'a da iletilmiş ve şiddet olaylarının devam etmesi durumunda ilişkilerin zora gireceği mesajı verilmiştir.²¹⁰ Ayrıca Cumhurbaşkanı Sezer, İsrail'in Filistin halkına karşı uygulamakta olduğu ekonomik ambargo ve ablukaya son vermesinin, barış çabalarına katkıda bulunacağını söylerken, Ecevit de "Türkiye'nin bölgede kalıcı barışın sağlanması için, önce sağlıklı ve verimli diyalog sürecinin başlatılması görüşünde olduğunu, bunun sonucu olarak gerçekleşecek barışın da kalıcı olacağı inancını taşıdığını" söylüyordu.²¹¹ Şaron ise Filistin ile müzakerelerin başlaması için önce şiddetin tamamen durması gerektiğini bunun için de Türkiye'nin Arafat'a baskıda bulunmasını istediklerini Türk yetkililere ilettiler.²¹²

Ecevit, İsrail'in Ha'aretz gazetesine verdiği demeçte, "İsrail'in Filistinlilerle müzakereleri başlatmadan önce topyekun ateşkes yolundaki talebinin faydasız olduğunu ve taraflar arasında bir anlaşmaya varılması konusunda tarihi bir fırsatın kaçırıldığını" söylerken, aynı zamanda "Müzakerelerin sürdüğü dönemlerde iki tarafla da hemen hergün temas halindeydik. Benim izlenimim odur ki, iki taraf da birbirine güvenmiyor, ancak Türkiye'ye güveniyor. Biz de verimli bir diyalog başlatmak üzere tarafları biraraya getirmeye hazırız. Ben arabuluculuk yapmak değil, müzakereler için gerekli koşulları sağlamak istiyorum" diyerek görüşmelere evsahipliği yapmaya hazır olduklarını tekrarlıyordu.²¹³ Ecevit ayrıca "İsrail'le olan ve hiçbir ülkeyi tehdit amacı taşımayan ekonomik ve askeri ilişkilerinden memnunuz. Bu ilişkileri geliştirmeyi istiyoruz. İsrail'in aşırı güç kullanımını

---

²¹⁰ "Türkiye Şaron'u Saldırıları Konusunda Uyardı" (Washington Times), **Dış Basında Türkiye** (10.08.2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

²¹¹ **Aydın Tarihi** (8 Ağustos 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül, s.96

²¹² "Orta Doğu:Ariel Şaron Boşuna Ankara'nın Gönülünü Almaya Çalışıyor" (Le Figaro), **Dış Basında Türkiye** (10.08.2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

²¹³ "İsrail Kuvvet Kullanımını Sürdürürse Türkiye'nin Araplarla Olan İlişkileri Bozulabilir" (Ha'aretz), **Dış Basında Türkiye** (03.09.2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

sürdürmesi halinde ilişkilerimizde doğacak sorunları da anlayacağı umundayız” diyerek aslında İsrail’e de bir mesaj veriliyordu.²¹⁴ Arafat bu konudaki Türkiye’nin desteğinden duyulan memnuniyeti Eylül 2001’de Dışişleri Bakanı Cem’in bölgeye yaptığı gezi sırasında bizzat kendisine iletmiştir.²¹⁵

İsrail ise çatışmaların bitmesi konusundaki ısrarını sürdürmüş ve sorunun kaynağı olarak gördüğü Arafat’ı güçten düşürüp devrilmesini sağlayacak ya da Filistin topraklarından terke zorlayacak bir operasyon(çığ operasyonu) başlatarak bu çözüm çabalarını daha da zora sokmuştur. Bu operasyonla bir yandan Arafat’a bağlı Filistin Polis Teşkilatı’na saldırılar yapılırken bir yandan da Filistin Kurtuluş Örgütü(FKÖ)’nün Karargahı kuşatılarak Filistin bayrağı indiriliyor İsrail bayrağı asılıyordu. Bu operasyon Türkiye de dahil bir çok ülke tarafından kınanırken, Amerikan Başkanı Bush’un sözcüsü Ari Fleischer, “İsrail’in kendini savunma hakkı olduğu ve Filistin lideri Yaser Arafat’ın terörü önlemek için daha fazlasını yapması gerektiği” yönünde bir açıklama yaparak aslında Bush yönetiminin bu sorundaki duruşunu göstermiş oluyordu.²¹⁶

Türkiye ise hala Amerika’yı bu sorunda çözümü kolaylaştıracak taraf olarak görmeye devam ediyordu. Bu nedenle Amerika’dan bir an önce devreye girerek Şaron ile Arafat’ı yapıcı bir çözüm için bir araya getirmesini istiyor ve bunun için geç kalınmaması gerektiğini resmi ağızlarından açıklıyordu. Ecevit, “tabiki her millet, her toplum ve devlet kendini savunma hakkına sahiptir. Ancak İsrail-Filistin ilişkilerinin özel niteliği var. Burada iki ayrı devlet oluşuyor ve maalesef uzlaşmayı engelleyen iki taraftaki militan çevreler bu olasılığı baltalıyor. Sayın Şaron’un söylediği gibi önce sükunet sağlansın sonra bir araya gelelim düşüncesi gerçekçi değil. İsrail devleti, elbette kendi halkını koruyacaktır ama Filistinlilerin de yaşama hakkını gözetmek zorundadır” diyerek bu yöndeki eleştirisini yaparken Filistin ve İsrail’deki durumun fiili bir savaşa dönüşmesiyle bölgede Afganistan’dakinden bile

---

²¹⁴ A.e.

²¹⁵ **Ayın Tarihi** (21 Eylül 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2001, s.197

²¹⁶ “ABD Suskun, Dünya Telaşlı”, **Radikal**, 5 Aralık 2001 , s.11

daha tehlikeli bir durumun ortaya çıkabileceğini tekrarlıyordu. Bu durum bölge kadar Amerika'nın bölgedeki çıkarları için de olumsuz bir durum yaratacaktı.²¹⁷ Ancak Amerika, İsrail politikalarının karşısında olacak eylem ve söylemlerde bulunmamaya dikkat ediyor ve hatta BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail saldırılarını kınayan ve Filistin'e destek veren kararını veto ederek bu konuda pek de tarafsız olmadığını ortaya koyuyordu.²¹⁸ Ayrıca Orta Doğu gezisi sırasında İsrail'e uğrayan Cheney, Arafat'la görüşmek yerine ona sadece şiddetten vazgeçin mesajı yolamakla yetinmiştir.²¹⁹ Gerçekten de Bush, İsrail'in işgalinin meşruluğu ve bunun sonlandırılması için Filistin'in üzerine düşeni yapması ve terörü bırakması gerektiği yönündeki görüşlerini çok kez tekrarlamıştır.²²⁰

Amerika'nın Filistin'i suçlayan ve Arafat'a yönelen eleştirileri sürerken İsrail ordusu Batı Şeria'daki Ramallah kentini tamamen işgal ederek Arafat'ı da muhafızlarıyla beraber karargahına hapsediyordu. AB ve BM'nin buna son verilmesine yönelik çağrıları bile İsrail'in bu girişimlerine son vermedi. Türkiye, İsrail'i Filistin'e karşı uygulamalarından dolayı kınarken, Ecevit, Amerika'dan bir kez daha Şaron'un İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarından çekilmesini öngören BM Güvenlik Konseyi kararına uyması yönünde uyarılmasını istemiştir.²²¹ Dışişleri Bakanı Cem, TBMM'de yaptığı konuşmada, bölgedeki huzursuzluk yaratan durumun son bulması için Oslo ve Madrid anlaşmalarını gözardı etmeyecek ve bölge

²¹⁷ "Ecevit Şaron'a Sert Tepki Gösterdi", **Radikal**, 5 Aralık 2001, s.6

²¹⁸ **Ayın Tarihi** (15 Aralık 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2001, s.197

²¹⁹ "Cheney Usulü Arabuluculuk", **Radikal**, 19 Mart 2002, s.11

²²⁰ The President's News Conference with European Union Leaders (2 May 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s. 730

²²¹ **Ayın Tarihi** (29 Mart 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2002, s.259; **Ayın Tarihi** (30 Mart 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2002, s.261; Türkiye'de İsrail'in bu girişimlerinden "devlet terörü" olarak sözedilmesi ve Ecevit'in Filistin'e yönelik operasyonları "soykırım" olarak niteleyen açıklamaları İsrail kadar Amerika'da da olumsuz etki yaratmış ve bu gelişmeler üzerine Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği aracılığıyla Amerika'da Kongre, Yahudi lobisine ve basın kuruluşlarına dağıtılmak üzere özel bir açıklama metni göndermiştir. Ecevit de yaptığı açıklamada "İkinci Dünya Savaşı'nda uğradıkları büyük acılar ve kayıpların insanlığın vicdanında silinemeyecek bir iz bıraktığı Musevi dostlarımızın tepkilerini ve hislerini çok iyi anlıyorum. Kesinlikle Musevi halkını rahatsız etmek, üzme gibi bir niyetim olmadı" diyordu. **Ayın Tarihi** (16 Nisan 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.58; "Başbakan Ecevit: Soykırım Alınganlık Yarattı", **Milliyet**, 6 Nisan 2002, s.20

ülkelerinin de katılacağı yeni bir konferansın düzenlenmesinin doğru olacağı, ancak bunun için “önce şiddet sona ersin sonra görüşmeler başlasın” anlayışının bu girişimi geciktireceği, bunların ikisinin de birarada yürütülmesi gerektiği üzerinde duruyordu.²²²

Amerika, bu gelişmeler üzerine Orta Doğu temsilcisi Anthony Zinni'nin Arafat'la görüşmesini istemiş ve bu görüşmede ateşkes önerilerinin yer aldığı Tenet Planı ile barış sürecinin yeniden başlatılmasını öngören Mitchell Planı ele alınmıştır.²²³ Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov ve İspanya Dışişleri Bakanı Jose Pique, İspanya'nın başkenti Madrid'de düzenledikleri ortak basın toplantısında İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesini isterken²²⁴ Powell, bölgeye yaptığı gezide hem Şaron hem de Arafat'la görüşmüştür.²²⁵ Bu görüşmelerde İsrail'i ölçülü davranmaya çağırılmış, tarafları uluslararası insani ilkelere uymaları yönünde uyarılmış ve Arafat'a “teröre karşı hareket etmesi” gerektiğini söylemiştir.²²⁶

---

²²² **Ayın Tarihi** (2 Nisan 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.10; Meclisteki görüşmelerde muhalefet liderleri İsrail'le yapılan M60 tanklarının modernizasyonu anlaşmasının askıya alınmasını isterken Ecevit ise İsrail ile ilişkilerin tekrar gözden geçirileceğini ancak böyle bir anlaşmanın askıya alınması ya da iptalinin sözkonusu olmadığını söylüyordu. “Hükümete Tank Baskısı”, **Radikal**, 3 Nisan 2002, s.6; “İlişkiler Gözden Geçebilir”, **Radikal**, 3 Nisan 2002, s.6; İsrail'in olumsuz tutumu ve Türkiye'nin tepkisi ikili ilişkilerde de olumsuzluk yaratmış ve İsrail Hükümeti, Amerika ve Türkiye ile birlikte gerçekleştirilecek olan “Anadolu Kaplanı” Tatbikatının ilk etabına katılmama kararı almıştır. “İsrail Tatbikata Gelmiyor”, **Radikal**, 3 Nisan 2002, s.6

²²³ Yasemin Çongar, “ABD'yle Uzi'li Diyalog”, **Milliyet**, 6 Nisan 2002, s.20; Mitchell Raporu olarak bilinen belgede taraflar arasındaki karşılıklı güven eksikliğinin en büyük sorun olduğu belirtilerek çatışmaların hemen durdurulması, karşılıklı olarak güven tesis edilmesi ve görüşmelere yeniden başlanması istenirken Tenet Planı denilen planda da ateşkese uyulması, terör faaliyetlerinin ve provokasyonun önlenmesi, güvenlikle ilgili bilgilerin karşılıklı olarak aktarılması ve İsrail birliklerinin Eylül 2000'de buldukları bölgelere çekilmesi öngörülmüyordu. Cemalettin Taşkıran, “Filistin Meselesi ve İsrail'in Son Saldırısı”, **Stradigma**, Sayı.10 (Kasım 2003) (Çevrimiçi) http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_02.html (18 Temmuz 2006);

²²⁴ **Ayın Tarihi** (10 Nisan 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002,s.40

²²⁵ Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın kendisiyle görüşmek için öne sürdüğü koşulu yerine getirerek Kudüs'te düzenlenen intihar saldırısını kınadığını bildirirken, Şaron ise İsrail'e baskı yapılmamasını ve Arafat'la görüşmenin hata olacağını söylüyordu. “Powell Dizini Dövecek”, **Radikal**, 12 Nisan 2002, s.11; **Ayın Tarihi** (13 Nisan 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.50

²²⁶ **Ayın Tarihi** (17 Nisan 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2002, s.64; “Sıfır Sıfır Elde Var Sıfır”, **Radikal**, 18 Nisan 2002, s.11

Bunun dışında Orta Doğu sorununun çözümü için Amerika'nın New York kentindeki BM binasında yapılan Amerika, Rusya, BM ve AB arasında oluşturulan dördümlü zirve toplantısında, İsrail ve Filistin'in barış ve güvenlik içinde yan yana iki devlet olarak yaşamasını öngören 3 aşamalı bir yol haritası benimsenmiştir. Toplantıdan sonra yapılan açıklamaya göre, "3 yıllık planlanan yol haritasının 2003'ün ilk yarısına kadarki birinci aşamasında, İsrail'in Eylül 2000 öncesindeki mevzilerine çekilmesi ve Filistinlilerin de özgür ve demokratik seçimler düzenlemeleri" öngörülüyordu.²²⁷

Aynı günlerde BM Güvenlik Konseyi, Amerika'nın çekimser kaldığı, İsrail'in Arafat'ın Ramallah'daki karargahındaki kuşatmasını kaldırmasına yönelik bir kararı kabul etti.²²⁸ Bu karar sonrası Ecevit de Şaron'a bir mektup göndererek BM Güvenlik Konseyi kararına uymasını isterken, Filistin kentlerini kuşatarak bölgeye huzur ve barış getirmenin mümkün olmayacağını bildiriyor ve Bush'a gönderdiği mektubuyla da İsrail üzerindeki nüfusunu kullanmasını istiyordu.²²⁹

Bush, 14 Mart 2003 tarihinde yaptığı konuşmayla İsraililer ve Filistinlilerin barış ve güvenlik içinde yanyana yaşayabilecekleri iki devlet vizyonunu tekrar ortaya koyuyor ve çatışmaların sona erdirilmesi barış sürecinin tekrar canlandırılması için her iki tarafça atılması gereken adımları vurguluyordu. Ayrıca "Quartet (Amerika, AB, BM, RF) Yol Haritası"nın Filistin Başbakanı tam yetkili olarak göreve başladığında taraflara iletileceği belirtiliyordu. Bunun üzerine 19 Mart'ta Arafat,

---

²²⁷ Toplantıya BM Genel Sekreteri Kofi Annan, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanı İgor İvanov, AB adına da Dönem Başkanı Danimarka'nın Dışışleri Bakanı Per Stig Möller, AB Dış Politika ve Savunma Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve AB Komisyonu'nun Dış Politikadan sorumlu Üyesi Christopher Patten katıldı. **Ayın Tarihi** (17 Eylül 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002, s.241-242; "Yol Haritası" ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz: "International Roadmap for Peace in the Middle East" (April 30, 2003), **Historic Documents of 2003**, Cumulative Index (1999-2003), Washington, Congressional Quarterly Press, 2004, s.191-205

²²⁸ **Ayın Tarihi** (24 Eylül 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002, s.267

²²⁹ **Ayın Tarihi** (26 Eylül 2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002, s.272

Mahmoud Abbas'ı Filistin Ulusal Yönetimi(FUY) Başbakanı olarak görevlendirdi.²³⁰

Türkiye'deki yeni iktidar da Filistin sorununu bölgedeki en kronik sorun olarak görüyor ve sorunun biran önce çözülmesini istiyordu. Türkiye, bu sorunun çözümünü engelleyen unsurlardan birini de İsrail'in Filistinlilere karşı gerçekleştirdiği operasyonlar olarak görmekteydi. Nitekim zaman zaman bu operasyonlar kınanmış ve terörle mücadelede orantısız ve ayrımsız güç kullanımıyla bir yere varılamayacağı ve bu durumun şiddet sarmalını besleyerek bölgedeki barış umutlarını zayıflatacağı ifade edilmiştir.²³¹

Türkiye ayrıca İsraililer ve Filistinlilerin barış ve güvenlik içinde yan yana yaşayabilecekleri iki devletli bir çözümü öngören "Quartet Yol Haritası"nın desteklemekteydi. Mayıs 2003'te Powell'la yapılan görüşmeler sonrası FUY'nin ilk başbakanı Mahmud Abbas bu yol haritasının işleyebilmesi için Amerika'nın aktif ve vaadedilen rolünü dörtgözle beklediklerini dilegetiriyordu.²³² İsrail Hükümetinin bu yol haritasını resmen kabul etmesi üzerine²³³ FUY Başbakanı Mahmud Abbas, İsrail ile Gazze ve Batı Şeria'yı kapsayan 3 ay süreli ateşkes ilan etmelerini sağlamak amacıyla Hamas, İslami Cihad ve El Fetih'le görüşmüş ve bunda başarılı olmuştu.²³⁴ Böylece İsrail ve FUY, İsrail Kuvvetlerinin Gazze Şeridi'nin bir bölümünden ve Beytüllahim kentinden çekilerek, buraların kontrolünün Filistin tarafına bırakılmasına ilişkin anlaşmaya vardılar.²³⁵ Ancak bu sorunsuz günler uzun sürmedi.

---

²³⁰ "International Roadmap for Peace in the Middle East" (April 30, 2003), **Historic Documents of 2003**, Cumulative Index (1999-2003), Washington, Congressional Quarterly Press, 2004, s.193; "Filistin Ulusal Yönetimine Başbakan Atanmasına İlişkin Basın Açıklaması" (20 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.24

²³¹ "İsrail Ordusunun 25 Ocak 2003'de Gazze Şeridi'nde Gerçekleştirdiği Operasyonlar Sonucu 12 Filistinli'nin Hayatını Kaybetmesine İlişkin Açıklama" (27 Ocak 2003), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2003), s.143; "İsrail'in Gazze'de Gerçekleştirdiği Askeri Operasyonu Kınamaya İlişkin Basın Açıklaması" (2 Mayıs 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.10

²³² Secretary of State Colin L. Powell and Palestinian Minister Mahmud Abbas, "Join Press Conference", Oasis Intercontinental Hotel, Jericho (May 11, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/20453.htm> (25 Haziran 2005)

²³³ "Quartet -Yol Haritası'nın- İsrail Hükümeti Tarafından Resmen Kabul Edilmesine İlişkin Basın Açıklaması" (27 Mayıs 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.131

²³⁴ **Dışişleri Güncesi** (Haziran 2003), s.140

²³⁵ "İsrail-Filistin Barış Sürecinde Son Günlerde Taraflarca Atılan Olumlu Adımlara İlişkin Basın Açıklaması" (2 Temmuz 2003), **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2003), s.19

Filistinli radikal gruplarca ilan edilen geçici ateşkesin sona ermesinin ardından şiddet olaylarında görülen artış üzerine İsrail hükümeti sorumlu olarak tuttuğu Yaser Arafat'ı sürgüne gönderme yönünde ilke kararı alırken Arafat da kendisinin ait olduğu topraklardan koparılmayacağını söylüyordu.²³⁶ Türkiye ise bu kararın bölgede barışı tamamen zedeleyeceğini belirtiyor ve tarafları uyarıyordu.²³⁷

İsrail Başbakanı Sharon, Filistin tarafının olumlu adımlar atmadığını iddia ederek, İsrail halkının güvenliği için “Ayrılma Planı” (Disengagement Plan) çerçevesinde ordu birliklerinin yeni güvenlik hatlarına çekilmesinin ve Filistin nüfusunun yoğun olduğu yerlerdeki İsrail nüfusunu mümkün olduğunca azaltmak amacıyla yerleşimlerin yeniden konuşlandırılmasına yönelik hazırlıklara da başlamış ve yol haritası süreci canlandırılmadığı sürece birliklerin oluşturulacak hat boyunca kalacaklarını açıklamıştır.²³⁸ Türkiye bu aşamada Filistin-İsrail sorununda Yol Haritasının uygulanması ve Filistin halkının siyasal-ekonomik sorunlarının azaltılmasına yönelik girişimlerin yapılmasından yana olduğunu tekrarlamıştır.²³⁹ İsrail ayrıca bu ayrılma planı çerçevesinde Batı Şeria’da bir güvenlik/ayırım duvarının yapımına başlamıştı. Bu gelişmeler üzerine BM Genel Kurulu 20 Ekim 2003 günü duvarın yapımını kınayan bir karar aldı ve güvenlik/ayırım duvarı meselesinin UAD’na gönderilmesi konusu görüşüldü. Bu konuda lehde oy kullanan tek batı grubu ülkesi Türkiye olmuştur.²⁴⁰ Bu konu 23 Şubat 2004 tarihinden itibaren UAD’de görüşülmeye başlanmıştır. İsrail görüşmelere katılmazken Filistin hem yazılı hem de sözlü görüşlerini bildirmiştir.²⁴¹

---

²³⁶ **Dışişleri Güncesi** (Eylül 2003), s.146

²³⁷ “Dünya Ayağa Kalktı” **Akşam** (13 Eylül 2003), s.15

²³⁸ **Dışişleri Güncesi** (Aralık 2003), s.178-179

²³⁹ Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül’ün 12 Aralık 2003 Tarihli International Herald Tribune Gazetesinde Yayınlanan Makalesinin Tam ve Orjinal Metninin Türkçe Tercümesi (12 Aralık 2003), **Dışişleri Güncesi** (Aralık 2003), s.64

²⁴⁰ Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül’ün İsrail Tarafından İnşa Edilmekte Olan Güvenlik/Ayırım Duvarı Konusunun UAD’nda Görüşülmesi Hakkında Basına Yaptığı Açıklama (25 Şubat 2004), **Dışişleri Güncesi**(Şubat 2004), s.79

²⁴¹ **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2004), s.118

Amerika ise Şaron'un bu "Ayrılma planı"nı desteklemekteydi. Bush, bu planın 22 Haziran 2002'de ortaya atılan iki devlet vizyonunun gerçekleşmesinde önemli bir süreç başlattığını düşünüyordu.²⁴² Bush ayrıca "Filistinli mültecilerin nihai statü anlaşması çerçevesinde İsrail'e değil, kurulacak Filistin devletine dönmeleri gerekeceğini; Yahudi yerleşim yerlerini de içeren yeni gerçeklerin ışığında nihai statü müzakerelerin sonucunda 1949 ateşkes hattına dönülmesinin gerçekçi olmayacağını" kaydetmiştir. FUY Başbakanı Ahmed Qurei ilk kez Amerikan Başkanlarından birinin Yahudi yerleşim yerlerini meşru kabul ettiğini belirterek buna Filistinlilerin razı olmayacağını ve bunun barış sürecini tehlikeye soktuğunu belirtirken İsrail cephesi ise Bush'un İsraililerin 1967 öncesi sınırlara dönmek zorunda kalmayacağı yönündeki sözlerinden son derece memnundu.²⁴³

Türkiye, sorunun çözümü için devreye girerek hem uluslararası kamuoyunun dikkatini soruna çekmeye çalışmış hem de uluslararası örgütleri göreve çağırmıştır. Bu çerçevede BM ve İKÖ'nün harekete geçmesinde de büyük rol oynamıştır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi 19 Kasım 2003'te oybirliğiyle Yol Haritasını taraflar açısından bağlayıcı hale getiren 1515 sayılı kararı alıyor, İKÖ de devreye girerek sorunun çözümüne yardım sağlamak amacıyla 22 Nisan 2004'te Malezya'da yapılan İKÖ Orta Doğu Özel Toplantısında "Quartet" denilen dörtlü grubun üyeleri ile İKÖ adına temaslarda bulunmak üzere oluşturulan beş üyeli "Bakanlar Delegasyonu" oluşturuluyordu. Bu delegasyonun üyelerinden biri de Türkiye olmuştur.²⁴⁴

Kasım 2004'te Arafat'ın vefatıyla Orta Doğu sorununun ne şekil alacağı konusunda tereddütler yaşanmaya başlanmıştı. Cumhurbaşkanı Sezer "onun kararlılığında güç alan Filistin halkının kendisini bağımsızlığa götürecektir önderi çıkarmayı başaracağına inanıyorum" diyerek Filistinlilere her durumda yardımcı

---

²⁴² President Bush W. Bush, "The Israeli-Palestinian Dispute", (April 14, 2004) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/nea/r/s/rm/31418.htm> (5 Nisan 2005)

²⁴³ **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2004), s.100

²⁴⁴ "Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül'ün 25 Mayıs 2004 Tarihinde TBMM Genel Kurulunda Yaptığı Irak ve Orta Doğu Konulu Konuşma" (25 Mayıs 2004), **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2004), s.56

olunacağı sözü veriliyor²⁴⁵ ve Filistin'e 900 bin dolarlık bir yardımda bulunuluyordu.²⁴⁶ İsrail yönetimi de yeni Filistin yönetimine barışa hazır olduğunu göstermesi için İsrail'e karşı medyada ve eğitim sistemindeki kışkırtma ve propagandaları önlemesi çağrısında bulursa da iki taraf arasındaki sorunlar sonraki yıllara da çözülmeyen intikal etmiştir.²⁴⁷

2.2.1.4. Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye'ye Bıçılan Rol:

Bush yönetiminin Orta Doğu'ya olan ve 11 Eylül'le birlikte artan ilgisi, bu bölgede yeniden yapılandırma adı altında yeni gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Amerika, bu bölgede siyasi ve iktisadi haklardaki mahrumiyetin, aşırı uçları dolayısıyla da terörizmi arttırdığı düşüncesinden hareketle Büyük Orta Doğu Projesi(BOP) ya da resmi adıyla Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi(GOKAP) ile Akdeniz'den Afganistan hatta Pakistan'a kadarki bölgede siyasi, hukuki, bilgi/egitim, ekonomi, sosyal ve güvenlik boyutlarını içeren kapsamlı bir dönüşüm yaratmayı amaçlamaktaydı. 8 sayfalık taslakta bölge liderlerinin ülkelerine demokrasi getirilmesini amaçlıyor ve Amerika'nın bu demokratik değişiklikleri destekleyeceğinin altı çiziliyordu. Bu demokratikleşme sürecinde özellikle bu bölgedeki ülkelerde bağımsız seçim ve kadına oy hakkı tanınırken, kişilere sivil, cezai ya da şeriat kanunlarıyla ilgili bilgi veren sivil kuruluşların kurulmasına olanak sağlanması ve medyanın bağımsızlaştırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanında Arap ülkelerinde eğitim süresini ve okur yazar oranını arttırmanın yanında kadının adının duyurması da öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Mali açıdan yardım sağlamak için de Finans kuruluşlarının kurulması ve bölge ülkeleriyle ticaretin arttırılması bu hedefe yönelik çabalardır.²⁴⁸

²⁴⁵ **Ayın Tarihi** (11 Kasım 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s.125

²⁴⁶ **Ayın Tarihi** (21 Aralık 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s.245

²⁴⁷ **Ayın Tarihi** (19 Kasım 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ekim-Kasım-Aralık 2004, s.147

²⁴⁸ "Büyük Orta Doğu İçin Tuşa Basıldı", **Sabah**, 29 Şubat 2004, s.22; **American Greater Middle East Initiative and Turkey**, (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/NEWSPOT/2004/mar-apr/n6.htm> (12 Ocak 2006)

Bu projenin hayata geçirilmesi için Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman bölge ülkelerini kapsayan bir geziye çıkmış²⁴⁹ ve Proje, Rabat'taki "Gelecek Formu"yla muhatap devletlere resmen iletilmiştir. Bu toplantıda konuşan Powell, "terörizmi yenmek için bu coğrafyada politik ve ekonomik reformlar yapılması gerektiğini" söylerken, bölge ülkeleri Filistin'deki sorun çözülmeden reformların bir sonuç vermeyeceğini söylüyorlardı.²⁵⁰

Bu projede bölgede tek demokratik ve laik Müslüman ülke olarak Türkiye'ye önemli bir rol yüklenmiştir. Bush Türkiye gezisinde Galatasaray Üniversitesi'nde yaptığı konuşmanın büyük bölümünde de Türkiye'nin Müslüman, laik ve demokratik bir ülke olduğu ve Orta Doğuda demokrasinin yaygınlaştırılmasındaki rolünden bahsetmiştir.²⁵¹ Bu konuşmada Bush, "Bölgede demokrasinin gerçekleştirilmesi herkesin zaferi olacaktır. Onları destekleyecek olan Türkiye ile Amerika daha da emniyetli olacaktır" diyerek Türkiye'den destek beklendiğini açıkça söylüyordu.²⁵² Amerika'da bazı akademik görüşler de Türkiye'ye Orta Doğu'da bir liderlik rolü verilmesinden yanaydılar. Örneğin, George Washington Üniversitesi Uluslararası ilişkiler profesörü Amitai Etzioni, Türkiye'nin AB içinde yer alması yerine bölgesinde büyük sorumluluk üstlenebilecek kapasiteye sahip olduğunu söylüyor ve bu yüzden de Türkiye'ye AB'ye benzer bir oluşumun liderliğinin verilmesinin uygun olacağını söylüyordu.²⁵³

Ancak Bush'un Türkiye'yi "Müslümanların hem inançlarını hem de Atatürk'ün demokrasi ideallerini kucaklamayı seçtiği laik bir devlet örneği ve gelenekler ile modern kültürün bir arada olduğu bir yer olarak, radikalizm ve dini

²⁴⁹ "Ortadoğu Seferi Başladı", **Sabah**, 29 Şubat 2004, s.1; "Büyük Orta Doğu'ya Demokrasi Aşısı", **Milliyet**, 9 Haziran 2004, s.14; Sami Kohen, "GOKAP Serap Mı?", **Milliyet**, 9 Haziran 2004, s.14

²⁵⁰ Cumali Önal, "ABD Reform İstedi, Araplar Filistin'i Çöz Dedi", **Zaman**, 12 Aralık 2004, s.13

²⁵¹ Remarks at Galatasaray University in Istanbul (June 29, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1177-1181; "Türkiye, bu girişime olumlu baksa da Projenin adımlarının netlik kazanmamasından dolayı da tedirginlik duymakta." S. Gülden Ayman, "Büyük Orta Doğu ve Genişletilmiş Avrupa'nın Kavşak Noktasında Türk Dış Politikası", **FP (Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart/Nisan 2004, s. 23

²⁵² "Tanrı Türkiye'yi Korusun", **Radikal**, 30 Haziran 2004, s.8

²⁵³ "Türkiye Orta Doğu İçin Örnek Olmalı" (Süddeutsche Zeitung), **Dış Basında Türkiye** (02.12.2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005)

hoşgörüsüzlüğe karşı umut dolu bir alternatif” olarak tanımlamasına²⁵⁴ rağmen sadece iki yıl sonra Amerikan Dışişleri Bakanı Powell’ın verdiği bir röportajda Türkiye’yi İslami bir Cumhuriyet olarak tanımlaması ile aslında Amerika’nın Türkiye’yi ne kadar tanıdığı ya da nasıl gördüğüne yönelik eleştirilerin yapılmasına neden oluyordu. Amerika’nın Türkiye’deki Büyükelçisi Edelman, “bu sözle Türkiye’nin Müslüman bir ülke olduğu kastedilmektedir” diyerek durumu yumuşatmaya çalışmıştır.²⁵⁵

2.2.2. Balkanlar:

Clinton yönetiminin bu bölgedeki sorunlara güç kullanmayı da içerecek şekilde dahil olmasına rağmen Bush yönetiminin ilgisi son derece azdı. Nitekim Seçim kampanyası sırasında Balkanlardaki Amerikan askerlerinin çekileceğini ısrarla tekrarlayan Bush yönetiminin bu bölgeyi Amerikan dış politikası öncelikleri arasından çıkaracağı çok belliydi.²⁵⁶ Türkiye’nin Balkanlar politikası da bu dönemde giderek zayıflamış ve özellikle yeni Cumhuriyetlerin önem verdiği ekonomik ayağı zayıf kalmıştı.²⁵⁷ Bu nedenle bu bölge ikili ilişkilerde daha az yer almıştır diyebiliriz.

2.2.2.1. Makedonya Sorunu:

Ancak Balkanların özel durumu, bu bölgede sorunların sonunu da getirmiyordu. Nitekim Bosna-Hersek ve Kosova’da yaşanan sorunlardan sonra 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Makedonya’daki²⁵⁸ en büyük azınlık olan

²⁵⁴ “Bush Ankara’ya Müteşekkik”, **Radikal**, 19 Mart 2002, s.11

²⁵⁵ Bu sözler Türkiye’nin Amerika’daki büyükelçisi Faruk Loloğlu tarafından da eleştirilmiştir. “EU Accession Developments-Human Rights Issues”, **Keesing’s Record of World Events**, Vol.50, Number.4, April 2004, s.45974; “Powell’a Göre Türkiye İslam Cumhuriyeti”, **Milliyet**, 3 Nisan 2004, s.21; Yasemin Çongar, “Powell Bir Değil Birkaç Gaf Yaptı”, **Milliyet**, 4 Nisan 2004, s.20

²⁵⁶ Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation’s Critical Infrastructure /Balkans”, Interview with Wolf Blitzer on CNN’s Late Edition (February 4, 2001), **U.S. Foreign Policy Agenda** Vol:6, Number:1 (March 2001)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

²⁵⁷ Hakan Çelik, “ Balkan Oyununda Son Perde”, **Radikal**, 21 Haziran 2001, s.10

²⁵⁸ Yunanistan ile yaşanan kimlik ve isim sorunu nedeniyle Makedonya Cumhuriyetinin resmi adı “Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti” olmuştu. Mirzet Mujezinovic, “Balkan Raporu”, **Turkish Weekly** (Çevrimiçi) <http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?=&id=155> (4 Mayıs 2006)

Arnavutların silahlı mücadele içine girmeleriyle yeni bir uluslararası sorunun temelleri de atılmaya başlanmıştı. Arnavutların ülkenin kurucu milletlerinden biri olarak sayılmaları ve bundan doğacak haklarının Anayasa ile korunmasına yönelik talepleriyle başlayıp silahlı mücadeleye dönüşen Makedonya sorununda hem Amerika hem de Türkiye devreye girerek sorunun çözülmesi aşamasında benzer politikalar izlemişlerdir.²⁵⁹

Türkiye, Makedonya'daki Türk azınlığın varlığı ve bölgeye olan tarihi bağları dolayısıyla soruna daha duyarlı bakıyordu. Bu nedenlerle Ecevit, "NATO, AB ve Amerika yanında bölge ülkelerinin liderlerine de birer yazılı mesaj göndererek, Makedonya'nın ve bölgenin güvenliği ile istikrarına olumsuz yansımaları olabilecek nitelikteki bunalımın biran önce aşılması için uluslararası toplumun kararlılıkla hareket etmesi gerektiğini" söylerken, Sezer de "Türkiye'nin Makedonya'nın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasına ve uluslararası sınırların değişmezliği ilkesine önem verdiğini" vurguluyordu.²⁶⁰ Türkiye ayrıca Makedonya'daki bu iç sorunun çözümüne yönelik NATO'nun tutumuna paralel olarak her türlü katkıya hazır olduğunu da tekrarlamıştır.²⁶¹

NATO'yla birlikte Balkanlarda barışın sağlanması için kararlı olduğunu ve bunu sağlayacak politikalar izlemeye devam edileceğini söyleyen Amerika da²⁶² Makedon hükümeti ve Başkan Boris Trajkovski'nin çabalarını desteklediğini, Makedonya'da gelişen şiddetin Arnavut azınlığın uzun dönemli çıkarlarına zarar verdiğini belirterek tarafları diyaloga davet ediyordu.²⁶³ Ayrıca Trajkovski, Beyaz Saray'a davet edilerek soruna yönelik siyasi bir çözümden yana olduğu ve

---

²⁵⁹ A.e.

²⁶⁰ **Ayın Tarihi** (23 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.208; **Ayın Tarihi** (27 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.219

²⁶¹ **Ayın Tarihi** (30 Haziran 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.252

²⁶² **Ayın Tarihi** (21 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.204

²⁶³ **Statement by the President** (23 March 2001) (Çevrimiçi)

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/03/20010323-5.html> (17 Temmuz 2006)

Makedonya'ya desteğin süreceği tekrarlanıyordu.²⁶⁴ Bunu doğrularcasına kısa bir süre sonra Makedonya'daki Arnavut militanların Amerika'ya girişi ve bu kişilere mali yardımın yapılması engellendi.²⁶⁵

Böylece Amerika'nın desteği ve AB'nin de devreye girmesi ile taraflar arasında görüşmeler başlamış ve Balkanlardaki önceki sorunlardan farklı olarak sorun siyasi uzlaşmayla çözüme ulaşmıştır. Böylece sorunu çözen ve NATO Genel Sekreteri George Robertson, AB Savunma ve Dış Politika Temsilcisi Javier Solana, Fransız arabulucu François Leotard ve Amerika'nın temsilcisi James Pardew tarafından imzalanan Ohri Anlaşmasıyla Arnavutlar istedikleri ayrıcalığa ulaşıyor ve geniş anayasal haklar elde ediyorlardı. Bush, sorunun çözümünden duyduğu memnuniyeti bizzat Trajkovski'yi arayarak bildirmiştir.²⁶⁶

Ancak bölgeye giden Dışişleri Bakanı Cem'in özellikle barış görüşmeleri sırasında Makedonya'daki Türklerin yeni anayasanın hazırlanması çalışmalarından dışlanması konusunda Türkiye'nin duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi ve "Türk toplumun da Makedonlar ile Arnavutlar arasındaki diyaloga dahil edilmesini" istemesi karşısında hem Amerika hem de AB'nin bu talebe sıcak bakmaması nedeniyle kısa bir anlaşmazlık yaşansa da Türkiye'nin anlaşmanın imzalanması sonrasında Makedonya'ya gidecek barış gücüne dahil olmasıyla bu anlaşmazlık da sona ermiştir.²⁶⁷

---

²⁶⁴ **Visit by President Boris Trajkovski of Macedonia** (13 April 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/04/20010413-3.html> (15 Temmuz 2006); **Press Briefing by Ari Fleischer** (7 May 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/briefings/20010507.html> (15 Temmuz 2006)

²⁶⁵ **Ayın Tarihi** (27 Haziran 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.246

²⁶⁶ **Statement by the Press Secretary-On Signature of a Political Settlement in Macedonia** (August 13, 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010813-2.html> (16 Temmuz 2006); **Statement by the President- Following His Telephone Conversation with President Boris Trajkovski of Macedonia** (August 14, 2001) (Çevrimiçi)

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010814.html> (16 Temmuz 2006)

²⁶⁷ **ABD Dışişleri Sözcüsü: Türkiye Makedonya'da Barış Sürecini Kuvvetle Destekliyor** (20 Temmuz 2001) (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com> (19 Temmuz 2006) ; **Türkiye Makedonya'ya Asker Yolluyor** (14 Ağustos 2001) (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com> (19 Temmuz 2006)

2.2.3. Kafkaslar ve Orta Asya:

Bu dönemde de bölge Amerika için önemini devam ettirmiş ve bölgede Rusya ve Çin'in etkisini dengeleyecek politikalar izlemek öncelikli politika olmuştur.²⁶⁸ Ancak gerek Rusya'da Putin'in bölgeye yönelik ekonomik ve siyasi bağları arttırıcı politikaları gerekse Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü yoluyla bölgede kalıcı politikalar izlemesi bu politikaları zorlaştırıyordu.²⁶⁹ Rusya'nın bölgedeki etkisi ancak çevresindeki bağımsız devletlerin ekonomik ve siyasi anlamda güçlendirilmeleriyle sağlanabilirdi.²⁷⁰

11 Eylül'den sonra ise terörizmle mücadele kapsamında öncelikle Afganistan ve Afganistan'ı çevreleyen ülkelerde etkisini hissettiren Amerika, bu ülkelerle bölgedeki kalıcılığını sağlayacak sıkı işbirliği -ekonomik, siyasi ve askeri- içine girmiştir. Bu politika doğrultusunda Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan Amerika için askeri bir üs niteliği kazanmış, birçok ülke hava sahasını Amerika'ya açmış ve bunun karşılığında da ekonomik yardımlar verilmiştir.²⁷¹

Türkiye de bölgede kalıcı istikrar ve işbirliği ortamının, bölge ülkelerinin ortak iradesi ve katılımıyla gerçekleştirilebileceğine inanıyordu. Bu çerçevede bu ülkelerin bağımsızlıklarının, egemenliklerinin ve toprak bütünlüğünün korunmasına, ekonomik potansiyellerinin hayata geçirilerek refah düzeylerinin arttırılmasına, NATO, AGİT, Avrupa Konseyi gibi Avrupa Atlantik kurumlarıyla, Karadeniz Ekonomik İşbirliği gibi bölgesel örgütlerle bütünleşmesine ve Türkiye'nin üyeliğiyle

---

²⁶⁸“11 Eylül öncesi dönemde Amerika'nın Orta Asya bölgesine kontrollü yaklaşımının ilginç göstergelerinden biri, bölgede islami eğilimleri ve Taliban benzeri grupların iktidara gelmesinden çekinen bölge ülkelerinde yaşanan yoğun insan hakları ihlallerini kabul eden hatta kendi resmî raporlarında bunlara yer veren Vaşington yönetiminin, eleştirinin ötesinde doğrudan bir adım atmaktan kaçınmasıdır.” Çağrı Erhan , “ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **A.Ü SBF Dergisi**, 56(4), Ekim-Aralık 2001, s.86-87

²⁶⁹ A.e.

²⁷⁰ Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation's Critical Infrastructure/Russia” Op-ed Column, Chicago Tribune (December 31,2000), **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

²⁷¹ Pauline Jones Luong ve Erika Weinthal , “New Friends, New Fears in Central Asia”, **Foreign Affairs**, Vol.81, No.2, March/April 2002, s.61-71

birlikte AB'yle yakınlaşmalarına da çok önem vermektedir.²⁷² Bu nedenle bu konuda Amerika ile ortak politikalar izlemeye önem verilmiştir. Gene de iki ülke arasında bölgeye yönelik politikalarda öne çıkan enerji politikaları olmuştur diyebiliriz.

2.2.3.1.Enerji Politikaları:

Bu dönemde de Bush ve ekibinin bölgeye olan ilgisi, ekonomik ve özellikle de enerji kaynaklarının dünya piyasalarına sorunsuz aktarılması yönündeydi.²⁷³ Ermeni lobisine yakınlığıyla bilinen Spencer Abraham'ın Enerji bakanlığına getirilmesi Türkiye'yi Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının geleceği konusunda endişelendirmiş olsa da Bush yönetimi bu projeye bağlı kaldı.²⁷⁴ Gerçekten Kongre, bu boru hattında özellikle Ermenistan'ın devre dışı bırakılmasını eleştirmiş ve bunu öngören herhangi bir petrol ve gaz boru hattının Amerika tarafından desteklenmemesini istemiş olsa da Bush yönetimi bu boru hattının Güney Kafkasya'daki tüm uluslar arasında siyasi, ekonomik ve güvenlik bağıını güçlendirerek bölgede istikrarı sağlayacağı konusunda Clinton yönetimiyle aynı görüşleri paylaşıyor ve bu hat destekleniyordu.²⁷⁵

Hatta bu dönemde Rusya'nın bu hatta yönelik itirazlarını ortadan kaldıracak girişimlerde bulunmuş ve bu amaçla "hem Rusya'nın dev Petrol şirketi Lukoil'in Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına ortak olması sağlanmış²⁷⁶ hem de Gürcistan

---

²⁷² Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül'ün Azerbaycan'ı Resmi Ziyareti Vesilesiyle Bakü Devlet Üniversitesi'nde yaptığı Konuşma (10 Ocak 2004), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.30-32

²⁷³ Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell'in eski Sovyet Cumhuriyetlerinden sorumlu danışmanı Clifford Bond ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'ne sunduğu bir raporda, Amerika'nın bölgede yaşamsal çıkarları bulunduğunu, bunun da enerji kaynaklarının dünya piyasalarına sorunsuz aktarılması ve bölge ülkelerinin serbest piyasa koşullarını benimsemelerine odaklandığını ifade etmekteydi. Erhan, **a.y.**

²⁷⁴ Amerikan Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) Bush yönetiminin iktidara geldiği ilk günlerde Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına yönelik Amerikan politikasında bir değişiklik beklediklerini, Clinton yönetiminin yanlışının düzeltilmesi gerektiğini söylüyorlar ve Spencer'in atanmasından duydukları memnuniyeti dile getiriyorlardı. "Ermeniler Bush'dan Yeni Siyaset Bekliyor", **Radikal**, 21 Ocak 2001, s.9

²⁷⁵ "Expressing the Sense of the Congress Regarding Oil and Gas Pipeline Routes in the South Caucasus", **H.CON.RES.162, 107th Congress, 1st Session** (June 14, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+162>: (12 Mart 2006)

²⁷⁶ Cenk Başlamış, "Rus Ortak Geliyor", **Milliyet**, 26 Ocak 2002, s.18

Dışışleri Bakanı'yla temaslar sonucu Novorossisk'e gelen petrolün yeni bir boru hattı ile Supsa'ya indirilmesi ve buradan da Bakü-Tiflis-Ceyhan'a paralel yeni bir boru hattı ile Ceyhan terminaline ulaştırılması konusu Rusya ile en üst düzeyde ele alınarak ortak bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır".²⁷⁷

Bu projenin en büyük İngiliz ortağı British Petroleum (BP) Başkanı Sir John Browne de "Bu hattı yapacağız. Çünkü şimdi orada ne kadar petrol rezervi var biliyoruz. Beş milyar varil kapasiteli rezervler henüz ortaya çıkarıldı. Bu nedenlerle Ceyhan'a boru hattı yapmaya değer" diyerek bu hattın daha masraflı olacağına yönelik yapılan tartışmalara da bir cevap vermiş oluyordu.²⁷⁸ Böylece Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının Gürcistan bölümünün yapımına başlanmasına ilişkin tören 23 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleştiriliyordu.²⁷⁹

Irak'taki gelişmeler Türkiye'yi bu boru hattının geleceği konusunda endişelendirdiğinde de Amerika, Irak'taki durumun Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının önemini hiçbir şekilde etkilemeyeceğini dışışleri bakanlığı Hazar Bölgesi ve enerji konularındaki üst düzey danışmanı Steven Mann'ın ağzından yineliyor²⁸⁰ ve hatta Mann 16-19 Aralık 2003 tarihleri arasında Doğu-Batı Enerji Koridoru çerçevesinde yürütülen projelerin durumunu görüşmek üzere Türkiye'ye geliyordu.²⁸¹ Kısa bir süre sonra da Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının finansmanını sağlayacak olan ve 4 Kasım 2003'de Dünya Bankası Uluslararası Finans Kuruluşu Direktörler Kurulu ile 11 Kasım'da da Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından onaylanan projesinin kredi anlaşmaları Bakü'de 3 Şubat 2004'te yapılan törenle imzalanmıştır.²⁸²

---

²⁷⁷ "Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan'ın Haftalık Olağan Basın Toplantısı" (18 Şubat 2004),

Dışışleri Güncesi (Şubat 2004), s.73

²⁷⁸ "Tek Yol Ceyhan", **Radikal**, 21 Haziran 2001, s.7

²⁷⁹ **Dışışleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.200

²⁸⁰ "İçiniz Rahat Olsun", **Akşam**, 14 Mayıs 2003, s.8

²⁸¹ **Dışışleri Güncesi** (Aralık 2003), s.190

²⁸² **Dışışleri Güncesi** (Şubat 2004), s.114

2.3. İlişkilerde Sorun Olmaya Devam Eden Konular:

Amerikan dış politikasında önemli bir yer tutan lobilerin varlığı ve etkisi bu dönemde de devam ettiğinden özellikle Rum ve Ermeni lobisinin de çabalarıyla bu sorunlara yönelik olumlu bir gelişme yaşanmamıştır. Bunda İsrail’le artan problemlili ilişkiler dolayısıyla Yahudi lobisinin Türkiye ile işbirliğindeki azalma da etkili olmuştur diyebiliriz.

2.3.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu:

Bush, iktidara geldiği daha ilk aylarda bu iki ülke arasındaki ilişkileri yola koymak ve Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulmak yönünde çaba harcayacağını söylüyordu.²⁸³ Buna yönelik çabalar 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren de artarak devam etti. Çünkü terörizme karşı mücadelenin arttığı bu dönemde bu iki ülkenin desteğine ihtiyaç vardı ve bu problemlili ilişkiler stratejik öneminin sıklıkla tekrarlandığı Doğu Akdeniz bölgesinin güvenliğini tehlikeye atabilirdi.²⁸⁴ Bu nedenle Amerika her iki ülkeyi de küstürmeyecek politikalar izlemeye özen göstermeye çalışmıştır.²⁸⁵

Amerika’nın buna yönelik çabalarına rağmen iki ülke arasındaki sorunlar bu dönemde de varlığını sürdürmüştür. Yunanistan’ın tek sorun olarak Ege’deki kıta sahanlığı sorununu görmesi ve bölgedeki diğer tüm anlaşmazlıkların da Lahey

²⁸³ **Remarks by the President with Greek Community Leaders** (March 23, 2001) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/03/20010323-4.html> (5 Mart 2005)

²⁸⁴ Amerika’nın kaygısı İsrail’in ve petrol coğrafyasının güvenliği ve oluşturacağı füze güvenliğinin bir ayağının da bu bölgeden denetlenecek olması nedeniyle stratejik önemi artan Doğu Akdeniz’de bir bunalımın çıkmasıydı. İsmail Cem, **Türkiye-Avrupa-Avrasya: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs**, Birinci Cilt, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.s.241

²⁸⁵ “Yunanistan, 11 Eylül’le birlikte Amerika’nın Türkiye ile geliştirdiği işbirliği ve yakınlaşmadan son derece rahatsız olmuş ve hatta Pentagon’un kullandığı deniz haritalarında Ege’deki Türk-Yunan sınırının güzergahının çıkartılmasını Amerika’nın Yunan adalarında bölgesel hak iddia eden Türkiye’nin görüşünün benimsenmesi olarak değerlendirmiştir.”, “Simitis, ABD’yi Ziyaret Ediyor” (Frankfurter Rundschau), **Dış Basında Türkiye** (10.01.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (3 Nisan 2004)

Adalet Divanı'nda görüşülmesi konusundaki ısrarı devam ederken Türkiye de sorunların toplu halde görüşülmesi gerektiğini sıklıkla dile getiriyordu.²⁸⁶

Ancak bu problemlili ilişkilere rağmen iki ülke dışişleri bakanları Cem ve Papandreou arasındaki yakınlaşmadan doğan gelişmeler de yaşanmıştır diyebiliriz. Bunlardan biri "iki ülke arasındaki anti personel kara mayınlarının sorumsuzca ve ayırım yapılmadan kullanılmasından doğan kayıplara son vermek amacıyla bu mayınların tamamen yasaklanmasına" yönelik çalışmalardır.²⁸⁷ Bunun dışında iki bakan Ege'de krizleri engellemek için kırmızı telefon hattı kurulması kararı alırken aynı zamanda iki ülke Adriyatik ve Ege Denizi ile Karadeniz'de NATO çerçevesinde yapılacak tatbikatlara katılma ve Ege'de iki yıldır uygulanan güven artırıcı önlemlerin sayısını artırma konusunda anlaşıyorlardı.²⁸⁸ Balkanlarda da Bulgaristan'ı yanlarına alan iki ülke "Üçlü Komşular Forumu" ile sorunları geliştirilen işbirliğiyle çözmeyi amaçlamışlardır. Bu yakınlaşma Orta Doğu politikalarında da devam etmiş ve Nisan 2002'de iki bakan Şaron ve Ramallah'ta kuşatma altındaki Arafat ile görüşerek Filistin tarafından teröre destek verilmemesini, İsrail'den de işgalin son bulmasını istemişlerdir.²⁸⁹ Papandreou, bu yakınlaşmadan rahatsız olan Yunanistan'ın iktidar patisi PASOK tarafından eleştirilirken, Amerika ise bu gelişmelerden son derece memnundu.²⁹⁰

Clinton'ın çabalarına rağmen çözülemeyen ve Bush yönetimine dış politika miraslarından biri olarak kalan Kıbrıs sorunu, bu dönemde daha çok AB üyeliği çerçevesinde gelişmiş ve Kıbrıs'ın Türkiye'nin AB üyeliği için bir ön şart olarak görülmesi Türkiye cephesinde rahatsızlık yaratmıştır. Nitekim Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen ile görüşükten sonra yaptığı açıklamada "Kıbrıs sorununun

---

²⁸⁶ **Ayın Tarihi** (10 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.176

²⁸⁷ **Ayın Tarihi** (6 Nisan 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.19

²⁸⁸ Nur Batur, "Ege'de Kırmızı Telefon Hattı", **Hürriyet**, 7 Haziran 2001, s.27

²⁸⁹ "Orta Doğu'ya Barış Aşısı", **Radikal**, 26 Nisan 2002, s.11

²⁹⁰ Deniz Zeyrek, "İt Dalaşından Barış Elçiliğine", **Radikal**, 10 Nisan 2002, s.11; Yorgo Kırbaki, "Orada Cem'le Ne İşin Var?", **Radikal**, 26 Nisan 2002, s.11

Rumların istediği şekilde tek taraflı olarak çözümü, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin bedeli olarak düşünülüyorsa, Türkiye hiçbir zaman bu bedeli ödemez" şeklinde konuşurken²⁹¹ Ecevit de "KKTC'yi feda etmek Türkiye'yi feda etmektir" diyerek Kıbrıs Avrupa'nın davası değildir yorumunu yapıyordu.²⁹² Dışişleri Bakanı İsmail Cem Türkiye'nin gerekirse AB ile ilişkileri askıya almayı göze alarak buna karşı çıkacağını söylerken²⁹³ Türkiye'de KKTC ile ekonomik ve siyasi entegrasyona gidebileceğine yönelik yorumlar yapılmaya başlanmıştı bile.²⁹⁴

GKRY'nin AB üyeliğine yönelik gelişmelerden rahatsız olan KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş da Annan'a bir mektup yazarak Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik KKTC'nin temel beklentilerini ortaya koyuyordu:

- Her iki taraf sadece kendini temsil ettiğinden öteki üzerinde hakimiyet ve egemenlik talebinde bulunmamalıdır
- Ortaklık iki ulusluluğu yansıtan tek bir uluslararası kimliğe sahip olmalıdır
- İki ortak devletin yabancı ülke ve kurumlarla yetkili alanları çerçevesinde anlaşma yapma ve ilişkide bulunma hakkı saklı tutulmalıdır
- KKTC'ye karşı ambargolar kaldırılmalıdır
- Kapsamlı anlaşma ayrı referandumlarla iki tarafa da sunulmalıdır
- 1960 Garanti ve İttifak anlaşmaları geçerli olmaya devam etmelidir

---

²⁹¹ "Yılmaz'a AB Sorgusu", **Radikal**, 21 Haziran 2001, s.11

²⁹² "Kıbrıs Ecevit'in Dilinde", **Radikal**, 26 Kasım 2001, s.10

²⁹³ "Türkiye'den tarihi Rest: Ya Biz Ya Rumlar", **Milliyet**, 3 Kasım 2001, s.14

²⁹⁴ "Ya Bu Yorumlar", **Hürriyet**, 3 Kasım 2001, s.16

- Kapsamlı mal mübadelesi ortak bir Mülkiyet Talep Komisyonu tarafından yapılmalı, BM öncülüğünde 1975'te yapılan Gönüllü Nüfus Mübadelesi Anlaşması'nın sağladığı iki bölgelilik sürmelidir

- İki ortak devlet, kendi anavatanlarıyla ilişkisine saygı göstermelidir

- İki ortak devletin vatandaşları, yeni yapının da vatandaşı olmalı, eşit katılım ve rotasyon olmalıdır

-AB üyeliği kapsamlı anlaşmanın parçası olarak ele alınıp ayrı referandumlarla onaya sunulmalıdır.²⁹⁵

Denktaş'ın mektubundan kısa bir süre sonra da Türkiye, hükümet görüşünü ortaya koyuyordu; "Rum Yönetiminin AB'ye başvurusu çözümlü tıkamıştır, eğer GKRY AB'ye alınırsa Ada kalıcı olarak bölünür, Türkiye'nin AB adaylığının Kıbrıs sorunuyla bağdaştırılması yanlıştır, Türkiye Akdeniz'deki çıkarlarından vazgeçemez, KKTC'ye ve Denktaş'a destek sürecek, zayıf ve tereddütlü görünmek Türkiye'ye zarar verir, Kıbrıs Türk halkının Kosova ve Bosna'daki gibi zulme uğratılmasına gözyumulmaz."²⁹⁶

Amerika ise Türkiye'nin bu keskin politikalarından son derece rahatsızdı. Bu nedenle Türkiye'den Kıbrıs'taki tutumunu tersine çevirmesi ve Denktaş'a baskı yapmasını istiyordu.²⁹⁷ Ancak aynı zamanda diyalogun devamı da önemliydi. Buna yönelik talep Ecevit'in Ocak 2002'deki Amerika ziyaretinde Bush tarafından bizzat tekrarlanmış ve Türkiye'nin bu konuda desteği istenmiştir.²⁹⁸ Böylece 16 Ocak

---

²⁹⁵ "Denktaş Zarf Atıyor", **Radikal**, 22 Kasım 2001, s.10

²⁹⁶ Deniz Zeyrek, "Klerides Zorlanacak", **Radikal**, 24 Kasım 2001, s.10

²⁹⁷ "Görüşme Zamanı Gelmiştir" (Washington Times), **Dış Basında Türkiye** (03.01.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (23 Nisan 2005); Denktaş'ın "ikili görüşme" önerilerine Klerides'in olumsuz tutumu ve 11 Ocak 2001'de Yeni bir Ortaklık için Vizyon" başlıklı bir öneri paketi sunmasına rağmen Denktaş, uzlaşmaz görülmeye devam edilmiştir. Cem, **a.g.e.**, s.248-251

²⁹⁸ Remarks Prior to Discussions With Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and an Exchange with Reporters (January 16,2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.75

2002’de Kıbrıs’taki iki lider görüşmelere tekrar başlıyor²⁹⁹ ve bu sürece Bush’un görevlendirdiği Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas G. Weston ve Amerika’nın Kıbrıs Büyükelçisi Donald K. Bandler de destek veriyordu.³⁰⁰ Görüşmelerin başlamasıyla uluslararası alanda da ılımlı rüzgarlar esmeye başlamış ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin (AKPM) Kıbrıs raporunda sadece Güneyle değil Kuzeyle de görüşün mesajı verilmiştir.³⁰¹ Buna rağmen AB Komisyonu’nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen, Türkiye’nin Kıbrıs konusunda borçlu olduğunu ve daha olumlu adımlar için çaba göstermesi gerektiğini söylüyordu. Bu tutum çoğu zaman Türkiye ile AB arasında soğuk rüzgarların esmesine de neden olmuştur.³⁰²

Sorunun çözümüne yönelik çabalar BM nezdinde de devam etmiştir. BMGS Kofi Annan, Kıbrıs sorununun çözümü için Ada’daki iki toplum lideriyle görüşmek üzere Kıbrıs’a gitmiş ve iki lidere yönelik eşit bir muamele tavrını göstererek hem Denктаş’ı hem de Türkiye’yi memnun etmiştir. Denктаş, bu memnuniyeti “Annan’ın ziyareti çok iyi oldu. Artık statünün temel sorun olduğu kabul edilmiştir” diyerek dile getirirken³⁰³ Annan’ın “eşit statü” yaklaşımına rağmen “önce temel sorunları sonra egemenliği konuşun” söylemi rahatsızlık yaratmıştır.³⁰⁴

Ancak Annan, sorunun çözümüne yönelik çalışmalarına devam etmiş ve 11 Kasım 2002’de buna ilişkin bir planı (Annan Planı) Kıbrıs Rum ve Türk tarafına sunmuştur.³⁰⁵ 13 Kasım’dan itibaren de Türkiye, iktidarının son günlerini yaşayan

---

²⁹⁹ İki lider 4 Aralık 2001’deki görüşmeler sonrasında vardıkları karar uyarınca dört yıl sonra görüşmelere tekrar başlıyorlardı. Özgür Ekşi, “Hızlı Başladılar”, **Milliyet**, 17 Ocak 2002, s.18

³⁰⁰ Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (February 25, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.294; Bu görüşmeler BM himayesinde devam ederken Bandler’in yerini yeni büyükelçi Michael Klosson alıyordu. Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (October 24, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.1858

³⁰¹ Güven Özalp, “AB’ye Kıbrıs Dersi”, **Milliyet**, 23 Ocak 2002, s.12

³⁰² “Kıbrıs’ta Borçlusunuz”, **Milliyet**, 17 Ocak 2002, s.18

³⁰³ Annan 25 yıl sonra Ada’yı ziyaret eden ilk BMGS olmuştur. “Annan Göle Mayayı Çaldı, **Radikal**, 17 Mayıs 2002, s.11; Turgut Tarhanlı, “Annan Kıbrıs’ta” **Radikal**, 16 Mayıs 2002, s.8

³⁰⁴ Deniz Zeyrek, “Ankara’da Burukluk Var”, **Radikal**, 17 Mayıs 2002, s.11

³⁰⁵ Annan, taraflara plan dışında üç sayfalık bir de mektup göndererek Kopenhag zirvesinden önce anlaşmazlık konularının halledilmesini istemiştir. Yorgo Kırbağı, “Annan Çözüm İçin Bastırıyor”, **Radikal**, 15 Kasım 2002, s.11

Başbakan Ecevit başkanlığında bu plan üzerinde çalışmalara başlamıştır.³⁰⁶ Yapılan görüşmelerde bu plan son derece Rum yanlısı bulunarak eleştirilirken³⁰⁷ Ecevit sonrası tek başına iktidara gelen AKP ise bu planı tartışılabilir bularak şaşkınlık yaratmıştır. Nitekim AKP lideri Erdoğan, KKTC'yi ziyaretinde planla ilgili, "Biz bu planı genel olarak müzakere edilebilir bulmaktayız. Netice alınsa da alınmasa da masaya oturmalıyız. Masaya oturmak her şeyi kabul etmek değildir" diyor ve müzakerelerin başlamasıyla Kıbrıs'ta çözümden yana olduğu mesajının verileceğini söylüyordu.³⁰⁸ Amerika da Annan planını destekliyor ve tarafların bu planı kabul etmesi yönünde baskı uyguluyordu. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher "Bu girişim, tarafların ihtiyacını karşılayabilecek ve bölgede istikrarı arttıracak nitelik taşıyor" diyerek plana olan desteği tekrarlarırken, Powell da "Tarafların bu fırsatı değerlendirmesi gerekir" diyerek Amerika'nın beklentisini tekrarlıyordu.³⁰⁹

Aslında Annan planına KKTC'nin güvenlik alanlarını vurgulayan Genelkurmayın da çekinceleri vardı. Bu çekincelere göre, bu planda Kıbrıs'ın en uç noktası olan Karpaz Rumlarda kalıyordu ki, bu ileride Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı dolayısıyla en önemli petrol aktarma yeri olacak İskenderun Körfezi'nin denetiminde sorun yaratacaktı. Gene Rumlara verilmesi öngörülen Güzelyurt Kıbrıs'ın tek su kaynağıydı ve Kıbrıs Türkünün geçim kaynağı olan zeytin ve portakalın üretildiği yerd. Ayrıca bu plana göre 80 bin Türk göçmen durumuna düşecek ve bu durum Ada'da ekonomik ve sosyal yapıyı bozacaaktı.³¹⁰

---

³⁰⁶ Ecevit, yeni hükümetin kurulmadığı ve Denktaş'ın da New York'ta hastahane olduğı bir dönemde gönderilen plan hakkında çok kısa bir dönemde görüş istenmesine tepki göstermiştir. "Ecevit Planı Sindiremiyor", **Radikal**, 14 Kasım 2002, s.10

³⁰⁷ Plana özellikle toprak ve göçmenlere yönelik çekinceler konmuştur. "Kıbrıs Planına Ortak Tavır", **Radikal**, 16 Kasım 2002, s.11

³⁰⁸ "Erdoğan Kıbrıs Planına Sıcak Bakıyor", **Radikal**, 14 Kasım 2002, s.10; Murat Yetkin, "Ecevit'ten Farklı Bakış: Kıbrıs'ta Müzakere Zemini Var", **Radikal**, 15 Kasım 2002, s.6; Fikret Bila, "Erdoğan, Kıbrıs Planı'na Sıcak", **Milliyet**, 17 Kasım 2002, s.18

³⁰⁹ "ABD Taraflara Cesaret Açılıyor", **Radikal**, 14 Kasım 2002, s.11

³¹⁰ "Kıbrıs'ta Çekinceler", **Cumhuriyet**, 25 Kasım 2002, s.10

Taraflar arasındaki görüşmelerde Kopenhag zirvesinden önce uzlaşma sağlanamayınca³¹¹ Annan, plan üzerinde çalışmalara tekrar başlamış³¹² ve revize edilen planı 10 Aralık'ta taraflara tekrar sunmuştur. 12 Aralık 2002 Kopenhag zirvesi Türkiye'nin Kıbrıs konusunda sıkıştırıldığı bir zirve oldu. Zirvenin sonuç bildirisinde "Katılım müzakereleri tamamlanan Kıbrıs'ın AB'ye yeni üye olarak girmesi kabul edilmiştir" deniyordu.³¹³ Ancak aynı zamanda "AB'nin birleşik bir Kıbrıs'ın AB'ye katılmasını tercih ettiği ve bu kapsamda Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının 28 Şubat 2003 tarihine kadar BMGS önerileri doğrultusunda çözüm bulunması için görüşmeleri sürdürme kararı almasının da memnuniyetle karşılanacağı" belirtilmiştir.³¹⁴ Bu gelişmeler üzerine KKTC Meclisi Annan Planında yapılmasını istedikleri ilave değişiklikleri görüşerek 7 Şubat'ta hem BM hem de Rum tarafına sunsa da Rumlar bu değişiklikleri kabul etmemiştir. Zaten 16 Şubat'ta GKRY başkanlığına redçi kanadın temsilcisi Tasos Papadopoulos'un gelmesi ile Kıbrıs'ta çözüm daha da zorlaşacaktı.³¹⁵

BMGS Annan, 23 Şubat'ta planda yapmayı öngördüğü değişikliklere ilişkin birer notayı taraflara ilettiler ve 24 Şubat'ta Türkiye'ye sonrasında da Yunanistan'a giderek destek talebinde bulundu. Cumhurbaşkanı Sezer, Türkiye'yi ziyaret eden BMGS Kofi Annan'a "Kıbrıs sorununa bulunacak çözümün hakça ve kalıcı olabilmesi için Ada'daki gerçeklere dayanması, Kıbrıs'ta kurulacak yeni ortaklık devletinin iki eşit halk ve iki kurucu devlet arasında oluşturulması gerektiğini" vurgulamıştır.³¹⁶

---

³¹¹ Zaten Rum tarafı önceliklerinin AB üyeliği olduğunu söyleyerek Kopenhag zirvesi öncesinde önemli bir müzakere sürecine girmek istemediklerini tekrarlamışlardı. "Annan Planı Umutsuz Vaka", **Milliyet**, 30 Kasım 2002, s.23

³¹² Yorgo Kırbağı, "Annan'ın Planı Sil Baştan", **Milliyet**, 4 Aralık 2002, s.21

³¹³ "Rumlar Resmen Üye", **Hürriyet**, 13 Aralık 2002, s.39

³¹⁴ "Kıbrıs'ta Çözüm İçin 2 Ay", **Cumhuriyet**, 14 Aralık 2002, s.8

³¹⁵ **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.125-126

³¹⁶ "Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı Kabulü" (24 Şubat 2003), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.103

Böylece Annan, yapılan itirazlar doğrultusunda değiştirdiği planı 26 Şubat'ta taraflara tekrar sundu³¹⁷ ve taraflardan bu belgenin imzalanması da imzalanmaması da halk oyuna sunulması için 10 Mart'a kadar taahhütte bulunmalarını istedi. Bunun üzerine 6 Mart'ta Çankaya Köşkü'nde sivil ve askeri bürokratlar KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş ve heyetiyle biraraya gelerek plan hakkında görüşmüşler ve toplantı sonrasında planın bu haliyle referanduma sunulmaması konusunda karara varılarak, Türk tarafının GKRY'nin yaptığı gibi istediği değişiklik taleplerini Genel Sekretere sunması konusunda fikirbirliğine varmışlardır.³¹⁸

Denктаş da TBMM'de buna yönelik bir konuşma yapmış³¹⁹ ve Meclis, "Kıbrıs sorununda bulunacak çözümün tarafların eşit statüsü ve eşitliğine dayanması ve Türkiye'nin 1960 Anlaşmalarından kaynaklanan garantörlük haklarının sürdürülmesi gerektiği belirtilmiş, Ada'da dengenin zedelenmesine ve Türkiye'nin AB üyeliğinde Kıbrıs'ın bir ön şart gibi sunulmasına izin verilmeyeceği konusunda" bir karara varmıştı.³²⁰ Türkiye, ayrıca GKRY'nin Türkiye'den önce AB'ye üye yapılması yolunda atılan adımların uluslararası anlaşmaların açık bir şekilde ihlali olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.³²¹ Türkiye'deki bu gelişmelerden sonra 10 Mart'ta iki lider BMGS Annan'ın çabalarıyla Lahey'de biraraya geliyorlar ve Plan hakkında görüşlerini bildiriyorlardı.³²²

BMGS'nin bu görüşmelerin 28 Mart'a kadar devam etmesi ve 6 Nisan'da referanduma sunulması teklifine karşılık Rum tarafı referandumu AB'ne Katılım Anlaşması imzalanmasından sonraya bırakılması konusunda ısrar etti.³²³ Bu görüşmelerin bir sonuca bağlanmaması üzerine 11 Mart'ta müzakerelere son verildi

³¹⁷ **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2003), s.126; "Annan 3. Planı Liderlere Sundu", **Milliyet**, 27 Şubat 2003, s.19

³¹⁸ Deniz Zeyrek, "Kıbrıs İçin Karar Zirvesi", **Radikal**, 6 Mart 2003, s.10; "Devlet Dün Kıbrıs'ı Konuştu", **Radikal**, 7 Mart 2003, s.1

³¹⁹ **Denктаş'ın TBMM Konuşmaları** "Annan Planı ve Kıbrıs" (TBMM Tutanaklar-6 Mart 2003-42.Birleşim)(Çevrimiçi)http://belgenet.com/2003/denktaş_060303.html (24 Haziran 2006)

³²⁰ A.e.; Avrupa Komisyonu Üyesi Günter Verheugen "Kıbrıs'da çözüm olmazsa Türkiye'nin üyeliğinin zor olduğunu" açıkça söylemişti. "AB'den Kıbrıs Şartı", **Radikal**, 5 Mart 2003, s.10

³²¹ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.49

³²² "Lahey'de Yapılan Kıbrıs Görüşmelerine İlişkin Basın Açıklaması" (11 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.13

³²³ Erdal Güven, "Annan Yeni Takvim Önerdi", **Radikal**, 11 Mart 2003, s.11

ve BMGS gözetimindeki müzakere sürecinin son bulduğu ancak planın bir referans belgesi olarak masada kalmaya devam edeceği belirtildi.³²⁴ Toplantı sonrası BMGS'nin Kıbrıs Özel Danışmanı De Soto müzakerelerin başarısızlığından Denktaş'ı sorumlu tutarken³²⁵, AB Komisyonu Sözcü Yardımcısı Filori, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün sürmesi halinde Türkiye'nin işgalci ülke konumuna düşeceğini söylüyordu. Bunun üzerine Türkiye, "AB'nin Kıbrıs'la ilgili uluslararası anlaşmaları yok sayarak, Kıbrıs adasının geleceği ile ilgili tek taraflı kararlar almak ve uluslararası sorumluluklar ve dolayısıyla sorunlar yaratmak hakkı bulunmamaktadır" diyerek tepkisini göstermiştir.³²⁶

Denktaş da Papadopoulos'a mektup göndererek diyalog sürecini başlatacak bir öneri paketi sunuyordu. Bu öneri paketi kapalı Maraş bölgesinin yeniden iskana açılarak GKRY'nin kontrolüne verilmesi, Kıbrıs'ın her iki tarafına yönelik her türlü kısıtlamanın kaldırılması, İki taraf arasındaki geçişlerin kolaylaştırılması, İki taraf arasında ticari ilişkilerin normalizasyonunun sağlanması, Kıbrıs Türk tarafınca Temmuz 2000 tarihinden itibaren BM Barış Gücü'nün dolaşımı ile ilgili olarak uygulanan tedbirlerin kaldırılması, İki taraf arasında Uzlaşma Komitesi'nin oluşturulması konularını içeriyor ama bir sonuç alınamıyordu.³²⁷

Amerika ise tarafların bu planı kabul etmesi yönünde çabalarına devam etmiş ve özellikle Kıbrıs sorununda yeni açılımlar sağlayacağını söyleyen Türkiye'ye destek verilmiştir.³²⁸ Grossman, Annan planını bir fırsat olarak gördüklerini

³²⁴ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.51; Bush Annan planının iki toplum için bir yol gösterici olduğuna inandıklarını, bu görüşmelerde bir anlaşmaya varılmasa da Amerika'nın Ada'da adil ve sürekli bir çözüm için çalışmaya devam edeceklerini belirtiyordu.

Text of a Letter from the President to the Speaker of the House of Representatives and the Chairman of the Senate Committee on Foreign Relations (April 22, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/04/20030422-7.html> (23 Şubat 2005)

³²⁵ "Denktaş Umut Bırakmadı", **Radikal**, 12 Mart 2003, s.11

³²⁶ "AB Komisyonu Sözcü Yardımcısının Kıbrıs'ta Çözümsüzlüğün Sürmesi Halinde Türkiye'nin İşgalci Ülke Konumuna Düşeceğine Dair Beyanati" (12 Mart 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mart 2003), s.17

³²⁷ **Kıbrıs Türk Tarafının Önerilerine İlişkin Cumhurbaşkanı Denktaş'ın Basın Açıklaması** (2 Nisan 2003), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com/TURKCE/aciklamalar/020403.htm> (4 Haziran 2006)

³²⁸ Abdullah Karakuş, Utku Çakırözer, "Powell Kıbrıs'ta Türkiye'ye Destek Verecek", **Milliyet**, 4 Nisan 2003, s.20

söylerken³²⁹ Amerikan Temsilciler Meclisi Cumhuriyetçi Parti Üyesi ve Temsilciler Meclisi Avrupa Alt Komitesi Başkanı Doug Bereuter da Kıbrıs konusunda Kongre'ye sunduğu karar tasarısında Kıbrıs'taki taraflara BMGS Annan'ın 3. planı kapsamında 30 Mart 2003'te gerçekleşmesi öngörülen referanduma katılmaları ve planı desteklemeleri çağrısında bulunmuştur. Kopenhag zirvesi sonrası planın müzakere edilmesinde ısrar eden AKP hükümeti ile bu planı kabul etmek yerine istifa etmeyi göze alan Denktaş arasında tam bir gerginlik yaşandı. Erdoğan partisinin Kıbrıs politikasını “ver-kurtul” değil “çöz-yaşat” politikası olarak adlandırıyordu. Bunun üzerine Denktaş, “Türkiye'nin milli davadaki prensiplerinden vazgeçtiği takdirde bunu KKTC'ye açıkça bildirmelidir” diyerek tepkisini dile getirmiştir.³³⁰

BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs konusunda 14 Nisan 2003'te yeni bir karar kabul etti. Bu karar ve raporda müzakere sürecinde bir netice elde edilmemesinin sorumluluğu Kıbrıs Türk tarafına yükleniyordu. Konsey, 1475 sayılı kararda “Denktaş'ın izlediği ve 10 Mart'ta Lahey'de yapılan toplantıda ortaya koyduğu olumsuz tutum yüzünden, planın, Ada'da eşzamanlı referandumlara sunulamamasından ve bu nedenle Kıbrıs Türkleri ve Rumlarının, Ada'nın yeniden birleşmesine izin verecek bir plan hakkında kendi kararlarını verememesinden üzüntü duyulduğunu” vurguluyordu.³³¹ Zaten 16 Nisan 2003'te GKRY ile AB arasında katılım anlaşması imzalanıyor ve Rum kesimi elini güçlendiriyordu.³³²

---

³²⁹ Amerika'nın 1999-2001'deki Kıbrıs Özel Temsilcisi Alfred H. Moses de “Türkiye için AB'ye giden yol Lefkoşa'dan geçiyor” diyerek Türkiye'nin Denktaş'ı zorlaması gerektiğini söylemiştir. Alfred H.Moses, “Kıbrıs'ta Fırsat Var”, **Radikal (Herald Tribune)**, 12 Nisan 2002, s.8; “Kıbrıs AB Bağlantılı”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 2002, s.10

³³⁰ “Denktaş Erdoğan'a Sert Çıktı”, **Sabah**, 26 Ocak 2003, s.25

³³¹ **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2003), s.51; **UN Security Council Resolution 1475(2003)**, April 14, 2003 (Çevrimiçi) http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions03.html (8 Mayıs 2006); Sema Emiroğlu, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden Denktaş'a Suçlama Annan'a Tam Destek”, **Milliyet**, 15 Nisan 2003, s.21

³³² “GKRY'nin AB'ye Katılım Anlaşması Hakkında Basın Açıklaması” (16 Nisan 2003), **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2003), s.58

Bu gelişmeler üzerine Türk tarafı halklar arasında serbest dolaşımı kolaylaştıracak güven yaratıcı önlemler paketini tek taraflı olarak uygulamaya koyduğunu Annan'a bir mektupla bildirmiştir. Bu mektupta ayrıca Türkiye'nin, Lefkoşa Uluslararası Havaalanının açılması ve KKTC'ye uygulanan ambargonun kaldırılması halinde, Rum kesimine limanlarını ve hava sahasını açmayı Güney Kıbrıs'la ticari ilişkilerini geliştirmeyi ve bu çerçevede deniz taşımacılığını geliştirmenin öngörüldüğü de bildiriliyordu.³³³

Gül, Denктаş'ın bu plan hakkındaki olumsuz tutumuna rağmen Powell'a Annan planında bazı değişiklikler yapılması halinde hükümetin çaba göstereceğini söyledi ve destek istedi.³³⁴ Amerikan Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Temsilcisi Thomas Weston, Amerika'nın Kıbrıs'ta sorunu çözecek en uygun plan olarak gördüğünü söyleyerek desteğin süreceğini tekrarladı.³³⁵

2004 yılına KKTC yeni hükümetiyle giriyordu. 8 Ocak 2004 tarihinde hükümetin kurulmasından önce Çankaya Köşkü'nde yapılan "Kıbrıs Zirvesi"nden sonra Türkiye, BMGS'nin iyi niyet misyonuna olan desteğin sürdüğünü ve kurulacak yeni hükümetten de Kıbrıs konusunda müzakere sürecinin canlandırılmasının isteneceğini bildiriyordu.³³⁶ Nitekim 13 Ocak 2004'te Cumhuriyetçi Türk Partisi-Birleşik Güçler Genel Başkanı Mehmet Ali Talat yeni hükümeti kurdu ve 24 Ocak'ta da güven oyu alındı. Yeni Hükümetin Başbakanı Talat ve Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Serdar Denктаş da müzakerelerin devam etmesinden yana olduklarını tekrarladılar.³³⁷

---

³³³ **Dışişleri Güncesi** (Temmuz 2003), s.101

³³⁴ Abdullah Karakuş, "Abdullah Gül, Powell'dan Destek İstedi", **Milliyet**, 1 Temmuz 2003, s.19

³³⁵ "ABD:Tek Çözüm Annan Planı", **Milliyet**, 18 Temmuz 2003, s.7

³³⁶ "Cumhurbaşkanı Sayın Ahmet Necdet Sezer'in Başkanlığında Yapılan Kıbrıs Konulu Toplantı Hakkında Basın Açıklaması" (8 Ocak 2004), **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.18-19

³³⁷ "New TRNC Government", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.1, January 2004, s.45821; **Dışişleri Güncesi** (Ocak 2004), s.141-142

Genelkurmay ise izlenen Kıbrıs politikasından endişeliydi. Bu nedenle gelinen bu aşamada planın bazı sakıncaları ve değiştirilmesi gereken hususları bir brifingle Başbakan'a iletilmiştir. Bu hususlar arasında:

- KKTC'de ikamet eden Güney Kıbrıs Rum Kesiminden bir Kıbrıs vatandaşı, federal seçimlerde Kıbrıs Rum devleti adayları için, kurucu devlet seçimleri ve yerel seçimlerde de KKTC için oy kullanır hükmü yeniden düzenlenmelidir

- Nüfus değişimi için 7-10. yıllar arası köy veya belediye nüfusunun en çok yüzde 7'si, 11-15. yıllarda yüzde 14'ü, 15. yıldan sonra da yüzde 21'i kadar ikamet hakkı tanınmasına ilişkin hüküm değiştirilmelidir

- Sınır ayarlaması yapılacak bölgelerden göç edecek insanlarımızın oranı en az düzeyde tutulmalı, sınır mümkün olduğunca düz bir hat üzerinde çizilmeli; doğal kaynaklar, zenginlikler ve toprak verimliliği dikkate alınmalıdır

- Mülkiyet konusunda, uluslararası hukukun yanı sıra toplumsal barış da dikkate alınmalıdır

- "AB içindeki temsiliyet" başlığındaki konu ağırlıklı olarak veya yalnızca kurucu devletlerin yetki alanına giriyorsa, Kıbrıs ya bir federal hükümet temsilcisi ya da Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti adına hareket etme yetkisi bulunması şartıyla bir kurucu devlet temsilcisi tarafından temsil edilebilir hükmünde değişiklik sağlanmalıdır

- Annan planı'nda yer alan karar alma yönetimine ilişkin olarak Parlamento kararları için meclisin basit çoğunlukla onayı gerekir hükmü değişmelidir

- Türkiyenin AB'ye adaylığından sonra aksine anlaşma olmadığı sürece asker konuşlandırma sürmelidir.³³⁸

---

³³⁸ Barkın Şık, "Genelkurmay'da Kıbrıs'ın Altı Çizildi", *Milliyet*, 15 Ocak 2004, s.18

Türkiye, 2004 yılında Amerika'nın bu sorunun çözümüne daha aktif olarak katılmasını istiyordu. Nitekim Erdoğan'ın Ocak 2004 tarihinde yaptığı Amerika gezisinde Kıbrıs, Irak'la birlikte öncelikli gündem maddesi oldu. Bu temaslar sonrası Beyaz Saray Sözcüsü Scott McClellan, "Başbakan Erdoğan, Annan planına dayalı çözüm için güçlü bir irade sergiledi. Aynı şekilde Kıbrıslı Rum dostlarımızı da belli bir tarihte referandumla gidecek şekilde çözüm çabalarını sonuçlandırmada anlaşmaya çağırıyoruz" diyordu. Böylece ilk defa Amerika, "tarafklar" gibi yuvarlak bir ifade yerine doğrudan Rum tarafına çözüm için siyasi irade göstermesi çağrısında bulundu.³³⁹ Gül de bu gezide Powell'dan Kıbrıs konusunda arabulucu-kolaylaştırıcı bir rol oynamasını istedi. Kıbrıs sürecinde Amerika'nın arabulucu-kolaylaştırıcı görevi olmadığını, ama kişisel olarak elinden gelen yardımı yapacağını söyleyen Powell, Annan'ı arayarak Kıbrıs'ta görüşmelerin başlaması için devreye girmesini istedi.³⁴⁰ Böylece 19 Şubat'tan itibaren müzakerelere tekrar başlandı³⁴¹ ve 24 Şubat'ta Türk tarafı değişiklik önerilerini ve görüşlerini dört ana belge halinde BMGS Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto'ya sundu.³⁴² Bu müzakerelerin ilk ayağı 19 Şubat-22 Mart'a kadar Lefkoşe'de devam etmiş, ikinci ayak 26-31 Mart arası İsviçre'nin Bürgenstock şehrinde Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla devam etmiştir. Bu toplantılara Denktaş katılmamıştır. Onu Başbakan Talat ve Dışişleri Bakanı Serdar Denktaş temsil etmiştir. Müzakereler sonrası 31 Mart'ta Annan planının nihai şekli taraflara sunuluyordu.³⁴³

Bu planın 24 Nisan'da iki tarafta ayrı ayrı halka sunulması isteniyordu. Bush, bu gelişmeyi memnurlukla karşıladıklarını ve Annan, De Soto ve BM ekibinin bu çabalarını takdir ettiklerini söylerken, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs toplumlarının bu konudaki olumlu tavırlarına teşekkür etmiş³⁴⁴ ve bunun Kıbrıs toplulukları için kendi

³³⁹ "Türkiye'nin Dediği Oldu", **Radikal**, 29 Ocak 2004, s.11

³⁴⁰ "ABD Kıbrıs İçin Seferber", **Radikal**, 30 Ocak 2004, s.11

³⁴¹ "Progress in Reunification Process", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.2, February 2004, s.45863; "Kıbrıs'ta BM Gözetiminde Yeniden Başlanan Müzakereler Hakkında Basın Açıklaması" (19 Şubat 2004), **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2004), s.77

³⁴² **Dışişleri Güncesi** (Şubat 2004), s.106

³⁴³ **Dışişleri Güncesi** (Mart 2004), s.74-75

³⁴⁴ **Statement in Finalization of Cyprus Settlement Plan** (April 1, 2004) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040401-8.html> (12 Ocak 2006)

siyasi kaderlerini kontrol edebilecekleri tarihi bir an olduğunu söylemiştir.³⁴⁵ Böylece Annan planı çerçevesinde Kıbrıs'ın AB'ne birleşik olarak gireceği yeni düzeni hayata geçirecek olan "Kuruluş Anlaşması" KKTC ve GKRY'de ayrı ayrı referanduma sunuldu.³⁴⁶ Ancak Papadopoulos Rum halkından bu planı reddetmeleri çağrısında bulundu. Referandum sonucunda Türk tarafı %64.91 evet derken Rumların %75.23 ü hayır demiştir.³⁴⁷

Bu sonuç Amerika ve Avrupa'da büyük hayal kırıklığı yarattı.³⁴⁸ 26 Nisan 2004'de AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin Lüksemburg toplantısında Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonunun sona erdirilmesine ve ekonomik kalkınmasının teşvik edilerek Kıbrıs'ın birleşmesini desteklemeye kararlı olduğu ifade edilirken, Kuzeye 259 milyon Euroluk bir yardımın yapılmasına da karar verilmiştir.³⁴⁹ 29 Nisan'da da AKPM'de alınan kararda, Kıbrıs Türk seçilmiş temsilcilerinin AKPM'nin tüm organlarına katılımı için gerekli düzenlemelerin yapılması yönünde unsurlar yeralsa da bunlar nihai metinden çıkarılmıştır.³⁵⁰ Mayıs 2004'te Talat, Annan'a bir mektup yazarak BM Güvenlik Konseyi'ne sunacağı raporunda üye devletlerden KKTC'ye yapılan izolasyonu kaldırmaları yönünde çağrıda bulunmasını isterken aynı girişimi AB'den de beklediği AB Komisyonu

---

³⁴⁵ **Statement on Cyprus Settlement** (April 20, 2004)

(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040401-8.html> (12 Ocak 2006)

³⁴⁶ Amerika Dışişleri Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas Weston "referanduma hayır diyen bedelini öder" diyordu. "Weston'dan Uyarı Var:Dikkatli Konuşun", **Radikal**, 4 Mart 2004, s.11

³⁴⁷ "Greek Cypriot Rejection of UN Reunification Plan", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.4, April 2004, s.45962; Gül, "Yeni Kıbrıs politikası ve Kıbrıs Türkü'nün Annan planına evet demesinin çözümsüzlüğün sorumlusu olarak Türk tarafını gören bütün ülkeler için bir şok olduğunu ve durumun Türkiye ve Türk tarafı lehine değiştiğini" söylüyordu. Fikret Bila, "AB Temiz Karar Vermeli", **Milliyet**, 4 Kasım 2004, s.14; **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2004), s.83-84; Kıbrıslı Rumların "Hayır" kararı dünya basınında da büyük yankı buldu ve eleştirildi. "Hayır Demenin Bedeli:Kıbrıslı Rumlar Birleşmeye Kapıyı Kapadı" (The Times), "Kıbrıs Referandumu, Türkiye'ye İleriye Dönük Umut Işığı Oldu" (The Wall Street Journal), "AB Kıbrıslı Rumlara Sert Eleştiride Bulundu" (International Herald Tribune), **Dış Basında Türkiye** (27.04.2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları

(Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM> (12 Haziran 2005)

³⁴⁸ "EU Anger at Greek Cypriot Rejection of Plan", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.4, April 2004, s.45821

³⁴⁹ "EU Reward for Turkish Cypriots", **Keesing's Record of World Events**, Vol.50, Number.4, April 2004, s.45821; **Dışişleri Güncesi** (Nisan 2004), s.84

³⁵⁰ **A.e.**, s.85

Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e bildiriliyordu.³⁵¹ Erdoğan da KKTC'nin referandumla bir adım atmasından dolayı AB'nin de KKTC konusunda beklenen adımları atması gerektiğini söylüyordu.³⁵² Türkiye, İslam Konferansı Örgütü(İKÖ) çerçevesinde de girişimlerde bulunmuş ve İKÖ zirvesinde daha önce Kıbrıs Müslüman Türk Cemaati olarak kabul edilen KKTC'nin Kıbrıs Türk Devleti olarak katılımı resmileşmiştir.³⁵³ Bush Yönetimi de referandum sonrasında Türklerin tecridine son verecek adımlar atmaya hazır olduğunu bildirmiştir. İlk olarak Başbakan Talat, Poewll'la görüşmek üzere Amerika'ya davet edilmiş ve bazı özel Amerikan şirketlerinin Ada'nın kuzeyine uçak seferleri düzenleyeceği belirtilmiştir.³⁵⁴

2.3.2. Türkiye- Ermenistan İlişkileri ve “Soykırım Sorunu”:

Azerbaycan'la Ermenistan arasında yaşanan sorunlar bu dönemde de Türkiye-Ermenistan ilişkilerini olumsuz etkileyen konular olmaya devam etmiş, bu durum da Amerika ile olan ilişkilere yansımıştır diyebiliriz. Sezer, “etnik sorunlar bölge halklarının 21.yy'a uygun özlenen gönence ulaşmalarını engellemektedir. Uluslararası hukukun temel kabul ettiği toprak bütünlüğüne saygı açıkça çiğnenmiştir ve çiğnenmeye de devam edilmektedir” diyerek Ermenistan'dan çözüme yönelik adım beklediklerini tekrarlarlarken,³⁵⁵ Türkiye'nin Ermenistan'la diplomatik ilişki kurulmasında öne sürdüğü şartlardan biri, Ermenistan'ın Yukarı Karabağ'ı tamamen boşaltması diğeri de Nahçıvan ile Azerbaycan arasında güvenli bir koridorun açılması oluyordu.³⁵⁶

³⁵¹ **Başbakan Mehmet Ali Talat'ın BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a Mektubu** (20.05.2004) (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com> (BELGELER) (24.05.2004); **Başbakan Mehmet Ali Talat'ın AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e Mektubu** (24.05.2004) (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com> (BELGELER) (3 Nisan 2006)

³⁵² Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “AB, KKTC Konusunda Beklenen Adımları Atmalıdır” (18 Haziran 2004), Başbakanlık Basın Merkezi (Çevrimiçi) <http://www.bbm.gov.tr/yonetim/modules.php?name=News&file=article&sid=553> (27 Şubat 2006)

³⁵³ Bu konudaki ilk işaret Örgütün Genel Sekreteri Abdülvahid Belkeziz'in Ada'ya ziyarette bulunması olmuştur. Belkeziz, bu zirette KKTC hava sahasını kullanarak Ercan hava alanına inmiştir. Salih Boztaş, “İslam Ülkeleri, KKTC'ye Kapılarını Açıyor”, **Zaman**, 29 Mayıs 2004, s.1

³⁵⁴ Yasemin Çongar, “Amerika, Talat'ı Bağrına Basacak”, **Milliyet**, 4 Mayıs 2004, s.19

³⁵⁵ **Ayın Tarihi** (12 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.179

³⁵⁶ Bu şartlar Ecevit tarafından Rumsfeld'e de iletilmişti. “Ecevit'den Erivan'a İki Şart”, **Hürriyet**, 6 Haziran 2001, s.14

Gül de Cheney’le yaptığı görüşmede, “Ermenistan’la dost olmak istiyoruz. Ancak Karabağ’daki işgal bu şekilde devam edildiği müddetçe orada hiçbirşey olmamış gibi davranamayız” diyor ve iki ülke arasındaki sorunların çözümü için devreye girmeye hazır olduklarını söylüyordu.³⁵⁷ Nitekim Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan’la görüşmesinde de “Azerbaycan ve Ermenistan’da sorunları çözmek isteyen siyasi irade mevcut. Tüm sorunların bir anda çözümünün mümkün olmadığı ortada. Biz sizin aranızda katalizör olmak isteriz” diyerek bu taleplerini yinelerken³⁵⁸ iki ülke dışişleri bakanları Elmar Mammadyarov ile Vartan Oskanyan’ı biraraya getirerek tarafların çözüm için fedakarlıkta bulunmasını istiyordu.³⁵⁹

Ancak Türkiye, Yukarı Karabağ sorununun çözümünü 10 yıldır kapalı olan Türkiye-Ermenistan sınır kapısının açılması için şart koşarken, Ermenistan’ın da BİO projesi çerçevesinde katılacağı İstanbul’daki NATO zirvesi öncesi Akkaya Sınır kapısının üçüncü ülkelerin transit geçişine açılması yönünde adım atması da ilginçtir.³⁶⁰ Bunda Amerika ve AB’nin Ermenistan ile ilişkilerde Türkiye’nin adım atması konusundaki telkinlerinin etkisi kaçınılmazdır diyebiliriz.³⁶¹

Ermenistan’ın bu dönemde de Yunanistan, İran ve Rusya ile olan ilişkileri giderek gelişmiş ve Yunanistan ve Rusya ile özellikle askeri işbirliği içine girilmiştir. Rusya’ya Türkiye sınırında üs veren Ermenistan’ın Savunma Bakanı ve Devlet Başkanlığı Güvenlik Konseyi Başkanı Serj Sarkisyan, “Türk tehdidi sürdükçe, Ermenistan’daki Rus üslerinin varlığı korunacak ve Türkiye ile İran sınırımızı Rus sınır birlikleri korumaya devam edecektir” diyerek Türkiye’ye gözdağı verirken³⁶²

³⁵⁷ “Karabağ’daki Ermenilere Sahip Çıkarız”, **Akşam**, 29 Temmuz 2003, s.14

³⁵⁸ Salih Boztaş, “Türkiye, Ermenistan’a Kıbrıs Modeli Önerdi”, **Zaman**, 29 Haziran 2004, s.7

³⁵⁹ **Ayın Tarihi** (28 Haziran 2004), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s.276; Deniz Zeyrek, “Kıbrıs Modeliyle Çözün”, **Radikal**, 29 Haziran 2004, s.7

³⁶⁰ **Ankara’nın Ermenistan Açılımı** (16 Haziran 2004)

(Çevrimiçi) <http://www.tabdc.org/news.php?id=242> (18 Haziran 2006)

³⁶¹ **Ankara Ermenistan ile Sınır Kapısının Açılması İçin Zemin Yokluyor** (17 Haziran 2004)

(Çevrimiçi) <http://www.tabdc.org/news.php?id=243> (18 Haziran 2006)

³⁶² **Ayın Tarihi** (29 Ocak 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.74

Yunanistan da Ermenistan askerlerinin NATO'nun barışı koruma operasyonlarına katılması durumunda Ermeni birliklerinin finansmanını karşılamayı taahhüt ederek Ermenistan'a askeri güç anlamında destek vermeye devam ediyordu.³⁶³ İran'la ilişkilirse daha çok ekonomik anlamda gelişmiş ve iki ülke 2001 yılının başında İran doğalgazının Ermenistan'a taşınmasına yönelik bir karara varmışlardı.³⁶⁴

Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerde bir iyileştirme yaşanmasına yönelik çabalar da yok değildi. 2001 yılında biraraya gelen ve iki ülkenin akademisyen, aydın ve eski diplomatlarından oluşan Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu (TARC/Turkish-Armenian Reconciliation Commission) bu çabalardan biridir. Daha çok Amerika'nın desteğiyle oluşturulan bu Komisyona Türkiye tam destek verse de Ermenistan ve özellikle etkili Ermeni lobilerinin tepkisi nedeniyle çok da uzun ömürlü olamamış ve 2001 sonunda Ermeni üyelerin çekilmesiyle son bulmuştur.³⁶⁵

Erdoğan'ın Amerika gezisi öncesi faaliyetlerine hız veren Ermeni lobisi, Bush'a bir mektup göndererek ondan "Türkiye'nin Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu kaldırması için Erdoğan'ı zorlamasını" istemişlerdir. Mektupta "Türkiye'nin bugünkü ambargo uygulaması, bölgesel güvenlik ve başarıya katkı sağlamıyor, aksine kısa ve orta vadeli siyasi hedeflerimiz için baltalayıcı etki yapıyor" denilerek bundan Amerika'nın bölge politikalarının da yarar sağlayacağı tekrarlanmıştır.³⁶⁶

"Soykırım" iddiaları da hem Ermenistan'la hem de Amerika ile olan ilişkilerde sorun yaratmaya devam etmiştir. Koçaryan, "Ermeni Soykırımının uluslararası düzeyde tanınması, dünyanın dört bir yanındaki Ermenilerin bu yöndeki

---

³⁶³ **Ayın Tarihi** (16 Ocak 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.43

³⁶⁴ Sedat Laçiner, **Türk-Ermeni İlişkileri**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004, s..276

³⁶⁵ Bu oluşum Amerika'daki önemli lobilerden biri olan Amerika Ermeni Birliği (AAA /Armenian Assembly of America)'nin desteğini alırken, Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA/Armanian National Committe of America) ise şok büyük tepki göstererek bu girişimin Ermeni çıkarlarına ihanet olduğunu iddia etmişti. **a.e.**, s.291-292

³⁶⁶ "Ermeni Lobisi, Erdoğan'a Baskı Yapması İçin Bush'a Mektup Yazdı", **Zaman**, 24 Ocak 2004, s.13

beklentileri doğrultusunda ülkemizin dış politikasının gündeminde kalmaya devam edecektir” diyerek bu yöndeki çabalarına devam edeceklerinin sinyalini verirken³⁶⁷ Ermeni lobisinin faaliyetleri bu dönemde de hem eyaletlerde hem de Kongre’de etkili olmaya devam ediyordu.³⁶⁸ Nitekim Temsilciler Meclisi’nden 100 milletvekili Bush’a mektup yazarak “Ermeni Soykırımı”nı 24 Nisan’da kabul etmesini isterken, Ermeni Soykırım Yasa Tasarısı, Cumhuriyetçi Senatör John Ensign ve Demokrat Senatör Jon Corzine tarafından tekrar gündeme getiriliyordu.³⁶⁹

Fransa ve Amerika’daki “soykırım yasası” girişimlerinin ardından Türkiye, Ermenistan vatandaşlarına uygulanan vize zorunluluğunu kaldırdığını açıklayarak olumlu bir adım atmaya çalışmıştır. Aslında bu kararın Ecevit’in Amerika gezisinin hemen öncesi alınması ile Amerika’daki Ermeni lobisine “Soykırım Yasası kampanyalarına son verilmesi halinde Ermenistan’la kara sınırının da açılacağı ve sınır ticareti yapılacağı” mesajı verilmek isteniyordu.³⁷⁰ Bush da Ecevit’le görüşmesinde Türkiye’nin Ermenistan’a vize kolaylığı sağlaması konusunda olumlu adım atmasını memnuniyetle karşıladıklarını söylüyor ve iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin bölge istikrarı için önemli olduğunu tekrarlıyordu.³⁷¹ Rumsfeld de Türkiye ziyaretinde aynı mesajı vermiştir.³⁷²

Ayrıca diğer Amerikan Başkanları gibi Bush da “soykırım” kelimesini kullanmak yerine bundan bir trajedi olarak bahsetmiştir.³⁷³ 24 Nisan’da verilen bu geleneksel mesajlarda Bush daha çok iki ülke ilişkilerinin iyileştirilmesi üzerinde

³⁶⁷ **Ayın Tarihi** (24 Nisan 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.67

³⁶⁸ Eyalet meclislerinde ele alınan soykırım tasarısına Amerikan yönetiminin onay vermeyeceği söylene de birçok eyalette bu tasarının kabul edilmesine engel olunamamıştır. **Ayın Tarihi** (22 Mart 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.207

³⁶⁹ **Ayın Tarihi** (13 Nisan 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.40

³⁷⁰ “Ermenistan’a Dost Eli Uzandı”, **Radikal**, 17 Ocak 2002, s.8

³⁷¹ Yasemin Çongar, “Bush’dan Ecevit’e:Yanınızdayız”, **Milliyet**, 17 Ocak 2002, s.14

³⁷² **Ayın Tarihi** (4 Haziran 2001), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.181

³⁷³ “Message on the Observance of Armenian Remembrance Day” (April 24, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.683-684; “Message on the Observance of Armenian Remembrance Day” (April 24, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.484

durarak Türkiye ve Ermenistan arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel bağlarını oluşturmasını istiyordu.³⁷⁴ Ayrıca Türkiye ve Ermenistan'daki barış ve uzlaşmayı destekleyenler ve iki ülke arasında ekonomik, siyasi ve kültürel bağ kurmaya çalışanları överek onların çabalarına desteğin süreceğini tekrarlıyordu.³⁷⁵

Bush'un "soykırım" kelimesini kullanmaması Ermeni lobisi tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve Bush yönetimi "Türkiye'nin "soykırım"ı inkâr politikasıyla işbirliği yapmakla" suçlanmış. Ermeni lobisinin en önemli kuruluşlarından biri olan Amerikan Ermeni Ulusal Kongresi (ANCA) de Bush'un seçim döneminde verdiği sözleri tutmaması nedeniyle kınamıştır.³⁷⁶ Gerçekten de seçim kampanyası sırasında Başkan adaylarına birer mektup yazan ANCA yetkilileri, Başkan adaylarından seçildikleri takdirde bu konuda destek istemişlerdi. Bush, bu mektuba cevaben "20.yy şiddet, toplu katliam ve "soykırım" ile doludur. Ermeni halkının da bu yüzyılda sözkonusu acımasız durumu ilk yaşayan halk olduğunu tarih kaydetmiştir" diyerek seçildiği takdirde Ermeni halkının trajik ızdıraplarının gerektiği gibi tanınmasını sağlayacağı sözünü vermişti.³⁷⁷

Kongre'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı Hukuk İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Paul Kelly, Temsilciler Meclisi Adalat İşleri Komitesi Başkanına bir mektup yazarak Yönetimin anılan tasarıda yer alan "Ermeni soykırımı" ifadesine karşı olduğu belirtilmekte ve tasarının bu ifadeyle kabul edilmesinin Kafkasya bölgesine barış ve istikrar getirme çabalarını ve ayrıca Türkiye ve Ermenistan arasındaki uzlaşma arayışlarını sekteye uğratabileceği uyarısında bulunmuştur.³⁷⁸ Bush yönetiminin çabalarına rağmen Amerikan Temsilciler Meclisi Adalet İşleri

---

³⁷⁴ "Message on the Observance of Armenian Remembrance Day" (April 24, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.683

³⁷⁵ "Message on the Observance of Armenian Remembrance Day" (April 24,2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**, s.686

³⁷⁶ "Ermeni Lobisinden Bush'a Sert Tepki", **Dış Basında Türkiye** (29.04.2002), T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/DIS.HTM>

³⁷⁷ Ancak burada bile soykırım (genocide) yerine soykırımsal (genocidal) kelimesi kullanılmıştır. Laçiner, **a.g.e.**, s.15; Ömer E. Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", **Ermeni Araştırmaları**, Cilt.1, Sayı.1 (Mart-Nisan-Mayıs 2001), s.15

³⁷⁸ **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.172

Komisyonunda Ermeni Soykırım Tasarısının Mayıs 2003'te kabul edilmesi üzerine Türkiye, Amerikan yönetiminden Genel Kurula gelecek bu tasarının kabul edilmemesi için gerekli çabaları göstermesi istenmiştir.³⁷⁹

Bu gelişmelerden sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir olumsuzluk yaratan Süleymaniye olayları sonrası Başkan Yardımcısı Dick Cheney ile yaptığı telefon görüşmesinde de Erdoğan, “bu olaylardan sonra Senato’da Ermeni Tasarısının getirilmesinin iki ülke ilişkilerini zedeleyeceğini ve bu tasarının engellenmesi için (Senato Başkanı olarak) Cheney’den aktif bir şekilde devreye girmesini” istiyordu.³⁸⁰ Ayrıca Amerika’daki Yahudi lobisine mensup kuruluşlardan biri olan Amerikan Yahudi Komitesi devreye sokularak Senato’ya “Ermeni Soykırımı”na işaret eden ifadenin çıkarılması çağrısında bulunuldu.³⁸¹ Cheney’in çabalarıyla da bu tasarı Kongre’den çıkmamıştır.

---

³⁷⁹ “Ermeni Soykırımı İle İlgili Karar Tasarısını ABD Temsilciler Meclisi Genel Kuruluna Sunulmasına İlişkin Basın açıklaması” (23 Mayıs 2003), **Dışişleri Güncesi** (Mayıs 2003), s.104

³⁸⁰ Aslı Aydıntaşbaş, “Cheney Devrede”, **Sabah**, 10 Temmuz 2003, s.26; “Cheney Devrede”, **Sabah**, 10 Temmuz 2003, s.26

³⁸¹ “Soykırımı Karşı Atak”, **Star**, 11 Temmuz 2003, s.9

SONUÇ

Amerikan dış politikası oluşum sürecinin merkezinde yer alan Başkan, Kongre'nin bazı kısıtlamalarına rağmen dış politikayı oluşturan ve yürüten kişidir. Bu gücü Anayasa'dan alan Başkan, dış politikaya nasıl yön vereceğine, kişiliği, deneyimleri ve dünya görüşüyle karar verir. Bu, onun hem dış politika ekibinin seçimine hem de dış politika önceliklerinin neler olacağına karar vermesinde önemli bir etkidir. Başkan'ın bu süreçteki rolünü belirleyen bir diğer unsur da onun dış politika ekibiyle olan ilişkisidir. Seçilen dış politika ekibiyle nasıl bir ilişki kurulacağına, bu ekipten kimlerle yakın çalışılacağına gene Başkan karar verir. Bu kararıyla aktif bir dış politika izlenip izlenilmeyeceğine ve kendisinin de bu politikanın oluşturulup yürütülmesinde etkin olup olmayacağına da karar vermiş olur.

Nitekim Clinton, başkanlığının ilk yıllarında geçmiş deneyimleri ve dünya görüşü nedeniyle dış politikayı jeostratejik açıdan görmemiştir. Bu onun dış politika ekibinin seçimine ve dış politika önceliklerine de yansımıştır. Oysa ikinci dönem Başkanlığı'nda ilk dönemde edindiği deneyim ve değişen dünya görüşü Clinton'ın dış politika ekibinde köklü bir değişim yapmasına ve kendisinin de dış politikada aktif bir rol almasına yol açmıştır. Clinton sonrası Başkan olan Bush ise Clinton gibi dış politika deneyimine sahip olmasa da farklı kişiliği ve dünya görüşüyle ondan daha farklı bir dış politika ekibi ile çalışmış ve bu da dış politika önceliklerinin değişmesine neden olmuştur. Bu farklılıklar da Türkiye ile olan ilişkilerin analizinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin ne yönde gelişeceğine yönelik tartışmaların başladığı bir ortamda, Başkan George H. W. Bush'un Irak'a karşı başlattığı Körfez Savaşı'yla Türkiye'de stratejik öneminin azalmadığı bu nedenle de Amerika ile ilişkilerin eskisi gibi devam edeceğine dair iyimser bir hava oluşmuştu. Başkan Bush ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal arasındaki yakın ilişki de bu beklentileri arttırıyordu. Ancak çok kısa bir süre sonra Bush'un

yerine seçilen Demokrat William J. Clinton'ın (Bill Clinton) Başkanlığıyla bu iyimser hava ortadan kalkıyor ve yerini endişeye bırakıyordu. Çünkü 1993 yılında Başkan olan Clinton, seçim kampanyası boyunca sık sık belirttiği gibi tüm dikkatini ekonominin düzeltilmesine dolayısıyla da iç politikaya yöneltecekti ki; bu da dış politikanın ikinci plana itilmesi demekti. Zaten dış politika deneyimi olmayan Clinton için dış politika, demokrasi ve insan hakları meseleleri dışında ilgilenilmesi gereken bir şey de değildi. Nitekim bu politikalara paralel olarak dış politika ekibi de Clinton'ın bu düşüncelerini paylaşan kişilerden oluşmuş ve Amerika'nın dış politika öncelikleri de giderek değişmişti.

Clinton ve dış politika ekibi, yeni dönemde uluslararası düzenin demokrasi ve insan haklarına bağlı ve ekonomik işbirliği içindeki devletler sayesinde sağlanabileceği görüşünü paylaşıyorlardı. Bu nedenle Clinton, Başkanlığı boyunca diğer devletlerle ekonomik alanda çok sayıda anlaşma imzalamış ve uluslararası sorunlara ilişkin olarak da ancak insan hakları ve demokrasinin tehlikeye girdiği durumlarda politika geliştirmiştir. Ayrıca bu dönemde ekonominin düzeltilmesi için bazı kısıtlamalara gidilmiş, bu dış politikaya da yansımıştır. Örneğin; Amerika'nın diğer ülkelerdeki askeri üslerinin sayısı giderek azaltılmış, dış yardımlar konusu yeniden düzenlenerek bu politikada köklü değişiklikler yapılmıştır.

Bu politika değişiklikleri Türkiye ile ilişkilere de yansımış ve ilişkiler biraz sorunlu başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'deki 12 Amerikan üssünün 8'i kapatılmış ve Türkiye, "yardıma ihtiyaç duymayan ülkeler" listesine alınarak, yapılan yardımlarda askeri yardımların hibe kısmı kaldırılırken, kredili kısmı da zaman zaman Kıbrıs sorunu, insan hakları ihlalleri ve Ermeni meselesi bahane edilerek azaltılmış ya da askıya alınmıştır. Gerçekten de bu dönemde, 1993 yılında 125 milyar dolar olan ekonomik yardımlar 1996 yılında 33.5 milyar dolara, askeri yardımlar da 450 milyar dolardan 320 milyar dolara kadar düşmüştü. Bu düşüş diğer yardım kalemlerinde de sürmüştür. Yardımlardaki bu ciddi düşüşler, Clinton yönetiminin politikası olmakla beraber, maddi konularda öncelikli yetkiye sahip olan Kongre'de etkin olan Rum ve Ermeni lobisinin yoğun çabaları ile gerçekleşmiştir. Kongre'nin Türkiye karşıtı bu tutumu silah satışlarına da yansımış; bu dönemde ya

Türkiye'ye silah ve mühimmatın satışı ya da satıldığı ve parası ödendiği halde askeri malzemelerin Türkiye'ye gönderilmesi doğrudan engellenmiştir. Sergilenen bu olumsuz tavır, Yönetimi de tedirgin etmiş ve Clinton, zaman zaman bizzat devreye girerek durumu dengelemeye çalışmıştır.

Amerika ile ilişkilerde sorun yaratan diğer bir konu da insan hakları meselesi ve Kürt sorunu olmuştur. Clinton ve dış politika ekibinin bu konulara olan hassasiyeti ilişkilere olumsuz yansımış ve Yönetimin daha başlarında Türkiye, insan hakları ihlallerini durdurması ve Kürt sorununa bir çözüm bulması konusunda uyarılmıştır. Amerika'nın bu tutumu Türkiye'de iç işlerine müdahale olarak algılanmış ve eleştirilmiştir.

Clinton Yönetimi'nin NATO'nun genişlemesine ve AB Güvenlik Politikalarının geliştirilmesine verdiği destek, ikili ilişkilerde görüş ayrılığı yaratan diğer bir unsur olmuştur. NATO'nun genişlemesini bu örgütün devamı açısından gerekli gören Amerika karşısında, Türkiye ise bu genişlemenin örgüt üyelerine maddi külfet getireceğinden, üyelere yapılan yardımların ve Türkiye'nin etkisinin azalacağından endişe duymuştur. Türkiye'nin bu konuda veto kartını kullanacağı yönündeki açıklamaları da ilişkilerde çoğu zaman gerginlikler yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye, NATO'nun askeri kaynaklarını kullanacak olan ve karar mekanizmasında sadece AB üyelerinin yer alabileceği bir AB ortak güvenlik politikasına da karşıydı. Çünkü böylece AB, gerektiği takdirde NATO'dan ayrılacak askeri güçleri kendi çıkarları için Türkiye'nin içinde olmadığı karar mekanizması çerçevesinde istediği operasyonlarda kullanabilecekti. Türkiye'nin bu endişelerine rağmen Amerika, Avrupa güvenliği konusunda sorumluluğunu azaltacak bu girişime sıcak bakıyor ve Türkiye, bu yönde ikna edilmeye çalışılıyordu.

Ancak bu dönemde Türkiye ile görüş birliği yaşanan politikalar da yok değildir. Türkiye'nin siyasi istikrar içinde olması ve Batı normlarını uygulayan laik bir yapıyı sürdürmesi Amerikan Yönetimi açısından önem arz ediyordu. Bu nedenle eskiden olduğu gibi Türkiye'nin AB üyeliği desteklenmiş ve bu konuda Türkiye ile işbirliği içinde olunmuştur.

Bölgesel politikalar açısından da Orta Doğu'da Irak ve İran'ın çevrenmesi, İsrail'in güvenliği, petrol kaynaklarının üzerinde denetim ve bunların dünya pazarlarına kesintisiz ulaştırılması ile bölge ülkelerinin kitle imha silahlarına sahip olmamaları üzerine kurulu olan Amerikan politikaları düşünüldüğünde, İsrail'le ve Arap-İsrail Barış Süreci'ne yönelik ilişkilerde işbirliği içinde olunmuştur. Türkiye'nin Körfez Savaşı sonrası zararlarını karşılamak ve PKK konusunda komşularıyla ortak politikalar izlemek istemesi nedeniyle özellikle İran ve Irak politikalarında ayrılıklar yaşanmıştır. Amerika, bir Kürt devleti oluşturulmayacağı konusunda Türkiye'yi ikna edemezken, aynı zamanda Refah-Yol iktidarı döneminde Türkiye'nin Amerika'nın terörist devlet olarak tanımladığı İran'la yakın ilişkiler içine girmesi ve Clinton'ın İran'ı tecrit politikalarına rağmen bir doğalgaz anlaşması imzalanması ilişkilerde ciddi bunalımları da beraberinde getirmiştir.

Balkanlarda ortaya çıkan Bosna-Hersek sorunu, insan hakları ihlallerini de içerdiğinden Clinton Yönetimi'nin ilgi alanı içinde olmuş, ancak buna rağmen bu soruna müdahalede geç kalınmıştır. Bunun nedenleri arasında Clinton'ın dış politika ekibinin Bosna'ya müdahale konusunda görüş birliği içinde olamaması ve Avrupa ile tam bir işbirliği sağlanamamasını gösterebiliriz. Bölgeyle olan yakın bağları nedeniyle Bosna-Hersek Sorunu'na kayıtsız kalmayan Türkiye, soruna müdahale edilmesi konusunda Amerika'yı ikna yönünde yoğun çabaları yanında müdahale sırasında ve sonrasında da Amerika ile işbirliği içinde olmuştur.

Kafkaslar ve Orta Asya, Amerika açısından istikrar ve güven ortamının sağlanması gereken bir bölgeydi. Böylece petrol ve doğalgazın uluslararası pazarlara taşınması daha da kolaylaşacak ve yeni Cumhuriyetlerin Rusya'dan bağımsız hareket etmeleri sağlanacaktı. Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika, bu ülkelere model olarak Türkiye'yi görmüş ve Türkiye, bu yönde desteklenmişti. Ancak Clinton Yönetimi, bu çabaların bir sonuç vermediğini anlamış ve bu dönemde Rusya ile daha yakın ilişki içine girmişti. Rusya'nın BDT girişimine ve yeni Cumhuriyetlerin iç nizamını sağlamak için müdahale hakkına sıcak bakılması, Yukarı Karabağ bölgesine asker göndermesine evet denmese de hayır denmeyişi, Amerika'nın Rusya politikasında köklü bir değişikliği gösterirken, Türkiye'nin bölgeye yönelik

politikaları ile de çatışıyordu. Ancak iki ülke arasında enerji alanında izlenecek politikalar konusunda görüş birliği içinde olunmuş ve ortak politikalar izlenmiştir. Örneğin; petrol şirketlerinin kârlı bulmamalarına rağmen Bakü-Ceyhan Boru Hattı Clinton Yönetimi tarafından da desteklenmiştir.

İki ülke ilişkilerinde Soğuk Savaş döneminden çözülmeden kalan ve ilişkilerde sorun yaratan konular da vardı. Bunlardan biri Yunanistan ile ilişkiler ve Kıbrıs Sorunu'dur. Amerika, iki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin Doğu Akdeniz'in istikrarı için önemli olduğuna inanıyordu. Bu nedenle bu iki ülke arasında bir sorun çıkmaması için çalışılmış ya da çıkan sorunlarda taraflara eşit seviyede durmaya özen gösterilmiştir. Nitekim bu dönemde ortaya çıkan ve kısa sürede tırmanan Kardak Kayalıkları ve Keçi Adası krizlerinin son bulmasında yine Amerika'nın siyasi müdahalesi gerekmiştir. Ancak Rum lobisinin Türkiye karşıtı faaliyetleri bu dönemde de devam etmiş ve özellikle Türkiye'ye yapılacak yardımlar ve silah satışları konusunda Kongre'yi ikna etmeyi başarmışlardır. Clinton'ın bu dönemde uluslararası sorunlarda aktif bir politika izlemek istememesinden dolayı Kıbrıs Sorunu'nda BMGS'nin "güven artırıcı önlemler paketi"nin desteklenmesi ve bu paketin taraflarca kabul edilmesi yönünde çaba gösterilmesi dışında bir girişim içinde olunmamıştır.

Sorun yaratan diğer bir konu da Ermenistan'la ilişkiler ve "Soykırım Sorunu"dur. Bu sorun, Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla yeni bir boyut kazanmış ve bundan sonra Türkiye'nin komşusu Ermenistan'la olan ilişkileri, Amerika ile olan ilişkileri de olumsuz etkilemeye başlamıştır. Özellikle Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorununda Ermeni lobisi nedeniyle Ermenistan yanlısı politikalar izleyen Amerika'nın karşısında, Azerbaycan'ın yanında yer alan Türkiye'nin Ermenistan'a abluka uygulamasıyla Amerika'nın tepkisi çekilmiş ve Clinton Yönetimi, bu uygulamaya son verilmeye kadar Türkiye'ye yapılan yardımları durdurma kararı almıştır. Bundan sonra da bu ülkeyle olan ilişkiler Ermeni lobisinin de çabalarıyla Amerika ile ilişkilerde bir ön şart olarak gösterilmeye başlanmıştır. "Soykırım Sorunu" da bu dönemde artarak devam etmiş

ve Ermeni lobisi, Clinton'ın 24 Nisan anma törenlerindeki mesajlarında “soykırım” kelimesini kullanması yönünde çaba göstermiş, ancak bunu başaramamıştır.

İkinci kez aday olduğu 1996 seçimlerinde Clinton, seçim kampanyasını birincisinden farklı olarak dış politika üzerine oturtuyordu. Çünkü bu dört yıllık Başkanlığı süresince dış politika konusunda tecrübe kazanmış olan Clinton, ekonomik hedeflere ulaşılmasıyla da daha cesur bir dış politika izlemek konusunda kararlı olmuştur. Zaten uluslararası meselelere Amerika'nın müdahale etmesi gerektiği, Avrupa'nın bu meselelerdeki başarısızlıklarıyla ortaya çıkmıştı. Bu nedenle dış politika ekibinde köklü bir değişiklik yapılmış ve bu ekip, aktif politika izlemeye istekli kişilerden oluşmuştur. Bu değişiklik dış politika önceliklerinin de değişmesine neden olmuştur. Yeni dış politika stratejilerinde dış tehlikeler ve tehditlerden daha çok söz ediliyor ve uluslararası sorunların çözümünde daha aktif politikalar izleneceği tekrarlanıyordu.

Nitekim bu politika değişiklikleri, Türkiye ile olan ilişkilere de yansımıştır. Bu politikalara paralel olarak ilişkiler daha yoğun yaşanmıştır. Çünkü Clinton'ın yeni dış politika ekibi, Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyaya büyük önem veriyor ve Türkiye'yi de bu coğrafyada merkezi bir ülke olarak görüyordu. Bu nedenle Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkiler savunma, ekonomi, ticaret, bölgesel işbirliği ve Kıbrıs konularını kapsayacak şekilde genişlemiştir. 1999 yılından itibaren de iki ülke arasında daha sonra sıklıkla telaffuz edilecek olan “stratejik ortaklık” oluşturulmuştur. Ağustos 1999 tarihindeki depremde Amerika'nın desteği ve Clinton'ın deprem bölgesini ziyareti ile Amerika'yla ilişkiler en sıcak dönemini yaşamıştır.

Ancak bu stratejik ortaklığa ve ilişkilerdeki yumuşamaya rağmen ekonomik ve askeri yardımlarda bir iyileşme görülmemiş ve bu yardımlara çeşitli şartlar getirilmeye devam edilmiştir. 1999'dan itibaren de Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımlara son verilmiştir. Yardımlar konusundaki bu olumsuz tutum, silah satışlarında da devam etmiş ve bu konuda Türkiye bir çok engellemeyle

karşılaşmıştır. Bunda Kongre'nin dolayısıyla da Rum ve Ermeni lobisinin etkisi yadsınamaz.

İki ülke arasındaki ilişkilerde olumsuzluk yaratan diğer bir konu da insan hakları ve Kürt sorunu olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan yıllık insan hakları raporlarında Türkiye'deki insan hakları ihlallerine sıklıkla değinilerek, Türkiye bu konuda uyarılmış ve Kürt sorununa da kalıcı bir çözüm bulunması istenmiştir. Ancak tüm bu eleştiriler nedeniyle 1999 AGİT Zirvesi'nin Türkiye'de toplanmasına karşı çıktığında Clinton Yönetimi, Türkiye'deki demokratikleşme ve reformları yerine getirme konusunda baskı vazifesi göreceği düşüncesiyle zirvenin Türkiye'de yapılmasına destek vermiştir. İkili ilişkilerde sorun yaratan NATO'nun genişlemesi ve AB güvenlik politikalarına yönelik görüş ayrılıkları bu dönemde de devam etmiş ve Türkiye bu konuda ikna edilmeye çalışılmıştır.

Clinton Yönetimi'nin Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yönelik çabaları bu dönemde artmıştır. AB'nin Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'yi devre dışı bırakması Amerika'yı tedirgin etmiş ve Türkiye'nin Batı normlarından uzaklaşacağı düşünülmeye başlanmıştır. Bu nedenle Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilmesinde Amerika'nın büyük desteği olmuştur. İlişkilere damgasını vuran diğer bir gelişme de PKK lideri Öcalan'ın yakalanması konusunda Amerika'nın gösterdiği çabadır. Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasından Kenya'da yakalanmasına kadar resmi ağızlarca reddedilse de Amerika'nın önemli rol oynadığı bir gerçektir.

Bu dönem bölgesel politikalar açısından ikili ilişkilerin en yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. Ancak Orta Doğu özel durumunu bu dönemde de devam ettirmiştir. Irak ve İran konusunda tam bir fikir birliği sağlanamadığından zaman zaman ilişkilerde sorun yaşanmıştır. Clinton'ın dış politika ekibinin Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve muhalif Kürt gruplarının birleştirilmesine yönelik çabaları daha da artmış ve Irak politikası oldukça sertleşmiştir. Amerika'nın bu politikaları, Türkiye'yi Irak'ın geleceği ve bir Kürt devletinin kurulup kurulmayacağına yönelik

endişeye sokmuş ve bu endişeler Amerikalı yetkililere sıklıkla anlatılmıştır. Amerika, İran'da Hatemi'nin ılımlı politikalarına rağmen İran karşıtı tutumuna devam etmiş, Türkiye ise komşusuyla daha yakın ilişkiler içine girmek arzusunda olmuştur. Ancak gene de İran'ın Radikal İslam'ı ve PKK'yı desteklediğine dair endişeler Türkiye'de devam etmiştir diyebiliriz.

Amerika, İsrail ve Türkiye arasındaki askeri işbirliğini bu dönemde de desteklemiş ve bu işbirliği sayesinde Türkiye aynı zamanda Kongre'deki Rum ve Ermeni lobisinin Türkiye karşıtı tutumunu dengelemeye çalışmıştır. Bu dönemde Clinton Yönetimi, İsrail-Filistin arasındaki sorunun çözümünde daha aktif politikalar izlemeye başlamış ve bu süreçte Türkiye de yer almıştır.

Balkanlarda ortaya çıkan Kosova Sorunu, Clinton Yönetimi'nin aktif politika izlemeye niyetli olduğu diğer bir konuydu. AB'nin pasif politikaları nedeniyle Amerika, sorunun çözümü konusunda daha net bir tavır sergilemiştir. Bosna-Hersek gibi Kosova Sorunu da Türkiye'yi yakından ilgilendirdiğinden bu dönemde bu bölgeye yönelik ilişkiler bu sorun etrafında gelişmiştir. Sorunun çözümüne yönelik Amerika ve Türkiye'nin siyasi çabalarına rağmen bir sonuca varılamayınca müdahale kaçınılmaz hale gelmiştir. NATO'nun müdahalesi sırasında Türkiye'nin üslerini NATO uçaklarına açarak yardımcı olması üzerine Clinton, daha sonra Türkiye'nin bu çabalarını övmüş ve teşekkür etmiştir.

Bu dönemde yeni dış politika ekibinin Kafkaslar ve Orta Asya bölgesinde Amerika'yı lider konuma getirme çabaları dolayısıyla bu bölgelerdeki ülkelerle daha yakın ilişki içinde olunmuştur. Böylece ilk dönem yakın ilişki içinde olunan Rusya ile ilişkilere mesafe konmuş, bu durum da Türkiye'yi rahatlatmıştır. Bölgede Türkiye'nin menfaatleriyle örtüşen enerji politikası izlenmiş, Rusya ve İran'ı devre dışı bırakacak Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'nin hayata geçirilmesini sağlayacak adımlar atılmıştır.

Yunanistan'la ilişkilerdeki sorunlara eşit durma politikasını sürdüren Amerika, bu dönemde iki ülke arasındaki sorunların görüşülmesi ve tartışılması amacıyla tarafları bir araya getirme çabası içinde olmuş ve bir arabulucu gibi davranmıştır. Tüm çabalara rağmen, iki ülke arasında sorunların çözümü sağlanamasa da bir diyalog ortamının oluşturulması sağlanmıştır. Ancak Kıbrıs Sorunu'nda aynı iyimser hava oluşmamıştır. Kıbrıs Sorunu'nu çözmeye kararlı olan Clinton, 1997 yılını Kıbrıs yılı ilan ediyor ve sorunun çözümü için Dayton Anlaşması'nın mimarı Hoolbrook'u görevlendiriyordu. Ancak Kıbrıs Sorunu'nun çözümündeki zorluk, Hoolbrook tarafından "Kıbrıs Sorunu diplomatlar için bir karabasdır" sözleriyle dile getiriliyordu. Özellikle S-300 Füze Krizi ile bu sorun taraflar arasında daha da çözülmez bir hal almış ve gene Amerika'nın diplomatik müdahalesi gerekmiştir.

Ermenistan'la olan sorunların çözümü bu dönemde Koçaryan'ın iktidara gelişiyle daha da zorlaşmış ve "Soykırım Sorunu", daha fazla zikredilir olmuştur. Ermeni lobisinin çabası ile Soykırım Yasa Tasarısı'nın Kongre'de görüşülmesi sağlanmıştır. Türkiye'yi tedirgin eden bu durum gene Clinton'ın devreye girmesiyle engellenmiştir.

2000 seçimlerini kazanarak Başkan olan Cumhuriyetçi George W. Bush, Clinton gibi dış politika deneyimine sahip olmayan bir Başkan olmasına rağmen, oluşturduğu dış politika ekibiyle, ondan farklı olarak dış politikaya önem vereceğinin ve aktif bir dış politika izleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Nitekim Yönetimi'nin başlarında yaşanan 11 Eylül olayları da buna fırsat veren bir gelişme olmuştur. Bu olaylardan sonra "terörizmle savaş" sloganıyla gittikçe sertleşen politikalar izleyen Bush ve dış politika ekibinin hedefi Afganistan ve sonrasında da Irak olmuştur. Bush ve dış politika ekibinin, dış politikanın yönünü Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyaya kaydırmasıyla ikili ilişkiler daha yoğun yaşanmış ancak zaman zaman ilişkilerin sorgulandığı sorunlu dönemler olmuştur.

Öncelikle, Amerika'nın terörizmi yeniden tanımlamasıyla Türkiye'nin terörizmle mücadelesine daha olumlu bakılmaya ve bu konuda desteklenmeye başlanmıştır. Türkiye de Amerika'nın terörizmle savaş kapsamında başlattığı Afganistan'a müdahalesinde, hava sahasının kullandırılması, Merkezi Yönetim Komutanlığı'na Taliban karşıtlarını eğitecek 90 Türk askerinin gönderilmesi ve ISAF'ın komutanlığının üstlenilmesi gibi yardımlarda bulunmuştur. Amerika için Müslüman Türkiye'nin Amerika'yı bu konuda desteklemesi bu savaşın İslam'a karşı olmadığını ispatı olarak siyasi bir anlam da taşıyordu. Amerika, bu dönemde stratejik konumu ve sahip olduğu üsler nedeniyle önem verdiği Türkiye'nin ekonomik kaygılarını ortadan kaldıracak girişimlerde bulunmuş ve ekonomik ve askeri yardımlarda özellikle Irak müdahalesinin başladığı 2003 yılında büyük bir artış yaşanmıştır.

Bush Yönetimi, insan hakları ve Kürt Sorunu'nu Clinton Yönetimi gibi sıklıkla gündeme getirmese de Kongre, bu konuyu gündemde tutmaya devam etmiştir. NATO'nun genişlemesi ve Avrupa Güvenlik Politikası'na yönelik görüş ayrılıkları devam etse de Amerika'nın Türkiye'yi ikna çabaları 11 Eylül'den itibaren artmış ve Türkiye ile bir uzlaşma sağlanmıştır.

Bush Yönetimi de diğer yönetimler gibi Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemeye devam etmiştir. Bush'un AB liderleriyle görüşmelerinde bu konuyu daima gündeme getirmesi AB'de iç işlerine müdahale olarak algılanmış ve eleştirilmiştir. Irak'a müdahale girişimindeki Amerika ile stratejik ortak olan Türkiye'nin AB üyeliğine odaklandığı bu dönemde, AB ve Amerika'yı memnun etmesi zorlaşmıştır.

Bölgesel politikalar düşünüldüğünde ilişkilerin Orta Doğu merkezli ve özellikle de Irak konusunda gelişeceği bir gerçektir. Nitekim Amerika'nın Irak müdahalesi öncesi ve sonrasında yaşananlar iki ülke arasındaki ilişkileri zora sokarken, aynı zamanda stratejik ortaklığın her iki ülkede sorgulanmasına neden olmuştur. Saddam'ın devrilmesi ile Türkiye'nin Kürt Devleti oluşturulacağına yönelik endişeleri arttırmıştır. Bunun yanında Süleymaniye Olayı, Türk kamuoyunda

oluşan Amerikan karşıtlığını arttırırken, her iki ülke yönetimi bu sorunların büyümemesi için girişimlerde bulunmuştur. Irak konusundaki bu fikir ayrılıkları, İran ve Clinton yönetiminden bu yana ilk defa İsrail ile olan ilişkilerde de ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin İran ile olan yakın ilişkileri, İran'ı şer ekseninde gören Bush Yönetimi'ni rahatsız etmiş, bu da sıklıkla Türkiye'ye iletilmiştir. İsrail'in Filistin'e uyguladığı sert politikalar, Türkiye tarafından eleştirilirken Amerika'nın değişmeyen İsrail yanlısı politikaları nedeniyle görüş ayrılıkları yaşanmıştır.

Bush ve dış politika ekibi, Balkanları dış politika öncelikleri arasında görmese de bu dönemde ortaya çıkan Makedonya Sorunu'nda Amerika gene devreye girerek, sorunun savaşız çözüme kavuşturulmasını sağlamıştır. Türkiye, Makedonya'daki sorunun çözümü için gerekli girişimlerde bulunsa da Amerika, buranın özel durumundan dolayı Türkiye'yi işin içine sokmamaya özen göstermiştir.

Amerika'nın Afganistan'a müdahalesiyle başlayan ve bölge ülkeleriyle sıkı askeri ve ekonomik ilişkilerle devam eden Kafkaslar ve Orta Asya politikaları, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarıyla çatışmasa da ilişkilerde özellikle enerji alanında işbirliği öne çıkmıştır. Nitekim Bakü-Ceyhan Boru Hattı'nın hayata geçirilişi bu dönemde gerçekleşmiştir.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlara bir çözüm bulamayan Bush ve dış politika ekibinin, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne yönelik çabası BMGS Annan'ın hazırladığı planın desteklenmesi şeklinde olmuştur. Bu nedenle, Türkiye'den KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın ikna edilmesi ve bu yönde olumlu adımlar atılması istenmiştir. Referandum sonucunda Türklerin bu planı onaylarken Rumların red etmesi ile Amerika'nın tutumu değişmiş ve Bush Yönetimi Türklerin tecridine son verecek adımlar atmaya hazır olduğunu bildirmiştir. İlk olarak Başbakan Talat, Powell'la görüşmek üzere Amerika'ya davet edilmiş ve bazı özel Amerikan şirketlerinin Ada'nın kuzeyine uçak seferleri düzenleyeceği belirtilmiştir.

Bu dönemde de Türkiye'nin Ermenistan ile olan ilişkilerindeki olumsuzluklar Amerika ile olan ilişkilere de yansımış ve "Soykırım Sorunu" Koçaryan ve Ermeni lobisi tarafından daima gündemde tutulmuştur. Nitekim Soykırım Yasa Tasarısı girişimi Bush yönetimi tarafından engellenirken, aynı zamanda da Bush "soykırım" kelimesini kullanmamaya dikkat etmiştir.

KAYNAKÇA

DOKUMANLAR

Congress and The Nation:

Ed. Ann O'Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, "1995 Aid Appropriations", **Congress and The Nation**, Vol.IX, 1993-1996, Washington, CQ Press, 1998

Ed. Ann O'Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, "Bosnia Policy", **Congress and The Nation**, Vol.IX, 1993-1996, Washington, CQ Press, 1998

"Silk Road Trade", **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X, 1997-2001, Washington, CQ Press 2002

Ed. Ann O'Connor, Jon Preimesberger, David Tarr, "1998 Aid Appropriations", **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X, 1997-2001, Washington, CQ Press, 2002

"Armenia Resolution", **Congress and The Nation (105th and 106th Congress)** Vol.X, 1997-2001, Washington, CQ Press 2002

Congressional Quarterly Weekly Report:

Carroll J. Doherty, "Foreign Aid Bill Changes Little Despite International Shifts", **Congressional Quarterly Weekly Report** (25 June 1994), Vol.52, Issue.25

Congressional Record:

Christopher H. Smith, "The Humanitarian Aid Corridor Act" , **Congressional Record**: February 14, 1995

"Admit Turkey to The European Union", **Congressional Record**: March 3, 1995

Statement on Introduced Bill and Joint Resolutions", **Congressional Record**: March 20, 1995

"Turkey's Invasion of Iraq", **Congressional Record**: March 28, 1995

Bobby L. Rush, "Turkey Must Cease Its Relentless Attacks Against The Kurdish People" , **Congressional Record**: March 30, 1995

Lee H. Hamilton, “ Human Rights Abuse and United States-Origin Military Equipment in Turkey”, **Congressional Record**: September 7, 1995

“Improved Relations Between Turkey and Armenia”, **Congressional Record**: September 8, 1995

David E. Bonior, “End Turkey’s Occupation of Cyprus” , **Congressional Record**: September 25, 1995

Amo Houghton, “European Union Should Approve a Customs Union”, **Congressional Record**: November 20, 1995

“Presidents of Armenia and Turkey Meet in New York” , **Congressional Record**: November 29, 1995

“Armenia Suggests Normalization of Ties With Turkey” , **Congressional Record**: November 29, 1995

“Missile Sales to Turkey”, **Congressional Record**: December 20, 1995

“Foreign Operation, Export Financing and Related Programs Appropriations Act, 1997”, **Congressional Record**: June 5, 1996

“Opposing the Sale of Attack Helicopters to Turkey” , **Congressional Record**: October 11, 2000

Historic Documents:

“Clinton on U.S Role in Bosnia Peacekeeping Mission” (November 27, 1995), **Historic Documents of 1995**, Cumulative Index (1991-1995), Washington, Congressional Quarterly Press, 1996

“Secretary of State on Expansion of NATO” (September 6, 1996), **Historic Documents of 1996**, Cumulative Index (1992-1996), Washington, Congressional Quarterly Press, 1997

“Clinton on Air Strikes Against Iraq” (December 16 and 19, 1998), **Historic Documents of 1998**, Cumulative Index (1994-1998), Washington, Congressional Quarterly Press, 1999

“Clinton on Air war Against Serbian Forces In Kosova”(March 24, 1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000

“United Nations Security Council Resolution On Kosova” (June 10,1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000

“USAID On Earthquake In Turkey” (August 20, 1999), **Historic Documents of 1999**, Cumulative Index (1995-1999), Washington, Congressional Quarterly Press, 2000

“International Roadmap for Peace in the Middle East” (April 30, 2003), **Historic Documents of 2003**, Cumulative Index (1999-2003), Washington, Congressional Quarterly Press, 2004

“European Union President on a Membership Invitation to Turkey”, Historic Documents of 2004” (December 17,2004), **Historic Documents of 2004**, Cumulative Index (2000-2004), Washington, Congressional Quarterly Press, 2005

Presidential Studies Quarterly:

Jack H. Watson Jr., “The Clinton White House”, **Presidential Studies Quarterly**, Vol. XXII, Number.3, Summer 1993

Betty Glad, Michael W. Link, “President Nixon’s Inner Circle of Advisers”, **Presidential Studies Quarterly**, Vol. XXVI, Number.1, Winter 1996

Paul Kengor, “The Foreign Policy Role of Vice President Al Gore”, **Presidential Studies Quarterly** Vol. XXVII, Number.1, Winter 1997

Jewett, Aubrey W., Marc D.: Turetzky, “Stability and Change in President Clinton’s Foreign Policy Beliefs 1993-96”, **Presidential Studies Quarterly**, Vol. 28, No.3, Summer 1998

Public Papers of Presidents:

“Remarks Prior to Discussions with Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and Exchange with Reporters” (September 28, 1999), **Public Papers of the Presidents**

“Remarks Following Discussions with President Suleyman Demirel of Turkey and Exchange with Reporters in Ankara” (November 15, 1999), **Public Papers of Presidents**

“Remarks at a Signing Ceremony for the Baku-Ceyhan and Trans-Caspian Gas Pipeline Agreements in Istanbul” (November 18, 1999), **Public Papers of the Presidents**

“ Statement on Turkey’s European Union Candidacy” (December 11, 1999), **Public Papers of the Presidents**

“Letter to the Speaker of the House of Representatives on a Resolution on Armenian Genocide” (October 19, 2000), **Public Papers of the President**

The Virginia Papers on the Presidency:

Senator Charles McC. Mathias, Jr, “The President, Congress and Foreign Policy”, **The Virginia Papers on the Presidency**, Vol:57, 1981

Lee H. Hamilton, “Congress and Foreign Policy”, **The Virginia Papers on the Presidency**, Vol:XX, 1985

U.S. Department of State Dispatch:

Madeleine K. Albright, “ Statement at Confirmation Hearing of U.S. Ambassador to the United Nations.”, January 23 1993, **U.S. Department of State Dispatch**, Vol.4, No.15, 1993

Anthony Lake, “From Containment to Enlargement”(John Hopkins University, School of Advanced International Studies, Washington DC), September 21,1993, **U.S. Department of State Dispatch**, Vol.4, No.39, 1993

Weekly Compilation of Presidential Documents:

Letter to Congressional Leaders Reporting on the Cyprus Conflict (January 24, 1994), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks at a Town Meeting in Nashua, New Hampshire-Foreign Aid (March 15, 1994) , **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders on Iraq (October 27, 1994), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Exchange with Reporters Prior to Discussions with Prime Minister Tansu Ciller of Turkey (April 19, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Statement on the 80th Anniversary of the Armenian Massacre (April 23, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks at the Singing Ceremony for the Balkan Peace Agreement in Paris (December 14, 1995), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks Prior to a Meeting With Congressional Leaders and an Exchange With Reporters-Imia/Kardak Islet (January 30, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Digest of Other White House Announcements (January 30, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference With European Union Leaders (December 16, 1996), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders on Iraq (January 7, 1997) , **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks at the United States Military Academy Commencement Ceremony in West Point, New York (May 31, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks at a Democratic National Committee Dinner in New York City (June 30, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks to the 52d Session of the United Nations General Assembly in New York City (September 22, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders Reporting on Iraq (November 26, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks on the Peace Process in Bosnia and Exchange With Reporters (December 18, 1997), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders Reporting on Iraq (February 3, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference With European Union Leaders in London, United Kingdom (May 18, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (May 26, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders on Iraq's Compliance With United Nations Security Council Resolutions (November 5, 1998), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference (March 19, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Statement on the Earthquake in Turkey (August 21, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Radio Remarks on Earthquake Relief for Turkey (August 31, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks to the Turkish Grand National Assembly in Ankara (November 15, 1999), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks Prior to Discussions With Prime Minister Bulent Ecevit of Turkey and an Exchange With Reporters (January 16, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (February 25, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks on the Six-Month Anniversary of the September 11th Attacks (March 11, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Message on the Observance of Armenian Remembrance Day (April 24, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference with European Union Leaders (2 May 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Address to the Nation Iraq From Cincinnati, Ohio (October 7, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Letter to Congressional Leaders Transmitting a Report on Cyprus (October 24, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks Prior to Discussions With Chairman Recep Tayyip Erdogan of Turkey's AK Party and Exchange With Reporters (December 10, 2002), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks Prior to Discussions With Secretary General Lord Robertson of the North Atlantic Treaty Organization (February 19, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Statement on the North Atlantic Treaty Organization Decision on Planning for the Defense of Turkey (February 19, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks on Returning From Camp David, Maryland and an Exchange with Reporters (March 23, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Message on the Observance of Armenian Remembrance Day (April 24, 2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference with European Union Leaders (June 25,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Statement on the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey (November 15,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Exchange with Reporters at Sedgefield Community College in Sedgefield, United Kingdom (November 21,2003), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Remarks Following Discussions with Prime Minister Recep Tayyip Erdogan of Turkey (January 28,2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Message on the Observance of Armenian Remembrance Day (April 24,2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Statement on the Enlargement of the European Union (May 3, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

The President's News Conference with European Union Leaders in Shannon (June 26, 2004), **Weekly Compilation of Presidential Documents**

Diğer:

Legislation: 1995 Foreign Aid Bill Passed, Signed (Issue Date: September 08, 1994), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Press Briefing on Meeting With PM Ciller by Ambassador Marc Grossman and Richard Holbrooke (April 19, 1995), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Turkey: Ciller Seeks U.S. Support for Iraq Raid; Other Developments Ciller Announces Partial Withdrawal (Issue Date: April 20, 1995), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

1995 Armenia: Republican Blok Dominates Election, (Issue Date: September 28, 1995), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Press Briefing by Samuel Berger and General Howell on President Bosnia Visit (January 11, 1996), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Greece and Turkey End Island Dispute; Military Threat Prompts U.S. Intervention (Issue Date: February 08, 1996), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Other European News: Clinton Seeks End to Aegean Dispute (Issue Date:April 11,1996), İstanbul:Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Statement by Press Secretary on Iraq and Operation Provide Comfort (July 26, 1996), The White House Office of the Press Secretary, İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

1996 Federal Budget Foreign Aid Bills Pass House, Senate, (Issue Date: October 10, 1996), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

Omnibus Bill Clears Congress, Clinton Signs Foreign Aid, (Issue Date: October 10, 1996), İstanbul: Amerikan Başkonsolosluğu Bilgi-Belge Merkezi

KİTAPLAR

ACHESON, Patricia C.: **Amerika Federal Hükümeti ve Çalışma Mekanizması**, Çev. Birol Egeran, İstanbul, Varlık Yayınları, 1961.

ADMINISTRATION
and Management
BussinessOperation
(Published by):

Fact Book: Foreign Military Sales, Foreign Military Construction Sales and Military Assistance Facts, DSCA, September 30, 2004.

ADRIAN, Charles R.,
Charles Press:

The American Political Process, New York, McGraw-Hill Book Company,1965.

ARAS, Bülent:

Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997.

ARI, Tayyar:

Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika, 3.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

.....

Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

.....

Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 3. bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.

AYMAN, S. Gülден:

Tırmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 2000

- BİLBİLİK, Erol: **Amerikan Kuşatması**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003.
- BRUCE, Harold R.: **American National Government**, revised edition, New York, Henry Holt and Company, 1957.
- BURNS, James MacGregor,
J.W.Peltason, Thomas E.
Cronin, David B. Magleby: **Government By The People**, 15th edition, New Jersey, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1993.
- CAMERON, Fraser: **US Foreign Policy After The Cold War: Global Hegemon or Reluctant Sheriff?**, New York, Taylor&Francis Group, 2002.
- CAMPBELL Colin, Bert A.
Rockman (Ed.): **The George W. Bush Presidency, Appraisals and Prospects**, Washington D.C, A Division of Congressional Quarterly, Inc., 2004.
- CARMEN, Ira H.: **Power&Balance: An Introduction to American Constitutional Government**, New York, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1978.
- CARPAZI Jr., George: **Clinton Confidential: The Climb to Power**, California, Emery Dalton Books, 1995.
- CEM, İsmail: **Türkiye-Avrupa-Avrasya: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs**, Birinci Cilt, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- COX, Michael: **U.S Foreign Policy After the Cold War: Superpower Without a Mission?**, U.K, The Royal Institute of International Affairs, 1995.
- ÇAKIR, Ruşen: **Ne Şariat Ne Demokrasi**, İstanbul, Metis Yayınları, 1994.
- ÇAM, Esat: **Çağdaş Devlet Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.
- DAVID, Charles-Philippe: **Dissecting Clinton's Foreign Policy Making: A First Cut**, Quebec, Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Diplomatic Studies, 2004.

- DAVIDSON Roger H., Walter
J. Oleszek (Ed.): **Governing Readings and Cases in American Politics**, second edition, Washington, A Division of Congressional Quarterly Inc., 1992.
- DEPUTY for Financial
Management Comptroller
(Published by): **Foreign Military Sales, Foreign Military Construction Sales and Military Assistance Facts**, DSCA, September 30 2002.
- DERELİ, Esen: **Karşılaştırmalı Bir Bakışla ABD ve Fransa Siyasal Sistemleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1998.
- DIETRICH, John W. (Ed.): **The George W. Bush, Foreign Policy Reader, Presidential Speeches with Commentary**, New York, M.E. Sharpe, Inc., 2005.
- EDWARDS III, George C.,
Stephen J. Wayne: **Presidential Leadership, Politics and Policy Making**, New York, St. Martin's Press, 1985.
- EROĞLU, Cem: **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 2001.
- FERGUSON, John H., Dean
E. McHenry: **The American System of Government**, New York, Oxford University Press, 1956.
- ..... **The American System of Government**, 8th edition,
New York, McGraw-Hill Book Company, 1965.
- ..... **The American System of Government**, fourteenth
edition, New York, McGraw-Hill Book
Company, 1981.
- GEORGE, Alexander L.: **Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice**, Boulder/Colorado, Westview Press, 1980.
- GREENSTEIN, Fred I.: **The Presidential Difference, Leadership Style From FDR to George W. Bush**, second edition,
New Jersey, Princeton University Press, 2004.
- ..... **Leadership in The Modern Presidency**,
Massachusetts, Harvard University Press, 1988.

- GREGG II. Gary L., Mark J. Rozell (Ed.): **Considering the Bush Presidency**, New York, Oxford University Press, 2004.
- GÜRBÜZ, Yaşar: **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, 2.bs., İstanbul, Beta Yayınları,1987.
- HAIGHT, David E., Larry D. Johnston (Ed.): **The President: Roles and Powers**,Chicago, Rand McNally&Company,1965.
- HALBERSTAM, David: **Barış Zamanı Savaş: Bush,Clinton ve Generaller**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001.
- HENKIN, Louis: **Foreign Affairs and The US Constitution**, second edition, New York, Oxford University Press,1996.
- HOPKINS, Raymond F., Richard W. Mansbach: **Structure and Process in International Politics**, New York, Harper and Row,1973
- JAMES, Dorothy B.: **The Contemporary Presidency**, New York, Western Publishing Company,1969.
- JOHNSON, Claudius O.: **Government in The United States**, third edition, New York, Thomas Y. Crowell Company, 1944.
- JOXE, Alain: **Kaos İmparatorluğu**, Çev. Işık Ergüden, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KALKANDELEN, Zülal: **30 Saniyede Bush: Amerika’da Medya ve Siyaset**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.
- KEGLEY Jr., Charles W., Eugene R. Wittkopf: **American Foreign Policy: Pattern and Process**, fourth edition, New York, St. Martin’s Press, 1991.
- KESSEL, John: **Presidential Parties**, Illinois,The Dorsey Press,1984.
- KHALILZAD, Zalmay, Ian O. Lesser, F. Stephen Larrabe (Ed.): **Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru**,Çev. Işık Kuşçu, Ankara, Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2001.

- KOENIG, Louis W.: **The Chief Executive**, New York, Harcourt, Brace&World,Inc., 1964.
- KRAMER, Heinz: **Avrupa ve Amerika Karşısında Değişen Türkiye**, 2.bs., Çev. Ali Çimen, İstanbul, TİMAŞ Yayınları, 2001.
- KUBALI, Hüseyin Nail: **Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, 1971.
- LAÇİNER, Sedat: **Türk-Ermeni İlişkileri**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004.
- LELOUP Lance T.: **Politics in America**, New York, West Publishing Company, 1986.
- LINEBERRY, Robert L.: **Government in America**, fourth edition, Boston, Scott, Foresman and Company,1989.
- LIVINGSTON John C., Robert G. Thompson: **The Consent of The Governed**, third edition, New York, The Macmillan Company,1971.
- MACDONALD, Malcolm H., Wilfred D. Webb, Edward G. Lewis, William L. Strauss: **Outside Readings in American Government**, third edition, New York, Thomas Y. Crowell Company,1958.
- MANN, James: **Şahinlerin Yükselişi: Bush'un Savaş Kabinesi'nin Gerçek Hikayesi**, Çev. Hakan Köni, İstanbul, İlk Yayınları, 2004.
- MCCORMICK, James M.: **American Foreign Policy and Process**, second edition, Illinois, Peacock Publishers,1992.
- MOENS, Alexander: **The Foreign Policy of George W. Bush Values, Strategy and Loyalty**, Burlington, Ashgate Publishing Company, 2004.
- MORRIS, Dick, Eileen McCann: **Because He Could**, New York, Harper Collins Publishers, 2004.

- NEUSTADT, Richard E.: **Presidential Power: The Politics of Leadership**, New York, John Willey and Sons, Inc., fourth printing, 1996.
- NICHOLS, David K.: **The Myth of The Modern Presidency**, Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 1994.
- NYE Jr., Joseph S.: **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003.
- ORAN, Baskın (Ed.): **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, Cilt:II, 4.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- ÖZCAN, Gencer: **Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm:Güvenliğin Ötesi** (Dış Politika Analiz Serisi 1), İstanbul, TESEV Yayınları, 2005.
- POLSBY, Nelson, Wildavsky Aaron: **Contemporary Strategies of American Electoral Policy**, 7th edition, New York, Free Press,1988.
- PRIFFNER, James P.: **The Modern Presidency**, New York, St. Martin's Press, 1994.
- RAE Nicol C., Colton C. Campbell: **Impeachment Clinton, Partisan Strife on Capitol Hill**, Kansas, University Press of Kansas, 2003
- REDFORD, Emmette S., David B. Truman, Andrew Hacker, Alan F. Westin, Robert C. Wood: **Politics and Government in the United States**, New York, Harcourt, Brace&World, Inc., 1965.
- RIPLEY, Randall B., Grace A. Franklin (Ed): **National Government and Policy in The United States**, Illinois, F.E. Peacock Publishers,Inc.,1977.
- ROBERT, Lieutenant Colonel: **The Eyewitness Account of How Bill Clinton Compromised America's National Security**, Washington, Regnery Publishing Inc., 2003.
- ROCKMAN, Bert A.: **The Leadership Question: The Presidency and The American System**, New York, Praeger Publishers, 1984.

- ROSATI, Jerel A.: **The Politics of United States Foreign Policy**, Fort Worth Philadelphia, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers,1993.
- ROSSITER, Clinton: **The American Presidency**, revised edition, New York, Harcourt, Brace&World, Inc.,1960.
- SCHWARTZ, Bernard: **A Commentary On The Constitution of The United States**, New York, The Macmillan Company, 1963.
- SHEA, John C.: **American Government:The Great Game of Politics**, New York, St. Martin's Press, 1984.
- SMITH, Michael P.: **Politics In America: Studies in Policy Analysis**, New York, Random House,1974.
- SORENSEN Theodore C.: **Decision-Making in the White House**, Fourth Printing, New York, Columbia University Press, 1964.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk: **Türkiye-Yunanistan&Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.
- ..... **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- TARANTO, James (Ed.): **Presidential Leadership: Rating the Best and the Worst in the White House**, New York, Free Press, 2004.
- USLU, Nasuh: **Türk Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21.Yüzyıl Yayınları, 2000.
- VOCKE, Ed. William C.: **American Foreign Policy: An Analytical Approach**, New York, The Free Press,1976.
- WATANABE, Paul Y.: **Ethnic Groups, Congress and American Foreign Policy, The Politics of the Turkish Arms Embargo**, London, Greenwood Press, 1984.
- WATSON Richard A., Norman C. Thomas: **The Politics of The Presidency**, second edition, Washington, A Division of Congressional Quarterly, Inc., 1988.

WATSON, Richard A.: **Promise and Performance of American Democracy**, New York, John Wiley & Sons, Inc., 1972.

YANIK, Murat: **Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1997.

MAKALELER

Kitap İçinde Makaleler:

ALANTAR, Özden Z. O.: “Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü”, Ed. Gencer Özcan ve Şule Kut, **En Uzun Onyıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, 2.bs., İstanbul, Büke Yayınları, 2000, s.219-236.

ALTUNIŞIK, Meliha B.: “Güvenlik Kıskaçında Türkiye-Orta Doğu İlişkileri”, Ed. Gencer Özcan and Şule Kut, **En Uzun Onyıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, 2.bs., İstanbul, Büke Yayınları, 2000, s.321-344.

..... “Türkiye’nin İsrail Politikası”, Ed. Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, **Türkiye’nin Yeni Dünyası, Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.79-99.

ARI, Tayyar: “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, Ed. İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.667-699.

ÇETİNSAYA, Gökhan: “Rafsanjani’den Hatemi’ye İran Dış Politikasına Bakışlar”, Ed. Mustafa Türkeş ve İlhan Uzgel, **Türkiye’nin Komşuları**, Ankara, İmge Yayınları, 2002, s.293-329.

DAALDER, Ivo H., James M. Lindsay: “Bush’s Foreign Policy Revolution”, Ed. Fred I. Greenstein, **The George W. Bush Presidency: An Early Assessment**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2003, s.131-143

- DAALDER, Ivo H.: “Knowing When to Say No: The Development of U.S. Policy for Peacekeeping”, Ed. William J. Durch , **U.N Peacekeeping, American Politics: Uncivil Wars of the 1990s**, New York, St. Martin’s Press,1996, s.3-11
- EVANS, Donald L., Kathleen B. Cooper, Charles Louis Kincannon: “US Military Sales Deliveries by Major Selected Country” (1990-2000), **Statistical Abstract of The United States:2002 (The National Data Book)**, 122nd ed, Washington,U.S Government Printing Office, 2002, s.321-332
- FARNSWORTH, David N.: “Presidents and Their Foreign Policy Advisors”, Ed. David C. Kozak ve Kenneth N. Ciboski, **The American Presidency, A Policy Perspective From Readings and Documents**, Chicago, Nelson-Hall, 1985, s.181-184
- HALE, William, Gamze Avcı: “Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe Doğru Uzun Yol”, Ed. Barry Rubin and Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s.63-85.
- HASTEDT, Glenn P., Anthony J. Eksterowicz: “Presidential Leadership and American Foreign Policy:Implications for a New Era”, Ed. Eugene R. Wittkopf ve James M. McCormick, **The Domestic Sources of American Foreign Policy**,Third Edition, Maryland, Rowman&Littlefield Publishers,Inc.,1999, s.123-139.
- INBAR, Efraim: “Türk-İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur”, Ed. Barry Rubin and Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.181-199.
- KİRİŞÇİ, Kemal: “ABD-Türkiye İlişkileri: Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler”, Ed. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, **Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s.200-228.

- .....
“Türkiye ve Müslüman Orta Doğu”, Ed. Alan Makovsky ve Sabri Sayarı, **Türkiye’nin Dış Politikası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.53-78.
- KUT, Şule:
“Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri”, Ed. İsmail Soysal, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Sempozyuma Sunulan Tebliğler 15-17 Ekim 1997), 1999, s.387-408.
- .....
“Türk Dış Politikasında Ege Sorunu”, Ed. Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.507-525.
- LESSER, Ian O.:
“Köprü mü Engel mi? Soğuk Savaşın Ardından Türkiye ve Batı”, Ed. Makovsky, Alan O.: “Türkiye”, Ed. Robert Chase, Emil Hill, Paul Kennedy, **Eksen Ülkeler: Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları**, Çev. Belkıs Çorakçı (Dişbudak), İstanbul, Sabah Yayınları, 2000, s.98-12.
- MARSCHALL, Christoph
Von:
“Türk Dış Politikası İçin Gelecek Perspektifleri”, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, 2002, s.126-135
- ÖGER, Vural:
“Konuya Giriş”, **11 Eylül’den Sonra Türkiye’nin Stratejik Konumu**, Ankara, Konrad-Adenauer Vakfı Yayınları, 2002, s.1-10
- ÖZCAN, Gencer:
“İsrail Güvenlik Anlayışında Dönüşüm: Ufuk Ötesi Tehditler ve Türkiye”, Ed. Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel , **Türkiye’nin Komşuları**, Ankara, İmge Yayınevi, 2002, s.213-257.
- USLU, Nasuh:
“Kıbrıs Sorunu”, Ed. İdris Bal, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.303-340.

Dergi İçinde Makale

- “Clinton Speaks On The Economy”, **Fortune (International)**, Vol.128, No.4, August 23, 1993, s.46-48.
- “Clinton’ın Dış Politikası”, Çev. Bülent Çınar, **FP(Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım/Aralık 2000, s.12-20.
- ABRAMOWITZ, Morton I.: “Dateline Ankara: Turkey After Ozal”, **Foreign Policy**, No. 91, Summer 1993, s.164-177.
- AKGÜN, Mensur: “NATO’nun Genişlemesi ve Türkiye”, **Görüş**, Sayı.30, Nisan-Mayıs 1997, s.58-63
- ALBRIGHT, Madeleine K.: “The Testing of American Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, Vol.77, No.6, Nov-Dec 1998, s.50-64.
- ARVANITOPOULOS, Constantine P.: “The Politics of U.S. Aid to Greece and Turkey”, **Mediterranean Quarterly**, Vol.7, No.2, Spring 1996, s.134-141.
- ATHANASSOPOULOU, Ekavi: “American-Turkish Relations Since The End of The Cold War”, **Middle East Policy**, Vol.VIII, No.3, September 2001, s.144-164
- AYKAN, Mahmut Bali: “Turkish Perspectives on Turkish-US Relations Concerning Persian Gulf Security in the Post Cold War Era:1989-1995”, **Middle East Journal**, Vol.50, No.3, Summer 1996, s.344-358.
- AYMAN, S. Gülден: “Büyük Orta Doğu ve Geniş Avrupa’nın Kavşak Noktasında Türk Dış Politikası”, **FP (Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart/Nisan 2004, s.16-24.
- BAL, İdris: “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye’nin Uluslararası İlişkilerde Model Olarak Yükselişi ve Amerikan Onayı”, **Avrasya Etüdüleri**, Sayı.18, Sonbahar-Kış 2000, s.127-135

- BERİŞ, Yakup: “Dönüşüm Noktalarıyla Kıbrıs Kronolojisi”, **Görüş**, Sayı.31, Haziran 1997, s.62-68
- BİR, Çevik, Martin Sherman: “Formula for Stability: Turkey Plus Israel”, **Middle East Quarterly**, Vol. IX, No.4, Fall 2002, s.23-41.
- BOSTANOĞLU, Burcu: “Yeni Dünya’yı Kurarken:Amerika’da Tarihi Kim Yazacak?”, **FP(Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs/Haziran 2004, s.32-41.
“Türkiye- Amerika Türk Dış Politikasının “güvenlik ağı” mı?”, **Görüş**, Sayı.37, Ekim Kasım 1998, s.14-21
- BRINKLEY, Douglas: “Democratic Enlargement:The Clinton Doctrine”, **Foreign Policy**, No.106, Spring 1997, s.111-127.
- BRZEZINSKI, Zbigniew,
Brent Scowcroft,
Richard Murphy: “Differentiated Containment”, **Foreign Affairs**, Vol.76, No.3, May/Jun1997, s.20-30
- CAITLIN Talmadge: “The Restrained Hegemon”, **Harvard International Review**, Vol.24, Issue.3, Fall 2002, s.26-30.
- CHRISTOPHER, Warren M.: “America’s Leadership, America’s Opportunity”, **Foreign Policy**, No. 98, Spring 1995, s.6-27.
- CHASE, Robert, Emily Hill,
Poul Kennedy: “Privotal States and U.S. Strategy”, **Foreign Affairs**, Vol. 75, No.1 (Jan/Feb 1996), s.44-59.
- CLARKE, Jonathan: “The U.S. Foreign Policy Massage:What Is It? Why Is It Not Getting Through?”, **Mediterranean Quarterly**, Vol.10, No.1, Winter 1999, s.56-69
- CLINTON, Bill: “American Foreign Policy and The Democratic Ideal” (Remarks by Governor Bill Clinton Given at Pabst Theatre, Wisconsin, October 1, 1992), **Orbis**, Vol.37, No.4, Fall 1993, s.651-660.
- ÇEVİKÖZ, Ünal: “Uluslararası İlişkilerde Yeni Dengeler”, **Görüş** (Ermeniler Özel Sayısı), Sayı.48, Ağustos-Eylül 2001, s.10-14

- DEMİRTEPE, Turgut: “Tahran’da Değişim Sürecinde İktidar Mücadelesi”, **Avrasya Dosyası (İran Özel)**, Cilt.5, Sayı.3, Sonbahar 1999, s.8-34
- DUMBRELL, John: “Was the a Clinton Doctrine? President Clinton’s Foreign Policy Reconsidered”, **Diplomacy&Statecraft**, Vol.13, No.2, June 2000, s.43-56
- ERHAN, Çağrı: “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **A.Ü SBF Dergisi**, 56(4), Ekim-Aralık 2001, s.77-93.
- ..... “Yeni Muhafazakarların Gözüyle Türkiye’nin Değişen Vizyonu”, **Görüş**, Sayı.55, Haziran Temmuz 2003,s.26-32.
- GERLACH, Jeffrey R.: “A U.N. Army for New World Order?”, **Orbis**, Vol.37, No.2, Spring 1993, s.223-236
- GOURE, Daniel: “A Post-Clinton Foreign Policy”, **The World&I**, Vol.14, No.9, September 1999, s.58-63.
- GÜL, Abdullah: “Türkiye Bir Avrupa Ülkesidir” Soli Özel’in Röportajı, **Görüş** , Sayı. 29, Ocak-Şubat 1997, s.34-39
- GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu: “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: AB, NATO ve Türkiye”, **FP(Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ocak/Şubat 2002, s.66-77.
- HAASS, Richard N: “Fatal Distraction: Bill Clinton’s Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No.108, Fall 1997, s.112-123.
- HENDRICKSON, Ryan C.: “President of the USA and the United Nations: Security Cooperation in the Second Term” **Peacekeeping&International Relations**, Vol.26, No.6, Nov/Dec 1997, 14-16.
- HOYT,Paul D.: “The Rouge State Image in American Foreign Policy”, **Global Society**, Vol.14, No.2, 2000, s.297-310
- HUNTER, Robert E.: “Enlargement: Part of a Strategy for Projecting Stability into Central Europe”, **NATO Review**, Vol.43, No.3, May 1995, s.3-8

- HUNTINGTON, Samuel P.: “The Lonely Superpower”, **Foreign Affairs**, Vol.78, No.2, March/April 1999, s.35-49.
- ..... “The Clash of Civilizations”, **Foreign Affairs**, Vol.72, No.3, Summer 1993, s.22-49.
- İNAN, Kamran: “2000’in Eşiğinde Türk Dış Politikasının Acil Meseleleri”, **Türkiye Günlüğü**, No.32, Ocak-Şubat 1995, s. 28-35
- KANTARCI, Şenol: “Ermeni Lobisi:ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri”, **Ermeni Araştırmaları**, Cilt.1, Sayı.1 (Mart-Nisan-Mayıs) 2001,s.139-169
- KESIC, Obrad: “American-Turkish Relations at a Crossroads”, **Mediterranean Quarterly**, Vol.6, No.1, Winter 1995, s. 97-108
- KİBAROĞLU, Mustafa: “ Turkey and Israel Strategize”, **Middle East Quarterly**, Vol. IX, No.1, Winter 2002, s.61-65.
- KIEFER, Francine: “Three Advisors, One Voice on Kosova”, **Christian Science Monitor**, Vol.91, Issue.99, 1999, s. 2
- KİRİŞÇİ, Kemal: “Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya”, **Avrasya Dosyası (ABD ÖZEL)**, Cilt.6, Sayı.2, Yaz 2000, s. 68-89.
- KORB, Lawrence J.: “Clinton’s Foreign Policy Woes: A Way Out”, **The Brooking Review**, Vol.12, No.4, Fall 1994, s. 3
- KÖNİ, Hasan: “ABD’nin İslam Politikası”, **Avrasya Dosyası (ABD ÖZEL)**, Cilt.6, Sayı.2, Yaz 2000, s.6-21.
- KRAUTHAMMER, Charles: “The Clinton Doctrine”, **Time**, Vol.153, No.13, April 5,1999, s.88.
- KULL, Steven: “What the Public Knows that Washington Doesn’t”, **Foreign Policy**, No.101, Winter 1995-1996, s. 102-111

- LEFFLER, Melvyn P.: “Bush’un Dış Politikası”, Çev. Mehmet Ali Tuğtan, **FP(Foreign Policy)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım/Aralık 2004, s.10-16.
- LUONG, Pauline Jones, Erika Weinthal: “New Friends, New Fears in Central Asia”, **Foreign Affairs**, Vol.81, No.2, March/April 2002, s.61-70
- LÜTEM, Ömer E.: “Olaylar ve Yorumlar”, **Ermeni Araştırmaları**, Cilt.1, Sayı.1, Mart-Nisan-Mayıs 2001, s.10-42
- MARR, Phebe: “The United States, Europe and The Middle East: An Uneasy Triangle”, **Middle East Journal**, Vol.48, No.2, Spring 1994, s.211-225.
- MAYNES, Charles William: “A Workable Clinton Doctrine” **Foreign Policy**, No.93, Winter 1993-1994, s.3-20.
- ..... “Bottom-Up Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No.104, Fall.1996, s.35-53.
- OLSON, Robert: “The Question and Turkey’s Foreign Policy, 1991-1995: From Gulf War to the Incursion into Iraq” **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, Vol.XIX Issue.1, Fall 1995, s.1-30
- OMESTAD, Thomas: “Foreign Policy and Campaign’96”, **Foreign Policy**, No.105, Winter 96-97, s.37-54.
- ÖZEL, Soli: “Kış Zorlu Gececek”, **Görüş**, Sayı.12, Kasım 1993, s. 17-21
- ..... “Türkiye Stratejik Önemini Koruyor”, Yahya Sadowski ile Söyleşi, **Görüş**, Sayı.12, Kasım 1993, s.18-23
- RADELET, Steve: “Bush and Foreign Aid”, **Foreign Affairs**, Vol.82, No.5, September/October 2003, s.104-117.
- RUBINSTEIN, Alvin Z.: “NATO Enlargement vs. American Interests”, **Orbis**, Vol.42, No.1, Winter 1998, s.37-48.

- RUDOLF, Peter: “The USA and NATO Enlargement”, **Aussenpolitik**, Vol.47, No.4, May 199, s. 339-347
- SMITH, Gaddis: “What Role for America?”, **Current History**, Vol.92, No.573, April 1993, s.150-154
- SORENSEN, Theodore C.: “America’s First Post-Cold War President”, **Foreign Affairs**, Vol.71, No.4, Fall 1992, s.13-30.
- STOVER, William James: “Preemptive War: Implications of the Bush and Rumsfeld Doctrines”, **International Journal on World Peace**, Vol.XXI, No.1, March 2004, s. 3-14
- TALBOTT, Strobe: “Democracy and the National Interest”, **Foreign Affairs**, Vol.75, No.6, November/December 1996, s. 47-63
- TRAINOR, Bernard E.: “The Clinton Doctrine”, **Newsweek**, Vol.131, No.9, 2 March 1998, s. 42
- WALKER, Martin: “A New American Isolationism?”, **International Journal**, Vol.LII, No.3, Summer 1997, s. 391-410
- WALT, Stephen M.: “Clinton’ın Dış Politikasına Koşullu İki Övgü”, **Avrasya Dosyası (ABD Özel)**, Çev. Gökçen Ekici, Cilt..6, Sayı.2, Yaz 2000, s.139-153
- WOLFOWITZ, Paul D.: “Clinton’s First Year”, **Foreign Affairs**, Vol.73, No.1, January/February 1994, s.28-43.

İNTERNET KAYNAKLARI

“To Express Dissatisfaction With Republic of Azerbaijan’s Failure to Work Toward a Peaceful and Fair Settlement to the Dispute Over Nagorno Karabagh by Continuing the Devastating”, **H.RES.86, 103d Congress, 1st Session** (Februaray 17, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.RES.86.IH>: (12 Mart 2006);

“To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies With Its Obligations”, **HR. 3475, 103d Congress, 1st Session** (November 9, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.RES.3475.IH>: (12 Mart 2006)

“Whereas the United States and Cyprus have Close, Longstanding Ties” **H.CON.RES.186, 103d Congress, 1st Session** (November 21, 1993) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:H.CON.RES.186.IH>: (12 Mart 2006)

“To Prohibit All United States Military and Economic Assistance for Turkey Until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies With Its Obligations”, **S. 2300, 103d Congress, 2d Session** (July 20, 1994) The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c103:S.300.IS>: (12 Mart 2006)

“Turkish Human Rights Compliance Act”, **S.578, 104th Congress, 1st Session** (March 20-legislative day March 16- 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:S.578.IS>: (12 Mart 2006)

“Honoring the Memory of the Armenian Genocide”, **H.CON.RES.47, 104th Congress, 1st Session** (March 23, 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.CON.RES.47.IH>: (12 Mart 2006)

“Calling for a United States Initiative Seeking a Just and Peaceful Resolution of the Situation on Cyprus”, **H.CON.RES.81, 105th Congress, 1st Session** (May 15, 1995), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.CON.RES.81.RFS>: (12 Mart 2006)

“Concerning the Protection and Continued Livelihood of the Eastern Ortadox Ecumenical Patriarchate”, **H.CON.RES.6, 105th Congress, 1st Session** (January 9, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.CON.RES.6.IH> (12 Mart 2006)

“To Prohibit all United States Military and Economic Assistance for Turkey until the Turkish Government Takes Certain Actions to Resolve the Cyprus Problem and Complies with its Obligations”, **H.R.388, 105th Congress, 1st Session** (January 9, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.388.IH>: (12 Mart 2006)

“Turkish Human Right Act”, **H.R.1361, 105th Congress, 1st Session** (April 17, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.R.1361.IH>: (12 Mart 2006)

“Expressing the Sense of Congress with Respect to the Human Rights Situation in the Republic of Turkey in Light of That Country's Desire to Host the Next Summit Meeting of the Heads”, **S.CON.RES.59, 105th Congress, 1st Session** (October 31, 1997), The Library of Congress THOMAS (Çevrimiçi)

<http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:S.CON.RES.59.IS>: (15 Mart 2006)

“Expressing the Sense of the Congress Regarding Turkey's Claim of Sovereignty to the Islets in the Aegean Sea Called Imia by Greece and Kardak by Turkey”, **H.CON.RES.188, 105th Congress, 1st Session** (November 7, 1997), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c105:H.+Con.+Res.+188> (12 Mart 2006)

“Whereas the Republic of Cyprus was Invaded by Turkey in 1974 and has Since then Remained Forcibly Divided and Occupied by Foreign Forces in Violation of Several United Nations Resolutions”, **H.CON.RES.100, 106th Congress, 1st Session** (May 6, 1999), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.CON.RES.100.IH> (12 Mart 2006)

“Commending Greece and Turkey for Their Mutual and Swift Response to the Recent Earthquakes in Both Countries by Providing to Each Other Humanitarian Assistance and Rescue Relief”, **H.CON.RES.188, 106th Congress, 1st Session** (September 22, 1999), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.CON.RES.188>: (12 Mart 2006)

Calling for the Immediate and Unconditional Release from Prison of Certain Kurdish Members of the Parliament of the Republic of Turkey and for the Prompt Recognition by the Government”, **H.RES.461, 106th Congress, 2d Session** (April 5, 2000), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.+Res.+461>: (12 Mart 2006)

“Expressing the Sense of the Congress Regarding Turkey's Claims of Sovereignty Over Islands and Islets in the Aegean Sea”, **H.CON.RES.340, 106th Congress, 1st Session** (May 25, 2000), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c106:H.+Con.+Res.+340>: (12 Mart 2006)

“Calling for the Immediate and Unconditional Release from Prison of Certain Kurdish Members of the Parliament of the Republic of Turkey”, **H.RES.133, 107th Congress, 1st Session** (May 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+133>: (12 Mart 2006)

“Expressing the Sense of the Congress Regarding Oil and Gas Pipeline Routes in the South Caucasus”, **H.CON.RES.162, 107th Congress, 1st Session** (June 14, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+162>: (12 Mart 2006)

“To Restrict United States Assistance of Any Kind to Turkey until Turkey uses its Influence with the Turkish Cypriot Leadership to Achieve a Settlement on Cyprus based on United Nations”, **H.R.2707, 107th Congress, 1st Session** (August 1, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.R.2707.IH>: (12 Mart 2006)

“Expressing Appreciation to Turkey for Offering to Provide Special Forces in Support of Operation Enduring Freedom”, **H.CON.RES.265, 107th Congress, 1st Session** (November 7, 2001), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.CON.RES.265>: (12 Mart 2006)

“Commending the Republic of Turkey and the State of Israel for the Continued Strengthening of Their Political, Economic, Cultural, and Strategic Partnership and for Their Actions in...”, **H.CON.RES.327, 107th Congress, 2d Session** (February 12, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+327>: (12 Mart 2006)

“Expressing the Sense of Congress Regarding the Republic of Turkey's Cooperation in the War Against Terrorism, Economic Reforms in Turkey, and the Economic Partnership Meetings to be...”, **H.CON.RES.334, 107th Congress, 2d Session** (February 26, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+334>: (12 Mart 2006)

“Whereas the United States has Long Supported the Efforts of the Republic of Turkey to Join the European Union”, **H.RES.594, 107th Congress, 2d Session** (October 16, 2002), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c107:H.+Con.+Res.+594>: (12 Mart 2006);

“Condemning the Terrorist Attacks in Istanbul, Turkey, on November 15 and 20, 2003, Expressing Condolences to the Families of the Individuals Murdered in the Attacks, Expressing Sympathies”, **S.RES.273, 108th Congress, 1st Session** (November 24, 2003), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Res.+273>: (12 Mart 2006);

“Whereas for More Than 50 Years a Strategic Partnership has Existed Between the United States and Turkey that has been of Enormous Political, Economic, Cultural, and Strategic Benefit”, **S.CON.RES.87, 108th Congress, 2d Session** (January 28, 2004), The Library of Congress THOMAS, (Çevrimiçi) <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c108:S.+Con.+Res.+87>: (12 Mart 2006)

Remarks by President Clinton and Prime Minister Ciller of Turkey in Press Availability (October 15, 1993)
(Çevrimiçi) <http://clinton6.nara.gov/1993/10/1993-10-15-press-conference-with-turkish-p-m.html> (23 Haziran 2004)

Remarks by the President at US Air Force Academy Graduation Ceremony (May 31, 1995) (Çevrimiçi)
<http://www.clintonfoundation.org/legacy/053195-remarks-by-at-president-at-us-air-force-academy-graduation-ceremony.html> (6 Ocak 2004)

State of The Union Address (January 23, 1996)
(Çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/New/other/sotu.html> (4 Şubat 2003)

A National Security Strategy for A New Century (May 1997)
(Çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy/> (5 Ocak 2004)

Presidential Letters to Congress on Cyprus (Çevrimiçi)
[http://www.clintonfoundation.org/legacy/\(123199-060399-092298-011398-070997\)-presidential-letter-to-congress-on-cyprus.htm](http://www.clintonfoundation.org/legacy/(123199-060399-092298-011398-070997)-presidential-letter-to-congress-on-cyprus.htm) (4 Mart 2005)

A National Security Strategy for A New Century (October 1998) (Çevrimiçi)
<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf> (5 Ocak 2004)

Fact Sheet on Pipeline II (November 17,1999)
(Çevrimiçi) <http://www.clintonfoundation.org/legacy/111799-fact-sheet-on-pipeline-b.htm> (25 Ekim 2005)

Statement by the President in His Address to the Nation (September 11, 2001)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html> (26 Nisan 2004)

Address to a Joint Session of Congress and The American People (September20, 2001)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (28 Ocak 2002)

The National Security Strategy of The United States of America (September 2002) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (28 Ocak 2002)

President Delivers State of the Union Address (29 January 2002) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html> (18 Şubat 2005)

President Delivers “State of the Union” (January 28, 2003) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/01/20030128-19.html> (4 Şubat 2005)

Remarks by the President with Greek Community Leaders (March 23, 2001)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/03/20010323-4.html> (5 Mart 2005)

President Bush Discusses Democracy, Freedom From Turkey (June 29, 2004),
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-4.html> (1 Haziran 2005)

President Bush, Turkish Prime Minister Discuss War on Terrorism (January 16, 2002) (Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020116-5.html> (12 Şubat 2005);

Statement in Finalization of Cyprus Settlement Plan (April 1, 2004) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040401-8.html> (12 Ocak 2006)

Statement on Cyprus Settlement (April 20, 2004)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/04/20040401-8.html>
(12 Ocak 2006)

Text of a Letter from the President to the Speaker of the House of Representatives and the Chairman of the Senate Committee on Foreign Relations (April 22, 2003)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/04/20030422-7.html>
(23 Şubat 2005)

Statement by the President (23 March 2001) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/03/20010323-5.html> (17 Temmuz 2006)

Visit by President Boris Trajkovski of Macedonia (13 April 2001) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/04/20010413-3.html> (15 Temmuz 2006)

Press Briefing by Ari Fleischer (7 May 2001) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/briefings/20010507.html> (15 Temmuz 2006)

Statement by the Press Secretary-On Signature of a Political Settlement in Macedonia (13 August 2001)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010813-2.html>
(16 Temmuz 2006)

Statement by the President- Following His Telephone Conversation with President Boris Trajkovski of Macedonia (14 August 2001) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/08/20010814.html> (16 Temmuz 2006)

Remarks by President Bush and Turkish Prime Minister Erdogan in Photo Opportunity (January 28, 2004)
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/01/20040128-3.html>
(16 Ocak 2006)

President Delivers State of the Union Address (29 January 2002),
(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>
(2 Mart 2006)

President Delivers "State of the Union" (January 28, 2003) (Çevrimiçi)
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/20030128-19.html> (5 Mayıs 2005)

President's Remarks at Galatasaray University (June 29, 2004)

(Çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/06/20040629-1.html>
(7 Ekim 2005)

Colin L. Powell, **Press Availability with NATO Secretary General Lord Robertson** (February 20, 2003) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/17818.htm> (24 Ocak 2005)

Donald Rumsfeld, "The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/ Defens Goals" Remarks at Official Pentagon Welcoming Ceremonies, **U.S Foreign Policy Agenda**, Vol.6, No.1, March 2001 (Çevrimiçi)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rums.htm> (14 Nisan 2005)

Keir A. Lieber and Robert J. Lieber, "The Bush National Security Strategy", **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.7, Number.4, December 2002 (Çevrimiçi)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/1202/ijpe/pj7-4lieber.htm> (14 Nisan 2005)

Country/Account Summaries (FY2001) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/9478.pdf> (23 Nisan 2006)

Country/Account Summaries (FY's 2002-2004) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/17793.pdf> (23 Nisan 2006)

Military Assistance (International Military Education and Training, Foreign Military Financing, Peacekeeping Operations) (FY's 2001-2003) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/9468.pdf>(23 Nisan 2006)

Military Assistance (International Military Education and Training, Foreign Military Financing, Peacekeeping Operations) (FY's 2002-2004) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/documents/organization/17783.pdf> (23 Nisan 2006)

Secretary Colin L.Powell, "Interview by Turkish TV", Ankara, Turkey (April 2, 2003) (Çevrimiçi)

<http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/19364.htm> (25 Ocak 2005)

Clyde Mark, "Middle East: U.S Foreign Assistance FY2001, FY2002 and FY2003 Request" **CRS Report for Congress**, Congressional Research Service/The Library of Congress, March 28, 2002

(Çevrimiçi) <http://fpc.state.gov/documents/organization/9190.pdf> (6 Mayıs 2006)

Condoleezza Rice, "U.S. Security Policy: Protecting The Nation's Critical Infrastructure /Missile Defense, White House Briefing, **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi)

<http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005);

Donald Rumsfeld, The U.S. Defense Challenge: Peace Amid Paradox/Missile Defense Program, Remarks at Munich Conference on European Security Policy, **U.S. Foreign Policy Agenda** Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/itps/0301/ijpe/pj61rums.htm> (14 Nisan 2005)

U.S. Turkey Agree NATO Needs New Capabilities, Marc Grossman Under Secretary of State for Political Affairs; Ministry of Foreign Affairs Under Secretary Ambassador Ugur Ziyal, Ankara, Turkey (April 16, 2002), (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/9619.htm> (4 Nisan 2005);

W. Robert Pearson, “The United States and Turkey”, **Remarks to Assembly of Turkish American Associations**, Washington D.C (December 12, 2002) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2002/15950.htm> ;

Secretary of State Colin L. Powell and Palestinian Minister Mahmoud Abbas, “Join Press Conference”, Oasis Intercontinental Hotel, Jericho (May 11, 2003) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2003/20453.htm> (25 Haziran 2005)

President George W. Bush, “The Israeli-Palestinian Dispute” (April 14, 2004) (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/p/nea/r/s/rm/31418.htm> (5 Nisan 2005)

Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation’s Critical Infrastructure/Iraq”, White House Briefing, **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation’s Critical Infrastructure/Russia” Op-ed Column, Chicago Tribune, **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol.6, Number.1, March 2001 (Çevrimiçi) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

Condoleezza Rice, “U.S. Security Policy: Protecting The Nation’s Critical Infrastructure /Balkans”, Interview with Wolf Blitzer on CNN’s Late Edition, **U.S. Foreign Policy Agenda** Vol:6, Number:1 (March 2001) <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0301/ijpe/pj61rice.htm> (14 Nisan 2005)

A.B.D & NATO Bir Amaç İttifakı”, **ABD Dış Politika Gündemi** (Haziran 2004), ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Enformasyon Programları Bürosu (Çevrimiçi) http://turkish.turkey.usembassy.gov/dis_iliskiler.html (5 Şubat 2006)

Hükümetler (Çevrimiçi) <http://www.basbakanlik.gov.tr/> (26 Nisan 2006)

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, **AB, KKTC Konusunda Beklenen Adımları Atmalıdır** (18 Haziran 2004), Başbakanlık Basın Merkezi (Çevrimiçi) <http://www.bbm.gov.tr/yonetim/modules.php?name=News&file=article&sid=553> (27 Şubat 2006)

American Greater Middle East Initiative and Turkey, (Çevrimiçi) <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/NEWSPOT/2004/mar-apr/n6.htm> (12 Ocak 2006)

President Clinton Signs PDD Establishing: U.S. Policy on Reforming Multilateral Peace Operations (May 5, 1994) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/irp/offcocs/pdd25.htm> (6 Mart 2006)

A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (February 1996) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm> (5 Ocak 2004)

A National Security Strategy for A New Century (December 1999) (Çevrimiçi) <http://www.fas/man/docs/nssr-1299.pdf> (5 Ocak 2004)

Tamar Gabelnick, William D. Hartung, Jennifer Washburn, “U.S Arms Sales to Turkey During the Clinton Administration”, **A Joint Report of the World Policy Institute and the Federation of American Scientists** (October 1999) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/asmp/library/reports/turkeyrep.htm> (4 Mayıs 2006);

Carol Migdalovitz, “86065: Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues”, **CRS Issue Brief**, Updates December 3, 1996 (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/man/crs/86-065.htm> (17 Ekim 2005)

Carol Migdalovitz, Turkey: Issues for U.S. Policy” **Report for Congress** (May 22, 2002) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/man/crs/RL31429.pdf> (29 Mayıs 2005);

Curt Tarnoff, Larry Nowels, “Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy” **Report for Congress** (Updated April 6, 2001) (Çevrimiçi) http://www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/98-916_010406.pdf (3 Nisan 2005)

“Mossad”, <http://www.fas.org/irp/world/israel/mossad> (10 Temmuz 2006)

TURKEY/IRAN (5.17.2000) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/news/iran/2000/000517-iran2.htm> (12 Mayıs 2006)

US-IRAN SANCTIONS (3.14.2000) (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/news/iran/2000/000314-iran1.htm> (12 Mayıs 2006)

TBMM'nin Deklarasyonları (15 Temmuz 1999-21.Dönem 1.Yasama Yılı 34. Birleşim)

(Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/kibris/tbmm_dek_150799.html (15 Temmuz 2006)

Cumhurbaşkanı Sezer'in İlk Yurtdışı Ziyareti:KKTC (22-23 Haziran 2000)
(Çevrimiçi) <http://www.belgenet.com/belge/anskktc2000.html> (5 Haziran 2005)

ABD Başkanı Clinton'un Türkiye Ziyareti (15-19 Kasım 1999), (Çevrimiçi)
http://www.belgenet.com/arsiv/clhaber_04.html (5 Haziran 2005)

Ecevit'in ABD Ziyareti (27 Eylül-2 Ekim 1999) (Çevrimiçi)
http://www.belgenet.com/arsiv/ecoabd_10.html (5 Haziran 2005)

Sözde Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı... (30 Eylül 2000) (Çevrimiçi)
http://www.belgenet.com/2000/3009_02.html (21 Şubat 2006)

Ermeni Yasa Tasarısı ve TBMM Bildirisi (1 Ekim 2000) (Çevrimiçi)
http://www.belgenet.com/arsiv/tbmbildiri_01.html (21 Şubat 2006)

Sözde Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı: Meclis'ten ABD'ye Keşif Harekatı Uyarısı (5 Ekim 2000)
(Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/arsiv/tbmbildiri_02.html (21 Şubat 2006)

Bush'dan Sezer'e Mektup (1 Mart 2001) (Çevrimiçi)
http://www.belgenet.com/2001/bush_010301.html (6 Nisan 2003);

Denktaş'ın TBMM Konuşmaları (TBMM Tutanaklar-6 Mart 2003-42.Birleşim)
(Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/2003/denktaş_060303.html (24 Haziran 2006)

TBMM Kararları
(Çevrimiçi) http://www.belgenet.com/yasa/tbmm_karar-92.html (15 Temmuz 2006)

Türkiye-AB İlişkileri (Çevrimiçi)
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/trab.htm
(3 Nisan 2006)

“Parlamento Grubunun ABD Gezisi”, **TBMM Tutanak Dergisi** (Dönem 20, Cilt 9, Yasama Yılı: 1), 30.07.1996, (Çevrimiçi)
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/dönem20/yil1/bas/b085m.htm> (27 Nisan 2006)

Başbakan Mehmet Ali Talat'ın AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e Mektubu (24.05.2004) (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com>
(BELGELER) (3 Nisan 2006)

KKTC Meclisi'nin 31 Temmuz 1992 Kararı ve Güven Yaratıcı Önlemler
<http://trncinfo.com/TANITMADAIRESI/2002/TURKCE/TARİH/tarih.htm> (5 Nisan 2006)

Başbakan Mehmet Ali Talat'ın BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a Mektubu (20.05.2004) (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com> (BELGELER) (24.05.2004);

Kıbrıs Türk Tarafının Önerilerine İlişkin Cumhurbaşkanı Denктаş'ın Basın Açıklaması (2 Nisan 2003), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı (Çevrimiçi) <http://www.trncinfo.com/TURKCE/aciklamalar/020403.htm> (4 Haziran 2006)

U.N Security Council Resolution 1441(2002), November 8, 2002 (Çevrimiçi) <http://www.un.org/Docs/scres/2002/sc2002.htm> (8 Mayıs 2006);

“UNCLOS” (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (24 Nisan 2005)

UN Security Council Resolution 1475(2003), April 14, 2003 (Çevrimiçi) http://www.un.org/Docs/sc/unsce_resolutions03.html (8 Mayıs 2006)

Lord Robertson, “NATO'nun Dönüşümü” **NATO Dergisi** (İlkbahar 2003) (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/art1.html> (5 Ekim 2005)

Kuzey Atlantik Antlaşması (4 Nisan 1949) (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/other/tr/treaty-tr.htm> (19 Nisan 2005)

Ankara'nın Ermenistan Açılımı (16 Haziran 2004) (Çevrimiçi) <http://www.tabdc.org/news.php?id=242> (18 Haziran 2006)

Ankara Ermenistan ile Sınır Kapısının Açılması İçin Zemin Yokluyor (17 Haziran 2004) (Çevrimiçi) <http://www.tabdc.org/news.php?id=243> (18 Haziran 2006)

Gökçen Alpkaya, **NATO Müdahalesi Üzerine** (Haziran 1999) (Çevrimiçi) <http://politics.ankara.edu.tr/alkaya/kosova.htm> (5 Şubat 2004)

Çağrı Erhan, “ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, **Stradigma**, Sayı.10, Kasım 2003 (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon.html> (3 Nisan 2005)

“Filistin Meselesi ve İsrail'in Son Saldırısı”, **Stradigma**, Sayı.10, Kasım 2003 (Çevrimiçi) http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_02.html (18 Temmuz 2006)

Tom Lansford, Robert Watson, Bryan Hilliard, “Foreign Policy in the Bush Administration”, An Early Report Card, **American Diplomacy**, Vol.VIII, No.2, 2003 (Çevrimiçi)

http://www.ciaonet.org/olj/ad/ad_v8_2/lat01.html (15 Mayıs 2005);

Mirzet Mujezinovic, “Balkan Raporu”, **Turkish Weekly** (Çevrimiçi)

<http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?=12&id=155> (4 Mayıs 2006)

Marshall Freeman, “Clinton’s Debacle in Bosnia”, **Bosnia Report**, Bosnian Institute (Çevrimiçi) <http://www.bosnia.org.uk/bosrep/juloct96/clinton.cfm> (23 Haziran 2005)

David Mitchell, **Advisors in Foreign Policy: An Evaluation of The Formal and Collegial Advisors System**, (Çevrimiçi)

<http://www.isanet.org/noarchive/mitchell.html>

Alexander Moens, **The Foreign Policy Decision Making Process of the George W. Bush Administration** (Çevrimiçi) <http://www.isanet.org/noarchive/moens.html> (23 Nisan 2005)

Letters to President Clinton on Iraq (January 26, 1998) (Çevrimiçi)

<http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm> (23 Ocak 2005)

Mehmet Ögütçü, “ The Turkish-U.S Strategic Partnership: Broadening and Deepening in the 21st Century”, **Prepared for Foreign Policy Review**, California, June 2000, s.4 (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/ogutcu5.pdf> (4 Nisan 2006)

A Country Study: Turkey, Library of Congress, (Çevrimiçi)

<http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/trtoc.html> (26 Nisan 2003);

Aram Hamparian, “The Armenian American Community and U.S. Foreign Assistance Policy” , **Armenian National Committee of America**, (April 25, 1996) (Çevrimiçi) <http://www.anca.org/assets/pdf/testimony/1996.pdf> (8 Mayıs 2006)

Greece and Turkey U.S. Assistance Programs and Other Activities, United States General Accounting Office, Report to Congressional Requesters (April 1995) (Çevrimiçi) <http://www.gao.gov/archive/1995/ns95100.pdf> (14 Mayıs 2005);

The President’s News Conference with European Union Leaders (December 16th 1996)

(Çevrimiçi)

<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=52348&st=Turkey&st1=clinton>

(5 Temmuz 2004)

Türkiye-İran Ekonomik ve Ticari İlişkileri (Çevrimiçi)

<http://www.foreigntrade.gov.tr/DUNYA/RAPOR/IRAN/trky.htm> (1 Mayıs 2006)

Sebastien Barthe ve Charles-Philippe David, **Foreign Policy-Making in the Clinton Administration: Reassessing Bosnia and the “Turning Point” of 1995**, Quebec, Center for United States Studies of the Raoul Dandurand Chair of Strategic and Studies, 2004 (Çevrimiçi)

<http://www.dandurand.uqam.ca/download/pdf/isa2004/david-barthe.pdf> (5 Kasım 2005)

“Clinton Meets Armenian Counterpart”, **People’s Daily**, 28 June 2000 (Çevrimiçi)
http://english.people.com.cn/english/200006/28/eng20000628_44152.html

“America After 9/11: Public Opinion on The War on Terrorism, The War with Iraq and America’s Place in the World”, **AEI (American Enterprise Institute) Studies in Public Opinion**, updated September 17, 2004 (Çevrimiçi)
<http://ciaonet.org/wps/bok2004/bok04.pdf> (3 Nisan 2006)

ABD Dışişleri Sözcüsü: Türkiye Makedonya’da Barış Sürecini Kuvvetle Destekliyor (20 Temmuz 2001)
(Çevrimiçi) <http://www.voanews.com> (19 Temmuz 2006)

Türkiye Makedonya’ya Asker Yolluyor (14 Ağustos 2001) (Çevrimiçi)
<http://www.voanews.com> (19 Temmuz 2006)

Yakup Beriş, Aslı Gürkan, **Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler** (Son Güncelleme Ocak 2003)
(Çevrimiçi) http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATEZ.PDF (4 Mayıs 2004)

TEZ:

Abdullan Kehale, “Amerika’da Etnik Lobiler ve Ermeni Lobisi, Basılmamış Doktora Tezi” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İstanbul 2004)

SÜRELİ YAYINLAR

Anadolu’ya Haberler
Aydın Tarihi
Dışişleri Güncesi
Dış Basında Türkiye
Dış Basın ve Türkiye
Keesing’s Record of World Events
TBMM Aylık Bülteni

GAZETELER

Akşam
Cumhuriyet
Hürriyet
Milliyet
Radikal
Sabah
The New York Times
The Wall Street Journal
The Washington Post
USA Today
Yeni Yüzyıl
Zaman

EKLER

EK 1. CLINTON YÖNETİMİNİN KABİNE ÜYELERİ

Dışişleri Bakanı	Warren M. Christopher Madeleine Albright	1993-1997 1997-2001
Maliye Bakanı	Lloyd Bentsen Robert E. Rubin Lawrence H. Summers	1993-1994 1995-1999 1999-2001
Savunma Bakanı	Les Aspin William J. Perry William S. Cohen	1993-1994 1994-1997 1997-2001
Adalet Bakanı	Janet Reno	1993-2001
İçişleri Bakanı	Bruce Babbitt	1993-2001
Tarım Bakanı	Mike Espy Dan Glickman	1993-1995 1995-2001
Ticaret Bakanı	Ronald H. Brown Mickey Kantor William M. Daley Norman Y. Mineta	1993-1996 1996-1997 1997-2000 2000-2001
Çalışma Bakanı	Robert B. Reich Alexis Herman	1993-1997 1997-2001
Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanı	Donna E. Shalala	1993-2001
İskan ve Kentsel Gelişim Bakanı	Henry G. Cisneros Adrew M. Cuomo	1993-1997 1997-2001
Ulaştırma Bakanı	Federico F. Pena Rodney Slater	1993-1997 1997-2001
Enerji Bakanı	Hazel R. O'Leary Frederico F. Pena Bill Richardson	1993-1997 1997-1998 1998-2001
Eğitim Bakanı	Richard W. Riley	1993-2001

Gazi İşleri Bakanı	Jesse Brown	1993-1998
	Togo D. West Jr.	1998-2000

EK 2. BUSH YÖNETİMİNİN KABİNE ÜYELERİ

Dışişleri Bakanı	Colin Powell	2001-2004
Maliye Bakanı	Paul H. O'Neill	2001-2002
	John Snow	2003-2004
Savunma Bakanı	Donald H. Rumsfeld	2001-2004
Adalet Bakanı	John Ashcroft	2001-2004
İçişleri Bakanı	Gale A. Norton	2001-2004
Tarım Bakanı	Anne N. Veneman	2001-2004
Ticaret Bakanı	Donald L. Evans	2001-2004
Çalışma Bakanı	Elaine L. Chao	2001-2004
Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanı	Tommy G. Thompson	2001-2004
İskan ve Kentsel Gelişme Bakanı	Melquiades R. Martinez	2001-2003
	Alphonso Jackson	2003-2004
Ulaştırma Bakanı	Norman Y. Mineta	2001-2004
Enerji Bakanı	Spencer Abraham	2001-2003
	Sam Bodman	2003-2004
Eğitim Bakanı	Roderick R. Paige	2001-2004
Gazi İşleri Bakanı	Anthony Principi	2001-2004

ÖZGEÇMİŞ

1970 Burhaniye/Balıkesir doğumludur. 1991 yılında Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuş, “Değişen Uluslararası Sistem Çerçevesinde Hazar Petrollerinin Rolü” başlıklı teziyle de Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü’nden Yüksek Lisans Derecesini almıştır. Kıbrıs Sorunu, Hazar Petrolleri ve Türkiye-Amerika ilişkilerine yönelik makaleleri vardır.